

GEORGE CIPĂIANU

**VINCENTIU
BABEȘ**

fac la

INTRODUCERE

Mișcarea națională a românilor din imperiul habsburgic în secolul al XIX-lea, fenomen amplu, complex și cu manifestări multiple, nu încetează să ofere cercetătorilor un teren generos de investigație științifică. Structura, articulațiile interne și devenirea istorică a acestui proces, din care s-a născut unitatea națională a poporului român, mai așteaptă încă, în unele aspecte ale lor, să fie lămurite. Cercetarea, desfășurată în spirit științific, singurul capabil să pătrundă în intimitatea faptelor, să descopere motivarea și justificarea lor istorică, trebuie să le supună unei analize judicioase și imparțiale, străină atât de sentimentalismul deformant, cât și de rezerva neîntemeiată în fața realizărilor de anvergură. În acest fel, interesul justificat cu care poporul român privește la trecutul său, spre a învăța din el pentru prezent și viitor, își găsește o împlinire științifică.

Lucrarea de față este rodul interesului față de această mișcare. Ea se rânduiește între strădaniile mai noi din istoriografia românească¹ de a restitui contemporaneității faptele unor oameni prin ale căror acțiuni s-a materializat voința unui popor întreg. Prospectarea științifică a rolului acestor personalități este cerută cu insistență pe de o parte de angrenarea lor indisolubilă în lanțul cotidian, neîntrerupt și solid, al acțiunilor de emancipare desfășurate de românii din fostul imperiu, iar pe de alta, oarecum ca o consecință, de nevoia însăși de cunoaștere fidelă a fenomenului în conturul lui complet, greu de conceput în lipsa unor monografii care să aducă la lumină viața și activitatea personalităților ce au dat expresie năzuințelor și voinței colective.

Intocmirea unor monografii, care să stabilească la dimensiuni reale rolul jucat de diferiții conducători ai poporului român în lupta lui de eliberare națională și locul lor în istoria acesteia, se impune așadar cu

necesitate. Bănățeanul Vincențiu Babeș se numără printre acești conducători și este unul dintre cei mai reprezentativi. Prezența lui asiduă, îndelungată, în lupta poporului român pentru emancipare, faptele lui, răsfirate de-a lungul a peste 40 de ani de strădanii, împletite strins, în momente decisive din viața neamului, cu ale altor militanți, fapte care s-au înscris în devenirea istorică, culturală și politică a românilor din fosta monarhie, l-au recomandat cu prisosință drept subiect de studiu.

Numele lui Vincențiu Babeș s-a legat, între altele, și s-a transmis ca atare urmașilor, de protestul hotărît rostit în 1861 de deputații români în parlamentul din Pesta împotriva tendinței de înglobare a Transilvaniei în Ungaria. Vincențiu Babeș figurează printre cei mai hotărâți deputați ai naționalităților din parlamentul maghiar, pronunțându-se pentru întocmirea și votarea unei legi drepte a naționalităților în 1868, împotriva dualismului, a opresiunii naționale și sociale și pentru vot universal după aceea. În afara parlamentului, Babeș se numără, în 1869, printre inițiatorii și creatorii Partidului Național al românilor din Banat și Ungaria, în 1881 printre realizatorii unificării acestuia cu cel din Transilvania, care fusese înființat tot în 1869, apoi printre organizatorii acțiunii memorandiste. Dacă mai invocăm și meritele sale de veteran al publicisticii românești din Austria și Austro-Ungaria, de îndrumător și redactor al *Albinei*, de inițiator al ziaristicii politice românești din Banat, precum și calitatea de membru fondator al Academiei Române, avem în față conturul, redat, ce-i drept, cu maximă parcimonie, al imaginii sale în istoria politică și spirituală a poporului român.

Tentația spre cercetare stîrnită de viața și activitatea acestei personalități s-a întîlnit și cu intenția ce am nutrit-o de a contribui la clarificarea rolului jucat în cadrul mișcării naționale de români din Banat și de la nord de Mureș, de conducătorii lor, între care Vincențiu Babeș stă la loc de frunte. Aceasta și în căutarea unui echilibru, în ce privește reconstituirea științifică, cu gruparea din Ardeal, cercetată de istorici mai amplu și mai adînc, dar și cu dorința de a scoate la lumină suficiente probe care să demonstreze unitatea de tendință, scopul identic de perspectivă al mișcării naționale românești, puse aparent sub semnul întrebării de diferențierea temporară a tacticii politice (*activism-pasivism*) și de disputele interne. Am socotit deci foarte sugestiv faptul că Vincențiu Babeș, născut în Banat, unde înclinația activistă a fost mai timpurie și atît de durabilă, a înțeles, în ciuda înfrunțărilor reciproce, situația aparte a pasiviștilor din Transilvania și s-a numărat printre partizanii cei mai fervenți ai unității și coeziunii organizatorice a Partidului Național Român. Acționînd conștient în direcția interesului fundamental al întregului popor român din Austria și

Austro-Ungaria dar și de peste munți — eliberarea și unitatea națională — el se prezintă, mai ales dacă avem în vedere frecvența cu care poate fi găsit în România și natura legăturilor mijlocite de el de o parte și de alta a Carpaților, ca un element cu adevărat reprezentativ al efortului general românesc orientat pe calea indicată de destinul comun.

Cu toate cele de mai sus, despre Vincențiu Babeș s-a scris încă puțin. Este destul de curios că în anii următori morții sale, cu tot prestigiul de care s-a bucurat în decursul vieții, nu s-a găsit nimeni care să scrie despre viața și activitatea lui, salvînd astfel informații multe, deținute de contemporanii care i-au supraviețuit și duse apoi de ei în mormînt. Prin aceasta informația suferă. În schimb, scurgerea timpului, îngăduind deschiderea unei perspective istorice mai cuprinzătoare și lucide, permite o abordare a subiectului *sine ira et studio*, și astfel constituie ea însăși un avantaj. Analiza faptelor și aprecierea personalității nu mai riscă să se lase contaminate de pasiunea izvorîtă din înfruntările politice sau din gelozii personale de altă natură, metehne de care păcătuiesc, în ce-l privește pe Vincențiu Babeș, scrierile lui Ioan Slavici și Eugen Brote², primele care-i rezervă un număr de pagini, chiar în timpul vieții lui Vincențiu Babeș. Afirmatiile cuprinse în ele nu prezintă garanție științifică, din motivele arătate, și trebuie privite cu multă circumspecție. Uneori eroarea sau parțialitatea sînt vizibile. Ar mai merita să menționăm, printre lucrările apărute în timpul vieții sale, enciclopedia lui Corneliu Diaconovici și dicționarul lui Dimitrie Rosetti³, cuprinzînd informații biografice.

Între cele două războaie mondiale, cîțiva dintre cei care l-au cunoscut în viață sau din auzite încearcă unele referiri. Aurel Cosma, vorbind despre presa română din Banat⁴, aduce și informații cu privire la Babeș, V. Bugariu⁵ îi consacră cîteva pagini într-o carte, iar Ilie Groșșianu⁶ chiar o lucrare, dar care nu poate aspira nici ea la mai mult.

În 1934, cu ocazia reinhumării osemintelor lui Vincențiu Babeș în Hodoni, satul său natal, I. Subțire a scris, între 20 septembrie și 21 noiembrie, o serie de articole în ziarul *Vestul*, care apărea la Timișoara, iar Alexandru Lapedatu a publicat în *Universul* (nr. 311) un discurs rostit cu această ocazie.

Profitul științific ce-l putem aștepta de la paginile acestea este foarte mărunț. Pe lîngă dimensiunile reduse, încercările de mai sus nu aparțin unor oameni de știință. Imensa majoritate a materialului de arhivă nu a fost explorată, iar de o prelucrare interpretativă nu se poate vorbi. De asemenea, este mereu nevoie de a le verifica afir-

mațiile, ușor susceptibile de eroare, deși în ce-i privește buna intenție nu a lipsit, dar nici nu i-a putut feri de unele sentimentalisme care nu pot fi de folos istoricului.

Mai demne de relevat sînt informațiile date în treacăt în lucrările lui Teodor Botiș⁷, cărora autorul le-a asigurat, într-o oarecare măsură, suportul materialului de arhivă. Același lucru se poate spune și despre lucrări mai noi⁸, de sinteză, care, dată fiind însăși natura lor, nu au aprofundat nici ele subiectul, aducînd doar în discuție persoana lui Babeș, atunci cînd numele lui s-a asociat unor evenimente importante din viața poporului nostru.

Vincentiu Babeș este prezent și în paginile citorva lucrări mai recente⁹, nefiind decît într-una personajul central. Dintre acestea se evidențiază, prin unele îndreptări în ce privește participarea la acțiunea memorandistă, cartea publicată de Ș. Polverejan și N. Cordoș despre cunoscuta mișcare de la sfîrșitul secolului trecut, dar, bazată în majoritate pe o documentație provenită de la grupul Eugen Brote, Ioan Bianu, Vasile Lucaciu, opus grupării Mocioni-Babeș, ea nu poate aspira la o reconsiderare globală a personalității liderului din Banat, spre care nici nu a tins. Sînt de asemenea importante informațiile aduse de cele trei volume de corespondență ale lui George Bariț, apărute în anii din urmă¹⁰. În ce privește cartea lui D. Vatamaniuc despre Ioan Slavici¹¹, ea nu se pronunță despre Babeș și faptele sale cu mai multă acuratețe și obiectivitate decît a făcut-o însuși Slavici, cu deosebirea că acesta dispunea de incontestabil mai multe informații. M. Croicu și P. Croicu, editorii corespondenței lui Ioan Bianu¹², nu au găsit nici ei o atitudine mult mai obiectivă față de Vincentiu Babeș decît aceea adoptată de prietenul lui Eugen Brote, adaptîndu-și comentariile în mare măsură tonului scrisorilor expediate de acesta din urmă lui Bianu.

În întocmirea prezentei monografii ne-am propus o restituire istorică, pe cît posibil cuprinzătoare și fidelă, cu strădania de a evita erorile sau lipsa de exactitudine a încercărilor de pînă acum. Natura interesului resimțit de istoric în fața acestei personalități a dictat organizarea internă a materialului într-o formă menită să facă posibilă acțiunea de reconstituire a unei figuri ale cărei contururi trebuiesc recuperate ca informații istorice și interpretate corelat. Fiind vorba de un om, necesitatea sondării motivației personale care a stat la originea unor acțiuni a prezidat și ea la departajarea materialului. S-a urmărit astfel proiectarea fasciculului investigației din diferite unghiuri de vedere asupra demersului național plurivalent al lui Babeș, cu speranța unui rezultat obiectiv, obținut prin însumarea firească și înlănțuirea logică a elementelor disponibile. A fost preferată deci o abordare di-

versificată unei relatări simplist-cronologice, respectînd, totuși, așa cum se cuvine, criteriul cronologic în cadrul capitolelor distribuite tematic.

O prezentare de circumstanță și generală a epocii în care a trăit Vinčențiu Babeș ni s-a părut superfluă. Am procedat deci la împărțirea capitolelor după domeniile de activitate ale personajului central, care prin departajarea lor dau detaliile mai exacte ale consecvenței de năzuință nutrită de Babeș — eliberarea națională și socială a poporului român. Există astfel capitole destinate reconstituirii biografice, activității parlamentare, publicistice și cultural-științifice. Mai sînt două, dar nu ultimele, nici ca ordine, nici ca importanță, menite prin structura lor să faciliteze distingerea rolului personal al lui Vinčențiu Babeș în mișcarea românească de eliberare națională (capitolul II), respectiv colaboratorii politici, prietenii și contemporanii săi (capitolul VI).

Ar putea părea o inconsecvență faptul că activitatea parlamentară, politică și ea, închinată tot emancipării naționale a poporului român, nu a fost cuprinsă în capitolul al II-lea. Fără a mai vorbi de dimensiunea nejustificată la care ar fi ajuns capitolul în acest caz, am socotit necesar a proceda astfel, în virtutea caracterului aparte al acestei forme de activitate politică. Un specific anume al activității parlamentare, punîndu-l pe Vinčențiu Babeș în contact cu reprezentanții puterii de stat austro-ungare și introducîndu-l într-un mediu care nefiind întotdeauna și în mod necesar acela al tovarășilor săi din mișcarea românească, dobîndește o coloratură distinctă ce ne-a determinat a-i conferi un loc aparte în lucrare.

Neavînd multe de așteptat în privința informației de la ceea ce s-a scris înainte, ne-am îndreptat cu multe speranțe, nu neîndreptățite, spre fondurile de arhivă. Arhiva Vinčențiu Babeș, păstrată la Arhivele Statului din Cluj-Napoca, după ce aparținuse prof. dr. doc. Mihail Dan, la Arhiva Bibliotecii Academiei R.S.R. (citată B.A.R.), Arhivele Statului din București și Brașov, Arhiva Mureșenilor, aparținătoare Muzeului județean Brașov, Arhivele Statului din Arad și Cluj-Napoca, Arhiva Mitropoliei Ortodoxe din Sibiu, colecțiile documentare ale Bibliotecii Centrale Universitare din Cluj-Napoca, ale bibliotecii Mitropoliei Ortodoxe din Sibiu, ale Muzeului memorial Victor Babeș din București, ne-au oferit un belșug de material inedit, din care s-a alcătuit suportul de rezistență al lucrării.

Am socotit obligatorie coroborarea informațiilor din arhive cu unele provenite din alte surse. Dintre materialele vechi ne-a stat la dispoziție presa vremii, care, chiar dacă nu poate fi alăturată ca va-

loare informativă surselor de arhivă, a suplinit uneori, prin documente publicate atunci, apoi dispărute, lipsuri altfel greu de compensat ale informației disponibile. Alteori presa ne-a oferit pulsul și culoarea vremii, mai ales în tratarea activității parlamentare, fiind de-a dreptul indispensabilă pentru reconstituirea activității publicistice a lui Vincențiu Babeș.

Memorialistica nu a putut oferi mare ajutor, căci contemporanii cu care a fost în contact strins și știau multe despre el nu ne-au lăsat memorii; iar Valeriu Braniște și Nicolae Iorga, pe lângă faptul că abia îl pomenesc în ale lor, erau mult mai tineri și l-au cunoscut tîrziu și pentru foarte puțină vreme.

De un folos real a fost corespondența, inedită sau edită, cu pronunțatul său caracter de autenticitate a informației transmise, dat fiind că nu era, în orice caz nu întotdeauna, destinată publicității. Dintre volumele de corespondență publicată a oferit informații prețioase în-deosebi aceea a lui George Bariț, dar am găsit utilitate și în altele. În aprecierea valorii informative a diferitelor volume cuprinzînd corespondență, nu intră poziția emitentului epistolelor, pro sau contra, căci descoperirea adevărului este de multe ori chiar înlesnită de contradicții sau de acuze, care pot scoate la iveală aspecte interesante și de mare lipsă.

Parcurgînd materialul informativ am descoperit un Vincențiu Babeș, om al vremii sale și al poporului său, pe cît de atașat destinului istoric al românilor, pe atît de străin de spiritul xenofob și obtuz din care se naște ura împotriva altui neam. Am urmărit aprecierea vieții și faptelor cu o măsură în care să intre deopotrivă prețuirea cumpănită și spiritul critic.

Familia, studiile, primii pași în viață

Pe drumul ce duce de la Timișoara spre Sinnicolaul Mare poți ajunge, cotind la dreapta prin Biled, în satul Hodoni¹. O tradiție de origine incertă² vrea ca această așezare să fi fost întemeiată prin 1770—1780 de familii românești din Sinandrei, care, obligate de autoritățile imperiale să facă loc coloniștilor germani, s-ar fi mutat mai spre nord, sub povăța unui fruntaș pe nume Iacob Babeș, urmaș al unor ardeleni stabiliți în Banat cu mult înainte. În realitate, începuturile satului trebuie căutate cu secole în urmă, în evul mediu³, fără ca aceasta să excludă posibilitatea unui aflux ulterior de populație, în momente când anumite condiții și-au putut spune cuvântul. Reținem din cele de mai sus doar atât: Iacob Babeș pare a se fi bucurat de oarecare trecere în ochii consătenilor lui. Era, poate, și ceva mai avut. Odată stabilit în Hodoni, la o dată care nu poate fi precizată⁴, încearcă să-și consolideze familia.

Viața familiei lui Iacob Babeș este marcată de niște întâmplări care au făcut ca pînă la urmă între bătrînul fruntaș din Hodoni și urmașii săi să existe o singură legătură reală: numele.

Un destin vitreg pare a-l fi urmărit pe Iacob Babeș. Ținea cu orice preț să nu-i dispară numele, dar unicul său fiu, Pavel, muri fără să lăse copii. Așa stînd lucrurile, îl adoptă în 1801 pe învățătorul Dumitru Iancu Maldea, care tocmai terminase cursurile preparandiei sirbești din Timișoara, și îl însură apoi cu Ruja Crișmariu, văduva fiului său⁵. Dumitru Babeș nu a avut nici el copii. Neresemnat, tatăl său adoptiv îl înfie atunci pe Grigore Călușer, fiul Rujei din prima ei căsătorie cu Ioan Călușer din Moșnița. Această a doua adopțiune s-a petrecut în anul 1813⁶. Iacob Babeș a avut în sfîrșit bucuria de a i se naște doi nepoți, fiii lui Grigore Babeș și ai Anei, cu care acesta se căsătorise. Primul dintre copii a fost Vincențiu, născut în 1821, la 1 ianuarie⁷, celălalt Isaia⁸.

Printr-un capriciu al hazardului și datorită insistenței bătrînului Iacob Babeș, fiul lui Grigore Călușer din Moșnița a ajuns să se numească Babeș, neavînd de fapt vreo legătură de sînge nici cu Iacob Babeș și nici cu bunicul său adoptiv, Mitru Babeș, soțul bunicii lui, Ruja.

Am văzut că Mitru Babeș era învățător; de fapt, trebuie să fi fost un dascăl modest. Despre Grigore Călușer, tatăl lui Vincențiu Babeș, știm puține. Nici fiul său nu-și amintea prea multe despre el. A și murit pare-se devreme, lăsînd copiii în grija bătrînului Dumitru⁹. Împrejurarea își găsește o confirmare într-o scrisoare tîrzie a lui Vincențiu Babeș, în care acesta rememorează momente din vremea copilăriei, asociate amintirii bunicului său adoptiv, „moșului” Mitru Babeș¹⁰.

Vincențiu a copilărit în mijlocul unor rude grijulii. Și-a petrecut anii cei dinții în Hodoni și-n satele învecinate, sau mai îndepărtate, pe la rudele numeroase ale familiei sale, care duceau viața comună miilor de familii de condiție similară. A cutreierat, după propria-i mărturisire¹¹, satele bănățene, de la Igrîș pînă la Coștei, Chișoda, Utvin, Beregsău, Călacea, Murani, Jadani, Remetea, Urseni. Copilăria lui nu pare însă a fi fost întru totul luminoasă, cel puțin dacă ar fi să judecăm după foarte puținele-i referiri la ea; a crescut dealtfel în lipsa unui tată despre care ținea minte doar că la școală i-a fost sîrbizat numele¹².

În anul 1826, începe să urmeze școala din sat¹³. A învățat acolo pînă în 1830. Din păcate, nu se mai știe astăzi cu cine, ce dascăl a avut, ce învățătură va fi primit de la el, încotro i-a îndreptat acesta primele reacții intelectuale. Împrejurarea este regretabilă, căci de multe ori la această vîrstă influența educatorului lasă urme de neșters, care, atunci cînd sînt cunoscute, dau lămuriri de preț în legătură cu personalitatea viitoare a școlarului. Deținem ceva mai multe informații despre următorii ani de studii. Știm că între 1830 și 1831 a învățat într-o școală sîrbească din Timișoara, din 1831 pînă în 1833 a făcut două clase „normale” la o școală germană tot acolo, între 1833 și 1839 a trecut prin șase clase de gimnaziu la Timișoara și Carloviț, pentru a termina studiile medii cu cele două clase de liceu, denumite în acea vreme „științifice”, frecventate între anii 1839—1841 la Seghedin.

În ce privește învățătura lui Vincențiu Babeș, cel puțin primii ani ai ei, s-au născut cu timpul niște naivități eronate, ivite poate din dorința unora de a da un lustru, îndoielnic dealtfel, unui trecut în realitate destul de umil, și considerat ca atare de însuși personajul nostru. S-au stabilit astfel unele legături de prestigiu în copilăria lui Vincențiu Babeș. S-a spus între altele că familia acestuia se afla în relații de prietenie cu Dimitrie Țichindeal, ceea ce dealtfel nu trece peste marginile posibilului, dar că Mitru Babeș și-ar fi dat nepotul la școală la sfatul direct al acestuia¹⁴ nu mai poate corespunde realității, pentru simplul motiv că fabulistul bănățean murise cu trei ani înainte de nașterea copilului. Este important, dar în același timp cu totul altceva — dacă amicizia de familie cu Țichindeal nu se va dovedi imaginară — să considerăm cu atenție presupunerea că ar fi crescut sub înrîurirea unor idei profesate de acest vestit promotor al renașterii culturale și naționale a românilor din Banat. Materialul documentar rămas nu îngăduie însă asemenea precizări.

Ar mai fi apoi important de știut câte ceva despre materiile de studiu din școlile frecventate, despre profesorii care i-a avut, despre înclinațiile personale ale elevului, despre lectura lui din ceasurile libere. Am putea presupune ce înclinații intelectuale a avut după preocupările sale de mai apoi, dar aceasta nu lămurește lucrurile ; dimpotrivă, s-ar putea în acest fel îmbrăca realitatea într-o haină care nu i-ar fi pe măsură. Există totuși niște indicii suficient de elocvente, pentru a ne ajuta să aruncăm o lumină, chiar dacă vagă, asupra lumii lui spirituale de atunci.

Pentru anii de gimnaziu și început de liceu, orice apreciere ar fi hazardată. În ultima clasă de liceu însă, împins de o pornire trăită de aproape toți tinerii la 20 de ani, încearcă să scrie poezie. Va mai scrie și mai târziu, dar nu multă vreme.

Din punct de vedere literar, faptul nu prezintă importanță. Versurile sînt mai puțin decît modeste. Cele două poezii care ni s-au transmis deschid însă o porțiță, ce-i drept nu prea largă, către câteva, poate cele mai stăruitoare, motive de reflecție ale tînărului Babeș și spre natura lecturii care i-a trecut prin mîină în acei ani.

Cea mai veche dintre cele două încercări poetice este un fel de elogiu („laudă”) pentru Gheorghe Șincai, învățatul atît de adesea asociat cu renașterea spirituală și națională a românilor, și datează din 30 martie 1841 ; cealaltă, datînd din 3 mai 1841, este o încercare stîngace de a scrie versuri de dragoste ; poartă un motto de Wieland ¹⁵.

A doua poezie, ca și altele de altfel ¹⁶, ne indică principalul bagaj literar al epocii, al vîrstei, al școlilor prin care a trecut, al său personal : literatura romantică germană, ce deținea un loc prestigios în aprecierea tinerilor vremii. Prima este însă cu mult mai semnificativă. Ea face dovada lecturii, a interesului pentru istoria națională, pentru soarta poporului român. Fără a face o nedreptate profesorilor din școlile sîrbești, germane sau maghiare prin care a trecut, nu credem că îi putem bănuii pe aceștia de a-i fi pus în mîină asemenea cărți. Cine să-i fi trezit interesul în această direcție ? Dacă am ști ce colegi a avut, ce medii a frecventat în afara școlii, am putea probabil găsi un răspuns la această întrebare. Ne mărginim deci a identifica, pe lîngă justa considerare a sentimentului de revoltă împotriva nedreptății trecutului, inoculat uneori de romantism îndeosebi spiritelor tinere, un interes cu totul remarcabil pentru soarta neamului, mai ales că lucrurile nu se reduc la o simplă constatare, ci avem de-a face cu o înțelegere în sensul cel mai propriu al cuvîntului a rolului îndeplinit de Șincai și cărțile sale în rededeptarea națională a poporului român. Elevul Babeș îi critica chiar pe aceia care nu deschideau destul ochii asupra cronicii lui Șincai. Această constatare ni se pare cu atît mai demnă de interes cu cît ea se găsește în acord cu o declarație mai tîrzie a lui Vincentișu Babeș, care afirma prin 1871 că decoperise „ticăloasa stare a poporului român” încă din 1841, cînd s-a decis — spune el față de martori — să-și închine viața emancipării neamului ¹⁷.

După absolvirea liceului, tînărul Babeș a fost trimis, după propriile-i spuse, să urmeze, între 1841—1843, așa-zisele cursuri „pedagogice-teologice”, ce se țineau la seminarul-preparandie de pe lîngă episcopia Aradului. Era de fapt o modestă școală de preoți care pregătea și învățători.

A urmat aici cursurile teologice cu rezultate eminente. Teodor Botiș afirmă că trăia modest în acești ani, dar adaugă totuși că nu disprețuia petrecerile, fapt care l-a adus de câteva ori în conflict cu regulamentul seminarului¹⁸.

În legătură cu această epocă din viața lui Vincențiu Babeș, O. Metea socotește că paralel cu studiile teologice ar fi făcut și doi ani de drept, punîndu-și doar întrebarea care studii au fost făcute fără frecvență, pentru a conchide că Babeș nu a putut termina teologia¹⁹. Atît întrebarea ce și-o pune cit și concluzia devin însă superflue în lumina informațiilor lui Teodor Botiș²⁰, și mai ales a acelor furnizate de Babeș însuși, care afirmă că a studiat dreptul timp de doi ani la Universitatea din Pesta, între 1843 și 1845.

După absolvire, va face o practică timp de un an, pînă în 1846, la Tabla Regească din Pesta²¹. Ar fi greu de spus cine sau ce anume l-ar fi determinat să continue studiile la universitate, cine l-a întreținut între timp. Fapt este că prin numirea lui, la sfîrșitul practicii, ca „jurat notar” la Tabla Regească din Arad s-a destrămat pentru totdeauna nădejdea probabilă a familiei de a-l vedea preot, șansă la care se oprea în primul rînd gîndul țaranului acelei vremi, doritor a-și ridica urmașii din situația oropsită în care trăia el însuși.

Despre activitatea lui ca „jurat notar” ne informează surse provenind din 1848²², din care rezultă că și-a îndeplinit cu mare conștiinciozitate îndatoririle. Era de felul lui o fire plină de sîrg și, deși meșter la vorbă, elocvent chiar — o va dovedi mai tîrziu — forța lui va sta totuși și mai apoi într-o tenacitate particulară, transmisă poate de ascendența lui țărănească, o perseverență pusă în mai toate acțiunile în care s-a angajat.

La Tabla Regească, a lucrat ca asistent al judecătorului Constantin Ioanovici, începînd cu data de 16 septembrie 1846 și pînă spre sfîrșitul anului 1848. L-a impresionat pe superiorul său prin multă hărnicie. După relatările lui Ioanovici petrecea uneori nopți întregi ocupîndu-se de cauzele mai dificile, pentru a căror rezolvare făcea adesea călătorii lungi, împreună cu șeful său profesional. Judecătorul arădean socotea a fi descoperit în subordonatul său un caracter ireproșabil, un tînar foarte dotat, eminent, înzestrat cu calități spirituale deosebite și cu o cultură pe potrivă.

Înceierea propriu-zisă a pregătirii lui Vincențiu Babeș are loc după cum declară el însuși, în iulie 1848, în plină revoluție, cînd trece „rigurosul”, un fel de examen de capacitate care acorda deplină competență profesională absolvenților unei facultăți de drept²³. Eduard Găvăneșcu aduce informația că în toamna lui 1848 Babeș ar fi plecat din Arad pentru a-și lua diploma de avocat²⁴, dar nu indică nici o sursă documentară. Dacă se referă la examenul de care vorbeam mai sus, informația nu corespunde realității, căci este în discordanță cu cele declarate de Babeș însuși²⁵; nu poate fi deci vorba de o plecare mai tîrzie de luna iulie 1848.

Paralel cu activitatea profesională desfășurată la tribunalul din Arad, a depus în acești ani o stăruitoare muncă de profesor. Nu deținem nici o informație sigură despre motivele care i-au trezit interesul pentru

școală. Este însă ușor de presupus că situația școlii românești din Banat, dominată de clerul superior sîrbesc, deloc tolerant, situație pe care o trăise personal, i-a putut semnala măsura considerabilă în care se impunea lărgirea învățămîntului în limba națională și pregătirea unor intelectuali români în școli proprii, cel puțin preoți și învățători, care să fi învățat în limba română. Intenția de a sluji acest interes național a putut sta la originea apropierii sale de școală. În orice caz, considerentele materiale n-au putut avea nici un rol, căci la preparandie el a lucrat fără salariu. Cu siguranță intenția, amplificată și de elanul tinereții, de a se face util unei cauze căreia i se atașase încă din anii de liceu a fost aceea care l-a determinat în primul rînd, la scurtă vreme după numirea sa la Tabla Regească din Arad, să ceară dreptul de a preda la preparandia din Arad, care a atras atîtea minți luminate, cunoscută lui din anii de studii teologice²⁶. Era de acord să lucreze fără a fi plătit, lucru de care consilierul regal, inspector al școlilor ortodoxe, Eugeniu Gyurkovics, a fost înștiințat. Acesta răspunde consiliului profesoral al preparandiei, în 15 noiembrie 1846, în legătură cu cererea lui Vinčențiu Babeș, dispunînd ca tînărul jurist să fie „aplicat” ca profesor suplinitor, fără salariu, în cazul cînd un profesor sau un catehet ar deveni indisponibil²⁷. Teodor Botiș avansează ideea, plauzibilă dealtfel, că însuși consiliul profesoral, cu intenția probabilă de a rezolva o dificultate de personal, ar fi fost acela care l-a recomandat pe Babeș „de suplinitor al catehetului și al profesorilor, în caz de boală, și de coadjutor al actuarului”²⁸. Este într-adevăr mai probabil ca cererea acestuia, prezentată conducerii școlii, să fi fost apoi înaintată de consiliu, oficial, la Pesta. Fapt e că în urma adresei lui Gyurkovics, Vinčențiu Babeș a fost desemnat să-l suplinească pe catehetul Grigore Lucacic²⁹. Și-ar fi ocupat postul în 15 noiembrie 1846³⁰, după calculul lui T. Botiș, care a apreciat probabil în funcție de prima semnătură din registrul conferințelor profesorale³¹. Un document din 14 iunie 1848 precizează însă că Vinčențiu Babeș și-a început cariera de profesor în același an 1846, dar la 23 noiembrie³².

Se pare că la preparandie se puneau mari nădejdi în acest tînăr profesor³³, deși nu dispunea de o pregătire pedagogică. Dispariția arhivei școlii zădărnicește încercările de a distinge detaliile unei activități care i-au adus noului profesor aprecieri foarte elogioase din partea directorului preparandiei, același Constantin Ioanovici³⁴. Opinia lui era împărtășită și de alți profesori de prestigiu ai școlii : Grigore Lucacic, Alexandru Gavra, Atanasie Șandor. Nimeni nu precizează însă ce cursuri a predat, în ce perioadă și cu ce rezultate. Se știe că a activat ca secretar al consiliului profesoral. Se pare chiar că în afara îndatoririlor din școală a lucrat mult în folosul direcțiunii districtului școlar românesc Timiș, condus pe atunci tot de Constantin Ioanovici.

Este de presupus că nu a putut petrece în școală decît timpul îngăduit de postul său de la tribunal. De asemenea, nu este sigur că a avut vreun curs permanent. Dimpotrivă, în iunie 1848, nu cu mult înainte de sfîrșitul activității sale de profesor, apare tot ca suplinitor³⁵, ceea ce nu-l împiedică să participe la acțiunile cotidiene ale colectivului de colegi. În 1847 spre exemplu, cînd directorul școlilor românești a fost re-

clamat la comitetul comitatens că a angajat un învățător care nu știa ungurește și că a primit la preparandie elevi necunoscători de această limbă, consiliul profesoral a dat, după expresia lui T. Botiș, un răspuns „energic” prin „peana profesorului supleant Vincențiu Babeș”³⁶.

Chestiunea remunerării lui Vincențiu Babeș ca profesor nu a fost închisă definitiv în 1846, când a fost numit la preparandie. Situația lui materială trebuie să fi fost destul de precară, fapt ce a dat de gândit colegilor și conducerii școlii, determinând căutarea unei rezolvări. Știm, spre exemplu, că în 20 februarie 1848 a avut loc o ședință a consiliului profesoral, condusă de Constantin Ioanovici, în decursul căreia au fost discutate dificultățile materiale prin care trecea școala. În căutarea unei soluții, conducerea școlii invitate și persoane din afara preparandiei. A participat și Vincențiu Babeș, în calitate de secretar al consiliului. S-a ajuns la concluzia că fondul școlii nu mai putea fi sporit nici măcar dacă s-ar fi ivit ofrande din partea unor laici sau a bisericii³⁷. În consecință, nici cazul profesorului Babeș nu a putut fi rezolvat. Că s-a încercat ne-o dovedește intervenția făcută nu după multă vreme, în timpul revoluției, de către consiliul profesoral și de către Babeș personal, solicitând inspectoratului să-i fixeze acestuia un salariu. Nu s-a obținut însă decît un refuz politic³⁸.

În luna iulie 1848 își întrerupe, poate fără intenția de a nu mai reveni, cariera de profesor, odată cu plecarea la Pesta pentru „rigorosul” menționat. Contactul său cu învățămîntul va fi reluat, temporar, în 23 mai 1849, dar în alte forme și cu altă calitate. Legătura cu preparandia pare total întreruptă, cel puțin pînă la începutul lunii noiembrie 1848, răstimp pe care știm cu precizie, din acte semnate și datate de Vincențiu Babeș la Pesta și în alte părți³⁹, că nu l-a petrecut la Arad, cu excepția unor vizite de scurtă durată⁴⁰.

Preocupări politice și publicistice îl rețin în capitala Ungariei, aflată în plină revoluție, aspecte asupra cărora vom reveni în alte capitole. Dar nici în cursul lunilor noiembrie, decembrie 1848, sau ianuarie, februarie, martie și aprilie 1849, nu pare a-și fi reluat îndeletnicirile profesoriale. Mărturiile documentare de care am avea nevoie pentru reconstituirea felului și a locului în care și-a petrecut acest interval de timp au dispărut poate pentru totdeauna, posibil în incendiul din 1878, care a distrus o mare parte a arhivei lui Vincențiu Babeș, aflată atunci în podul unei case din Viena, unde locuise înainte⁴¹.

Firul poate fi reluat abia în 23 mai 1849, când a fost numit inspector al școlilor românești de confesiune ortodoxă din comitatul Caraș și din granița militară românească din Banat⁴². Postul devenise vacant, „interimar”, în urma îndepărtării fostului director districtual de școli și deputat dietal, Maxim Pascu, acuzat de activitate „antipatriotică”. Numirea lui Babeș a fost făcută de bună seamă în urma consultării foștilor colegi de la preparandie sau a unor atestate eliberate de direcțiune în acest scop, dar și în virtutea convingerii autorităților maghiare de a fi găsit în tinărul candidat un personaj devotat scopurilor declarate ale noii administrații revoluționare. Cum altfel ar fi putut decizia din 23 mai 1849 să menționeze cu atîta certitudine priceperea pedagogică și devotamen-

tu său patriotic ? Va funcționa în noul post, la Lugoș, pînă la sfîrșitul revoluției.

Ce se știe despre Babeș ca director districtual de școli ? Șansa n-a fost prea generoasă cu documentația nici în această privință. Activitatea lui în noua calitate pedagogică poate deocamdată fi urmărită doar analizînd textul celor patru circulare trimise de el învățătorilor din subordine, publicate de George Joandrea⁴³. Constatările noastre au deci doar o valoare parțială, căci descoperirea realizărilor concrete, — deși îndoielnice, dacă socotim timpul scurt petrecut în acest post — necesită investigarea unui material care, alîta cît va fi fost, a dispărut după revoluție.

La ocuparea postului, Vincențiu Babeș a descoperit neajunsuri multe în desfășurarea învățămîntului din comitatul Caraș. Cauzele erau felurite : lipsuri materiale (localuri, material didactic), carențele de pregătire ale învățătorilor, lipsa regretabilă de înțelegere a unor săteni față de nevoile școlii, nivelul scăzut de pregătire al elevilor. Remedierea acestora necesita măsuri pe care Babeș încearcă să le opereze ; atrage atenția învățătorilor asupra importanței misiunii lor și subliniază în repetate rînduri nevoia imperioasă de răspîndire a culturii cît mai larg în popor⁴⁴.

Primul aspect asupra căruia s-a oprit mai insistent a fost organizarea rațională a învățămîntului sătesc. Dificultățile întîmpinate în lămurirea sătenilor să trimită copiii la școală l-au determinat să ceară ca aceștia să fie dați la învățătură încă de la vîrsta de cinci ani. Învățătorii sînt solicitați chiar să recurgă la ajutorul dregătorilor sătești pentru a-i constrînge la nevoie pe locuitori să trimită copiii la școală și să le asigure o frecvență acceptabilă. Babeș cere informații despre competența învățătorilor, gradul de instruire, vechimea, înclinațiile lor, precum și despre promptitudinea și regularitatea cu care erau plătiți, promițînd să intervină pe lîngă autorități în caz de nevoie⁴⁵.

O problemă ce pare să-l fi preocupat mult pe Babeș a fost constituirea unui fond al școlilor și al învățătorilor, format prin donații făcute de dascăli sau de alți cetățeni, fond destinat să facă posibilă completarea periodică a cunoștințelor corpului didactic, adesea nesatisfăcătoare, pentru ca învățătorii să poată ține pasul cu vremea⁴⁶. Ideea este foarte modernă, țînînd cont mai ales de faptul că, pe lîngă tipărirea unor cărți de metodică, banii din acest fond erau destinați și organizării unor conferințe pentru învățători în scopul schimbului de idei și al dezbaterii unor probleme profesionale. Din păcate, asemenea intenții n-au depășit în vara lui 1849 faza de proiect. Mai trebuia să treacă mult timp pentru ca acest deziderat să devină o realitate.

Din circularele lui Vincențiu Babeș reiese că anul școlar se prelungea în vremea lui pînă în luna august. Aceasta era, probabil, o consecință a dificultăților multiple de a ține cursurile în timp de iarnă : lipsa unui local potrivit, lipsa lemnului de foc, obligația unor copii de a merge la școală de la distanțe mari. Așteptînd însă îmbunătățirile scontate în baza materială a școlii, fără de care orice măsură ar fi fost de la început lipsită de eficacitate, Babeș s-a văzut pînă la urmă schimbat din post.

Atenția lui Vincențiu Babeș s-a îndreptat și asupra altor aspecte ale activității didactice. El a pus în legătură directă nevoia stringentă în care se aflau românii de a difuza știința de carte și cultura în masa largă a poporului, idee moștenită parțial prin intermediul tradiției luministe, cu limba și limbajul în care urma să se desfășoare acest proces. Învățămîntul, căruia îi revenea în mare parte această sarcină, avea în concepția lui Babeș menirea de a-și aduce cu rivă contribuția. El insistă deci pe lângă învățători, ce-i drept cam prematur, ca la rîndul lor să stăruiască pentru o valorificare cit mai amplă a elementelor de limbă și cultură moștenite de români de la strămoșii lor romani. Învățătorii erau chemați să lupte împotriva tutelei culturale slavizante, impusă în ultimele două secole de supremația spirituală a ierarhiei clericale sîrbești. Această haină, prea strîmță pentru aspirațiile culturale ale românilor, trebuia înlăturată. Atitudinea lui datorează prea puțin influenței curentului latinist⁴⁷; ea vine în continuarea unor năzuințe profesate și înainte de spiritele cugetătoare ale Banatului: Țichindeal, Iorgovici, Gavra, Nicoară, Bojincă, Tincu Velia și alții. El trăia de fapt frămîntările unei generații care se străduia, în plină renaștere națională, să înlătore tiparele neîncăpătoare în care spiritul românesc al bănătenilor se simțea oprimat. Babeș apelează deci la simțul național al dascălilor și al preoților, căutînd să-i antreneze în această direcție. Le cere să educe copiii ca pe niște buni români, să le formeze sufletul și caracterul, să-i învețe dragostea de naționalitate⁴⁸. În sensul aceleiași intenții, interzice învățătorilor să-și încarce elevii cu studiul unei alte limbi pînă n-au deprins bine citirea și scrierea în limba română; și cine stabilea, la urma urmelor, cînd era atins un asemenea nivel, mai ales fiind vorba de școlile confessionale? Atitudinea lui se face așadar remarcată printr-o distinctă coloratură națională și se corelează cu alte luări de poziție din vara lui 1848, asupra cărora vom reveni în altă parte.

Sînt prezente în circularele amintite și citeva idei pedagogice propriu-zise. Lipsa de maleabilitate arătată de unii învățători în tratamentul aplicat copiilor, a căror îndatorire era îngreuiată și de munca oboșitoare de acasă, l-a determinat, spre exemplu, să prelindă de la dascăli blîndețe și tact, în abordarea mai ales a elevilor noi, cu scopul de a-i atrage spre școală. Învățătorii sînt chemați să plece o ureche răbdătoare și înțelegătoare spre înclinațiile particulare ale elevilor, pentru a le simula. Scopul era, după Babeș, înlesnirea șansei elevilor dotați de a-și pune talentul în slujba neamului, a emancipării acestuia. El socotea că ridicarea națiunii va fi realizată tocmai de cei proveniți din sînul poporului. Vincențiu Babeș mai cerea învățătorilor să nu uite cu totul de școală pe parcursul vacanțelor, ci să adune des copiii pentru a le întreține interesul față de învățătură, dar în special cu scopul de a deștepta în ei „iubire învăpăiată către neam, către patrie și către libertate și către omenie și către dreptate”⁴⁹.

Odată cu înfringerea revoluției maghiare, ia sfîrșit și activitatea lui Babeș ca inspector școlar. El a petrecut o parte a toamnei lui 1849 la Arad, dar ar fi greu de spus dacă și-a reluat postul la tribunal sau dacă a încercat să revină la preparandie. Se pare totuși că se afla în legătură

cu școala, căci la 1 octombrie 1849 autoritățile înștiințează episcopia din Arad despre niște colecte de bani organizate în scopuri ascunse de avocatul Ioan Arcoși și de Vincentiu Babeș, în ciuda dispozițiilor prohibitive ale legii ⁵⁰. În 29/17 decembrie 1849 Babeș era deja la Viena ⁵¹, angajat în acțiuni care îl vor pune în legătură cu alți reprezentanți ai românilor veniți din toate părțile locuite de ei ale monarhiei. În capitala imperiului ajunge să ocupe posturi înalte în justiție. În februarie 1851 a fost numit secretar la Curtea Supremă de Justiție și Casație din Viena, iar în 1859 devine secretar aulic imperial. Mai tirziu va ajunge, în 1862, fără să prea dorească, referent pentru cauzele criminale la Cancelaria aulică a Ungariei din Viena, pentru ca în august 1863 să fie mutat la Tabla Regească din Pesta în calitate de jude suprem ⁵².

Deocamdată la Viena, în 30 iulie/11 august 1851, el se căsătorește cu Sofia Goldscheider, în vîrstă de 19 ani ⁵³. Tînărul menaj se stabilește în Sankt Ulrichgasse. Vor avea nouă copii ⁵⁴, unii născuți la Viena, ceilalți după mutarea familiei la Pesta.

Vincentiu Babeș în mișcarea de eliberare națională a românilor din Imperiul Habsburgic

ANII 1848—1849

Puține informații sigure ne-au parvenit despre începuturile politice ale lui Vincentiu Babeș. Reconstituirea primilor săi pași în politică este, de aceea, anevoioasă.

Cele dinții observații născute din judecăți de natură politică le face încă din anii de liceu. Am văzut în capitolul precedent că încă de atunci manifesta interes pentru soarta națiunii, într-o formă, ce-i drept, care nu putea aspira la prea mult, dar care semnaleză existența la acest tinăr a unei deschideri spirituale spre o problematică ce preocupa mințile tuturor intelectualilor români.

Sub aspect social face de asemenea dovada unei înțelegeri destul de timpurii a diferențelor existente, a inegalităților nejustificate. Dacă datarea poeziilor sale cu caracter social¹ este exactă, el arată a fi înțeles încă de prin 1845 și a doua parte a dublei nedreptăți cu care era confruntat poporul român. În prima dintre aceste poezii nedreptatea îndurată de poporul român apare în contrast flagrant cu frumusețea lui morală pe care o subliniază versurile.

Însă prima angajare a lui Vincentiu Babeș în acțiuni de natură politică are loc în 1848—1849, pe vremea revoluției. Pentru a-i înțelege conduita din acești ani, este nevoie să ne oprim, măcar succint, asupra atmosferei specifice din Banatul vremii, care a contribuit la antrenarea

lui într-o anumită direcție politică în timpul revoluției, deși epoca este bine cunoscută din lucrări apărute înainte².

Între situația românilor din Transilvania și a celor din Banat și Ungaria existau în 1848—1849 unele deosebiri.

În primul rînd, din punct de vedere politic, Banatul era încorporat Ungariei încă din 1788. Nu avusese niciodată un statut autonom, și renașterea națională a românilor nu putea face o armă dintr-un trecut de autonomie care n-a existat. Apoi, nobilimea maghiară, care în Transilvania avea un statut înrădăcinat în vreme, stăpînea mult pămînt și domina administrația, nu avea și în Banat o poziție identică. Prezența ei opresivă nu s-a făcut și nu putea să se facă atît de simțită și aici. Nu însemna însă că situația românilor din Banat era prin aceasta mai bună. Ei aveau de înfruntat și îndărătnicia interesată a ierarhiei clericale sîrbești, care de-a lungul vremurilor, în condiții ce nu interesează aici, s-a înstăpînit asupra vieții politice, religioase, școlare și, în anumite privințe, materiale ale unei mari părți a poporului român din Banat și Ungaria.

Doar două dieceze ortodoxe cu credincioși români din monarhia habsburgică erau conduse de episcopi consingeni : a Sibiului și a Aradului. La Timișoara și Vîrșeț, episcopii erau sîrbi, iar majoritatea credincioșilor și a clerului ortodox românesc din Banat se afla sub ascultarea lor. Episcopii sîrbi hirotoneau preoții români sîrbește, chiar și pe cei care învățaseră la Sibiu și Arad, porunceau în unele locuri preoților români să slujească sîrbește, registrele parohiale trebuiau ținute în limba sîrbă, mănăstirile aveau conducere și monahi în majoritate sîrbi. Ce era mai grav, școala confesională din diecezele Timișoarei și Vîrșețului era supusă slavizării. Numele elevilor erau transformate, mai ales în școlile mai înalte : gimnaziul din Timișoara, liceele din Vîrșeț și Carloviț precum și teologia din această ultimă localitate. Veniturile comune ale ierarhiei bisericești, provenite din taxa plătită de români și sîrbi, veniturile mănăstirilor care dețineau averi erau administrate de clerul înalt sîrbesc, în rîndurile căruia românii n-au prea pătruns ; acești administratori procedau după bunul lor plac și în virtutea „privilegiilor ilirice” acordate de împărați. În zorii renașterii naționale, românii din Banat și Ungaria constatară că scutul care li s-a părut a fi ierarhia sîrbească — împotriva intențiilor de catolicizare ale curții — îi apăsa tot mai greu pe ei înșiși.

Încercările unor oameni luminați de a slăbi tutela ierarhiei din Carloviț — Dimitrie Țichindeal, Moise Nicoară, Nicolae Țincu Velia și alții — s-au perindat unele după altele, devenind tradiție. În ultimele două decenii care au precedat revoluția, înfruntările deveniseră fătîșe.

Vincentiu Babeș era prea tînăr în 1830, cînd Eftimie Murgu a purtat vestita lui polemică cu Sava Tököly, dar trebuie că mai tîrziu materiale referitoare la aceasta i-au ajuns în mînă, cînd, ca licean, l-a citit și pe Șincai.

Cu timpul, adversitatea dintre înaltul cler sîrbesc și intelectualii români se infiltrează și în alte medii sociale, amplificînd acest conflict, ducînd la un paralelism și nu la o coincidență de interese între români și sîrbi în preajma lui 1848. Între români resentimentele erau adînci. În

1848 „redeșteptarea elementelor conștiente — scria Silviu Dragomir — din toate aceste regiuni era un fapt care s-a produs paralel cu a românilor ardeleni. Ceea ce lipsea încă atunci era un contact între ei și în consecință stabilirea unor scopuri politice comune”³.

În ce privește a doua parte a afirmației lui Dragomir, ni se pare mai degrabă că nu atât lipsa de contact, cât mai ales piedicile deosebite pe care le aveau de înlăturat au făcut să se ivească deosebiri, iar acestea numai în conduită, nu și în scopul politic de bază: emanciparea națională și socială, înlăturarea oricărui obstacol care se atînea împotriva acestei aspirații. Această constatare este valabilă atât în ce privește raportul dintre sîrbi și români în Banat, cât și conduita nu tocmai simțită a românilor din Banat cu cei din Transilvania în 1848—1849.

Aceste considerații nu trebuie generalizate nici măcar în Banat. Trebuie reținută doar coloratura aparte pe care situația descrisă o dă mișcării revoluționare din Banat și de la nord de Mureș.

În preajma lui 1848 „conducătorii renumiți ai bănățenilor, Damaschin Bojincă, Eftimie Murgu și apoi Vichentie Babeș și George Ioanovici cu mulți alții, merg și ei cu curentul liberal democratic”⁴, scria George Popovici. Este, în mare, curentul ce purta amprenta spirituală a lui Szécsenyi, care trebuie să fi contribuit și la formarea primelor idei despre viața modernă și democrație ale lui Vincențiu Babeș. Erau principii noi, trăite de o întreagă generație din ultimul deceniu dinainte de revoluție, confirmate parțial în 1848 prin tolerarea de către guvern a unui minim național privind folosirea limbii române în școală și biserică, realitate care, deși modestă, se va fi prezentat generației lui Vincențiu Babeș cu atracția contrastului față de cramponarea închistată și rigidă a clerului superior sîrbesc de un sistem de privilegii, atât de des invocate.

Mai gravă era tendința sîrbilor de a transforma în 1848 niște prerogative, mai mult de administrație religioasă și de natură școlară, în atribuții naționale de tip modern, prin crearea unei voivodine cu administrație în limba sîrbă, cuprinzînd și teritoriile locuite de români; ea avea să-i alarmeze și mai mult pe aceștia din urmă⁵, contribuind spre sfîrșitul anului la o subliniere a încordării. Autoritățile imperiale sînt obligate chiar să dezarmeze satele sîrbești și să desființeze autoritățile sîrbești⁶.

Pentru a încheia schița acestui tablou, mai complex și amplu în realitate, adăugăm că autoritățile maghiare au știut să promită românilor la timpul oportun drepturi negate de vechea stare de lucruri dar și de o eventuală extindere teritorială a voivodinei nou create. Reamintim de asemenea că în evenimentele din vara și toamna lui 1848 guvernul maghiar a acționat în ipostaza de guvern legal al împăratului.⁷

Cu ce sentimente va fi întîmpinat Vincențiu Babeș veștile soște la Arad după evenimentele petrecute la 13 martie 1848 în Viena și 15 martie în Pesta? Împărtășea cu siguranță nădejtile trezite de începutul revoluției pentru o întreagă generație. Pe un fond de nemulțumire ca cel descris mai sus, s-a aprins ușor speranța unor rezolvări ca

acelea promise de revoluție, mai ales că pentru unul ca el, provenind dintr-o familie în întregime țărănească, înglodată în greutatea⁸, perspectiva unor modificări de natură socială trebuie să se fi arătat deosebit de ademenitoare.

Lipsesc dovezile despre reacția lui Babeș în fața primelor evenimente. Poate la începutul anului nerăbdarea lui de a întreprinde ceva, dovedită mai târziu, a fost parțial domolită și de perspectiva „rigorosului” care-l aștepta. Aradul, oraș cu mulți intelectuali, nu putea însă rămâne inert în fața evenimentelor. Ne-o dovedește una dintre primele acțiuni, în ce-l privește pe Babeș cea dintâi manifestare publică înregistrată de documente: la 24 aprilie 1848 el semnează o *circulară* a comunității bisericești ortodoxe din Arad, care vestea o încercare de acțiune solidară. Babeș semna ca secretar al comunității, alături de președintele ei, avocatul Ioan Arcoși.

Circulara ne obligă să presupunem acțiuni prealabile, înlesnite poate și de curtea episcopală, frecventate desigur și de Vincentiu Babeș. Conținutul ei ne oferă cea dintâi ilustrare în 1848 a laitmotivului revendicărilor românești din Banat și Crișana: rezolvarea problemei ierarhice bisericești. În circulară se cerea: 1. Stabilirea numărului autentic al românilor ortodocși în scopul de a se fixa proporția deputaților din Congresul bisericesc comun cu sîrbii, ce urma să se organizeze. 2. Reprezentanții românilor la congres să fie români, nu sîrbi sau greci. 3. Congresul bisericesc să se țină la Arad sau Timișoara, nu în Sirmiu⁹.

Este de presupus că și Vincentiu Babeș avea o contribuție la redactarea circularii. Oricum, Silviu Dragomir afirmă că apelul exprimat de ea a avut succes și că adunarea din Pesta a intelectualilor români, ținută în 3/15 mai 1848, a fost o urmare a acestei inițiative¹⁰. Babeș nu figurează printre participanții la adunarea din Pesta, prezidată de Emanoil Gojdu. Nu părăsise încă Aradul, reținut la tribunal și la preparamand de obligații profesionale.

El nu apare nici printre cei care s-au adunat în jurul lui Eftimie Murgu la Lugoj în 15/27 iunie 1848, deși la Pesta trebuie să fi plecat mai târziu. Ar fi interesant de aflat ce știa despre acțiunile lui Murgu și care erau raporturile lui cu grupul înfiripat în jurul fruntașului revoluționar. Este foarte probabil că nu putea decît să adere la măsurile preconizate de Murgu¹¹. Dealtfel, activitatea lui Babeș din a doua parte a anului 1848 trădează o evidentă înrudire de mentalitate, dacă nu de concepție, deși mai târziu, în contextul altor vremuri, el îl acuză pe Murgu de rătăcire politică în 1848, desolidarizîndu-se indirect de linia împărtășită în timpul revoluției de o bună parte a intelectualilor bănațeni.

În iulie 1848 Vincentiu Babeș pleacă la Pesta, pentru a trece „rigorosul”. Agitația politică ce domnea în capitala Ungariei îl va antrena imediat. Din primele zile, vine în contact cu unii oameni politici români, cum este cazul deputatului Ioan Dragoș¹². În jurul aceleiași date îl va fi întîlnit și pe Sigismund Pop, în a cărui gazetă, *Amicul Poporului*, ia atitudine publică în legătură cu evenimentele zilei¹³. Babeș are acum toate aparențele de a profesa idei comune mai multor oameni politici

români : Dragoș, Gozman, Pop, Gojdu ; acestea sînt garanțiile de libertate oferite de innoirile constituționale din Ungaria, necesitatea alianței, a înfrățirii cu maghiarii, circumstanțe scontate să ajute eliberării poporului român ¹⁴. Vechiul regim înseamnă iobăgie și privilegii, privilegiul înseamnă menținerea Statutului Iliric și a ierarhiei sirbești ; un astfel de raționament politic trebuie să fi condus acțiunile intelectualelor români menționați.

Unul dintre obiectivele politice care îl preocupă pe Babeș în lunile de vară sînt dezbaterile din dietă, la care participă și deputații români. El urmărește atent discuțiile care atingeau interesele poporului român și ia atitudine față de ele. Se pronunță cu energie împotriva oricăror încercări de a limita sfera de folosire a limbii române, statutul de națiune constitutivă a patriei, a națiunii politice, care aveau datoria, în concepția lui, de a-și proteja componentele și de a le asigura viitorul ¹⁵.

Spre sfîrșitul lunii august Babeș i-a întilnit la Pesta pe reprezentanții ardelenilor, între care și Andrei Șaguna ¹⁶, venit să trateze cu guvernul. Nu avem știri despre un eventual schimb de idei sau informații cu acesta, însă comportamentul său politic nu înregistrează schimbări. Pare cu totul absorbit de mișcările politice din Banat.

Pe la mijlocul lunii septembrie petrece o săptămînă în Banat, după ciocnirile cu insurgenții sirbi de la Virșeț și Biserica-Albă. La acestea luaseră parte și români ¹⁷. Alte lupte s-au dat la Alibunar. Sirbii au ripostat cu violență atacînd localitățile Straja, Sinnihai, Uzdin, Măldova-Nouă, Zichyendorf. Lucrurile au ajuns pînă acolo, mai ales la Zichyendorf, prin luna august ¹⁸, încît au întărit mult spiritele. Întimplările acestea trebuie să fi făcut o impresie adîncă asupra lui Vincențiu Babeș. Să-i fi întărit ele convingerea ce și-o făcuse despre rolul românilor cîn Banat în revoluție ? Fapt este că în 20 septembrie ia din nou legătura cu Ioan Dragoș, mai bine zis răspunde solicitării acestuia de a lua parte la acțiune. Socotea că astfel va contribui la „întărirea libertății și independenței noastre”. În 20 septembrie 1848 el îi scrie lui Ioan Dragoș că situația din comitatele Timiș și Caraș era atît de frămîntată, încît chiar rudele lui și multe cunoștințe din Banat l-au solicitat să intervieă pentru lămurirea în spirit constituțional a populației foarte agitate. Se declara gata să acționeze „în interesul patriei și al fraților noștri români”, pentru „marea muncă a restabilirii și întăririi ordinii și a liniștii și a libertății” ¹⁹. Cuvinte generoase și idealuri înalte, atîta doar că lui Ioan Dragoș, român ca și el, a trebuit să-i scrie în limba maghiară.

Printr-un intermediar, care este ușor de presupus în persoana ui Ioan Dragoș, Vincențiu Babeș ajunge — între 20 septembrie și 6 octombrie — în legătură cu Vukovich Sabas, prim-vicecomite în Timiș și comisar regal plenipotențiar în comitatul respectiv. Din însărcinarea ui Vukovich, întreprinde o călătorie de vreo săptămînă în Banat, la începutul lui octombrie, despre care relatează în 6 ale lunii prim-vicecomisarului din Timiș ²⁰. În însărcinarea lui intrau următoarele intenții politice : calmarea satelor neliniștite, lămurirea populației în legătură

cu măsurile guvernului și cîștigarea simpatiei locuitorilor față de noua ordine, pentru ca aceștia să se înroleze voluntari.

În legătură cu „calmarea” satelor, este greu a se distinge din relatările lui vagi dacă și unde era vorba de domolirea unor revolte împotriva administrației, respectiv cînd și unde se punea doar problema unor dezordini provenind din starea de nesiguranță datorată vecinătății zonelor de luptă cu sîrbii. În ce privește înrolarea de voluntari și recruți, acțiunea lui este similară cu a altora : deputatul Maxim Pascu, acuzat mai apoi de activitate antiguvernamentală, Ștefan Ioanescu²¹, Nicolae Bojincă ; ultimul promisese să angajeze două mii de români combatanți²². În decursul celor cîteva zile Babeș a trecut prin localitățile Fibiș, Aluniș, Fintînele, Lipova, din împrejurimile Aradului ; mai apoi a trecut prin Ususău, Chelmac, Belotinț, Dorgoș, Pătîrș, Labașinț, Chizdia (azi Coșarii) Șiștarovăț, toate în actualul județ Arad, întorcîndu-se apoi la Lipova.

Cîteva observații se impun în legătură cu această acțiune.

În primul rînd, ea s-a limitat la o zonă apropiată de Arad. De ce ? Cine a stabilit satele care trebuiau cercetate ? Sînt sate mai îndepărtate de zonele sîrbești, cu o situație care prezenta deosebiri față de aceea din comitatele Caraș și Timiș. Fără a se fi răscolat deschis, în ele domnea totuși neliniștea sau (la Pătîrș) nervozitatea. Reiese din relatarea lui Babeș că n-a avut aici decît să lămurească populația, arătîndu-se optimist în legătură cu rezultatele. Cît despre înrolări, cetățenii unui singur sat (Belotinț) au promis că vor trimite mai mulți recruți decît era nevoie. Nu reiese de nicăieri însă că ar fi obținut vreo înrolare. Este de presupus deci că el s-a mărginit mai mult să potolească niște spirite agitate, fără a dovedi zel în ce privește înrolările.

Din actul care a înregistrat acțiunea lui de la sfîrșit de septembrie și început de octombrie 1848, desprindem un fapt care nu se poate să nu fi stat în relație cu întreprinderea relatată. Este vorba de situația lui familială, care l-a obligat să recurgă la bunăvoința comisarului Vukovich. În satul Hodoni, mama sa, bătrînă, bunica vitregă și bunicul vitreg, bolnav în pat, erau toți întreținuți de Isaia, fratele lui Vinčențiu Babeș, atunci în vîrstă de 19 ani, și de soția acestuia, care cultivau împreună trei sferturi de lot iobăgesc. În septembrie sau poate în august, Isaia a fost „conscris” pentru armată. Plecarea lui ar fi însemnat un dezastru pentru familie ; de aceea Vinčențiu Babeș îl roagă insistent pe Vukovich să intervină pentru ca fratele său să fie lăsat acasă. Cîtă influență va fi avut această împrejurare asupra acțiunilor sale politice, greu s-ar putea spune ; ea este însă certă.

Mai trebuie să adăugăm o precizare : nicăieri nu poate fi surprinsă la Babeș vreo formulare antidinastică ; nici sîrbii ca popor nu servesc drept țintă pentru expresii dure sau manifestări dușmănoase. Credem că este vorba aici de o atitudine explicabilă în împrejurări tulburi ca cele din vara lui 1848 (în unele locuri s-au produs ciocniri și între autoritățile maghiare și români) prin faptul că era interesat în primul rînd de soarta propriului său neam, imaginîndu-și că a găsit în modificările proclamate de revoluția maghiară o rezolvare.

Ajuns la Lipova în 6 octombrie 1848, Vincențiu Babeș pleacă spre Arad, poate a doua zi, căci în 8 îl întâlnește deja acolo pe comisarul Vukovich. De aci, în foarte scurtă vreme pleacă din nou prin Banat, de această dată cu un ocol spre Timișoara. A trecut prin Lipova, Găvoșdia, Hodoș, Stanciova, Herneacova, Becas, Izvin, Ianova. La 12 octombrie 1848 ajunge la Timișoara, unde n-a putut rămâne prea mult. A stat patru zile în suburbii, iar în 15 octombrie a plecat prin Sinandrei, Cornesti, Călăcea, Hodoni, Bărăteaz, Satchinez, iarăși Hodoni. În 29 octombrie era din nou la Arad. Nici o știre nu dă despre vreo acțiune concretă la care ar fi luat parte; se mulțumește doar să-l informeze pe Vukovich că liniștea domnește peste tot. În 30 octombrie Babeș îl însoțește pe episcopul Gherasim Raț de Arad într-o altă călătorie, pe un alt traseu, de astă dată în comitatul Arad. Călătoria a durat până la 6 noiembrie, prin niște comune unde autoritatea guvernului nu pare a fi fost prea solidă²³. De acum încolo, știrile cu privire la activitatea politică a lui Vincențiu Babeș în decursul revoluției lipsesc cu desăvârșire până în toamna lui 1849.

Acțiunile acestea au avut loc în momente în care insurgenții sârbi luptau pentru constituirea unui teritoriu național, care însă urma a include și zone locuite compact de români. Până în primele săptămâni ale lui 1849, încordarea va crește în Banat, mai ales după 15 decembrie, când Iosif Rajacici a fost confirmat ca patriarh sârb²⁴. Această stare a lucrurilor i-a determinat pe mulți fruntași români să dea, forțați de împrejurări, mai mult credit decât se cuvenea garanțiilor constituționale oferite de guvernul maghiar. Dreptul de a folosi limba română în biserică și școală, perspectiva rezolvării situației ierarhice nu reprezentau decât un minimum de protecție a vieții naționale deși puteau marca un început față de ceea ce fusese înainte și de eventualitatea unei victorii a insurecției sârbești. Intelectualii români nutresc speranțe din partea guvernului maghiar și se opun oricărei oprămiri, așa cum românii din Transilvania așteaptă ajutor din partea imperialilor pentru a putea rezista guvernului din Pesta²⁵. Și unii și alții au urmărit slujirea intereselor poporului român. De nevoie, au căutat alianțe. „Fără îndoială — spunea Silviu Dragomir — că politica de împăcare cu ungurii nu poate fi calificată ca o concepție din capul locului greșită. Au încercat-o și alți fruntași români, Buteanu, Bariț, Cipariu, iar un an mai târziu vor discuta-o Bălcescu și Iancu. Dar pentru o asemenea împăcare, o repetăm încă o dată, trebuia căutată mai întâi o platformă, o platformă acceptabilă pentru amândouă popoarele”²⁶. Se pune însă întrebarea: în condițiile știute, de ce însoțire politică se puteau folosi românii bănățeni pentru a putea înfrunta guvernul maghiar?

Conduita politică a lui Vincențiu Babeș în 1848—1849 se încadrează într-un curent cu mulți adepți între intelectualii români din Banat. Luptă și el, purtat de evenimente, pentru a înlătura din calea aspirațiilor naționale ale românilor bănățeni piedica ce i se părea imediată. Indiferent de raporturile directe, dacă ele vor fi existat²⁷, năzuiește la fel ca Murgu, Velia, Șandor și alții. Devotamentul față de nevoile presante, mai ales spirituale, ale poporului român este evident. Antrenat

însă într-o activitate orientată de niște imperative dictate de trecut și de realitatea imediată, el participă la evenimente înfruntând riscul de a se vedea împotmolit în fundătura politică ce l-a înghițit pe Murgu după revoluție și avea să-i pună într-o derivă ireversibilă pe alții.

Pentru Vinčențiu Babeș sfârșitul revoluției încheie un capitol, iar deceniul care a urmat acesteia este un răstimp de clarificare a unor idei, de lărgire a comprehensiunii în fața stării și a destinului întregului popor român din monarhie, de orientare și de maturizare politică. Noua fază din activitatea lui politică se deschide sub influența mai multor factori. În primul rînd orizontul politic al lui Babeș se lărgeste, atît pe planul problematicii politice din monarhie, cit și pe cel național.

Pe planul monarhiei se convinge, odată ajuns la Viena, de complexitatea problemelor cu care era confruntat imperiul, de multitudinea rezolvărilor la care aspirau popoarele ce-l locuiau. Pe plan național, prezența delegaților români veniți din celelalte părți locuite de poporul român în imperiu îl familiarizează cu problematica general-românească, cu întreg repertoriul de doleanțe și cu lungul șir de nevoi din care ele s-au născut. Babeș pătrunde, în anii de după revoluție, tendințele de perspectivă ale mișcării noastre naționale, precum și necesitatea stringentă a acțiunilor concertate între toți românii.

Deținem din cele relatate de Babeș însuși²⁸ calitatea în care a fost el trimis la Viena în 1849, aceea de reprezentant al diecezei Aradului în delegația tuturor românilor din imperiu. Există știri că la începutul lunii octombrie el s-ar fi aflat încă la Arad, organizînd în împrejurimi colecte, probabil pentru a întregi, în ciuda interdicției autorităților²⁹, sumele de care delegații români aveau nevoie pentru a pleca la Viena. În decembrie era deja la Viena³⁰, unde intră în contact cu influenții membri ai familiei Mocioni³¹, legînd mai apoi, cu unii dintre ei, prietenii trainice. Citea cu regularitate *Gazeta Transilvaniei*, al cărei abonat era³². În aceeași lună, decembrie 1849, Babeș a fost desemnat să contribuie la lucrările comisiei pentru textul românesc al *Buletinului de legi și ordonanțe imperiale*³³, alături de Aron Florian, August Treboniu Laurian, Ioan Maiorescu, Eudoxiu Hurmuzaki, Petru Mocioni și Ioan Dobran³⁴.

Nu pare însă a fi frecventat asiduu lucrările „Comisiei terminologice”, unde greul l-a dus Ioan Maiorescu și Aron Florian³⁵. Se arată mult mai interesat de dezbaterile din interiorul delegației generale românești, desfășurate cu scopul clarificării unor puncte de vedere și al demersurilor de viitor. Se știe că a luat parte la discuții, cu competență, în special atunci cînd erau abordate chestiuni culturale și educative. Nu s-ar putea însă delimita rolul său în hotărîrile luate, căci singurele relatări³⁶ care fac referire la acestea nu prezintă garanție științifică. În virtutea vârstei tinere, este de presupus că acest rol nu putea fi încă prea mare. Îi găsim totuși numele, deja în 10 ianuarie 1850, alături de cele ale lui Ioan Popasu, Petru Mocioni, August Treboniu Laurian, Ioan Dobran, Petru Cermena, Constantin Pomuțiu, Grigore Popovici, Alexandru Atanasievici, Ioan Popovici, Constantin Udrea³⁷, sub textul unui memoriu ce cuprindea „gravamine” ale națiunii române din imperiu.

Cu mai bine de două luni înainte Babeș semnase — la 15 noiembrie, împreună cu Teodor Serb și Grigore Popovici — „Die Deputierten der rumänischen Arader Diöcese”³⁸, un memoriu adresat împăratului, cerind înfăptuirea egalității în drepturi a românilor, revendicate de aceștia încă la 25 februarie 1849.

La 16 ianuarie 1850, numele lui Vincențiu Babeș se alătură din nou celor ale lui Ioan Popasu, Petru Cermena, Ioan Dobran, Constantin Pomuțiu, Grigore Popovici, Sava Popovici, Constantin Udrea și Alexandru Atanasievici³⁹, pe o petiție destinată Ministerului de Interne. În ea se cerea ca : românii să stea sub autoritatea directă a guvernului central ; să aibă acces la funcții în proporția numărului populației ; limba lor să poată fi folosită și la oficii și în viața municipală ; să înceteze terorizarea reprezentanților naționali români ; românii să fie despăgubiți material în urma pierderilor cauzate de războiul civil ; să se înființeze o universitate românească.

În 1850 Babeș mai figurează și ca semnatar al unui protest adresat împăratului, în care românii condamnă nedreptatea ce li se făcuse la împărțirea Transilvaniei și Banatului în districte⁴⁰. Printre ceilalți semnatori, îi găsim pe Avram Iancu, Simion Balint, Petru Mocioni, Ghenadie Popescu, Ioan Maiorescu, Aron Florian, August Treboniu Laurian, Timotei Cipariu. În tovărășia acestor oameni, în fața revelației politice pe care o reprezentau ei pentru Babeș, prinde contur tot mai consistent personalitatea politică a tînărului bănățean. Și mediul și vremurile s-au schimbat. Noi constatări îi completează orizontul politic, care va deveni cu timpul tot mai larg, noi posibilități de informare îi completează cultura politică. Se pregătește astfel o deschidere spre esența destinului istoric al poporului român și a comandamentelor de anvergură ce stăteau ca sarcini în fața mișcării naționale.

De prin 1852 noua guvernare absolutistă, centralizatoare, caută să paralizeze acțiunile potrivnice oprimării naționale. Vincențiu Babeș își va continua însă preocupările politice, chiar dacă ele se vor manifesta în forme mai estompate sau voalate.

Încă pe la 1851, el stîrnește suspiciunea autorităților din Arad, unde pare a fi revenit din cînd în cînd. Într-un raport oficial se afirmă că Babeș „...stă în contact cu partidul lui Magheru, al cărui țel este înființarea unui imperiu daco-român”⁴¹. Interesul lui stăruitor pentru rezolvarea unor aspirații naționale românești poate fi desprins cu mai multă claritate în 1857, în plină epocă absolutistă, dintr-o scrisoare cu destinatar necunoscut, probabil Atanasie Șandor⁴². Babeș se arată acum neliniștit de soarta învățămîntului și a bisericii românești. El declară că nu cu mult înainte — deoarece „... la venitoriu nime nu cugetă, ma, Doamne noros și viforos se arată acesta...” — se adresase episcopului de Arad (Procopie Ivacicovici) cu o „epistolă încărcată de dureri și îngrijiri naționale „și-i propusese” remedii de mîntuire...”. Scrisoarea trimisă episcopului nu ne-a parvenit. Este însă de presupus că aborda chestiuni legate de separarea ierarhică, precum și alte aspecte care aveau legătură cu soarta poporului român.

Pentru Vincențiu Babeș, ca și pentru alți oameni politici români din imperiul austriac, transpunerea în faptă a ideilor și planurilor concepute și dezbătute cu conaționalii în anii neoabsolutismului se va întâmpla abia începând din 1860, odată cu inaugurarea „regimului liberal”.

PE DRUMUL LUPTEI NAȚIONALE

Anul 1860, cu înnoirile sale promițătoare de liberalizare, apărură multora dintre militanții naționali ca o cotitură însemnată în viața politică a imperiului. Nu numai conducătorii, dar și popoarele supuse, a căror „moarte politică” tocmai încetase⁴³, dau tribut de încredere momentului politic. Ele se angajează cu hotărâre în acțiuni variate⁴⁴, desfășurate în contextul unor modificări ademenitoare privind rînduiele interne ale statului. Centralismul excesiv este abandonat, viața publică reînvie, dietele provinciale reapar, activitatea politică prinde vigoare.

Românii din monarhie sînt cuprinși și ei de efervescența generală. Deși conștienți de dificultățile ce le vor întîmpina, ei vor fi animați de speranța dobîndirii drepturilor binemeritate, speranță alimentată și de realizarea epocală, marcată în 1859 de unirea Țării Românești cu Moldova, care a ridicat pe o treaptă superioară lupta românilor pentru libertate și unitate.

Babeș începe acum o activitate politică ce va dura pînă la sfîrșitul secolului. De la începutul „regimului liberal”, el va evolua în politică pe două planuri: în acțiuni extraparlamentare și în lupta parlamentară. Aceste două forme de activitate se împletesc strîns, mai ales în anumite perioade. Ele păstrează totuși un anume specific, ceea ce pe lîngă bogăția de evenimente și fapte în care Babeș s-a angajat, ne-a determinat să le tratăm separat.

În cariera politică a lui Vincențiu Babeș, anul 1860 este și un moment de răscruce, și unul de consacrare. Acum se încadrează el efectiv în rîndurile oamenilor politici care se împotriveau tendințelor de nuanță dualistă. Cît despre consacrarea politică, ea se produce rapid, aproape brusc, în prima jumătate a anului, odată cu apariția lucrării sale *Die Sprach- und Nationalitätenfrage in Oesterreich bei einen Rumänen*, publicată la Viena și apoi republicată, prin august, în limba română⁴⁵. Era adresată în primul rînd mediilor influente de la curte și din Viena, de care depindea acceptarea sau respingerea pretențiilor formulate de politicienii maghiari, concentrate într-o primă etapă în insistența de a reface Ungaria cu fruntariile din vremea lui Ștefan cel Sfînt și dobîndirea unui statut autonom în cadrul acestor granițe.

Ediția românească ⁴⁶ era destinată publicului românesc, căruia îi prezintă o seamă de revendicări, însoțite de argumentarea ce le justifică și de unele soluții de rezolvare. Această broșură, cu cele 84 de pagini ale ei, reprezintă un program politic din ale cărui idei s-au inspirat Andrei Mocioni, Alexandru Mocioni, poate și alții ⁴⁷.

În cartea lui Vincențiu Babeș este subliniată în primul rând înșelarea speranțelor puse de naționalitățile din imperiu în guvernările anterioare ⁴⁸. Era, poate, un reflex al amintirilor amare lăsate românilor de tratamentul ce le-a fost aplicat după revoluție. De pe pozițiile unei concepții moderne, Babeș contestă orice justificare și atacă vehement „dreptul” în virtutea căruia unii pretindeau a stăpîni pentru că stăpîniseră înainte. În locul acestuia, așază principiul dezvoltării egale a categoriilor sociale ale națiunii și egalitatea națiunilor în stat. El definește astfel egalitatea: „sub egalitatea de drept a naționalităților, după mintea și lipsa practică, nu se poate înțelege altceva decât că lor tuturor și fiecărei de sine, prin lege să se concedă asemenea liberă activitate și dezvoltare în forma lor proprie, caracteristică, națională, mai virtuos prin limbă, și cel puțin în sferile comune ale vieții poporului unde ele prin nici un fel de măsură să fie sau să poată fi împiedicate, ci din contra, din partea stăpînirii, după lipsă și cerință, cu toată bunăvoința să fie sprijinite” ⁴⁹.

De asemenea, este foarte clar și răspicat combătută orice tendință de natură dualistă, în speță ideea împărțirii puterii între Viena și Pesta. „Fie cum va fi, declară Babeș, nouă o suveranitate ungurească în Austria, adică un stat unguresc în statul Austriei, ni se pare un lucru alifia de absurd, ca și credința în doi Dumnezei; dar nu mai puțin nepotrivit ni se pare și un fel de semi, adică jumătate suveranitate ungurească, un fel de jumătate stat în stat, cam ca și un semizeu din cei păgînești, care fiindcă nu erau decât nălucire, amețitoare și înșelătoare, nici că puteau costa decât în acei timpi întunecați prin amăgire și înșelăciune” ⁵⁰.

Programul lui Babeș se rostește cu hotărîre și împotriva ideii de autonomie a provinciilor istorice. Autonomia este acceptată numai ca autonomie națională, a corpului național ⁵¹. El cere acordarea de drepturi egale — la nivel de „corp național” — națiunilor recunoscute ca atare în imperiu (germanii, cehii și slovacii, maghiarii, italienii, românii, rutenii, polonezii, croații, sîrbii, slovenii) și conlucrarea lor „în centrul monarhiei, într-un organ compus amăsurat lipsei după proporțiunea numerică a celor recunoscute zece naționalități [. . .]. Iar dacă în sferile mai înalte guvernamentale se va afla cu cale și la timp și de lipsă ca în loc de organismul centralizațiunii de pînă acum, să se introducă altul federalistic, adică ca tronul, în loc de a-și mai căuta ca pînă aci țaria și puterea în părțile cu totul de la sine atîrnătoare și prin sine uniform traptate și guvernate să se razime pe elemente autonome adică atare părți ce ele singure de sine se guvernează, fiecare după cum îi dă mîna și îi cere placul și interesele sale naționale de singure și le ordnă și împacă, atunci [. . .] astăzi aceste autonomii [. . .] nu s-ar putea forma spre mulțumirea popoarelor decât prin întrunirea fiecăreia din

cele zece națiuni pentru sine într-un întreg politic și național de sine stătător și prin sine însuși de-a dreptul spre centru gravitând; căci o spunem încă o dată, cu tot răsunetul: afară de centru, afară de colectiva garanție a națiunilor pentru egalitatea sa de drept, ele numai și numai fiecare în sine pot să ceară și să aștepte o dreaptă, deplină și mulțumitoare dezlegare a intereselor sale naționale”⁵². Limba națională trebuie să domnească în școală, biserică, în instanțe judecătorești, să fie respectată în comunicarea cu autoritățile, să se poată petiționa în ea și la miniștri, și la împărat⁵³.

Această carte politică, timpurie în perioada „liberală”, singura în felul ei scrisă de un român în acel an, prezintă în epocă o semnificație particulară și ca manifest politic, dar și prin calitatea unor idei avansate. Întii de toate, respingerea „dreptului istoric” la acea dată este cu totul remarcabilă, căci ea înfrunghiează protestul poporului român împotriva unui întreg sistem de legi și tradiții, care-i negase calitatea politică; dezavuarea dreptului istoric însemna reducerea la ineficiență a unui argument îndrăgit, des invocat de clasele dominante maghiare, care pentru a se împăca cu dinastia cereau să li se restituie Ungaria cu teritoriile și constituțiile ei, așa cum au fost cu ani înainte. Respingerea „dreptului istoric” atacă o mentalitate politică adinc înrădăcinată în unele medii și constituie revelația noului în discuția despre reglementarea raporturilor naționale, cu mulți ani înainte de acreditarea și acceptarea ca normă a dreptului de autodeterminare.

De unde însă creditul acordat unei modalități centraliste, sau de nuanță centralistă, căci am văzut că soluția avansată nu se suprapune cu ideea de stat austriacă, habsburgică mai degrabă, din cei zece ani precedenți? Răspunsul ni-l poate da analiza situației generale a imperiului, slăbit mult în coeziunea sa internă, asaltat la nivelul elementelor de decizie de pretențiile insistente ale păturilor conducătoare maghiare, foarte atașate de unele restituiri care trebuiau să reactualizeze o mai veche și nedreaptă stare de fapt. Doar într-o asemenea coloratură centralizantă putea fi vreo propunere de reorganizare acceptabilă, poate chiar interesantă pentru curte, în momente când natura viitoarelor structuri interne de stat încă nu era clară. Pentru români, dată fiind lipsa de șanse a unui sistem federal, deși Babeș îi acordă credit, care mai întâmpina și riscul de a fi înțeles la Viena în sensul vechilor provincii istorice, acum, înainte de incorporarea Banatului la Ungaria, era singurul mod de a propune o reorganizare ce putea să permită unirea românilor într-un singur bloc național, dar să prezinte și interes pentru curte.

Cartea lui Vinzențiu Babeș mai are și meritul de a fi constituit un reper cîștigat al mișcării naționale, într-o vreme cînd circulau zeci de opinii, nefixate și neînsoțite de argumente. A și avut dealtfel audiență, atît între oamenii politici din capitala imperiului, cît și între români⁵⁴, desigur, nu de pe aceeași poziție și cu aceleași intenții.

După opinia lui I. E. Torouțiu⁵⁵, ideea lui Babeș despre egalitatea tuturor națiunilor și despre eventuala federalizare pe baze naționale se regăsește în teoria politică a lui A. C. Popovici. Ideea austro-centristă nu putea avea însă alt sens în afară de cel sugerat de noi, acela al unui

expedient politic ales în lipsa altuia mai bun. Rezerva lui Babeș față de această formulă reiese clar dintr-o scrisoare către Iacob Mureșanu, din 13/25 octombrie 1860, în care spunea în „post scriptum”: „de câteva zile petrece între noi Hurmuzaki, al treilea dintre frați, adică Georgiu; am ținut cu el o consultare prea adâncă dar e greu a se decide curat. Și el este plecat a crede că pentru Aus[tria] nu e scăpare și așadară că

ar fi păcat a ne mai lega de o cauză, un interes, ce el singur se părăsește!”⁵⁶.

Situația politică a momentului îi apare lui Babeș „încărcată de dubietăți și pericole”. Socotea că oamenii politici români aveau datoria de a reflecta adânc asupra demersurilor lor și de a se pune în prealabil de acord înainte de a întreprinde ceva, mai ales după apariția diplomei imperiale din 20 octombrie 1860, care nu venea în întâmpinarea aspirațiilor tuturor românilor din imperiu⁵⁷. Problema naționalităților rămânea deschisă.

La Viena, activitatea lui Vincentiu Babeș în anii 1860—1861 este foarte intensă. El participă la întrunirile reprezentanților tuturor românilor, alături de Ioan Popasu și mitropolitul Șuluțiu, redactînd din însărcinarea lor o „suplică”, înaintată împăratului la 10 decembrie 1860, împreună cu alta, întocmită de deputații ardeleni încă înainte de sosirea lor la Viena.

Acțiunile românești la Viena trebuiau sprijinite de altele, desfășurate în străinătate, în rîndul opiniei publice din alte țări,

care putea influența guvernul austriac. Este o idee care-l preocupă constant pe Babeș în 1861. Nevoia de a acționa peste hotare purta girul tuturor reprezentanților români și era urgentată de demersurile prealabile pe acest plan ale politicianilor profesînd orientarea dualistă. Acțiunea lui Babeș concretizată în publicarea lucrării menționate își are o paralelă și o continuare în stăruințele sale pe plan extern.

În februarie 1861 el adresase opiniei publice apusene o informare amplă, menită să combată aserțiunile false răspindite despre români în ziarele din Franța și Italia, de anumiți adversari ai emancipării naționale. Materialul înfățișează importanța elementului românesc din Austria prin numărul lui, prin greutatea sarcinilor suportate, prin ardoarea năzuințelor spre libertate, prin gradul de conștiință națională. În scopul de a dobîndi simpatie, Babeș asigură țările cu populație neolatina din Europa, în special Franța, de atașamentul tuturor românilor, care așteptau de la frații lor din Apus ajutor pentru înfăptuirea dezideratelor naționale. Ideea foarte prețioasă pentru acea vreme a comunității de in-

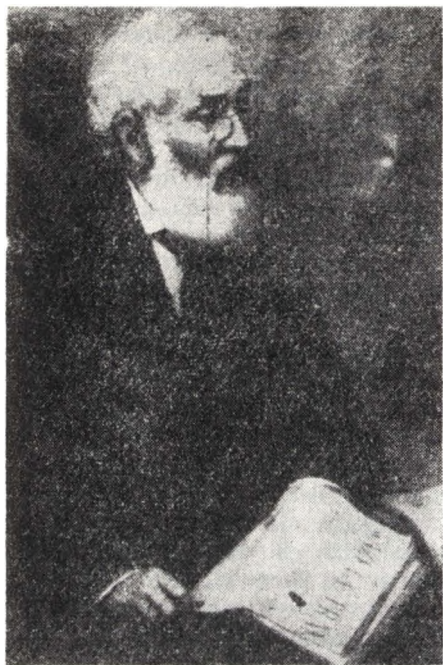

Fig. 1. Iacob Mureșanu.

terese și destin a românilor din Principate cu cei din Austria este de asemenea prezentă și subliniată ⁵⁸.

Acțiunile lui Babeș pe plan extern nu s-au mărginit la atita. Tot în 1861 (7 februarie), el se adresa lui Titu Maiorescu, aflat pe atunci la Paris, cerându-i să facă tot posibilul ca împreună cu alți români de acolo să câștige pentru cauza comună redacțiile ziarelor *Journal des Débats* sau *Le Siècle*. Expediază și un articol semnat de el, în scopul de a fi tradus în franceză și publicat. Se oferă să trimită și bani de speze, pînă la 200 franci, pe care i-ar fi putut aduna la Viena. Materialul este chiar informarea redactată la începutul lunii februarie, menționată mai sus. Întrucît urmările demersului s-au lăsat așteptate, îi scrie din nou lui Titu Maiorescu, pe la începutul lui aprilie 1861. Rezultatul nu a fost însă cel scontat. Babeș revine în 24 iunie 1861, în numele „tuturor românilor de pe aici” — adică din Viena — și cere stăruitor popularizarea luptei naționale dusă de ei ⁵⁹. Concomitent, ia legătura cu conducătorii mișcării românești din Transilvania și-i informează despre cele întreprinse, cerîndu-le părerea ⁶⁰.

Pînă la urmă, rezultate au existat totași. Materialul din februarie 1861 a fost tradus în limba franceză, probabil de Titu Maiorescu, apoi expediat la Torino. Ajunge și în mîinile lui Henri Ubicini, care l-a popularizat în mediul politic francez. S-a socotit potrivit a nu-l publica în forma redactată de Babeș, destul de incisivă. I se cer însă noi materiale informative. Din toate datele trimise în mai multe rînduri, a putut fi redactată o serie de articole în favoarea cauzei românești, apărute în ziarele franceze *La Patrie* și *La Presse* ⁶¹. Cel care a întreprins acțiunea a fost Ubicini însuși, prieten al poporului român, convins de Titu Maiorescu, care-l informa pe Vincentiu Babeș în această privință la 3 august 1861. Alte articole asemănătoare au fost scrise de Titu Maiorescu și publicate în ziarul belgian *Le Nord* ⁶². Intermediarul era tot Ubicini, care l-a introdus pe tînărul român la redacția ziarului. Unul dintre aceste articole, poate primul, apare în 20 august 1861. Din partea aristocrației maghiare s-a dat un răspuns sub semnătura „Ludwig”. Maiorescu replică, din nou cu date furnizate de Vincentiu Babeș ⁶³. Bănățeanul relatează că ecoul acestor acțiuni s-a resimțit în Franța și Italia, prin dese luări de atitudine față de emigranții maghiari în ce privește viitorul românilor, locuitori în acel teritoriu al imperiului din care politicienii cu aspirații dualiste din interiorul monarhiei voiau să refacă Ungaria cu granițele din vremea lui Ștefan cel Sfînt ⁶⁴.

Din punctul de vedere al istoricului, episodul are și altă semnificație. El reprezintă, după știința noastră, prima încercare a românilor din Austria de a căuta ajutor în afara granițelor imperiului, în Apusul Europei. Este foarte important că și la București anumite cercuri au fost solicitate să sprijine acțiunea peste hotare ⁶⁵, vîdîndu-se astfel unitatea de năzuințe și solidaritatea românească.

Legăturile dintre liderii naționali în anii 1860—1861, necesitatea armonizării ideilor și faptelor se dovedesc de o importanță covîrșitoare. Informarea ardelenilor, în legătură cu o serie de demersuri politice de

la Viena și din altă parte, a fost concepută sub forma unui contact direct. Este foarte probabil că inițiativa se datorează lui Andrei Mocioni și Vincențiu Babeș. În acest scop, Babeș călătorește în Transilvania, pentru prima dată în viață (aprilie—mai 1861). Era practic o vizită prelungită prin Banat și Transilvania, menită să obțină concursul persoanelor reprezentative asupra programului politic stabilit la Viena de deputații români, căci după cum spunea Babeș, „după tristele experiențe noi și vechi, nu putem conta pe frățietatea și dreptatea maghiarilor decît încît am fi în stare a-i constrînge la aceasta, noi care de la maghiari nu pretindem grație sau concesiuni, ci dreptate deplină, noi vorbelor lor goale nu credem de fel, ci voim fapte reale, cerînd ca ei de sine să receadă de la supremația influenței asupra noastră, să încete a ne tot tutela, a tot dispune despre noi și sîntele noastre drepturi naționale”. Pe acești deputați el îi numește „partidă națională”, pentru ale cărei principii crede a fi cîștigat spiritele în Banat⁶⁶.

În Transilvania, Vincențiu Babeș urmărea să ajungă la Sibiu înaintea adunării de constituire a *Astrei*. Nu a reușit. Întîrziînd în Banat, abia a izbutit să-i ajungă la Sebeș pe unii dintre fruntașii români ce reveneau de la Sibiu. S-a întreținut îndelung cu Axente Sever, Ioan Rațiu și Alexandru Sterca-Șuluțiu. A vizitat apoi Zlatna, Abrudul, Roșia-Montană, Baia de Criș, Băița și s-a întors la Viena.

Se poate presupune că în decursul unor asemenea întruniri trebuie să se fi perfectat înțelegerea cu privire la atitudinea deputaților români în dieta din Pesta, pe care mai tîrziu Babeș nu va reuși să-i solidarizeze în jurul apărării autonomiei Transilvaniei, așa cum intenționa. Rămîne importantă stabilirea mai multor puncte comune de vedere și acordul intervenit în legătură cu unele din viitoarele acțiuni. „În 21 seara — va scrie Ioan Rațiu — am fost la Gojdu cu cei aleși dintre ablegați, între aceștia și Babeș. Am ridicat toaste pentru ablegații români care au apărât în dietă drepturile naționale, pentru solidaritatea românilor, iară ei pentru soarta nouă etc. Tot în 21 iunie ne-am consultat cu cei mai buni dintre ablegați. Ei doresc congres general, voiesc a face cu noi întru toate cauză comună”⁶⁷.

Optimismul lui Ioan Rațiu s-a dovedit prematur. Solidaritatea deputaților români în acel ciclu parlamentar nu s-a realizat. Pentru Vincențiu Babeș solidaritatea națională în lupta politică, parlamentară sau extraparlamentară, va rămîne, un imperativ permanent. În 1861 el o dovedește prin strînsa colaborare cu reprezentanții transilvăneni⁶⁸, fît și în activitatea din parlamentul pestan, unde va apăra autonomia Transilvaniei, după ce restructurările reglementate de actele de stat din octombrie 1860 și februarie 1861 au spulberat nădejtile de reorganizare pe baze naționale, așa cum propusese el în prima jumătate a lui 1860. Din 1861 pînă în anii de început ai dualismului, în activitatea politică a lui Vincențiu Babeș primează forma parlamentară, dublată de o susținută angajare în acțiunea de separare ierarhică a românilor de sîrbi, încheiată în formă instituțională în 25 decembrie 1864.

CONTRIBUȚIA LUI VINCENTIU BABEȘ LA CREAREA PARTIDULUI NAȚIONAL AL ROMÂNILOR DIN BANAT ȘI UNGARIA

În intervalul dintre anii de debut ai „regimului liberal” și începuturile dualismului, schimbări importante intervin în rînduierile interne ale imperiului habsburgic și în viața românilor care trăiau între granițele lui. Pe de o parte, împăratul și-a dat consimțămîntul (25 decembrie 1864) la reînființarea Mitropoliei ortodoxe române din imperiu, ceea ce însemna un cîștig, dacă avem, între altele, în vedere beneficiul cultural-național la care românii ortodocși se puteau aștepta în cazul restabilirii ierarhiei bisericești proprii. Pe de altă parte, zodia autonomismului constituțional, în care românii din Transilvania își puseseră mari nădejdi, înregistrează sorti schimbători, pentru a ajunge în impas în vara aceluiași an, 1864. După prorogarea dietei Transilvaniei, cumpăna care ținea între principiul dietelor provinciale — preferate de cele mai multe dintre popoarele imperiului — și insistența cercurilor politice conducătoare din Ungaria de a obține împărțirea puterii în stat cu casa domnitoare și clasele dominante cisleitane, un echilibru preferențial pentru prima ipostază, începe să încline în partea orientării dualiste, pentru a se prăbuși în același sens brusc și definitiv, în 1866, după înfrîngerea de la Sadova.

Participant activ la evenimentele politice mai însemnate de la începutul „regimului liberal”, Vincențiu Babeș și-a văzut neîmplinite toate speranțele nutrite în acești ani, constatînd zădărnicia căreia-i fuseseră hărăzite propunerile făcute de el prin cartea *Die Sprach- und Nationalitätenfrage . . .*, sau în dieta din Pesta. În atmosfera politică a anilor 1866 și 1867 trăgînd învățăminte din experiența făcută cu lipsa de coeziune a clubului deputaților naționali, de care va mai fi vorba în alt capitol, atît în 1861 cît și în primii ani ai dietei de încoronare (1865—1868) el a descoperit, după suprimarea foarte sugestivă a dietei din Transilvania în 1864, necesitatea urgentă de a căuta noi instrumente de luptă care să dea viçoare rezistenței naționale. Unul dintre acestea a fost înființarea, la începutul lui 1866, a ziarului *Albina*, scos cu ajutorul familiei Mocioni și asupra căruia vom reveni, dar realizarea de căpătii spre care tînde acum este crearea unui partid politic.

Ar fi greu de precizat dacă s-a gîndit vreodată în acești ani la perspectiva unui singur partid național al tuturor românilor din imperiu, sau s-a mulțumit de la început cu soluția mai restrînsă adoptată în cele din urmă. Concepția și unele demersuri ale lui din 1860—61 ne îndreptătesc să credem că n-ar fi fost cu totul străin de prima variantă. Există însă un argument care ne obligă să presupunem că a dat din capul locului mai mult credit ideii de a înființa un partid național al românilor din Banat

și de la nord de Mureș, și anume legătura care trebuie făcută între disocierea tacticii de luptă (activism-pasivism), clară prin toamna anului 1865, și apariția aproape concomitentă, în 1869, a două partide: se constituie și cel din Transilvania istorică, îndată după cel de dincolo de fruntariile ei vestice, profesind unul crezul pasivist, celălalt activismul. Apariția celor două căi deosebite de acțiune politică își are explicația și originea într-un trecut diferit din punct de vedere constituțional și al autonomiei provinciale, inexistente în cazul Banatului. Aici și-a găsit activismul justificarea unei implantări durabile, în condițiile de cens mai suportabile decât cele din Transilvania, ceea ce deschidea acces mai ușor la vot unui număr superior de alegători români. Această stare a lucrurilor nu i-a putut scăpa lui Vinčențiu Babeș, care se afla în căutarea celor mai eficiente mijloace de luptă politică, socotind că în noile împrejurări acțiunea de protest în cadrul parlamentului, dată fiind lipsa de șanse a unor noi demersuri pe lângă casa imperială, se recomanda de la sine, atât în scopul de a căuta să se împiedice unele măsuri legislative dăunătoare naționalităților, cât și în acela al menținerii unui viu spirit politic, activ și combativ, în rindul masei românești. Însă transilvănenii — sprijiniți pe antecedente autonomiste și încercând mai ales cu argumentul recentei diete de la Sibiu să se opună înglobării Transilvaniei în Ungaria — nu puteau accepta activismul, care ar fi însemnat o consimțire cu noua ordine politică instaurată de dualism, a cărei justificare legală ei o respingeau. Vinčențiu Babeș, care refuza și el orice îndreptățire dualismului⁶⁹ și înțelegea situația Transilvaniei, era mult prea realist pentru a nu surprinde, în urma analizei aprofundate a situației, lipsa momentană de perspectivă a unei încercări de a crea un partid unic al tuturor românilor, ceea ce s-a confirmat pe deplin de evoluția ulterioară a evenimentelor.

Deși cuprins cu precădere de tumultul activității de alegeri încă din 1865, apoi, din 1866, de dezbaterile din parlament, care vor culmina în această sesiune (1865—1868) cu discutarea legii naționalităților, Babeș rămâne preocupat de căutarea unor soluții organizatorice, devenite tot mai necesare spre sfârșitul lui 1866 și începutul lui 1867. Chiar dacă primele luni ale anului 1867 nu însemnau încă dualism instituțional, pentru majoritatea spiritelor pătrunzătoare înfăptuirea lui se arăta inevitabilă și tot mai apropiată, mai ales după deznodământul dezastruos al războiului cu Prusia (1866). Lucrurile erau tot atât de clare și pentru alți conducători naționali români, iar Vinčențiu Babeș căutând calea spre a înlini intențiile acestora, similare celor ale lui, și nutrind mereu nădejdea strîngerii rîndurilor, întreprinde, împreună cu Anton Mocioni, la sfârșit de aprilie și început de mai 1867, cu puțină vreme înainte de instituționalizarea dualismului, o călătorie în Transilvania⁷⁰. Aici pasivismul, care și găsisese un puternic reazim la Blaj, începuse încă din 1865⁷¹ să cîștige teren, punîndu-i în inferioritate progresivă pe activiștii adunați în principal sub patronajul moral al lui Andrei Șaguna. În Banat și la nord de Mureș, românii adoptaseră în mara lor majoritate activismul. Deputații lor se prezentaseră în parlament, încercînd să lupte acolo în interesul poporului român. Problema autonomiei Transilvaniei, suprimată în 1865 și care va reveni atât de des în dezbaterile conducătorilor români și în

frământările din interiorul mișcării naționale, era considerată diferit. Activiștii nu socoteau că a te prezenta în parlament, unde au și luptat pentru ea, însemna a o șterge dintre revendicări, cită vreme pasiviștii, judecând cu măsura unui constituționalism strict, nu acceptau să mai participe la o legislațiune căreia îi negau pentru Transilvania legalitatea și autoritatea.

Ajunși la Sibiu, Vinčențiu Babeș și Anton Mocioni s-au întretinut îndelung cu Andrei Șaguna ⁷². În legătură cu convorbirile lor informațiile nu abundă, dar se știe că cei doi au stăruit și pe lângă alți militanți români. În 2 mai 1867 va sosi la Sibiu Iacob Bologa, care nu rămâne mult acolo, dar îi sfătuiește pe oaspeții din Banat să intre în legătură și cu alte personalități ale vieții politice românești. În primele zile nu se știa dacă Babeș și Mocioni aveau sau nu de gând să treacă și pe la Blaj ⁷³, lucru care s-a întâmplat totuși. După convorbirile din Sibiu, ei s-au îndreptat spre Blaj, încercând în acest fel să-i pună de acord pe cei doi mitropoliți, iar de la Șuluțiu s-au întors la Sibiu, probabil pentru a-l informa pe Andrei Șaguna asupra rezultatelor acțiunii lor de mediere. Deși destul de laconic, *Albina* apreciază că acțiunea a avut urmări folositoare pentru coeziunea și lupta națională.

Încercarea aceasta nu a putut netezi asperitățile care mai existau. Pentru a pregăti calea spre o solidaritate operantă, eforturi multe și un considerabil spirit de înțelegere și de concesie erau necesare. Disensiuni existau și între activiștii din Banat și din părțile vestice ale Transilvaniei. Ele se vor face resimțite deja în 1867, în decursul întâlnirii din 31 decembrie a mai multor fruntași români cu Ion C. Brătianu, aflat la acea dată în imperiul habsburgic. Participă la convorbiri Vinčențiu Babeș, Alexandru Roman și câțiva membri ai familiei Mocioni. S-au purtat discuții în jurul sortii politice a poporului român, în legătură cu care persoanele politice oficiale nu pregetaseră a încerca să-l liniștească pe Brătianu ⁷⁴.

Profesorul și militantul național Alexandru Roman susține că întâlnirea a fost mijlocită de el însuși, deși Iosif Hodoș se împotrivese. Aprecierile lui Roman cu privire la atitudinea lui Vinčențiu Babeș, cu care se afla în adversitate politică fățișă, trebuie privite cu multă rezervă, ca și spusele despre reprezentanții proeminenți ai familiei Mocioni ⁷⁵. Din relatările sale trebuie însă reținută tensiunea care exista între conducătorii politici români din părțile vestice, complicată și de resentimente de ordin confesional. Rămâne totuși încercarea, continua căutare de căi și mijloace pentru susținerea intereselor comune.

Discordia a persistat încă și între membrii clubului parlamentar al deputaților naționali; or, în noile condiții activitatea politică cerea o disciplină și mai riguroasă, o armonizare cât mai eficientă a tuturor energiilor. Speranțele mari pe care Vinčențiu Babeș le punea în acțiunea politică cuprinsă în forme organizate l-au făcut, poate, să participe la conferința intelectualității române din Timișoara în 4/16 aprilie 1868 ⁷⁶.

Întrunirea fusese convocată de Alexandru Mocioni și s-a desfășurat sub președinția protopopului Lipovei, Ioan Țăranu, cu participarea a vreo 300 de persoane. Vinčențiu Babeș le-a înfățișat celor prezenți pro-

blema națională în starea ei de la acea dată. A vorbit aproape o oră, arătând că „...naționalitatea... nu poate însemna alta decît condițiunile și garanțiile legale asemenea sau de o potrivă pentru existența și dezvoltarea publică a fiecărei națiuni istorice din patrie” — principiu de la care au purces deputații naționali români și sîrbi la întocmirea proiectului comun de lege „...în cauza naționalităților și limbilor...”, pe care-l și prezentă adunării. Recomandă proiectul celor prezenți, arătînd că acesta întrunise azeziunea deputaților altor naționalități din Ungaria. Reține atenția faptul că, în urma propunerii unuia dintre participanți de a se alege un comitet permanent care să privegheze asupra cauzei naționale, Vincențiu Babeș a cerut ca membrii comitetului să se mențină în legătură permanentă cu clubul deputaților naționali ⁷⁷. În lipsa unui partid politic, Babeș revine la acea „conferință permanentă” a deputaților români — clubul lor parlamentar — ca la o entitate cît de cît organizată, care prin intermediul comitetului ales la Timișoara, aflat în contact cu medii mai largi, trebuia să ofere un cadru organizatoric acțiunilor politice viitoare.

Este foarte probabil ca la această conferință politică a românilor din Timișoara și din vecinătatea ei, ținută după instalarea dualismului în viața internă, să fi fost purtate discuții care au intrat mai în adîncimea lucrurilor. S-au întîlnit acolo cîțiva din principalii întemeietori ai viitorului Partid național din Banat și Ungaria, între care Alexandru Mocioni și Vincențiu Babeș. Acesta din urmă se reîntorsese nu de multă vreme din Transilvania, după ce făcuse unele constatări în legătură cu situația de acolo. Este deci de presupus că adunarea din 4/16 aprilie 1868 a putut fi concepută și ca o modalitate de a sonda opinia, cel puțin a unora, în legătură cu eventualitatea înființării unui partid politic. Pentru Vincențiu Babeș lucrurile sînt sigure căci, am văzut, considera înființarea unui partid propriu-zis drept o necesitate de primă urgență. Pe această linie, în primăvara lui 1868 (9 mai) el angajează un schimb de păreri, care va dura cîteva zile, cu fostul deputat Alexandru Buda ⁷⁸. Să fi procedat astfel în urma vreunei consfătuiri cu alții, sau la indicația unor persoane influente, eventual a unora dintre membrii familiei Mocioni? Să fi fost o acțiune întreprinsă din proprie inițiativă? Ridică semne de întrebare și personajul ales pentru acest dialog politic. Presupunem că a fost preferat Alexandru Buda pentru ca prin el să poată fi sondată părerea militanților români din părțile de unde era originar ⁷⁹ și, dacă lucrurile stăteau așa, în scopul de a cîștiga aderența acestora la acțiunea plănuită. Cu ocazia discuțiilor, cei doi au întocmit un proces verbal scris, pe care din motive bine întemeiate l-au ținut secret.

La 9 mai 1868 Vincențiu Babeș și Alexandru Buda constatară amîndoi că venise timpul cînd o conducere centralizată a treburilor naționale era mai necesară ca oricînd. Mișcarea românească traversa o epocă dificilă. Vincențiu Babeș se întreba dacă în asemenea condiții „lupta constituțională, loială și morală” mai avea rost. „Cu toate însă dînsul din partea sa ar fi prea plecat și în tot minutul gata a se supune unei conduceri centrale înțelepte și loiale, precît atare conducere ar fi provocată și inaugurată de opinia publică” ⁸⁰.

După părerea lui Alexandru Buda masa poporului și a intelectualilor nu era sensibilă la „intrigi și calomnii”. Poporul reprezenta, împreună cu intelectualii, un suport sănătos și solid al acțiunilor politice viitoare. Pentru conducerea acestora ar fi fost nevoie de experiența și priceperea unor oameni ca Babeș, sau vreunul din membrii familiei Mocioni. El îi propune deci lui Vinčențiu Babeș să-și asume conducerea. Acesta declară însă că se simțea depășit de o asemenea sarcină. În plus, se știa suspect în fața guvernului și nu voia să atragă din primul moment aversiunea acestuia asupra viitorului partid. Se temea apoi că persoana sa ar întâmpina opoziție și printre conaționali, din partea unor adversari de principii. Promise însă că se va sfătui și cu alți colaboratori și că va face totul pentru realizarea ideii. Colaboratorii de care pomenea nu puteau fi decât membrii familiei Mocioni. Era totuși înclinat ca în lipsa unei alte soluții să primească propunerea lui Alexandru Buda.

La 14 mai convorbirile dintre Vinčențiu Babeș și Alexandru Buda continuă. Primul încercase să ia legătură cu Andrei și Anton, sau poate cu Anton și George Mocioni⁸¹, dar nu a reușit. În lipsa lor s-a întâlnit cu cei doi „mai tineri” care erau Alexandru și, probabil, Eugen Mocioni. Concluzia a fost că „... deși din toată partea se recunoaște lipsa de o conducere centrală uniformă și de o activitate națională solidară în toate sferele vieții publice, totuși realizarea se ține foarte grea, ba chiar imposibilă pînă atunci pînă cînd lipsa nu va fi simțită, în tot corpul națiunii, și inițiativa și provocarea și punerea în lucrare nu va urma prin însuși votul comun și imperativ al poporului și al cărturarilor lui”⁸².

Lucrurile păreau să fi ajuns într-un impas. Cum putea fi consultată masa poporului și a intelectualității românești? În Ungaria vremii, adunări naționale de mari proporții nu puteau fi convocate și însăși darea în vileag a proiectului putea avea urmări nedorite. Vinčențiu Babeș nu avea însă de gînd să renunțe la ideea de întemeiere a partidului. Promise deci că va aștepta sosirea la Pesta a cîtorva dintre membrii mai vîrstnici ai familiei Mocioni, pe lîngă care va insista să se antreneze în această acțiune. Se angajă de asemenea ca în eventualitatea unei ne-reușite să compună un concept de „program general”, ca un început, și să întreprindă tot ce-i sta în putință pentru a duce planul la îndeplinire.

La 17 mai, convorbirile dintre Vinčențiu Babeș și Alexandru Buda iau sfîrșit, nu înainte însă ca primul să fi prezentat proiectul de program promis. Scopul acestuia era: „Angajarea și întrunirea tuturor elementelor naționale calificate la o luptă politică solidară, dar loială și legală, sub conducerea generală, centrală, înțeleaptă și activă, pentru a elupta respect și considerațiune și prin urmare drepturile ce compet și îi sunt absolut necesare, dar îi lipsesc astăzi, națiunii române de sub coroana Ungariei”. Conducerea se va oferi aceluia dintre membrii familiei Mocioni care s-ar decide să se angajeze, prin mijlocirea lui Vinčențiu Babeș, în acțiunea preconizată. În cazul unui refuz net, Vinčențiu Babeș va împlini rosturile unui coordonator interimar „pînă cînd factorii națiunii vor avea ocaziune a proclama prin acte publice pre altul de conducător”⁸³.

În ce privește principiile ce urmau să constituie fundamentul teoretic al noului for național, ele ar fi trebuit să decurgă din concepțiile

democratice cele mai largi; Babeș socotea însă că în Austro-Ungaria democrația era „falsificată”, așadar „naționalitatea, adică interesele naționale, după cum sunt ele definite în proiectul combinat de deputații români și sârbi de la dieta actuală”, trebuia să se substituie acesteia. Precizând că naționalitatea trebuie înțeleasă „precum de consecință naturală așa și de condițiune politică a libertăților publice”, Vincențiu Babeș definește esența viitoarei organizații politice, făcând totodată mențiune de principalul său obiectiv.

De o remarcabilă semnificație programatică este felul cum se abordează în proiectul lui Babeș una dintre cele mai grave probleme cu care a fost confruntată nu numai viața publică a Ungariei dualiste, dar, într-un fel, și evoluția raporturilor între cele două orientări dominante în mișcarea națională românească, pasivismul și activismul. „Încît, pentru Transilvania, uniunea făcută fără votul majorității țării, anume fără votul națiunii române, n-o putem recunoaște de legitimă, precum peste tot nu recunoaștem nici unui corp reprezentativ dreptul de a decreta nimicirea autonomiei, contopirea țării în altă țară. Acest drept îl putem concede numai sufragiului universal”. În scopul îndeplinirii dezideratelor naționale, românii se vor „apropia sau depărta de partidele și clasele sau sferile politice. Vasăzică, în general acceptăm democrația, în special ne apropiem și folosim de acea sistemă și partidă sau factor de stat care ne recunoaște și este gata a ne acorda condiții de existență și dezvoltățiune națională publico-politică”⁸⁴.

În legătură cu modalitatea de acțiune, Vincențiu Babeș sugera ca un grup de fruntași naționali să se pună în legătură unii cu alții și, în permanent contact cu conducerea centrală care va fi stabilită, să-și dea toată osteneala pentru a influența, în sensul scopului fixat în program, pe intelectuali și prin ei întregul popor. Ei se vor angaja să realizeze solidaritatea națională cu toate prilejurile, în toate cauzele, inclusiv în ziaristică. Măsurile de natură „... esențială sau generală vor avea a se acomoda cu conducătorul central”. Cit privește problemele locale, hotărârile vor fi adoptate în cadrul unor consfătuiri ad hoc și în funcție de indicațiile publicate în organul de publicitate, care va fi, temporar, *Albina*. Mijloacele materiale, obținute din oferte, colecte sau alte surse, vor avea o contabilizare centrală și se vor afla sub controlul conducerii centrale⁸⁵.

Alexandru Buda se declară gata să depună eforturi pentru aplicarea ideilor dezbătute cu Vincențiu Babeș. Cele discutate urmau să rămână secrete pentru moment, în schimb programul putea fi comunicat, dar numai unor persoane de încredere.

Acțiunea celor doi ar putea trece drept faptă privată, eventual izolată, prin însuși secretul în care s-a desfășurat. Este însă cert că aruncate persoane au fost totuși inițiate, înainte sau după aceea, și că spîrritele au fost în general pregătite. Consemnarea faptelor devăluie o preocupare stăruitoare pentru înființarea unui partid politic, în sensul propriu al cuvîntului, deși noțiunea aceasta nu intervine în discuție. Dezbaterile au gravitat mai mult în jurul „conducătorului național”. Antrenarea prealabilă a familiei Mocioni în aceste planuri este certă, deși ea

nu ar reieși din felul în care au decurs lucrurile. Să nu uităm însă că Alexandru Mocioni — care fusese și el părtaș, oarecum, la cele petrecute între 9 și 17 mai 1868 — va fi președintele Partidului Național Român din Banat și Ungaria, înființat în anul următor.

În ultimă analiză, conceptul lui Vinčențiu Babeș este mai degrabă un program de acțiune decît o schiță de program politic de partid. Nici nu putea îndeplini un asemenea rol; era prea schematic, și conținutul său general nu era suficient de lămurit. Se va vedea însă în cele ce urmează că idei cuprinse în el pot fi regăsite în programul din februarie 1869.

În proiectul de program, Babeș se prezintă mai puțin reticent în ce privește misiunea care urma s-o îndeplinească personal în cadrul noii organizații naționale, față de cum apăruse în prima zi a convorbirilor. Influența sa în mișcarea națională era considerabilă la acea dată, și avea să mai cîștige în amploare, dar în aceeași măsură reproșurile, dezaprobarile, atacurile se înmulțesc la adresa lui din partea acelor oameni politici români care considerau că autoritatea lor binemeritată era știrbită de ambiția acestui om extrem de activ. Cu Alexandru Roman, raporturile sale ajunseseră în stadiul unei adevărate ostilități personale. Alții îl acuzau că voia să se înstăpînească pe conducerea treburilor naționale. Instalarea noului regim politic în imperiu nu a potolit, nici ea, spiritele.

Activitatea din parlament a deputaților naționali, concomitentă cu acțiunile din afara lui, stîrnește iritarea unor cercuri politice maghiare⁸⁶ dar îi umple de entuziasm pe românii de dincolo de munți⁸⁷. Aceste eforturi vizau includerea în legea naționalităților, a cărei dezbateră era așteptată cu nerăbdare, a unor stipulații care să asigure viitorul politic al popoarelor nemaghiare din Ungaria. Încă înainte de votarea legii naționalităților (1 decembrie 1868), Vinčențiu Babeș călătorea din nou în Transilvania, unde ia parte la congresul național al bisericii ortodoxe române, ținut la Sibiu⁸⁸. Au participat, în afara celor din Transilvania istorică, Alexandru Mocioni, Victor Mocioni, Iosif Hodoș. Prilejul era foarte nimerit pentru un schimb de păreri, care probabil a și avut loc. Nu există încă indicii că s-ar fi purtat discuții pentru o reorganizare politică la nivelul întregii națiuni române din imperiu. Nici nu era posibil în condițiile existenței unei diferențieri de tactică, cum era aceea între activiști și pasiviști.

La 1 decembrie 1868 intervine votarea legii naționalităților, nedreaptă, neconformă dorințelor acestora. De bună seamă, evenimentul a grăbit evoluția spre formarea celor două partide naționale românești, cu rosturi esențialmente opoziționale. Pentru Vinčențiu Babeș mijlocul lunii decembrie 1868 marchează un moment dificil. Încerca temeri că va fi înlăturat din postul de judecător la tabla regească; se aștepta la măsuri administrative în urma activității politice duse în parlament și în afara lui. Motive similare îl vor fi determinat să țină în secret convorbirile sale cu Alexandru Buda, din luna mai. Andrei Mocioni, care fusese pus în cunoștință de cauză, nu împărțase însă bănuielile amicului său⁸⁹.

La 22 ianuarie 1869 Anton Mocioni lansează o convocare publică adresată „inteligenței” române din Banat și de la nord de Mureș, pentru

o conferință națională la Timișoara. Era conferința de constituire a Partidului Național Român din Banat și Ungaria, desfășurată cu participarea a aproape 500 de persoane. Evident, Vincențiu Babeș participă atât la consfătuirea prealabilă ținută în dimineața zilei de 21 ianuarie/6 februarie, cât și la dezbaterile conferinței. Programul partidului nou creat purcedea în patru puncte, din cele șapte ale sale, de la idei cuprinse în

Fig. 2. Anton Mocioni.

conceptul lui Vincențiu Babeș din luna mai 1868. Este vorba de : punctul b) — conform căruia urma a se duce lupta pentru o reglementare a problemei naționale în forma preconizată de deputații români și sîrbi în proiectul lor de lege a naționalităților ; punctul c) — care respinge, tot în virtutea unui paragraf din amintitul proiect de lege, unirea Transilvaniei cu Ungaria ; punctele f) și g), care însciau adoptarea „princiipiilor liberalismului și democrației în municipii” și în viața publică⁹⁰. Atît în virtutea contribuției ideologico-programatice, cît și prin demersurile sale concrete, lui Vincențiu Babeș îi revine rolul unui inițiator în acțiunea de întemeiere a partidului. Dealtfel, după cum am arătat, un principal inițiator a fost și în privința programului politic. Fără îndoială, unele idei cuprinse erau împărtășite de un număr mai mare de oameni politici români, dar el a fost personajul despre care deocamdată știm

că le-a îmbinat în forma unui program. Acesta nu cuprindea soluții revoluționare, ceea ce nu ar fi fost posibil în atmosfera epocii și cu promotorii lui ; oferea însă o bază teoretică și consfințea o tactică politică. Multă vreme susținută, împotriva criticilor pasiviștilor ardeleni, ea a fost pusă în slujba unor deziderate ale poporului român din Austro-Ungaria : rezolvarea problemei naționale prin egalizarea drepturilor ; negarea dualismului prin denunțarea paragrafului XII al legii din 1867 și negarea uniunii Transilvaniei cu Ungaria, care însemna în același timp încă o repudiere, deși indirectă, a noului regim politic. Vincențiu Babeș stă așadar la originea unor acte de mare importanță pentru mișcarea națională : proiectul româno-sîrb de lege a naționalităților, crearea Partidului Național din Banat și Ungaria și întocmirea programului său. S-a ferit însă, ca și ceilalți participanți la conferința din 26 ianuarie/7 februarie de la Timișoara, de a ataca integritatea imperiului. Dimpotrivă, în discursul său a respins afirmațiile făcute în diferite locuri despre sensul centrifugal al mișcării românești ; respinge

însă și identificarea cu alte partide de opoziție (în afara celor naționale), cu care Ioan Misici afirmase în timpul conferinței că ar fi existat asemănări programatice, replicând că „față de naționalități nici sunt liberali, nici sunt democrați”⁹¹.

Din punct de vedere organizatoric, propunerea de a se forma un comitet central la Timișoara, comitete comitatense, cercuale și comunale, care să ducă lupta politică prin coordonarea eforturilor și subordonarea față de centru, a venit tot din partea lui Vinčențiu Babeș. Ea putea fi însă și rodul consensului mai multor participanți la consfătuirea prealabilă din 26 ianuarie/7 februarie, sau al unor discuții de mai înainte. De aceea nu-i poate fi atribuită, așa cum este cazul altor elemente programatice sau aspecte organizatorice care au stat la baza partidului. De asemenea, el nu figura printre membrii comitetului central, care-l avea în frunte pe Alexandru Mocioni. Poate că a ezitat sau a refuzat chiar, determinat de considerente care ar putea fi doar bănuite. Influența sa rămîne însă largă în cadrul partidului. În confruntarea și în raporturile, uneori furtunoase, cu pasiviștii din Transilvania, Vinčențiu Babeș și ziarul *Albina* vor juca, și pe mai departe, un rol de primă importanță.

Crearea Partidului Național Român din Banat și Ungaria nu a înlăturat disensiunile dintre membrii lui proeminenți. Prin august 1869, Pavel Vasici îi scria din Timișoara lui George Bariț că neînțelegeri adânci persistau. Babeș era acuzat că încearcă să monopolizeze conducerea partidului și că din cauza lui între cîțiva membri ai familiei Mocioni, elemente importante ale mișcării naționale, ar fi apărut neînțelegeri dăunătoare pentru întreaga cauză. Toate acestea par mai degrabă a fi fost zvonuri, întrucît nici Pavel Vasici nu le acorda prea mult credit⁹².

Secretul în care fuseseră ținute unele acțiuni legate de crearea partidului nu i-a servit prea mult lui Vinčențiu Babeș. La începutul primăverii anului 1869 (1 martie), consiliul de miniștri primi un raport din partea ministerului de justiție referitor la conduita lui politică din timpul conferinței de la Timișoara. Ministrul declară că Babeș ținuse acolo o cuvîntare atît de ostilă guvernului, încît a considerat necesar să pornească împotriva acestuia o cercetare disciplinară. În plus este făcut vinovat de a-și fi părăsit serviciul fără permisiunea superiorilor săi, pentru a merge la Timișoara. Consiliul de miniștri ceru prin urmare ministrului de justiție să facă propuneri pentru înlăturarea acestui funcționar care agitase împotriva guvernului, iar în locul lui să fie propus fostul deputat din parlament, Aurel Maniu⁹³. Vinčențiu Babeș va fi așadar înlăturat definitiv din post, ridicîndu-i-se și dreptul la pensie⁹⁴. Faptul avu repercusiuni asupra situației sale materiale, dat fiindcă nu dispunea de avere personală. A putut însă, dispunînd de mai mult timp, să-și intensifice acțiunile pe alte planuri, cum ar fi preluarea propriu-zisă a redacției ziarului *Albina*, survenită în iulie 1870.

Dezbaterile în jurul legii naționalităților, activitatea de la *Albina* și înființarea partidului contribuiseră la lărgirea popularității lui Vin-

centiu Babeș ca om politic. Studenții români din Pesta îi arătau, în majoritatea lor⁹⁵, multă considerație, invitându-l la diferite manifestări organizate de ei. La fel stăteau lucrurile cu studenții din Viena. El petrecu în 3/15 ianuarie 1870 sărbătoarea de anul nou în mijlocul acestora, alături de G. Silași, N. Dumba. Le-a vorbit de datoria ce o aveau românii de a se împotrivi politicii guvernamentale și s-a declarat gata să facă toate eforturile pentru realizarea solidarității în mișcarea națională⁹⁶. Popularitatea și pricepera politică de care se bucura îl obligau și pe mai departe față de conaționali săi.

STRĂDANII PENTRU COEZIUNEA ORGANIZATORICĂ A MIȘCĂRII NAȚIONALE ROMÂNEȘTI

Inițierea unui partid politic cerea eforturi în continuare pentru întărirea coeziunii sale interne și consolidarea organismului nou creat în mijlocul masei de aderenți. Desele apeluri ale lui Vincentiu Babeș la solidaritate dovedesc ele însele că, deși la Timișoara se crease un partid național, coeziunea lui internă era încă precară. Raporturile cu Alexandru Roman se mențineau încordate. Acesta, în scrisorile către George Bariț, îl atacă pe Babeș cu acuze grave⁹⁷. Ziarul *Albina*, pe de altă parte, îl tratează pe Alexandru Roman fără menajamente⁹⁸. Se punea apoi problema coordonării eforturilor cu românii din Transilvania, esențială pentru ca mișcarea românească să poată face pași hotărâți înainte.

Am văzut că încă în 1867 Vincentiu Babeș arătase interes pentru ceea ce se întâmpla în „Marele Principat”. În Transilvania, după inițierea Partidului Național de aici — la 23 februarie/7 martie 1869 — se conturează, din partea unor oameni politici români sensibili la o asemenea perspectivă, intenția unei acțiuni concrete. În acest sens, la 5 decembrie 1869, Visarion Roman îi scria lui George Bariț că Ilie Măcelariu avusese ideea de a organiza o întâlnire amicală între persoane de încredere, la care urmau să ia parte George Bariț, Ioan Rațiu, Axente Sever, Simion Balint, Ioan Micu Moldovan, Iosif Hodoș, Alexandru Roman, Alexandru Mocioni și Vincentiu Babeș⁹⁹. Dar Babeș nu va participa la întrunire, care s-a ținut la Turda, în ianuarie 1870. Nici ceilalți — Hodoș, Mocioni și Roman — nu figurează printre cei prezenți¹⁰⁰, ceea ce înseamnă, probabil, că pînă la urmă se renunțase la ideea de a-i invita, care s-ar fi putut lovi, cum se va mai întâmpla în anii următori, de opoziția lui George Bariț. Participanții au trimis ziarelor românești o

telegramă, semnată de Ilie Măcelariu (24 ianuarie), în care se anunță laconic că intelectualitatea din Transilvania hotărîse să se pună în armonie cu toate națiunile nemulțumite de Austro-Ungaria pentru a lupta împotriva sistemului politic al zilei. *Albina* o publică în numărul 6 din 15/27 ianuarie, pentru ca în numărul 12 din 5/17 februarie 1870 să revină asupra conferinței de la Turda cu detalii despre dezbateri, preluate din *Românul*. În hotărîri, la punctul 2 se prevedea contactul cu românii din Banat și Ungaria în vederea stabilirii „unui program direct cinosură întru eluptarea drepturilor naționale”, iar la punctul 3 se vorbea de stringerea legăturilor cu românii din Bucovina, cu cehii, croații, sîrbii și slovenii. De remarcat însă că nicăieri nu este vorba de o unificare organizatorică. Ideea înmănușării tuturor forțelor nu apucase să prevaleze în fața stăruinței înverșunate a unora în direcția activistă, iar a altora în politica pasivistă. Această dublă cramponare — deși reprezentanții celor două grupări se aprobau reciproc în multe din acțiunile lor — a pus stavilă ani îndelungați unificării partidului din Banat și Ungaria cu cel din Transilvania.

Pe de altă parte au loc o serie de ciocniri, în condițiile în care cele două partide nu acumulaseră destulă experiență de la înființarea lor și nu reușiseră să-și consolideze sistemul organizatoric, disciplina internă. Vincențiu Babeș, spre exemplu, ajunge în ianuarie 1870 la un conflict grav cu omul politic român Aloisiu Vlad, în urma publicării în *Albina* a unui articol despre inconsecvența unor reprezentanți naționali¹⁰¹. Deși nici un nume nu era menționat, Aloisiu Vlad, care în 1869 primise un post în justiția austro-ungară, s-a simțit atins. El reacționează violent printr-un material publicat în *Federațiunea*, unde folosește cuvinte injurioase la adresa lui Babeș. Incidentul este deplins de alți fruntași naționali români. Pavel Vasici, indignat de purtarea lui Aloisiu Vlad și de atitudinea redactorului Poruțiu de la *Federațiunea*, în aceeași chestiune, îi scria nemulțumit lui George Bariț¹⁰².

În afara unor asemenea altercații, existau și dificultăți în interior, întrucît introducerea normelor interne stabilite la Timișoara în 26 ianuarie/7 februarie 1869 nu fusese operată nici în comitate, fără să mai vorbim de infrastructura partidului, prevăzută pentru cercuri și comune. Chiar în interiorul aceluiași comitat puteau fi întîlnite fracțiuni, cluburi, însoțiri¹⁰³, care-și ziseseră și continuau să-și zică naționale, dar care fărîmîtau forțele și întrețineau o atmosferă de dezorientare. Era necesar să fie eliminate. În acest scop, Vincențiu Babeș a luat parte la adunarea intelectualilor români din comitatul Arad, ținută la 2 mai 1870 în clădirea Institutului teologic din Arad. El a subliniat cu această ocazie că lupta națională, deși era „o luptă politică morală”, nu putea fi dusă cu succes în lipsa unei bune organizări, în care minoritatea să se supună majorității în problemele esențiale. Era convins că românii din comitatul Arad tindeau spre armonie politică. „Ba merg mai departe — declara el — și afirm că nu poate să fie nici o îndoială că românii din țara întreagă, chiar și mai mult, că toți românii din întreg Orientul Europei sunt una și urmăresc același scop politic național”¹⁰⁴. Remarcă însă că rezultatele se vor lăsa așteptate, atîta vreme cît lipsește solida-

ritatea. Cere deci celor prezenți să se constituie într-o organizație politică a comitatului, solidă, care să înscrie în programul ei lupta pentru egalitate național-politică, pentru autonomie și pentru adoptarea principiilor „democrației adevărate” ca bază de procedură¹⁰⁵; n-a spus însă nimic despre subordonarea față de conducerea centrală a partidului, ceea ce indică gradul redus în care acesta își impusese structurile.

Înfruntarea politică dintre Vincentiu Babeș și Alexandru Roman nu a pierdut din intensitate nici în 1871. Ceea ce era mai grav, ea s-a extins și în Transilvania. George Bariț, cu care Alexandru Roman se afla în legături strînse, dezaprobă atitudinea celor de la *Albina*, fără a avea însă întotdeauna dreptate. Aceștia din urmă greșesc și ei, publicînd articole care stîrnesc indignarea îndreptățită a transilvănenilor. Este cazul episodului din 1871, cînd un articol din *Albina*, care nu dădea aprecierea cuvenită Pronunciamentului din Blaj, a provocat nemulțumire și o ripostă din partea lui Ioan Micu Moldovan¹⁰⁶. Alexandru Roman, implicat și el, s-a simțit de asemenea vizat¹⁰⁷. Visarion Roman era la rîndul lui nemulțumit de tonul unor anumite materiale din *Albina*. Dorea chiar ca Ilie Măcelariu să-i scrie „cîteva buchii apăsate lui Babeș”¹⁰⁸ în acest sens. Pe de altă parte, Pavel Vasici, spirit ponderat, se declară împotriva tonului necontrolat al *Federațiunii* față de Vincentiu Babeș¹⁰⁹.

Preocuparea permanentă a lui Vincentiu Babeș pentru menținerea coeziunii interne a partidului se împletea cu interesul față de colaborarea politică româno-sîrbă. La 23 aprilie 1872 el s-a întîlnit în Banat cu conducătorii naționali sîrbi. A trecut pe la Becicherecul Mare și Sinnicolaul Mare, de unde s-a întors la Budapesta¹¹⁰. Discuțiile avute cu doi dintre conducătorii luptei de eliberare națională a sîrbilor din imperiu, Zvetozar Miletici și Alexandru Trifunaș, prilejuite de perspectiva alegerilor, au avut însă și rolul de a întări colaborarea politică generală între cele două popoare. În scopuri similare, dar și „pentru de a se delibera și mijloci cointelegere asupra programei naționale”, Anton Mocioni publică în 6/18 aprilie un apel „tuturor românilor care se interesează de cauza noastră națională”, invitîndu-i la o conferință pe data de 9 mai, la Arad¹¹¹.

În ziua de 9 mai, 300 de participanți din Banat și Ungaria s-au întîlnit la conferința care s-a ținut în sala hotelului arădean „La crucea albă”. Reluarea discuției asupra programului, deși esența lui nu pare a fi fost contestată, denotă că între adunări acesta era neglijat de mulți. Conferința din 9 mai 1872 l-a îmbogățit cu noi obiective, dar în decursul dezbaterilor s-au ridicat obiecții în legătură cu paragraful ce se referea la soarta Transilvaniei. Vincentiu Babeș declară că destinul Transilvaniei trebuia să-i intereseze pe toți românii: „... firește, pururea fără a prejudeca dreptul propriu al fraților din Transilvania”¹¹². Să fi fost această nuanțare menită a menaja susceptibilitățile ardelenilor pasiviști? Ea a fost înscrisă în program la punctul 3. Tot Babeș a făcut și de această dată propuneri în legătură cu formarea organizațiilor comitatense, cercuale și districtuale¹¹³.

În pofida gestului schițat prin formularea punctului 3 al programului stabilit în 9 mai 1872, în raporturile cu pasiviștii intervine un nou moment de răceală, care-și are originea tot în poziția față de situația Transilvaniei. *Albina* publică în 4/16 mai un articol în care serioase semne de întrebare erau ridicate în legătură cu eficiența pe mai departe a pasivismului. Nu este exclus ca materialul din *Albina* să fi fost o replică la refuzul destul de drastic al transilvănenilor, exprimat de George Bariț în *Gazeta Transilvaniei* (nr. 2), de a accepta imixtiunea altora în hotărârile care vizau Transilvania¹¹⁴. La același articol, din *Albina*, (4/16 mai) făcea aluzie și Ilie Măcelariu, plîngîndu-se în scrisoarea sa din 8 iunie 1872 către Iosif Hodoș de procedura lui Vinčențiu Babeș. Și alți conducători naționali din Transilvania împărtășeau nemulțumirea lui Ilie Măcelariu¹¹⁵, care se număra totuși printre cei mai înclinați la o înțelegere cu Vinčențiu Babeș și cei din jurul lui.

Spre toamna lui 1872, în tonul general al *Albinei* intervin totuși schimbări. Babeș pune mai multă moderație în propaganda activistă a acesteia¹¹⁶. Pentru o vreme confruntările mai dure cu pasiviștii încetează, dar disputa se încinge cu *Telegraful Român* din Sibiu, unde Ioan Slavici publică articole în care-l acuză pe Vinčențiu Babeș că urmărea, ca și înainte, să monopolizeze conducerea mișcării naționale românești din Banat și Ungaria¹¹⁷ și își declară dezacordul cu ținuta politică a acestuia¹¹⁸. Răspunsul lui Babeș fu publicat, firește, în *Albina*¹¹⁹. La 1/13 februarie 1874, Slavici se plîngea lui Iacob C. Negruzzi că Babeș l-a atacat în ziarul său, insinuînd că s-ar afla în solda guvernului maghiar¹²⁰. Peste cîteva zile, în 5/17 februarie, Ioan Slavici îi scria lui Vinčențiu Babeș însuși¹²¹, dezaprobînd felul în care cei de la *Albina* înțelegeau să facă politică națională. Respinge acuza de a fi contribuit la publicarea în ziarul *Osten* a unor materiale care atingeau prestigiul familiei Mocioni¹²². Cere de asemenea ca scrisoarea să-i fie publicată integral în *Albina*, dar aceasta nu s-a întîmplat. Au fost publicate doar cîteva crîmpeie, precum și declarația funcționarilor episcopiei din Arad care susțineau că autorul corespondenței din *Osten* (nr. 1)¹²³ a fost Ioan Slavici.

Urmarea acestui episod neplăcut, una din ele cel puțin, a fost un nou val de fricțiuni între Vinčențiu Babeș împreună cu alți oameni politici din anturajul lui pe de o parte, și conducătorii naționali ai românilor din Transilvania istorică pe de alta. Schimbarea se observă și în tonul *Albinei* din vara lui 1874¹²⁴, cînd se vorbea de o confuzie politică ce ar fi domnit în Transilvania, despre încurcăturile cauzate de pasivism, despre faptul că românii mergeau totuși la vot, numai că erau ademeniți, în lipsa candidaților proprii, să voteze pentru alții. Problema Transilvaniei, a statutului ei politic, continuă așadar să preocupe spiritele și de o parte și de alta. Prin *Albina*, grupul lui Vinčențiu Babeș declara — la 12/24 ianuarie 1875¹²⁵ — cauza Transilvaniei drept o cauză a tuturor românilor, greșind totuși prin turnura necontrolată a unor afirmații. Aserțiunea finală: „Ținem deci că ar fi timpul odată să amuță și dispară spiritele cele mărginite, cele ce nu se mai știu afirma decît prin provocări de diviziuni, de nolli me tangere, acuși provinciale, acuși

confesionale..." — a avut ecou în Transilvania. Deși părea că întinde o „ramură de măslin”, ea suna ca o aluzie la împotrivirea unora din frunzașii ardeleni în fața încercărilor celorlalți de a interveni în chestiunile politice din fostul Mare Principat, astfel încît era să-l oprească din inițiativa sa pe Ilie Măcelariu, care la 15 ianuarie 1875 îi scrisese lui George Bariț că avea de gînd să convoace, pe 6/18 februarie, o conferință la Alba Iulia, preambul al unei conferințe naționale, și voia să-i invite și pe Vincențiu Babeș, Alexandru Mocioni și Ioan Popovici Deseanu. Însă, la 8 februarie Măcelariu îi scria lui George Bariț, care nu-și dăduse acordul la ideea de a-i invita pe cei trei, că i-a convocat totuși pentru conferința prealabilă din 6/18 februarie, mai ales că grupul din Cluj (presupunerea noastră merge în primul rînd spre Grigore Silași) a insistat categoric pentru aceasta.

Adept al unirii tuturor forțelor, Vincențiu Babeș s-a declarat gata să participe la întrunirea de la Alba Iulia. Probabil pentru a evita situația de inferioritate în care s-ar fi găsit împreună cu Mocioni și Deseanu, i-a cerut lui Ilie Măcelariu să-i invite pe Traian Doda și David Urs, ceea ce a complicat puțin lucrurile ¹²⁶; se părea totuși că ele în-

aintează. Ar fi fost important pentru mișcarea românească dacă reprezentanții ei proeminenți din toate părțile puteau să se întrunească atunci. Probabil s-ar fi găsit mijloace pentru unificarea organizatorică generală. Lucrurile s-au desfășurat însă altfel.

Încă de la sfîrșitul lui ianuarie 1875, o nouă neînțelegere izbucnise violent între George Bariț și Vincențiu Babeș. Primul îi învinovățise pe „ungureni”, pe Babeș și pe ceilalți, că nu înțelegeau situația Transilvaniei și că nu erau îndea-juns de grijului cu soarta ei, cu problema autonomiei sale. Vincențiu Babeș ripostă violent, făcînd aluzie la conținutul unei scrisori trimise lui în 1861 de George Bariț, al cărei înțeles, raportat la problema autonomiei Transilvaniei, era, în contextul polemicii, supărător pentru George Bariț ¹²⁷. Acesta nu a negat însă ¹²⁸ că i-ar fi scris lui Babeș în 1861 să nu se prea expună în chestiunea autonomiei Transilvaniei. După toate aparențele, disputa s-a oprit în această fază (deși atît Babeș cit și Bariț declaraseră că vor răspunde la primul pas al celuilalt), dar spiritele s-au învrăjbit în jurul celor doi în momente cînd imperativul superior al unificării energiilor întregii

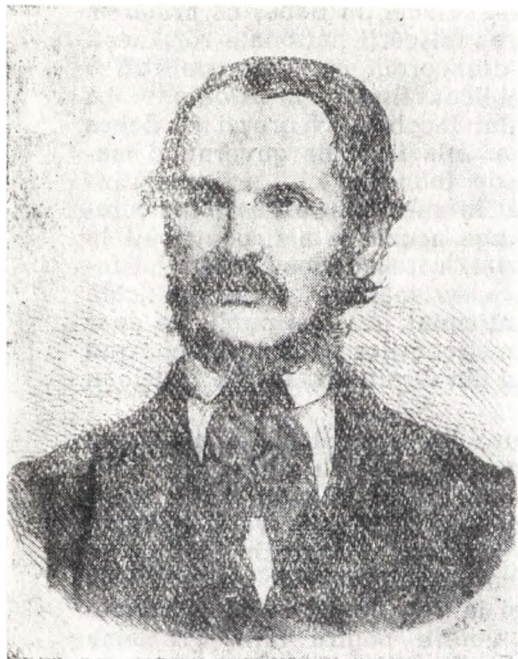

Fig. 3. George Bariț.

mișcări naționale ar fi trebuit să primeze. Fapt e că în 16 martie 1875 Ilie Măcelariu renunță la ideea conferinței naționale comune, pentru care începuse să lucreze ¹²⁹.

Felul în care s-au desfășurat evenimentele sugerează presupunerea că pînă la urmă opoziția lui George Bariț la convocarea unei conferințe comune ¹³⁰, amplificată poate de ascuțita polemică relatată mai sus, nu a putut fi surmontată. S-au opus poate și alții. Greșeli s-au comis de ambele părți, în primul rînd prin obstinarea excesivă în linia politică proprie fiecăreia din cele două orientări. Convingerea că realizarea ce se impunea în primul rînd era unificarea organizatorică a întregii mișcări naționale nu stăpînea încă suficient spiritele; dar ea exista, și momentul din 1875 constituie o dovadă. Încercarea din 1875 este cea mai demnă de atenție din perioada 1869—1880; altele de felul ei nu au fost făcute pînă la contopirea celor două partide, în anul 1881.

Începînd din 1875, apropierea lui Vinčențiu Babeș de liderii politici români din Transilvania este înlesnită și de modificările tot mai sensibile care intervin în opiniile sale politice. Nu-și reneagă vechile convingeri activiste, dar le retrage o mare parte din creditul acordat înainte. În urma repetatelor eșecuri, credința lui în eficiența activismului — principalul punct controversat în relațiile cu pasiviștii — părăsește mult, cedînd teren în favoarea unei înțelegeri mai adînci și mai convingătoare a poziției politice adoptate de confracții din Transilvania.

Această modificare de concepție pornește din concluziile furnizate lui Vinčențiu Babeș de practica politică de pînă atunci, dar trebuie avută aici în vedere și intenția lui fermă de a căuta o cale de înțelegere cu ardelenii. Oriunde ar fi însă căutată originea schimbărilor survenite încă din 1875, în preajma alegerilor din acest an se observă o nouă atitudine a *Albinei*. Pasivitatea este acum apreciată la valoarea ei adevărată. Ziarul sublinia că, negînd legalitatea situației politice a zilei, pasivismul transilvănenilor îi irita pe cei de la putere. Constituirea românilor ardeleni în partid de opoziție stătea de asemenea ca o stavilă în fața intențiilor politice ale guvernului, arăta în continuare *Albina* ¹³¹. Același număr face din nou apel la solidaritatea națională, respingînd sfîșierile interne. La 15/27 mai, după conferința alegătorilor din Transilvania ținută la Sibiu, *Albina* salută hotărîrile acesteia, declarînd că pasivismul, adoptat aproape în unanimitate, "... este manifestațiunea totalei, completei nemulțumiri a românilor din Transilvania cu legile, instituțiile, administrațiunea domnilor de la putere, este cel mai înverdatul vot de neîncredere pentru toată stăpînirea, toată politica erei nouă, de la 1867 încoaici" ¹³². Deși momente de contrazicere se vor mai ivi între reprezentanții marcanți ai celor două partide naționale ¹³³, raporturile lor vor evolua pe un teren mult mai sigur decît în anii precedenți lui 1875, pe fondul unei dorințe comune de înțelegere, resimțită constant. Aceasta reiese și din estomparea altercației dintre Vinčențiu Babeș și George Bariț, dovedită de tonul foarte acomodabil cu care primul îi scria în 1876 celuilalt ¹³⁴.

Vinčențiu Babeș începuse să creadă că românii, privați de orice mijloc eficient de activitate politică, trebuiau să-și pregătească viitorul

prin eforturi pentru „... cultivarea și moralizarea poporului”, întorcînd spatele activismului sterp și dualismului care, în virtutea nedreptății esențiale a ideii ce-i sta la bază, era condamnat și avea să ajungă în impas iremediabil. Deosebirea de principiu față de anii dinainte de 1875 este evidentă. Aproximarea de George Bariț și de ceilalți adepți devotați ai pasivismului, căutarea unor puncte de racordare, pe planul principiilor politice, se desprinde cu claritate, deși nu există încă indicii că activismul ar fi fost abandonat principial. Consimțirea cu pasivismul este deocamdată mai mult de natură tactică, momentană. Ea a avut însă darul de a înlătura un obstacol serios care împiedica o apropiere reală între cele două partide românești. Era chiar vorba că George Bariț, Iosif Hodoș și Vincențiu Babeș vor concepe un manifest care să dezvolte ideea comună că participarea românilor la alegeri nu mai avea sens, dar cum ceilalți doi nu se apucaseră de lucru, Babeș avea de gînd să se retragă la Andrei Mocioni în Banat pentru a întocmi singur „apelul” către alegători¹³⁵, cu intenția de a se adresa tuturor românilor din Austro-Ungaria. Într-adevăr, la 11 iulie 1878 Vincențiu Babeș îi scria lui George Pop de Băsești că a doua zi îi va trimite lui George Bariț, pentru publicare, manifestul redactat de el în vederea clarificării poziției față de alegeri a corpului electoral român¹³⁶.

Circulara tipărită a lui Vincențiu Babeș a fost răspîndită sub formă de foaie volantă¹³⁷. Conținutul ei, dezvoltare a ideilor deja exprimate în scrisoarea din 5 iulie 1878¹³⁸, recomanda o atitudine numită „abstinență constituțională”, nu pasivism, în sensul folosit pînă atunci în Transilvania. Deosebirea constă în aceea că, pe cîtă vreme pasivismul propriu-zis trecea drept „mijloc de opozițiune”, abstinența constituțională era un „mijloc de rezervă”¹³⁹. Cu alte cuvinte, participarea la alegeri era *numai suspendată*, printr-o atitudine pasivă a tuturor românilor, în scopul de a face presiune asupra guvernului maghiar pentru stoparea politicii de oprîmire națională. Această „abstinență constituțională” era, pentru a folosi un paradox, un fel de „pasivism activist”, care-și va găsi o anume prelungire prin consfințirea programatică de către conferința națională din 1881 a două tactici concomitente de acțiune politică ale P.N.R. Trebuie însă apreciată valoarea ei de catalizator al apropierii între activiști și pasiviști, așa încît, cu mici excepții, pe la sfîrșitul lui 1878 opinia oamenilor politici români din imperiu fusese stabil cîștigată de perspectiva reorganizării celor două partide în sensul contopirii lor într-un singur organism politic. Exista hotărîrea fermă de a se înlătura piedicile confesionale¹⁴⁰, de care se poticniseră o serie de acțiuni politice din trecut.

Prin 1880 devine unanimă convingerea că unificarea organizatorică nu mai putea întîrzia. Inițiativa veni din Transilvania. Vincențiu Babeș fu invitat la o consfătuire preliminară, care urma să aibă loc la Sibiu, în casa lui Partenie Cosma. Este vorba de consfătuirea pregătitoare a Conferinței naționale din 1881, ținută la 17—18 octombrie 1880.

La Sibiu s-a hotărît formarea unui Comitet Central unic, din care făcea parte și Vincențiu Babeș, alături de George Bariț, Partenie Cosma, Nicolae Popea, George Pop de Băsești, Ioan Rațiu și Visarion Roman.

Cu această ocazie, Babeș primi însărcinarea ca împreună cu alți doi colegi din comitetul provizoriu să studieze statutul unor partide politice din Ungaria în vederea compunerii unuia propriu ¹⁴¹. Comitetul Național Central alcătuit în 1880 trebuia să fie confirmat de viitoarea conferință națională.

Colaborarea strinsă a lui Vincențiu Babeș cu ceilalți membri ai comitetului provizoriu continuă în intervalul de timp scurs pînă la conferința din 1881. Printr-o scrisoare din 5 ianuarie 1881, el îi informa pe transilvănenii despre atenția acordată de cercurile politice din Budapesta acțiunilor coordonate ale românilor și despre nerăbdarea cu care se aștepta ca aceștia să se pronunțe asupra viitoarei lor conduite. Faptul că mitropolitul Miron Romanul fusese chemat oficial la Budapesta îi stîrnea în acest context neliniștea, și se va vedea din cele ce vor urma după conferința din 1881 că nu s-a îngrijorat fără motiv. Cu aceeași ocazie, Babeș propunea ca în scopul unei pregătiri de masă a viitoarei conferințe să se convoace în luna martie la Sibiu o adunare publică prealabilă, luindu-și angajamentul de a ține un discurs asupra situației românilor din Austro-Ungaria, cu specificarea unor propuneri care să contribuie la ameliorarea acesteia. „Ar fi o conferință sau adunare publică, scria el, cum s-a

Fig. 4. Visarion Roman.

îndatinat atari în Italia, Franția, România, unde unul sau doi discut[ă] din fir în păr una sau mai multe cestiuni, din punct de vedere teoretic și practic, discut[ă] două-trei ore fără nici o dispută, ci numai pentru d-a da publicului materie de cugetat și ziaristiceii de criticat și propagat. Astfel de conferințe s-ar ține apoi și prin părți și ar prepara bine-bine adunarea generală, în carea ar fi să luăm deciziunile asupra ținutei românilor. Conferința eu însumi aş publica-o [. . .]. Programa materiei sau a materiilor aş publica-o de mai nainte prin toate foile" ¹⁴².

Foarte modernă pentru acea dată, propunerea lui Vincențiu Babeș nu a putut fi totuși pusă în aplicare; i-au stat în drum impedimente de organizare, iar timpul care mai rămînea pînă la conferință era și el destul de scurt.

Pregătită de mai multe acțiuni, prima conferință națională a tuturor reprezentanților alegătorilor români din Austro-Ungaria se desfășoară între 12 și 14 mai 1881, la Sibiu ¹⁴³.

În prima zi a dezbaterilor a fost aleasă o *Comisie de 30*, din care făcea parte și Vincențiu Babeș; comisia avea sarcina de a întocmi un

proiect de hotărâri. Lucrările ei au luat sfârșit numai la 14 mai 1881, cînd Vincentiu Babeș în calitate de raportor prezintă conferinței generale conceptul Comisiei de 30, însoțindu-l de un lung discurs de argumentare. Venise la Sibiu pregătit cu argumente și idei proprii despre organizarea și rosturile viitoare ale Partidului Național Român, ale luptei naționale. Ca raportor al comisiei însă el a fost, atît în discurs cît și în proiectul de rezoluție, purtătorul de cuvînt al unei opinii largi, comune unui mare număr de români din mișcarea națională. Totuși, logica expunerii și a explicării faptelor, elocvența discursului, recunoscută unanim de conferință, aparțin raportorului, fiind fructul experienței sale, care decurgea la rîndul ei dintr-o laborioasă activitate politică întreprinsă pînă în 1881. Ar fi însă greșit dacă s-ar crede că în conceptul proiectului de rezoluție n-ar fi fost cuprinse idei și puncte de vedere proprii, originale, ale lui Vincentiu Babeș, după cum n-ar corespunde realității impresia că toate propunerile lui au fost acceptate ¹⁴⁴.

Discursul lui Vincentiu Babeș ¹⁴⁵ condamna sistemul politic în vigoare, legile existente, politica de maghiarizare, împiedicarea dezvoltării culturii naționale, a limbii române, dînd totodată expresie hotărîrii poporului român de a lupta, cu mijloace legale, pentru înlăturarea piedicilor care stăteau în calea progresului său. Exprima însă scepticism în ceea ce privea șansele de a schimba stările de lucruri existente prin participare la alegeri. Venind din partea unui activist atît de angajat, afirmația corespunde unei adînciri a modificărilor de concepție constatate de noi deja la 1875. În cuvîntarea de răspuns, rostită tot în calitate de raportor, în urma dezbaterilor pe marginea proiectului de rezoluție, Vincentiu Babeș nu a dat mai multe șanse, din acest punct de vedere, nici tacticii pasiviste. Credea însă în vigoarea și în viitorul poporului român, care trebuia pregătit cu grijă în vederea unor mari transformări, ca desființarea dualismului și — ceea ce nu mai afirmă public, dar nădăjduia — destrămarea imperiului, deși din rațiuni lesne de înțeles nu uită să declare că românii nu voiau știrbirea integrității „patriei”. Din cuvîntarea de răspuns țînută după dezbateri reiese că preferința lui Babeș ar fi mers spre realizarea unei solidarități naționale prin uniformizarea tacticii, fie că ar fi fost ales activismul fie pasivismul. A renunțat însă, în urma informațiilor dobîndite în decursul lucrărilor comisiei, de a crede că activismul ar mai fi putut avea un rost în Transilvania. Propria lui formulare înlătură orice echivoc: „A cere activitate de la un om după ce l-am legat bine de mîini și de picioare este ridicol, chiar o insultă” ¹⁴⁶.

Menținerea unei tactici duble după unificarea partidului nu este, cum s-ar putea bănui, în primul rînd un rezultat al prezenței delegaților din Banat și Ungaria, cunoscuți în general prin atașamentul lor față de participarea la viața parlamentară. A tras în cumpănă specificul situației politice din cele două zone locuite de români în Austro-Ungaria, precum și tradiția tacticii predominantă de cîțiva ani, determinată de acest specific. Liantul indestructibil era scopul — emanciparea națională. Și, în intenția realizării lui, Comisia de 30, Conferința națională au căutat o acomodare realistă și înțeleaptă la niște stări de lucruri deja instalate stabil. De aceea, Vincentiu Babeș se declară din nou și fără rezerve

pentru apărarea autonomiei Transilvaniei, a cărei suprimare fusese operată împotriva voinței poporului român ¹⁴⁷.

Conduita lui Vincențiu Babeș în timpul conferinței din 1881 și contribuția sa la întocmirea și definitivarea documentelor acesteia, atitudinea sa generală au făcut impresie și asupra unor cercuri politice maghiare, după cum reiese din ziarile *Ellenzék* și *Magyar Polgár* ¹⁴⁸. Este un moment care înscrie o considerabilă amplificare a prestigiului său în mișcarea națională ¹⁴⁹. Din 1881, când a fost ales și membru al Comitetului Central Electoral, el acționează de fapt ca un reprezentant politic al întregului popor român din monarhia habsburgică.

După conferința națională și ca o urmare a ei, lui Vincențiu Babeș i-au fost încredințate la 15 iunie 1881 comitatele Timiș, Severin și Torontal, în scopul de a se îngriji în numele Comitetului Electoral Permanent de mersul acțiunilor electorale. Avea obligația de a încerca să-i determine pe alegătorii români să aleagă numai candidați devotați cauzei naționale, de a stabili, de comun acord cu alegătorii, candidații pentru fiecare cerc electoral și de a face totul ca aceștia să fie aleși. Trebuia totodată să raporteze Comitetului Central în legătură cu toate acțiunile întreprinse în acest sens ¹⁵⁰. Eșecul aproape total al candidaților români în alegeri nu a putut fi totuși împiedicat ¹⁵¹.

Pe de altă parte, încă înainte de sfârșitul alegerilor, mitropoliții Miron Romanul și Ioan Vancea și episcopul I. Szabo s-au desolidarizat public de concluziile, hotărârile și programul votate de conferința din 12—14 mai ¹⁵². Împrejurarea părea să confirme bănuiala lui Vincențiu Babeș din ianuarie 1881, menționată de noi. Mitropolitul Miron Romanul, răspunzând poate unei solicitări din partea cercurilor oficiale, iritate în urma conferinței, la începutul lunii iunie se afla din nou în capitala Ungariei ¹⁵³. Domnea impresia că atât el cât și ceilalți doi prelați dăduseră circularele de desolidarizare în urma unor presiuni făcute de guvern. Comitetul Electoral Central, simțind că publicul românesc aștepta din partea lui o reacție, căuta o modalitate de a răspunde pentru a înlătura echivocul penibil, care putea dăuna primului și singurului for național unitar, chemat să conducă lupta politică.

Vincențiu Babeș este și el invitat să-și spună părerea ¹⁵⁴. Fără a fi primit încă răspunsul lui Miron Romanul ¹⁵⁵, căruia îi scrisese probabil cu reproșuri și cu o nouă subliniere a necesității de a menține solidaritatea, îi răspunde la 1 iulie 1881 lui Anania Trimbițaș, purtătorul de cuvânt al Comitetului din Sibiu. Era de părere, deși nu cunoștea decât conținutul circularei lui Miron Romanul, că acțiunea fusese montată de guvern, dar nu credea că „specialmente” comitetul trebuie să se ocupe de ea, ci mai degrabă să fie lăsată a „se manifesta prin ziaristica națională opinia publică” ¹⁵⁶. Făcea deci loc unei eventuale luări drastice de poziție fără a angaja, cu riscul de a aduce prejudicii mișcării naționale, o dispută deschisă cu forurile înalte bisericești, ai căror capi, mitropoliții și episcopii, răspunzători morali în fața națiunii, între altele, de existența și viabilitatea rețelei de învățământ în limba română, nu puteau risca soarta acesteia, soarta multor fundații și lăsaminte de burse și epitropii școlare. Vincențiu Babeș îi sugerează lui Anania Trimbițaș ca, în cazul în care se va

lua totuși atitudine, ar fi bine ca acuza să cadă asupra guvernului „... care ne scriu în statutele bisericești cum că orice chestiune politică este exclusă din sferele și dezbaterile reprezentanților bisericii, ne profanează legea și biserica constrângînd pe capii bisericii să facă politică, firește domnească, din scaunul lor bisericesc”¹⁵⁷. Constata de altfel că negarea de către Miron Romanul a pasivismului general, salutat de conferința din 12—14 mai, era complet dezavuată de nereușita candidaților români atașați programului Partidului Național în alegerile din Banat. „În tot cazul, încheia el, sînt pentru cea mai prudentă rezervă, crezînd că comitetul nostru să-și păstreze întreaga răsufare pentru Memorand, care va urma cătră Europa civilizată și va suna astăzi [în urma alegerilor — n.n.] foarte altfel decît putea să sune înainte cu cîteva săptămîni”¹⁵⁸. Întocmirea acestui *Memorand* era cea de a doua sarcină importantă trasată lui Vincențiu Babeș de Comitetul Central la conferința din 1881¹⁵⁹.

Conferința de unificare a Partidului Național, din 1881, încheie faza evoluției separate a două partide în cadrul mișcării naționale. Chiar dacă nu a impus o uniformizare a tacticii de luptă, ea înscrie o realizare organizatorică hotărîtoare, prin consfințirea faptică a comunității de tendință spre scopul unic al eliberării naționale. Avîndu-l pe Vincențiu Babeș printre artizanii săi principali, Conferința din 1881 a împlinit o aspirație nutrită de el ani mulți și-l alătură celor mai de seamă făuritori ai Partidului Național Român.

VINCENȚIU BABEȘ ȘI MEMORANDUL

Prin unificarea organizatorică a forțelor întregii mișcări românești din Austro-Ungaria, în fața conducătorilor Partidului Național Român se deschide perspectiva acțiunilor concertate de rezistență națională. Un element nou se înscrie de acum în repertoriul politic al P.N.R. și își va lăsa amprenta asupra activității sale de mai mulți ani. Este vorba de principiul memorandist, de ideea protestului în numele întregului popor român din imperiu în fața opiniei europene sau înaintea împăratului, a protestului printr-un memoriu amplu, bine documentat și acuzator, îndreptat împotriva sorții nedemne hărăzite de guvernele austro-ungare românilor. Se sconta pe un răsunset deosebit al unui asemenea gest politic; trecînd peste capul guvernului maghiar, el trebuia să constituie o dezavuare fățișă a dualismului, contestîndu-i legalitatea și respingîndu-i justificarea. Deși ideea exista mai de mult, ea nu dăduse naștere unei mișcări atît de ample și pline de consecințe.

Vincentiu Babeș, socotit de ani mulți drept un condei politic remarcabil, un om cu ample cunoștințe de istoria românilor, un spirit politic ce pătrunsesse adînc structura stărilor interne ale vechii monarhii și tendința istorică opresivă a claselor ei dominante, a fost primul la care tovarășii lui din mișcarea națională s-au gândit pentru redactarea actului, mai ales că prin raportul său de la conferința din 1881 își confirmase reputația, atrăgîndu-și comparații măgulitoare cu fostul tribun al intereselor românești, Simeon Bărnuțiu.

Primind îndatorirea formulată de Comitetul Central la 14 mai 1881, el s-a antrenat în seria îndelungată a acțiunilor politice cunoscute sub numele de *mișcarea memorandumistă*. În cadrul acesteia, diferențe de vederi — izvorîte dintr-o apreciere diferită a situației din imperiu și din afara lui — îl vor pune în conflict cu o mare parte a șefilor naționali români, ceea ce va determina pînă la urmă autoexcluderea lui Babeș din mișcarea politică organizată, la începutul anului 1892.

În cariera politică a lui Vincentiu Babeș anii 1881—1891, deși bogăți în acțiuni, apar ca un deceniu al scepticismului din ce în ce mai pronunțat în privința șanselor de a obține satisfacerea revendicărilor românești. Înaintarea în vîrstă și-a spus și ea cuvîntul. Prudența politică a bătrînului luptător înaintază pe terenul inert al ezitării din ce în ce mai vădite în fața unor întreprinderi categorice, care puteau antrena riscuri, ajungînd în final să se fixeze cu îndărătnicie între limitele exagerat de strînse ale griii cu care cerea să se aleagă momentele optime pentru declanșarea acțiunilor de răsunset și anvergură. În mentalitatea lui se înrădăcinase cu timpul ideea că în așteptarea momentului de răsruce, cînd poporul român va putea impune restructurări esențiale, viitorul acestuia trebuie avut în primul rînd în vedere de proprii lui conducători, care erau datori în prezent a-l asigura prin evitarea oricăror procedee riscante, susceptibile de un eventual eșec, bănuite că ar putea atrage primejdii pentru ceea ce românii din Austro-Ungaria aveau deja: Partidul Național, școli, fundații, ierarhii bisericești autonome, asociații culturale. Toate aceste trăsături, deși mai puțin conturate în primii ani, dau ultimului deceniu din activitatea politică a lui Vincentiu Babeș o coloratură aparte, deosebindu-l de cele precedente.

Memorandul încredințat în 1881 lui Vincentiu Babeș era destinat unei largi publicități, cu scopul de a înfățișa opiniei publice europene soarta românilor din imperiul austro-ungar și de a atrage atenția asupra acesteia. Încă în ședința din 14 mai, Babeș a declarat că va proceda la redactarea lui ¹⁶⁰. În luna iunie el se arată preocupat de planul Comitetului, în legătură cu care scria la Sibiu, făcîndu-și cunoscute unele puncte de vedere despre felul cum își imagina redactarea actului, și se pare că cei din Transilvania se arătară receptivi ¹⁶¹. La începutul lui iulie era prins de aceleași preocupări ¹⁶². La ședința din 3 septembrie, consacrată în mare parte discuției în jurul Memorialului, Vincentiu Babeș propuse ca elaborarea și publicarea lui să se facă într-un moment favorabil, bine ales. Aceasta însemna o amîinare, ceea ce contravenea vederilor Comitetului, care în majoritatea lui își exprimă dezacordul ¹⁶³.

În literatura istorică de pînă acum temporizarea lui Vincentiu Babeș din vara tîrzie și din toamna lui 1881, precum și refuzul final de a întocmi Memorialul sînt privite cu suspiciune, dar nu sînt explicate. O atitudine atît de contradictorie ridică în mod firesc semne de întrebare asupra motivelor care au determinat-o. Materialul informativ permite totuși o reconstituire, în punctele esențiale, a mersului evenimentelor și elucidarea unor aspecte rămase în suspensie.

După întîlnirea membrilor comitetului, din 3 septembrie 1881, amînarea lui Babeș începuse a-i nemulțumi pe ceilalți colegi ai săi din conducerea P.N.R.¹⁶⁴. Trebuie să se fi schimbat mai multe scrisori pînă la data de 11/23 decembrie 1881, cînd Vincentiu Babeș îi scria lui Anania Trîmbițaș, lămurindu-și poziția și punctele de vedere, căci se pare că între timp nepotriviri de concepție se iviseră între el și ceilalți membri. El face cunoscut Comitetului Central că nu va lua parte la întrunirea de lucru programată pe 26 decembrie. Nu era de acord cu ideea ca Memorialul „... să fie numai o expozițiune specificătoare a situației noastre de sub sistema și guvernul patriei, și cu atît mai puțin ca acel Memorand să se restrîngă la actul și mașinațiunile alegerilor pentru dietă”. Considera că Memorialul trebuia să expună pe scurt trecutul românilor din monarhie, „... să constate în mod tuturor pipăibil cît de puțin prezentul nostru corespunde meritelor, suferințelor și sacrificiilor noastre și specialminte condițiilor absolut necesare spre a putea noi exista, a ne dezvolta și bucura de bunăfățile vieții publice și private în patrie. Apoi a cerceta cauza sau cauzele acestei disproporțiuni, respectiv dizarmonii între suferințele și meritele noastre din trecut și între ticăloasa noastră soartă din prezent și a arăta că morala și simțul de dreptate lipsesc sus la factorii statului, ci egoismul, intriga, arbitriul, sunt care conduc sorții spre ruina și decăderea statului”¹⁶⁵.

Vincentiu Babeș mai aprecia că ar fi trebuit să se renunțe la „teoria purismului nostru roman” ce risca să-i înstrăineze pe români de aliații lor slavi, în lupta de emancipare națională. Români din Austro-Ungaria ar fi trebuit să recunoască componenta slavă care a contribuit la formarea poporului român, ceea ce după opinia lui, în afara avantajului de a prezenta o mare valoare politică, corespundea mai mult adevărului istoric. Numai astfel credea el că se putea evita izolarea politică a românilor din imperiu, nevoiți să se folosească în lupta lor de concursul unor aliați cu o situație similară, care puteau și trebuiau să fie găsiți în slavii din Austro-Ungaria¹⁶⁶. Cereea în continuare ca Memorialul, tonul lui, să o rupă cu atitudinea de lealitate din anii precedenți¹⁶⁷. „În trei cuvinte — încheia Vincentiu Babeș — ideea mea este pentru o nouă direcțiune, chiar contrarie cu cea de pînă-acuma. Dar aceasta trebuie să-și cugete bine stilul și să-și aleagă bine timpul. Nimic pripit și comun, nimic după modul îndătinat. Și d-aci veți pricepe temporizarea mea”¹⁶⁸.

Scrisoarea i-a impresionat neplăcut pe membrii Comitetului. În special opinia asupra latinismului a provocat nemulțumire¹⁶⁹, deși stăruința pe lingă descendența pur latină a poporului român era oricum anacronică. În ședința Comitetului Central din 26 decembrie 1881 s-a decis să i se trimită lui Babeș o notă a Comitetului, cerîndu-i să răspundă, pînă la

6 ianuarie 1882, dacă se obligă să redacteze Memorialul până în luna februarie a aceluiași an, altfel sarcina va fi preluată de George Bariț¹⁷⁰. Comitetul Central ținea, după cum se observă, ca lucrurile să nu se târăgăneze. Era mai mult decât evident că părerile celor mai mulți membri nu puteau fi puse de acord cu cele ale lui Vinčențiu Babeș. Acesta se adresă în 5 ianuarie lui George Bariț, căruia îi făcu cunoscut că nu era de acord cu el în ce privea concepția de redactare a Memorialului. „Ideea mea asupra memorandumului a fost și e: a examina cauzele pentru care mersul afacerilor politice la noi e cum e și nu altminte, cum am dori noi să fie, cum adecă ar fi mai raționabil, a examina trecutul și prezentul pentru a da direcțiune viitorului. Și aici firește că ar trebui să colorăm drastic amăgirile din trecut, care au născut prezentul, și să regulăm astfel lupta pentru viitor încât să tresară până în fundul animei lor cei ce și-au făcut politică și o execută cu atîta cruzime în contra noastră, bazați pe credințele noastre deșarte”¹⁷¹. Recunoștea că a fost determinat și de motive de oportunitate să nu înceapă încă redactarea Memorialului. În linii mai puțin categorice Memorialul i se părea puțin apt de a avea urmări practice și declară că renunță la întocmirea lui după ideile care i-au fost sugerate, notificînd identitatea lui de păreri cu Alexandru Mocioni.

Pe conceptul scrisorii trimise Comitetului Central la 11/23 decembrie 1881, în care arăta ce credea el că trebuia să cuprindă viitorul Memorial, Vinčențiu Babeș a însemnat pentru sine: „Răspunsul a fost că membrii comitetului adunat au decis [probabil la 26 decembrie — n.n.] unanim ca în Memorand să ne acomodăm politicii de pînă acuma față cu tronul împărătesc și Ungaria. Aceasta a fost cauza că am refuzat a compune Memorandumul...”. Într-adevăr, ce altceva l-ar fi împins să o facă? Teama de urmărirea autorităților nu poate fi invocată, căci Memorialul alcătuit de Bariț a fost compus în numele întregului Comitet — din care și Vinčențiu Babeș făcea parte — și publicat ca atare, iar o simplă comoditate nu credem că l-ar fi putut determina la un gest atît de important. Dealtfel, deși considera Memorialul lui George Bariț „o lucrare curat istorică fără nici o politică practică actuală”, Vinčențiu Babeș susține că a contribuit și el la manuscris cu stilizări și adăugiri despre uniunea Transilvaniei cu Ungaria și despre Banat¹⁷². În anul 1882 se preocupa de traducerea Memorialului în limba maghiară¹⁷³ și, prin intermediul unor personalități culturale sau politice din România, de procurarea unor sume de bani necesare tipăririi versiunii franceze¹⁷⁴. Dar, după încheierea lucrărilor de tipărire a Memorialului, în 1882, ziarul *Luminătorul* publică în numerele 80 și 81 materiale care dezaprobau traducerea și publicarea lui. Cunoscută fiind nepotrivirea de concepție a lui Vinčențiu Babeș cu George Bariț, s-a bănuț, poate nu fără justificare, că în spatele redacției foi din Timișoara stătea Vinčențiu Babeș. Incidentul a produs o vie nemulțumire lui Ioan Rațiu¹⁷⁵ și altor membri ai Comitetului Central, deoarece Memorialul fusese o însărcinare a P.N.R., avusese un ecou larg în Europa și contribuise mult la popularizarea cauzei românești. Raporturile au pierdut însă curînd din tensiune. Prin februarie 1884 relațiile lui Vinčențiu Babeș cu George Bariț se normalizaseră deja¹⁷⁶.

În această atmosferă are loc cea de a doua Conferința generală a reprezentanților alegătorilor români din Austro-Ungaria. Și de această dată, Vincentiu Babeș, ca delegat al cercului Sasca, face parte din Comisia de 30, care trebuia să întocmească proiectul de „concluse asupra obiectelor conferinței”. Tot el a fost acela care, la 3 iunie 1884, în calitate de prim-raportor, a prezentat proiectul de rezoluție al comisiei, votat apoi de conferință, care preconiza menținerea programului din 1881. Discursul cu care însoți și argumentă proiectul de rezoluție se ridică la nivelul celui din 14 mai 1881. Unele idei sînt comune, cum comune erau și principiile ce stăteau la baza proiectului de program. În plus, analiza situației politice, sociale, economice, administrative din imperiul habsburgic este mai pătrunzătoare și mai amplă, însoțită de o pertinentă expunere a situației generale din Europa vremii. Vincentiu Babeș făcîuz de principiul naționalităților, pe care-l numește „... politica popoarelor europene”, pus în circulație de diplomația franceză încă înainte de 1870. Dezvoltă cu elocvența omului de vastă cultură politică ideea necesității luptei împotriva dualismului. Este interesantă împrejurarea că în discursul din 1884 revine asupra procedurii pus în practică pentru prima dată în 1882 — informarea Europei despre soarta poporului român din Austro-Ungaria¹⁷⁷. Deci nu e deloc întîmplător că la 3 iunie Conferința națională a alegătorilor români îi încredință din nou, tot lui, întocmirea unui memorandum cu specificarea *politic*, destinat opiniei publice externe, și că el a acceptat¹⁷⁸. Nu însemna însă că din 1881—1882 și-a schimbat ideile în ce privește structura unui asemenea act și momentul ales pentru publicarea lui. Dar, fapt semnificativ, tot el a fost desemnat să-l redacteze, după toată experiența din 1881. Nu este de neglijat ipoteza că a fost preferat el poate tocmai în amintirea poziției foarte tranșante pe care o adoptase în 1881, cînd insistase să se rupă cu linia tradițională și să se întocmească nu un document preponderant istoric și exemplificativ, cum fusese în ultimă instanță Memorialul lui George Bariț, ci un act esențialmente politic, cu un conținut militant, drastic la adresa beneficiarilor dualismului. Se aștepta poate din partea tuturor să facă el un pas înainte față de întreprinderea, foarte meritorie de altfel, din 1882. Dacă au existat asemenea nădejdi, cei care le-au nutrit au fost dezamăgiți de felul cum s-au desfășurat evenimentele.

În angajamentul luat de Vincentiu Babeș la 3 iunie 1884 era consemnat și termenul de predare al noului Memorand — luna septembrie a aceluiași an¹⁷⁹. Comitetul Electoral Central decise la 12/24 septembrie 1884, cu prilejul unei întruniri la care Vincentiu Babeș nu a participat, să i se ceară acestuia lămuriri în legătură cu promisiunea făcută, de a prezenta conceptul de memorandum pînă în septembrie. Solicitat, temporizează din nou, expunînd „mai multe motive” prin care arată că redactarea și publicarea unui memorandum în sensul de pînă acum nu ar fi oportună și nu ar putea avea nici un rezultat practic¹⁸⁰. Comitetul Central nu împărtășea însă acest punct de vedere, așa că la 16 noiembrie se stabili să se reactualizeze hotărîrea din 3 iunie și să se înceapă adunarea materialului necesar întocmirii Memorandului.

De acum înainte, pînă la sfîrșitul anului 1891, poziția lui Vincentiu Babeș, reprezentînd de fapt opinia mai multora dintre elementele de

conducere și membrii P.N.R., provenind în special din părțile vestice, va depinde de două repere determinante: problema destinatarului și, mai ales, aceea a oportunității, a momentului celui mai potrivit pentru înaintare, cînd se putea atinge efectul maxim.

În anii care mai rămîneau pînă la sfîrșitul activității politice a lui Babeș, acțiunea P.N.R. au gravitat aproape în întregime în jurul întocmirii și înaintării Memorandului. Vincențiu Babeș va fi antrenat din plin în această tumultoasă acțiune, în decursul căreia vechea rivalitate de principii cu liderii naționali din generația lui Ioan Rațiu și George Bariț părăsește primul plan, nu atît pentru că și-ar fi pierdut integral fondul de idei, ci mai ales pentru că s-a ridicat cu timpul o nouă generație de oameni politici, ca Iuliu Coroianu, Vasile Lucaciu, Eugen Brote, Ioan Slavici, Septimiu Albini și alții, care după o foarte reușită caracterizare „trăiau temperamental realitatea vie a opresiunii naționale”¹⁸¹. Aceștia, cu o altă fizionomie politică, adepți sau simpatizanți, unii creatori ai curentului înjghebat în jurul ziarului *Tribuna*, apar pe scena luptei pentru drepturi avînd intenții puțin conciliabile cu cele ale vechilor „anteluptători”. O dovadă este și conflictul ivit mai tîrziu între o parte a acestora și Ioan Rațiu, cu care pînă la un anumit moment merseseră în strînsă colaborare. Grupul acesta cu puternice legături între politicienii din România, în special liberali și junimiști, sprijinitori și ei ai luptei de eliberare a românilor din Austro-Ungaria, era format din oameni cu elan și devotați, căroră li se părea că-și iroseau forța dinamismului lor într-o activitate stăpînită de ritmul de „cunctator” impus de Vincențiu Babeș cu sprijinul lui Alexandru Mocioni. Cu ei Babeș va ajunge într-un conflict care va deveni tot mai înverșunat, pe măsură ce impetuozitatea grupului tribunist va mina autoritatea și influența sa în cadrul P.N.R.

Pentru Vincențiu Babeș, problema oportunității înaintării Memorandului viza urmărirea foarte atentă atît a situației interne, cît și a celei externe. A înainta Memorandul împăratului, în care de mult nu mai punea nădejdi, într-un moment rău ales, putea avea consecințe grave pentru românii din Austro-Ungaria. Prin 1884 i se părea a fi surprins o oarecare receptivitate față de nemulțumirile românilor în mediile politice din jurul casei imperiale, ceea ce l-a împins să încerce o apropiere față de persoane influente din anturajul împăratului¹⁸². Inițiativa lui nu a avut însă urmări, ceea ce i-a întărit convingerea de a persista în expectativă cu întocmirea și înaintarea Memorandului. El participă în 4 iulie 1885 la o ședință a Comitetului Electoral Central, care însă neputîndu-se aduna în plen nu hotărî nimic în chestiunea Memorandului, rămasă mereu actuală¹⁸³. Întocmirea actului a stagnat încă o bună vreme. El nu era realizat nici la 26 noiembrie 1885, cînd președintele Comitetului Central, George Bariț, propune într-o circulară adresată membrilor „re-sumarea” hotărîrilor din 3 iunie 1884. Practic, nu se făcuse așadar nimic. Autorii celor mai competente lucrări despre istoria Memorandului dau explicații diferite. Vasile Netea găsește că lucrurile ar fi stat pe loc din cauza dezacordului dintre Vincențiu Babeș și Aurel Mureșanu¹⁸⁴, fără a lămuri natura neînțelegerii, iar Șerban Polverejan și Nicolae Cordoș optează prudent¹⁸⁵, preluînd și sugestia lui Netea ca probabilă, pentru

o eventuală dificultate de înfăptuire, determinată și de cauze formale la care face Bariț aluzie ¹⁸⁶, dar lasă problema deschisă, apreciind informația ca insuficientă. Oricum, cu documentația disponibilă nu se poate încă formula o responsabilitate personală individualizată. Mai degrabă ar trebui luate în considerare ezitarea generală, încercările în curs de clarificare a principalelor repere, jaloane, linii, pe care urma să se desfășoare întreaga acțiune. Spre exemplu, încă se punea întrebarea: cui să se adreseze Memorandul? Vincențiu Babeș răspundea: opiniei publice din Europa: Aurel Mureșanu: opiniei publice europene și împăratului; ceilalți membri ai comitetului: numai împăratului. Așa se și explică de ce, din toamna lui 1885 pînă în 1887, „în cadrul Comitetului problema alcătuirii Memorandului nu se mai discută” ¹⁸⁷.

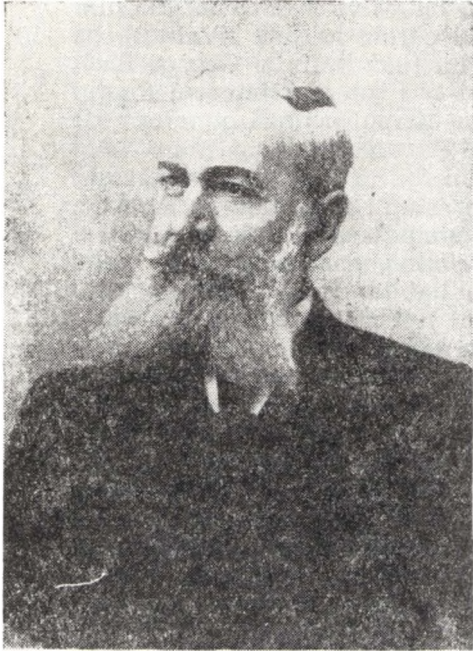

Fig. 5. Aurel Mureșanu.

În activitatea sa politică Vincențiu Babeș vedește în 1886 multă rezervă. Era de altfel reținut mai mult la Budapesta de calitatea de deputat pe care o obținuse, pentru ultima dată, în 1884. Observa însă cu atenție mersul acțiunilor naționale, atitudinea politică a mitropolitului Miron Romanul, disputa dintre ziarele românești. Continua să creadă că în așteptarea unor transformări fundamentale, de nerealizat în cadrul monarhiei austro-ungare, obținerea unor avantaje mai mărunte nu era de disprețuit ¹⁸⁸. Se

ocupa, între altele, de organizarea serbării jubileului lui George Bariț ¹⁸⁹. Se gîndea la un plan de reorganizare a P.N.R., urmînd a-i găsi o aplicare împreună cu Iuliu Coroianu, George Pop de Băsești și Ioan Rațiu ¹⁹⁰. În a doua parte a lunii decembrie 1886, grav bolnav, nu putu lua parte la conferința politică din 23 decembrie, la care trebuia să participe în calitate de membru al Comitetului Central Electoral ¹⁹¹. În luna aprilie 1887 se pregătea să plece la Sibiu pentru a lua parte la conferința generală a alegătorilor români din 7, 8 și 9 mai.

Aștepta cu îngrijorare apropierea conferinței ¹⁹². Înfruntările avute deja cu grupul tribunist prevesteau o reluare vehementă a discuțiilor în problema Memorandului. Raporturile lui personale cu Ioan Slavici se înrăutățiseră mult și se extinseseră în România, unde se vedea tot mai des atacat de liberali și de junimiști, de D. A. Sturdza și de Titu Maiorescu. Ajunge, pentru a înțelege pînă unde merseseră lucrurile, să arătăm că într-o scrisoare a lui Titu Maiorescu din mai 1887, citată de Ioan Slavici, pot fi întîlnite fraze ca aceasta: „Cu ramoliți ca Bariț și cu

mișei ca Babeș nu e politică de făcut”¹⁹³. Ioan Slavici însuși nu gîdea în termeni mai binevoitori¹⁹⁴. În multe din acțiunile omului politic bănățean el vedea, uneori pe bună dreptate, tot atîtea încercări de a-l scoate pe el însuși din conducerea P.N.R.¹⁹⁵, și nu pregeta de a răspunde la fel, deși era conștient de meritele incontestabile cîștigate de acesta în mișcarea românească, în laicizarea conducerii ei¹⁹⁶. Cu toate acestea, în preajma alegerilor din 1887 tribuniștii „considerară nimerit să curme polemica cu V. Babeș și A. Mureșan și alții spre a realiza o apropiere foarte necesară...”¹⁹⁷.

În asemenea împrejurări, la 7 mai începe cea de a treia Conferință generală a alegătorilor români din Austro-Ungaria. Vincentiu Babeș a făcut parte din prezidiul care conducea lucrările. Ca și în cazul celorlalte două, este raportor al Comisiei de 30. Raportul comisiei a fost prezentat la 9 mai 1887. Din discursul prin care Babeș expunea proiectul de rezoluție, răzbăteau ecouri ale frămîntărilor interne din cadrul P.N.R., deja destul de pronunțate, dar care aveau să izbucnească cu furie în anii ce urmară. Este prezentă și ideea retragerii totale a românilor din activitatea electorală, lăsînd guvernele dualiste să se îndrepte spre ruina care și-o pregăteau singure. Pasivismul nu-l înțelegea inert, ci activ în alte direcții, în alte domenii politice. Arată de asemenea că în comisie se votase unanim propunerea de a se trimite un Memorand la împărat, care era prost informat despre situația românilor, continuîndu-se și informarea străinătății prin jurnale în limbi străine, dintre care cel mai nou era *Romänische Revue*, editată de bănățeanul Corneliu Diaconovici. Reveni formal și asupra atașamentului românilor față de integritatea statului, asupra legalității mijloacelor lor de luptă politică. Propune apoi un proiect de program al partidului, care în esență se menținea neschimbat din 1881 și care în 1886 a fost votat în unanimitate de conferință. Vincentiu Babeș a fost din nou ales membru al Comitetului Central¹⁹⁸.

Așadar, dacă la 1884, în privința destinatarului Memorandului, păreri mai erau împărțite, la 1887 lucrurile se clarifică definitiv: el trebuia trimis împăratului, soluție care, așa cum am văzut, nu comporta după părerea lui Vincentiu Babeș nici o șansă pentru a obține realizarea concretă a unor revendicări. Fu nevoit să o accepte, pentru a lăsa să primeze principiul solidarității, dar nici pe viitor soluția nu-i va trezi interesul. Presupunem că tocmai această nepotrivire de opinii l-a determinat, la scurtă vreme, să se retragă din Comitetul Central, ceea ce s-a împlinit în decursul celor 12 zile petrecute de el la Sibiu, între 27 august și 7 septembrie 1887¹⁹⁹. Retragerea lui Vincentiu Babeș din Comitetul Central a fost pusă de unii în legătură cu un incident, asupra căruia trebuie să ne oprim.

Într-o scrisoare a lui George Bariț, din 14 august 1887, către Francisc Hossu-Longin, figurează următoarea informație: „Într-aceea noi, acești trei membri ai Comitetului Electoral cîți ne aflăm în Sibiu, am lînut înaintea cu o săptămînă consultație prealabilă asupra celor mai grave chestiuni care ne stau de înaintea, mai virtos după ce primiserăm și de la B-pesta o scrisoare de rău augur, din 21 iun[ie], în care ni se prezicea că anume locuința mea va fi călcată, ni se vor lua actele Comitetului, iară acesta va fi desființat ca în 1869, 1871, 1875, deci ni se

dă consiliu ca înainte de sosirea acestor măsuri «preamilostive» Comitetul să se declare el însuși desființat”²⁰⁰. Șerban Polverejan și Nicolae Cordoș, preluând o informație a lui Ioan Slavici²⁰¹ și trimițând și la fragmentul citat²⁰², afirmă că Vinčențiu Babeș ar fi adus această veste, în ședința Comitetului Central din 30—31 iulie 1887²⁰³. Să vedem dacă, față-n față cu faptele, concluzia rezistă.

Lăsăm la o parte faptul că nu i se poate pretinde lui Ioan Slavici imparțialitate față de un personaj cu care s-a aflat îndelungă vreme (de prin 1874) confruntat într-o polemică necruțătoare, și deci nu poate fi luat drept referință decisivă pentru aprecierea conduitei celuiilalt²⁰⁴. În primul rând însă, aserțiunea lui Ioan Slavici nu face mențiune despre ședința Comitetului din 30—31 iulie 1887 și nici nu precizează dacă pretinsa știre a lui Vinčențiu Babeș a fost transmisă de acesta personal sau prin scrisoare. Autorii stabilesc totuși că el este sursa de la care provine scrisoarea din 21 iunie (sau iulie?), pierzându-se din vedere că George Bariț n-ar fi uitat să-l numească și că se putea foarte bine ca Vinčențiu Babeș să fi fost autorul uneia dintre fapte dar nu și al celeilalte.

În al doilea rând, în ședințele Comitetului Central din 30 și 31 iulie Comitetul Executiv a fost însărcinat „... acum în 1887 a doua oară”²⁰⁵ ca să întocmească un Memorand. S-ar putea înțelege din scrisoarea citată a lui George Bariț că între această ședință și data de 14 august a fost alcătuit un proiect-concept și împărțit deja celor 11 membri din comitet pentru a-l studia, urmînd să fie restituit pînă la 20 august, dată după care trebuia redactat și revăzut, apoi înaintat la tron. Or, acest concept, a cărui paternitate o revendică Ioan Slavici²⁰⁶, i-a fost trimis lui Vinčențiu Babeș, ca unui membru al Comitetului, căci altfel n-ar fi avut nici o noimă ca documentul să se afle în mîna lui încă în 8/20 septembrie 1887, dată la care îl înapoiază lui George Bariț, scuzîndu-se că nu apucase să-l restituie cît a stat la Sibiu²⁰⁷. Înseamnă, deci, că el n-ar fi putut să-și anunțe retragerea din Comitet nici înainte de ședințele din 30—31 iulie, nici în timpul lor, cînd prezența sa la Sibiu nu este atestată de nimic, ca dealtfel în tot restul lunii august, pînă în 12/24, dată la care se pare că a plecat spre Sibiu²⁰⁸. Și apoi, dacă ieșise înainte de 30 iulie din Comitet, ce mai putea căuta la ședințele acestuia de la sfîrșitul lunii?

În al treilea rând, informația lui Ioan Slavici, citată de noi în nota 201, conform căreia Babeș ar fi amenințat cu o „contramanifestațiune” în cazul înaintării Memorandului, ridică și ea semne de întrebare. Vinčențiu Babeș îi scria lui George Bariț în 8/20 septembrie 1887, cu referire la ieșirea sa din Comitet: „... aducînd eu la cunoștință și motivînd frunțășilor din aceste părți ieșirea mea din Comitetul Electoral Central, această ieșire s-a găsit oportună, toți pătrunși fiind de dorința și speranța că Comitetul prin aceasta nu va fi împiedicat în lucrările sale, iar d-altă parte toți rezoluți fiind, în cadrul programei naționale, a sprijini pe comitet, oricînd provocați vor fi: tot d-odată însă, și fără a aștepta impulsul d-acolo a face, a întreprinde cele necesare întru interesul cauzei”²⁰⁹ (s.n.).

Dacă Vinčențiu Babeș ar fi ieșit din Comitet înainte de 27 august — în care caz nu i s-ar mai fi trimis proiectul de Memorand al lui Slavici, terminat de acesta cel mai degrabă în 30—31 iulie, cînd a putut fi găsit

corespunzător și tipărit (dacă nu cumva aceasta s-a întâmplat între 1 și 14 august) — ce nevoie mai avea să-i comunice lui George Bariț impresia făcută în Banat de unde scrie, cită vreme dacă ar fi fost vorba de ceva întâmplat mai de mult, lucrurile se puteau lămurii înainte, eventual în zilele petrecute la Sibiu? Dar, rămânând pe lângă intervalul 27 august—8 septembrie 1887, drept răstimpul în care Vincențiu Babeș s-a retras din Comitet, reacția înregistrată în scrisoarea citată mai sus trebuie considerată una dintre primele și nu are deloc aerul unei „contramanifestațiuni”.

Cam în același timp cu Vincențiu Babeș s-a retras din Comitetul Central Electoral și Ioan Slavici, și, ceva mai târziu, George Bariț însuși. Activitatea întregului Comitet se va resimți în urma acestor retrageri, deși afirmația lui Slavici că „s-a retras apoi și d-l G. Bariț, președintele, și astfel Comitetul era ca dizolvat”²¹⁰ trebuie luată cu rezervă.

Vincențiu Babeș se angajează încă în 1887 în alte acțiuni politice. Deja în toamna lui 1886, la Băile Herculane, generalul Traian Doda și Alexandru Mocioni imaginaseră, apoi în vara lui 1887 puseseră la punct un plan de acțiune protestatară în vederea alegerilor din 1887. Personajul care trebuia să-l pună în aplicare era Traian Doda. Și nu întâmplător. Generalul urma să candideze și în cazul că va reuși să obțină mandatul va refuza să se prezinte în parlament. Vincențiu Babeș era și el la curent. A fost satisfăcut că ultima conferință generală a reprezentanților alegătorilor români nu a decretat generalizarea pasivismului, ceea ce ar fi zădărnicit înfăptuirea planului. Generalul Traian Doda, foarte popular, mai ales în părțile fostului Regiment de graniță din Banat, a reușit în 1887 să obțină mandatul. Nu se prezintă apoi în parlament, dar nu renunță la mandat și trimise Camerei deputaților o motivare scrisă a gestului său, la a cărei întocmire colaborase și Vincențiu Babeș²¹¹. Traian Doda a publicat apoi o adresă către alegătorii săi, motivându-și neprezentarea în parlament. Ambele aceste documente conțineau atacuri la adresa opresiunii naționale din Austro-Ungaria, cu referire particulară la poporul român. Urmarea a fost că Traian Doda s-a văzut dat în judecată de autorități; i s-a intentat, formal, proces de presă, pentru publicarea apelului către alegători. Se știe ce s-a întâmplat după aceea: generalul a primit o condamnare, suferită însă de împărat, la care Doda făcuse apel.

Fig. 6. Traian Doda.

Spuneam mai sus că alegerea s-a oprit asupra lui Traian Doda cu un scop anume. Alexandru Mocioni și Vincențiu Babeș, ca și Doda de altfel, urmăreau să organizeze o acțiune politică suficient de răsunătoare în mo-

mentul declanșării ei pentru a ajunge pină la împărat ; or, nu era nimic mai simplu decât alegerea unui militar cu nume cunoscut pentru a atinge o astfel de țintă, știut fiind că în Austro-Ungaria vremii nici un fel de măsuri punitive nu se puteau lua împotriva unui general, fără ca afacerea să parvină măcar la urechile monarhului. Tocmai aceasta, credea Vincentiu Babeș, trebuia să-i facă pe „... cei de sus să priceapă că nu este glumă, că întreg corpul național aprobă, și nemaisuferibila sa situație îl face să prorupă în strigăte de nemulțumire și indignațiune la această ocaziune”. Sconta pe ecoul politic al acestei acțiuni, dar greșea imaginându-și că în caz de reușită succesul dobândit putea suplini „memorandele anevoioase din partea Comitetului”²¹². Eventual ar fi fost îndreptățit s-o creadă dacă se referea la simpla informare a monarhului asupra sortii popoului român, dar, la acea dată, nu credem că împăratul să fi fost ignorant în această privință. Este de altfel curios să-l surprindem pe Vincentiu Babeș oprindu-se asupra unei modalități de procedură în a cărei eficiență nu mai credea de mult și va continua și pe viitor să nu creadă.

Fig. 7. Ioan Slavici.

Cu toate fricțiunile anterioare, în 1887 Vincentiu Babeș menține legăturile cu Ioan Slavici și alți membri ai grupului tribunist. Se interesau și unii și alții de sondarea barometrului politic din cercurile influente ale imperiului, pentru a înțelege unde ar fi avut cererile românești mai multă ascultare, orientându-se toți după deviza „helfe was helfen kann”²¹³. Năzuințele acestea țineau spre ameliorarea situației sociale și politice a popoului român, dar nu erau uniforme în concepție. Ioan Slavici și soția lui de principii se bucură de tot mai multă simpatie și sprijin în cercuri largi din România, Vincentiu Babeș își continuă colaborarea politică cu Alexandru Mocioni²¹⁴, bucurându-se și ei de o parte a simpatiilor politice din România.

Sfârșitul lui 1887 și o bună parte a anului 1888 îl găsim pe Vincentiu Babeș prins în diferite acțiuni legate de cazul generalului Doda, de care vorbeam mai sus : publicitatea ce trebuia făcută acestui gest politic²¹⁵, organizarea apărării în procesul care a urmat²¹⁶. Poate că și din intenția de a evita tot ce putea umbri ecoul acestei acțiuni, alimenta bunele raporturi cu grupul tribunist²¹⁷, căutând chiar să-l viziteze la Văcz pe Ioan Slavici²¹⁸, sau mai târziu, prin noiembrie 1888, scriindu-i cu nemulțumire lui Miron Romanul, căruia îi reproșa implicarea de către niște

articole din *Telegraful Român* a lui și a familiei Macioni în atacuri la adresa *Tribunei*²¹⁹, amenințînd astfel potolirea pasiunilor polemice din această perioadă de acalmie survenită în pregătirea Memorandului. Concomitent, pregătea materiale de presă care denunțau complicitatea Vienei la oprimarea naționalităților din Ungaria²²⁰.

Cu toate că părăsise Comitetul Central Electoral în 1887, Vinčențiu Babeș nu a rupt legăturile cu acesta²²¹, avînd în vedere posibilitatea reîntrării în Comitet în condițiile unei reconsiderări a atitudinii generale față de Memorand. Schimbul lui epistolar din acești ani este amplu. Trimite și primește des scrisori din Transilvania, de la Ioan Rațiu, Miron Romanul, Iuliu Coroianu. Urmărea îndeaproape evoluția opiniilor față de Memorand.

S-a încetățenit în istoriografie părerea că ani în șir înaintarea Memorandului a fost împiedicată de opoziția făcută de Alexandru Mocioni și Vinčențiu Babeș, dar mai puțini se întreabă de ce oare din august—septembrie 1887 pînă în februarie 1890²²², dacă n-au existat și alte motive, Memorandul nu a fost totuși definitivat și înaintat, peste voința celor doi, care oricum nu puteau influența acțiunea din interiorul Comitetului, pentru că nu făceau parte din el. S-ar aduce probabil mai multă claritate dacă s-ar acorda o pondere mai mare influenței exercitate asupra mersului acțiunii memorandiste de situația Comitetului însuși, care pierduse mult prin ieșirea din rîndurile sale a trei membri, dintre cei mai reprezentativi: Vinčențiu Babeș, Ioan Slavici, George Bariț. O parte din răspundere pentru acest început de destrămare îi revine lui Vinčențiu Babeș, dar în afara conflictului său, în ultima vreme potolit, cu Ioan Slavici, alte disensiuni serioase, declanșate de disputele personale ale unora dintre ceilalți membri, amenințau serios coeziunea Comitetului. O ceartă violentă se produse, spre exemplu, la sfîrșitul lui 1888, între George Bariț și Eugen Brote, cînd cel de al doilea îl acuza pe primul cu cuvinte grave, punîndu-i la îndoială atașamentul față de cauza națională²²³. Deosebirile de concepție între două generații cu o fizionomie politică nu ireconciliabilă dar deosebită, cu temperament diferit, cu hotărîre în acțiune distribuită în măsură inegală, prind contur tot mai sesizabil și prefigurează o criză în cadrul conducerii P.N.R., ale cărei convulsii vor ajunge la punctul culminant după Memorand. Dacă la începutul anului 1889 cau-

Fig. 8. Miron Romanul.

zele armoniei și ale dezacordului în cadrul Comitetului Central apar complexe, primează între ele poziția față de Memorand.

La 12 ianuarie 1889 Iuliu Coroianu i se adresează lui Vincențiu Babeș, și prin el lui Alexandru Mocioni, cu rugămintea ca aceștia să revadă textul proiectului de Memorand, „pentru că doresc să fie o expunere cores-punzătoare acela, tuturor românilor din Ungaria”. Experiența și discernământul lor politic erau din nou solicitate. Iuliu Coroianu, în numele mai multor militanți naționali, sugera chiar o consfătuire comună, la care să participe și Vasile Lucaciu, și promitea că va reveni cu o altă scrisoare, peste vreo două săptămâni, pentru a se fixa o întâlnire, în decursul căreia urmau să se înțeleagă „și asupra unei conformări a Comitetului Central, după cum vom afla de bine”²²⁴.

Cîteva zile mai tîrziu, la 16 ianuarie, Ioan Rațiu îi solicita și el pe Vincențiu Babeș și pe Alexandru Mocioni să intre în Comitet. Prezența lor era necesară, chemată să se alăture eforturilor celorlalți în acțiunea de pregătire a Memorandului, care — și aceasta Ioan Rațiu și Iuliu Coroianu nu o pierdeau din vedere — trebuia să poarte girul și să intru-peze înțelepciunea tuturor reprezentanților mai de seamă ai poporului român. Acest schimb epistolar s-a soldat, pare-se, cu o întâlnire la care s-au înfățișat la 9 februarie Iuliu Coroianu, Vasile Lucaciu, Alexandru Mocioni și Vincențiu Babeș. Discuțiile s-au purtat în jurul textului Memorandului. Deși pare plauzibil ca un consens să se fi realizat atunci, în privința înaintării actului, totuși în martie Vincențiu Babeș și Alexandru Mocioni nu intraseră încă în Comitet²²⁵. Pe de altă parte, în aprilie—mai 1889 tribuniștii erau nemulțumiți de autoritatea pe care Babeș și Mocioni o aveau încă în fața factorilor de seamă din mișcarea națională românească și priveau cu neliniște eventualitatea intrării lor în Comitet, chiar dacă opiniile nu erau unanime în cadrul aceluiasi grup în privința atitudinii față de cei doi. Eugen Brote nu împărțase încă opțiunea lui Ioan Slavici pentru o separare fătășă de ei²²⁶, căci situația lor politică în cadrul P.N.R. înregistrase în ultimul timp un început de consolidare²²⁷.

La sfîrșitul anului 1889, împiedicat poate și de starea precară a sănătății²²⁸, Vincențiu Babeș tot nu revenise încă în Comitetul Central Electoral. El nu luă parte nici la ședința acestuia din 6/18 februarie 1890 ținută la Cluj, la care, deși invitat de Ioan Rațiu²²⁹, președinte interimar al P.N.R., îl lasă pe Coriolan Brediceanu să-i prezinte punctele de vedere. Acesta ceru din nou amînarea înaintării Memorandului, ceea ce nu se potrivea cu părerea multora dintre membrii Comitetului, care au votat pentru înaintarea urgentă a actului²³⁰. Este de presupus că Babeș, conștient de faptul că în mare parte oamenii politici români nu îi mai împărțeau vederile în problema oportunității momentului, a evitat să se prezinte la conferința de la Cluj, măcar că Ioan Rațiu repetase intenția celor mai mulți de a-l realege în Comitetul Electoral Central²³¹. El a fost totuși cooptat în lipsă, probabil la insistența lui Ioan Rațiu și Iuliu Coroianu, care apreciau cu măsura potrivită dimensiunea prejudiciului ce putea fi provocat acțiunii în curs, cauzei în general, de sciziunea forțelor militante în fața unui moment politic de o asemenea importanță²³². La 20 februarie 1890, Ioan Rațiu îi făcea cunoscut lui Vincențiu Babeș că

a fost ales membru al Comitetului Central Electoral, iar Coriolan Brediceanu fusese însărcinat a-l informa pe larg despre toate lucrările conferinței²³³.

Realegerea lui Vinčențiu Babeș în Comitetul Electoral Central a deschis o fază de sfârșit a ciocnirilor cu adepții înaintării imediate a Memorandului, în special cu grupul tribunist, care câștiga o aderență tot mai largă în mișcarea românească. În 1890 și 1891 frământările din Comitet, cu ecouri puternice în presa din imperiu și din România, vor atinge o tensiune de un grad nemaiîntâlnit. „Bineînțeles — spune Vasile Netea, într-o foarte reușită apreciere a momentului politic — în părerea lui Babeș, că trebuie pregătită mai întâi opinia publică din străinătate și câștigat concursul politic al bărbaților de stat din monarhie, era multă înțelepciune și mult adevăr, dar pentru satisfacerea acestor deziderate memorandistici, care trăiau temperamental realitatea vie a opresiunii naționale și vedeau în Memorand un puternic instrument de răscolire a maselor românești, nu socoteau că e nevoie de chiar atîția ani de cînd Babeș amîna mereu”²³⁴.

Stăruind pe lîngă cele două procedee, Vinčențiu Babeș nu căuta însă pretexte pentru a amîna înaintarea Memorandului. Am văzut deja că pe plan intern participase la acțiuni menite să atragă atenția unor factori politici de răspundere din Austro-Ungaria asupra sortii poporului român și a necesității satisfacerii revendicărilor sale. Pentru pregătirea opiniei publice din Europa își dăduse sprijinul la apariția publicației românești în limba germană, *Romänische Revue*²³⁵, iar din 1889 reușise să obțină colaborarea redacției publicației franceze *L'Europe* pentru popularizarea cauzei românești²³⁶. Totuși, amînările îndelungi ale lui Vinčențiu Babeș îi exasperau pe partizanii înaintării cît mai grabnice a Memorandului. Motivele de oportunitate, invocate de Coriolan Brediceanu la Cluj în 6/18 februarie 1890, în numele lui Vinčențiu Babeș, sînt combătute de Eugen Brote, care, dobîndind sprijinul tot mai asiduu al lui Ioan Bianu la București, și prin acesta al lui D. A. Sturdza, devine pe timp ce trece mai hotărît. Era secundat de Iuliu Coroianu și Vasile Lucaciu, dar nici ei, după ce participaseră la consfăturile din Budapesta cu Vinčențiu Babeș și Alexandru Mocioni, nu au scăpat de acuzele lui Eugen Brote, care susținea că ultimii doi unelteau, iar ceilalți, oameni „mărunței”, se lăsau duși de nas. Dar, după propriile lui mărturisiri, grupul din care făcea parte nu era încă urmat de prea mulți²³⁷.

La conferința din februarie 1890, o parte a membrilor Comitetului Central — Ioan Rațiu, George Pop de Băsești, Aurel Mureșanu — punea încă nădejde în Vinčențiu Babeș pentru definitivarea proiectului de Memorand, compus de Iuliu Coroianu și aflat în păstrarea lui. Va fi fost și aceasta o rațiune a alegerii lui Babeș? În orice caz, natura relațiilor întreținute de ei cu Vinčențiu Babeș nu se identifică cu aceea a raporturilor celui din urmă cu Eugen Brote, care, decis să rupă cu „Babeș-Mocioni” dar nefiind încă sigur dacă avea deja destul teren sub picioare, aduna cu ajutorul lui Ioan Bianu documente care să-l ajute pentru ciocnirea avută în perspectivă²³⁸, bănuită că se va produce cu ocazia întrunirii de la Budapesta a conducerii P.N.R. Este totuși curios că în așteptarea ei

Eugen Brote era încercat de aceeași indoială pe care Alexandru Mocioni și Vincențiu Babeș o formulaseră public : „Vorba este cum cugetă curtea din Viena asupra Memorandului, căci după părerile curții ar trebui să ne întocmim noi modul așternerii Memorandului [. . .]. Dacă curtea din Viena refuză în orice chip primirea Memorandului precum o vestește d-l Mocioni, situația noastră devine foarte grea”, îi scria el în 20 aprilie 1890 lui Ioan Bianu ²³⁹. Asemenea gânduri trebuie să-i fi frământat și pe alții. Eugen Brote, cu toate că resimțea și el riscurile care puteau fi întâmpinate, era mult prea stăpînit de convingerea că opiniile sale erau singurele juste, și împins de ambiția politică a grupului său trece dincolo de limite cu aprecierile la adresa lui Vincențiu Babeș și Alexandru Mocioni, trimise în România prin scrisorile adresate lui Ioan Bianu și pe alte căi ²⁴⁰. Consimte totuși să ia parte, alături de George Pop de Băsești, Iuliu Coroianu, Vasile Lucaciu, Aurel Mureșanu, la o întâlnire cu Alexandru Mocioni, care s-a ținut în 9 aprilie 1890 la Budapesta. În lipsa lui Vincențiu Babeș, întors de la București abia în după-masa zilei, după terminarea discuțiilor, Alexandru Mocioni, sprijinit de Aurel Mureșianu, s-a împotrivit înaintării unui Memorand împăratului „între împrejurările actuale”. Nu a reușit să convingă, dar față de hotărîrile de la Cluj, s-a renunțat la înaintarea imediată ²⁴¹.

Întîlnirea cu Alexandru Mocioni nu era cea programată pentru conducerea P.N.R., care nici n-a avut loc. Întîlnirea propriu-zisă a Comitetului Central Electoral, plănuită de Vincențiu Babeș și Iuliu Coroianu, probabil după convorbirile acestuia din urmă cu Alexandru Mocioni, pentru luna mai, s-a amînat din cauza lipsei lui Coroianu din Austro-Ungaria. Ioan Rațiu îl invită astfel pe Vincențiu Babeș la o consfătuire pe 8 iunie la Cluj, pentru a se lua o hotărîre privind „subscrierea și subșternera memoriului” ²⁴². În consecință, Babeș se decide să plece la Sibiu, la începutul lui iunie 1890 ; avea de gînd să treacă în prealabil prin Cluj și Turda. Nu avem știri că întrunirea s-ar fi ținut, dar în luna iunie, la Sibiu, Vincențiu Babeș susținea din nou necesitatea publicării Memorandului și nu a înaintării lui la tron, dacă românii nu voiau, argumenta el, ca documentul să fie predat de împărat direct în mîinile contelui Szapáry ²⁴³, atitudine care nu putea decît să irite pe Eugen Brote și pe tovarășii săi de idei. Inițiativa lui Ioan Rațiu se repetă la 2 septembrie 1890, cînd Vincențiu Babeș era chemat pentru data de 11 ale lunii la Cluj, pentru o ședință a Comitetului Central Electoral, la care acesta nu a participat ²⁴⁴.

Așa stăteau lucrurile cînd a fost convocată, pe 15/27 și 16/28 octombrie, la Sibiu, cea de a patra Conferință generală a reprezentanților alegătorilor români. În chemarea pe care o adresa lui Vincențiu Babeș, Ioan Rațiu îi cerea insistent să nu lipsească și-l asigură că „. . . toate le vom face împreună” ²⁴⁵.

Și în decursul acestei conferințe, Vincențiu Babeș a făcut oficiul de raportor al Comisiei de 30. Discursul său a condamnat și acum oprirea națională. „Suntem și ne simțim membri ai marii familii române de 11 milioane . . .”, declara el, dar, ferindu-se să atace existența monarhiei în momentul cînd se pregătea un document politic românesc care tre-

buia să ajungă în cele din urmă în mina împăratului, s-a grăbit să adauge că românii erau supuși credincioși ai coroanei de Habsburg. În legătură cu Memorandul, propune publicarea lui într-un limbaj hotărît dar controlat, care să nu irite, și cere amînarea înaintării la tron pînă cînd "... comitetul va credea că timpul este oportun". Conferința a aprobat motivarea prezentată pentru neînaintarea de pînă atunci a Memorandului, a aprobat și propunerile, iar Vincențiu Babeș a fost ales președinte al Comitetului Central²⁴⁶.

Aminările înaintării Memorandului păreau să se întindă la nesfîrșit. Reacția lui Ioan Bianu, spre exemplu, a fost violentă. Într-o scrisoare către Eugen Brote, din 2 noiembrie 1890, se exprimă foarte dur, acuzîndu-l pe Vincențiu Babeș de rea-voință, iar pe cei mai mulți de nepricepere²⁴⁷. Este de presupus că Eugen Brote era și el la curent cu tratativele de conciliere româno-magiare, începute la sfîrșitul lui 1890, și că se intenționa ca Memorandul să nu se înainteze înainte de eșuarea lor²⁴⁸, căci în răspunsul său din 4 noiembrie îi argumenta lui Ioan Bianu că împrejurările și condițiile erau nefavorabile, că de fapt ideea memorandistă nu fusese contestată sau atacată. El socotea chiar că, în pofida acestui compromis încheiat cu „mocioniștii”, conferința fusese totuși o victorie a grupului tribunist²⁴⁹. Tot după mărturia lui Eugen Brote, și alți membri ai grupării tribuniste crezuseră oportun ca lucrurile să nu fie bruscate. „Chiar unii dintre oamenii noștri au fost de credință să nu ne grăbim”, îi scria lui Ioan Bianu la 1/13 ianuarie 1891²⁵⁰.

Prudența acestor oameni izvora dintr-un adînc sentiment de responsabilitate față de poporul lor, înaintea unui pas de importanța celui care urma să fie făcut. Mai mulți dintre membrii cu greutate în Partidul Național erau foarte înclinați la precauție, calculînd cu grijă fiecare mișcare. În ianuarie 1891 George Pop de Băsești vorbea despre necesitatea definitivării textului întocmit de Iuliu Coroianu și a publicării lui²⁵¹, dar nu a înaintării la tron. Aproape la aceeași dată, Ioan Rațiu deși considera oportună înaintarea Memorandului, insista totuși pentru prioritatea publicării lui, spre a coincide cu memoriul studenților de peste munți²⁵².

La ședințele Comitetului Central Electoral din 9 și 10 ianuarie 1891, Vincențiu Babeș a făcut uz de opiniile celor doi. Împotriva voturilor lui Eugen Brote, Vasile Lucaciu și Iuliu Coroianu, care ceruseră să se decidă înaintarea imediată a Memorandului la împărat, se hotărî publicarea acestuia. Vincențiu Babeș și Iuliu Coroianu au fost însărcinați cu definitivarea textului, care trebuia împărțit pentru studiere înainte de proxima întrunire a Comitetului. Babeș mai primi și sarcina de a lua legătura cu „corifeii” celorlalte popoare oprimate din Ungaria, pentru a „inaugura o luptă comună”²⁵³.

În ce măsură această nouă amînare a înaintării Memorandului a exasperat la București, se poate vedea din scrisoarea trimisă la 29 ianuarie/10 februarie 1891 de Ioan Bianu, intermediarul de tratative al tribuniștilor cu Partidul Național Liberal, lui Eugen Brote, în care document stările de fapt sînt apreciate într-un mod extrem de iritat: „Dacă nu se poate altfel, atunci sunteți înecați în noroiul scîrbos în care fleoșcăie Miron, Cosma, Mocsonyi, Babeș et tutti quanti, adecă în noroiul ti-

căloșiei naționale-guvernamentale" ²⁵⁴. Era o izbucnire și mai puțin scuzabilă decât încăpăținarea în propriile idei, devenită proverbială aproape, a lui **Vincentiu Babeș** și decât acuzele aduse de acesta partizanilor mai insistenți ai înaintării urgente a Memorandului, că n-ar fi făcut altceva decât să se conformeze unor dispoziții venite din București. Însuși **Eugen Brote**, cunoscut prin ostilitatea manifestă față de **Vincentiu Babeș**, diferea în opinii de **Ioan Bianu**. La nemulțumirea acestuia, care suna și a reproș la adresa tribunștilor, că **Babeș** se mai afla în fruntea P.N.R.,

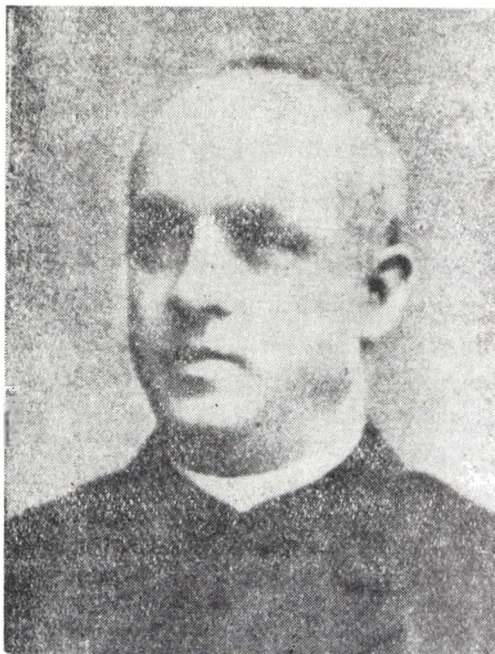

Fig. 9. *Vasile Lucaciu.*

Eugen Brote răspundea cu argumentul deosebitei influențe a omului politic bănățean: „Memorandul? Recunosc că trebuia făcut, recunosc și aceea că **Babeș** s-a opus, dar nu recunosc că din cauza opoziției lui nu s-a așternut acest Memorand. La ultima noastră întrunire din Sibiu nu oamenii lui **Babeș**, care nu erau prezenți, ci oamenii noștri s-au opus, nu din alt motiv, ci din nepricepere” ²⁵⁵.

Întrat așadar din nou într-o fază de prioritate a tipării față de înaintarea sa împăratului, Memorandul nu era încă publicat nici la ședința Comitetului Central Electoral din 17 și 18 mai 1891, deși **Vincentiu Babeș** raporta, ca președinte, că primise manuscrisul proiectului lui **Iuliu Coroianu**. Motivarea lui era că se așteptase publicarea *Replicii* studenților din România și că în funcție de conținutul ei se urmărea „... a se tipări apoi un Memorand, pur politic și scurt” ²⁵⁶. **Vasile Lucaciu** a propus să se decidă tipărirea „fără amânare” și înaintarea către

împărat a Memorandului. S-a hotărât ca textul să fie pregătit astfel ca la sfârșitul lui septembrie 1891 să poată fi prezentat Comitetului pentru aprobare, iar publicarea lui să se facă în octombrie ²⁵⁷.

Între timp, o violentă campanie de presă este declanșată în România împotriva lui **Vincentiu Babeș**. Conduita lui, persoana lui, devin ținte ale unor atacuri înverșunate. Nu a fost cruțat nici **Alexandru Mocioni**. Seria începe cu articolul lui **George Bogdan-Duică**, *După Congresul Ligei*, publicat în *Românul* din 24 mai 1891 ²⁵⁸, unde **Babeș** este acuzat de lipsă de îndrăzneală, de tergiversare rău intenționată. Cu ajutorul lui **Ioan Slavici**, **Bogdan-Duică** a extins acțiunea, cuprinzând și alte ziare: *Românul*, *La Liberté Roumaine*, *Gazeta Nouă*, *Timpul*. Din partea lui **Vincentiu Babeș**, reacția se produse la 10 iulie 1891, când, printr-o circulară dată din Ocna Sibiului, convoacă Comitetul la o dată între 12/24 și 19/31 ale lunii, în vederea discutării unor acțiuni care, informa

el, minau coeziunea, solidaritatea, disciplina partidului și compromiteau peste Carpați capacitatea Comitetului de a stăpîni situația ²⁵⁹.

Sprijinit în intenția sa și de Alexandru Mocioni, care-i scria să nu dea înapoi în chestiunea înaintării Memorandului ²⁶⁰, Vinčențiu Babeș se hotărî să acționeze drastic împotriva „răzvrătiților”, cum îi numea el, Iuliu Coroianu, Vasile Lucaciu și Eugen Brote, pe care îi învinui pe bună dreptate că-l calomniau în Austro-Ungaria și la București, deși lui George Pop de Băsești îi scria, fără a uita să-i reproșeze un prezumtiv ajutor dat acestora, că nu avea de gînd să răspundă, pentru a nu compromite întreaga mișcare ²⁶¹.

Însă, mai mulți membri ai Comitetului Central cereau să se amîne întîlnirea, pentru luna august. Într-o scrisoare către Alexandru Mocioni, Vinčențiu Babeș susținea la 13/25 iulie 1891 că i s-a cerut de către George Pop de Băsești, în numele mai multora, „... a complana cauza și a disciplina partida, cu sau fără ei” ²⁶², adică fără gruparea celor „răzvrătiți”. În legătură cu Memorandul susținea că fusese solicitat din mai multe părți să-l stilizeze, luîndu-se în considerare *Memoriul* studenților maghiari ²⁶³. La 14 iulie Ioan Rațiu îi scria și el că dezaprobă faptul că „unii își manifestă nemulțumirea cu Comitetul nostru și propagă prin adunări și gazete un spirit de tot contrar față cu organizarea și activitatea noastră politică națională” ²⁶⁴, precizînd că nu vede alt remediu decît executarea hotărîrii de tipărire a Memorandului. Patriciu Barbu ²⁶⁵ și Ioan Mihu ²⁶⁶ i-au scris lui Vinčențiu Babeș în același ton. Ultimul îl asigură de „stima și încrederea generală cu care v-a onorat în trecut și vă întîmpină și acuma aproape totalitatea partidului nostru” și-l ruga să nu dea curs atacurilor din presă, în interesul menținerii armoniei interne a conducerii mișcării naționale.

Disputa ziaristică a ocupat aproape toată luna august ²⁶⁷. La 1 august, Vinčențiu Babeș era decis să întreprindă măsuri energice împotriva celor care se aflau la originea atacurilor din presă împotriva sa, în care scop plănuieste o întîlnire în Banat cu George Pop de Băsești și cu alții ; renunță însă, gîndindu-se să evite noi atacuri ²⁶⁸. Tot la 1 august, îi scria de la Sibiu, lui Francisc Hossu-Longin : „Deci am făcut dispozițiune ca biroul central să ceară de la d-l Coroian Memorandul cu toate datele ce i-am mai fost trîmis eu. Am angajat la Budapesta un tînăr care să-l decopieze [...] astfel ca pînă către 20 aug. să fie terminat și astfel acuma așteptăm răspunsul d-lui Coroian, care pînă acum n-a sosit” ²⁶⁹. Documentul acesta este primul în care apare o aluzie, deși vagă, la intenția lui de a părăsi viața politică. Nu se poate preciza dacă s-a întîlnit la Deva cu Francisc Hossu-Longin și cu George Pop de Băsești în 7/19 august, cum avea de gînd, dar din tonul decis cu care convoca la 10/22 august 1891 Comitetul Electoral Central pentru 18/30 ale lunii la Sibiu, s-ar putea crede că-i cercetase pe cei doi și că le obținuse consimțămîntul pentru ceea ce voia să întreprindă.

În 12/24 august Vinčențiu Babeș se afla la Căpîlnaș, unde se sfîtuia cu Alexandru Mocioni. Tot aici primea, la 19 august, rugămintea lui George Pop de Băsești, Patriciu Barbu, Vasile Lucaciu și Francisc Hossu-Longin de a amîna din nou ședința Comitetului Cent pe una

din zilele dintre 1 și 10 septembrie²⁷⁰. Totuși, Comitetul și-a ținut ședințele din 18/30 și 19/31 august, când Vincențiu Babeș a primit un vot de încredere, iar atacurile ziarelor din București au fost găsite nejustificate. Eugen Brote împreună cu patru partizani ai săi s-au împotrivit, expunându-și motivele într-un articol din *Tribuna*²⁷¹, deși chiar în *Tribuna*²⁷² apără un articol care dădea satisfacție lui Vincențiu Babeș, „ratificându-i” conduita. Situația rămâne încurcată în cadrul conducerii P.N.R., iar cu *Tribuna* lucrurile nu s-au limpezit. De aceea, Vincențiu Babeș — persistând, acum nu prea justificat, în intenția de a obține o hotărâre mai drastică împotriva lui Iuliu Coroianu, Vasile Lucaciu, Eugen Brote, Daniil P. Barcianu, Nicolae Cristea — convoacă pe 11/23 octombrie o conferință restrânsă a majorității comitetului și pe 12/24 octombrie o ședință în plen a membrilor acestuia²⁷³.

La consfătuirea restrânsă, Iuliu Coroianu, Eugen Brote, Vasile Lucaciu, Daniil P. Barcianu și Nicolae Cristea nu au fost chemați. La cea de a doua se stabili, cu majoritate de voturi, că au nesocotit disciplina de organizație; dar Vincențiu Babeș, președintele partidului, a fost somat să dea explicații în privința aserțiunilor sale despre un eventual dualism maghiaro-român²⁷⁴ și se văzu obligat, prin decizia majorității²⁷⁵, să dea o declarație publică în sensul că erau idei personale și că nici el în numele Partidului Național și nici partidul nu au angajat discuții de împăciuire cu guvernul sau cu liderii maghiari. În sensul acestei hotărâri, la 19/31 octombrie 1891 Vincențiu Babeș trimise o înștiințare gazetelor românești²⁷⁶. Pe de altă parte, în decursul ședinței nu putuse da citire unei scrisori a lui Alexandru Mocioni adresată Comitetului, unde erau dezvoltate argumentele lor comune care pledau pentru amânarea înaintării Memorandului.

Nerezolvînd contradicțiile din cadrul Comitetului Electoral Central, ședința din 12/24 octombrie 1891 a contribuit la înăsprirea resentimentelor. Gruparea tribunistă, „fracționistii”, dovediseră că nu înțelegeau să se mulțumească cu rolul copilului dojenit. Persoana președintelui partidului începea să fie asociată tot mai mult cu disputele interne ale conducerii, cu înveninarea progresivă a atmosferei, adăugîndu-se neplăcerea resimțită de unii militanți naționali la amintirea trăgănării înaintării Memorandului, legată, mai mult sau mai puțin, de atitudinea lui Vincențiu Babeș, pusă, pe drept sau pe nedrept, pe seama lui. Chiar dacă nu toți „membrii s-au despărțit cu impresia că e timpul suprem ca d-l Babeș să plece...”, cum îi scria Eugen Brote lui George Pop de Băsești în 28 octombrie 1891²⁷⁷, o parte dintre ei ar fi dorit retragerea acestui lider cu o ținută seacă, severă, rigorist și obișnuit pînă la manie să invoce solidaritatea și disciplina, care totuși nu puteau fi atinse cu adevărat. Generația mai tînă, impetuoasă, își pierdu orice răbdare, se vedea ținută în loc și, în dorința de a întreprinde ceva răsunător în folosul poporului român, confunda uneori — cu toată temeinicia argumentelor lui Vincențiu Babeș²⁷⁸ — circumspecția acestuia cu lipsa de bună credință, de care nu se sfiau să-l acuze. În fond, lucrurile nu puteau fi trăgănate la nesfîrșit, trebuia să se facă ceva; întrunirea tuturor condițiilor cerute de Vincențiu Babeș și Alexandru Mocioni pentru ca acțiunea să aibă

succes părea tot atât de îndepărtată, cu trecerea anilor, și se putea să nu fi fost atinsă niciodată. Logica unui asemenea raționament îl face pe odinioară cordialul George Pop de Băsești să ia la 10 noiembrie 1891 fără nici o rezervă partea tribunștilor, cerându-i lui Vinčențiu Babeș — în urma solicitărilor lui Ioan Rațiu, Iuliu Coroianu și Vasile Lucaciu — să se retragă, făcându-l totodată vinovat de deteriorarea coeziunii interne a Comitetului Central, și-l îndemna și pe Ioan Rațiu să intervină în același sens ²⁷⁹.

Intervențiile celor doi — a lui Ioan Rațiu este mai probabilă — au făcut poate ca Vinčențiu Babeș să încerce în decembrie 1891 un gest care putea aduce cu un început de compromis, de căutare a împăcării. El deplîngea în circulara către membrii Comitetului Central, ocazionată de apropierea alegerilor, irosirea forțelor mișcării naționale în certuri intestine ²⁸⁰. De asemenea, în lunile de sfîrșit ale lui 1891 se ocupă de chestiunile curente din agenda președintelui P.N.R. În ultima săptămîină din noiembrie, aflat la Sibiu, se îngrijește ca în zilele următoare textul tipărit al proiectului de Memorand întocmit de Iuliu Coroianu să fie trimis membrilor Comitetului Central, ceea ce s-a întîmplat la 16 decembrie ²⁸¹, și anunță pentru luna ianuarie 1892 următoarea întrunire a Comitetului. La aceasta, ținută în 21 și 22 ianuarie 1892, fiind bolnav ²⁸² și decis să se retragă din activitatea politică, Vinčențiu Babeș nu a mai participat, ceea ce echivala cu sfîrșitul unei îndelungi și neobosite activități închinată poporului român din imperiul habsburgic.

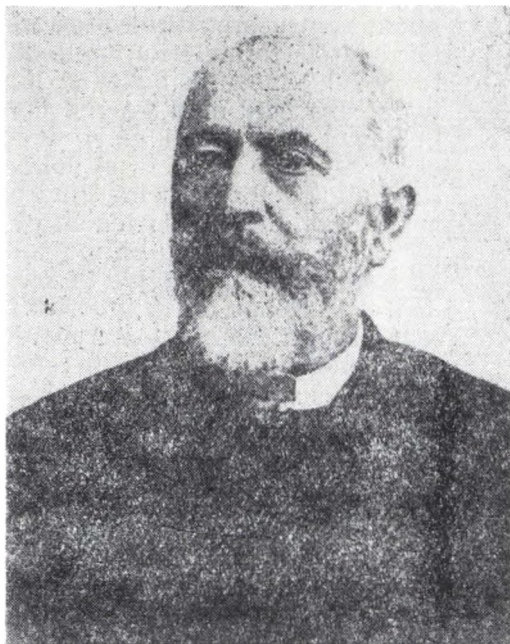

Fig. 10. George Pop de Băsești.

Între oamenii politici români din provinciile românești aflate sub ocupație străină, Vinčențiu Babeș a fost unul dintre cei mai activi și mai vrednici de prețuire. Numele său se leagă de crearea Partidului Național Român din Banat și Ungaria, de unificarea celor două partide în 1881, de pregătirea Memorandului, de alte acțiuni rămase la loc de cinste în istoria mișcării noastre naționale. Totuși, activitatea lui politică a fost apreciată foarte diferit, și în epocă și în zilele noastre. În vremea lui meritele și greșelile au tras în cumpănă rînd pe rînd în aprecierile contemporanilor, ceea ce explică faptul că materialele documentare rămase

de pe urma lor i-au creat o imagine politică controversată. Nu i-a fost însă contestată stăruința depusă în toate marile acțiuni întreprinse de conducătorii naționali români din imperiu. Spre sfârșitul perioadei tratate, deosebirea de concepție l-a dus la grave conflicte în problema Memorandului cu unii dintre ceilalți șefi ai P.N.R. S-a văzut însă că întirzierile în înaintarea acestuia nu i s-au datorat numai lui. Departe de a fi fost ostil mișcării memorandiste²⁸³, a fost el însuși memorandist și a lucrat pentru pregătirea Memorandului, dar în felul lui. Afirmația conform căreia formulările umile din prima parte a Memorandului se datorează lui Vincențiu Babeș și lui Alexandru Mocioni, care dominau situația în partid când s-a redactat documentul, nu corespunde realității. În primul rând, pentru că ei nu credeau deloc în rostul înaintării la tron, ceea ce am văzut, și în al doilea rând, textul putea fi schimbat cu ușurință după retragerea lui Vincențiu Babeș din Comitet. Trebuie de asemenea subliniat că nu numai că nu credeau, el și Mocioni, că prin împărat românii puteau obține totul sau nimic²⁸⁴, dar, mult mai realiști, nu puneau nici o nădejde în acesta, știind că Habsburgul nu va renunța de dragul românilor la suportul furnizat monarhiei de partenerii lui dualiști. Prevestirea că Memorandul va ajunge direct în mâinile lui Szapáry s-a adeverit întru totul, dar este tot atât de adevărat că atitudinea obstinată a celor doi, cunoscută și prin acuzele politice aduse de adversarii din conducerea P.N.R., a dat posibilitatea miniștrilor dualiști să declare, ceea ce nu corespundea realității, că Memorandul era o operă de grup și nu una a poporului român, din moment ce și Vincențiu Babeș și Alexandru Mocioni, „partizani fervenți ai ideii separatiste” erau împotriva lui; așa interpreta lucrurile Szapáry, într-un raport către împărat²⁸⁵. Aceasta a fost o greșală care putea să aibă urmări nefaste. Dar orice activitate politică, oricât de laborioasă ar fi ea, are și limite. Ca om politic, în momentul când spusesese și făcuse tot ce avea de spus și de făcut, și făcuse multe, Vincențiu Babeș, înaintat în vîrstă, a trebuit să cedeze altora locul pe care-l ocupa în conducerea mișcării naționale românești. În lipsa lui, dar și cu contribuția lui, aceștia vor desăvîrși acțiunea memorandistă, un act politic de adîncă rezonanță protestatară.

În parlamentul din Budapesta

PARTICIPAREA LA ACTIVITATEA PARLAMENTARĂ ÎN PERIOADA „LIBERALĂ” PINĂ LA VOTAREA LEGII NAȚIONALITĂȚILOR (1868)

În 1860, românii din monarhie, îndemnați de șansa îmbietoare de a-și face auzit glasul în dietele provinciale, deși prezența în aceste foruri politice nu se putea substitui obiectivului final al năzuințelor lor naționale, pășesc pe calea, pentru ei încă nebătătorită, a activității parlamentare. O adoptă atit cei din Transilvania, cit și cei din Banat și Ungaria, cîntărind cu realism posibilitățile îngăduite activității lor politice de începutul perioadei „liberale”.

În Banat și Ungaria, viața parlamentară avea și pentru români un antecedent : participarea lor, prin deputații aleși în 1848, la dezbaterile dietei maghiare. Era puțin, judecînd în contextul renașterii politice, de bună vreme în desfășurare, a poporului român din imperiul austriac ; era totuși mult pentru a nu putea constitui un necesar început, căci, cu excepția momentului pașoptist, prezența românilor în legislația Ungariei era cu desăvîrșire lipsită de trecut. Activismul românesc de mai tîrziu își află una din multiplele cauze și unul din punctele de plecare în precedentul pașoptist. Populația românească din aceste părți apare, la 1860, pregătită în măsură suficientă și înclinată a se antrena în lupta electorală ¹, transmițînd însuflețire și conducătorilor ei.

Cu mai multă consternare lucidă ² decît surprindere, șefii politici români asistă fără a o putea împiedica, la refacerea treptată a teritoriului fostei coroane a lui Ștefan cel Sfînt. Cuprinderea Banatului în Ungaria la 15/27 decembrie 1860, cu consimțămîntul Habsburgilor, vădea o

dată mai mult netemeinicia nădejdilor puse de multe ori în bunăvoința dinastiei. De o parte perspectiva constituțională deschisă, de cealaltă nevoia de a obține ameliorarea propriei situații, între intransigența interesele imperiale și insistența exclusivistă a cerurilor conducătoare maghiare, impun mișcării românești, și acum ca și mai tirziu, drumul spinos al echilibrului.

Pentru moment lupta parlamentară pare a fi soluția cea mai bună. Este, între alții, și părerea lui Vincentiu Babeș. O adoptă după momente de ezitare și scepticul Andrei Mocioni³. Vincentiu Babeș acordă încă de la început mult credit activității parlamentare. Contactul lui cu viața parlamentară era mai vechi, dar activitatea sa propriu-zisă în acest domeniu începe abia în 1861. La 1848 el urmărise dezbaterile dietei maghiare, luând chiar atitudine față de mersul lor, în coloanele ziarului *Amicul Poporului* din Pesta, schițând totodată îndemnuri la adresa deputaților români, datori să apere în dietă postulatele naționale⁴.

La sfârșitul lui 1860, forfota pregătirilor electorale pentru dieta Ungariei, convocată pentru luna aprilie 1861⁵, devine generală pe cuprinsul țării. Campania se anunță grea pentru români, nu numai din cauza ostilității oficiale, dar și prin faptul că poporul (cei care aveau dreptul de vot) era departe totuși de a stăpîni uzanțele electorale; însăși „inteligenta”, chemată să-l conducă și îndrume, trebuia de multe ori să fie chiar ea impulsionată.

În luna martie 1861 Vincentiu Babeș luă parte, alături de alți fruntași politici români, la o consfătuire necesară înainte de a începe acțiunea concretă. Fusese chemat pentru aceasta de la Viena de Andrei Mocioni, care avusese inițiativa întâlnirii⁶. Se hotărî cu această ocazie angajarea cu toate forțele în lupta electorală. Babeș, devenit purtătorul de cuvînt al celor prezenți în fața publicului românesc, fu însărcinat să întocmească „o proclamațiune către poporul nostru alegător, să recomande activitatea cea mai zeloasă, alegerea de deputați români care înfățișîndu-se la dieta Ungariei să formuleze și apere și aici postulatele naționale, astfel de postulate adecă, care corespund trebuințelor și dorințelor naționale și culturale ale poporului român . . .”⁷.

Acțiunea în sine, merită să influențeze conduita alegătorilor de la un nivel superior îngustimii locale, merită atenție și pentru unghiul de vedere pe care îl deschide asupra personalității politice a lui Vincentiu Babeș. Convingerile lui parlamentare trebuie să fi fost bine cunoscute de contemporani, iar însărcinarea primită drept urmare dovedește competența sa de „condei politic”, deja statornic cîștigată și recunoscută.

Nu ne-au parvenit dovezi despre transpunerea în faptă a misiunii asumate de Babeș în preajma alegerilor pentru dieta din 1861. Prezența sa în mijlocul noianului de acțiuni declanșate de iminența alegerilor, sau în anii de lucru ai ciclurilor parlamentare, devine pentru multă vreme o permanență. Adept fervent al acțiunii politice prin parlament înainte de 1867, activist mulți ani după aceea, Vincentiu Babeș trăiește cu intensitate sentimentul (comun de altfel multora dintre militanții români ai vremii) necesității imperioase de afirmare, în cazul în speță de la

tribuna dietei ⁸, dar în general pe toate căile îngăduite de repertoriul procedurilor legale.

În 1860 Vincențiu Babeș susținuse în public ideea că românii din toate părțile imperiului doresc și pretind o viață națională proprie ⁹. Existența lor chinută pretindea o grabnică îndreptare. Drepturile omului, născute odată cu el, drepturile poporului român trebuiau proclamate sus și tare, în auzul țării, în auzul lumii. Pentru aceasta în Ungaria parlamentul oferea o tribună care, deși mai puțin accesibilă intereselor nemaghiare, trebuia totuși folosită. Este gândul care călăuzește activitatea de parlamentar a lui Vincențiu Babeș, căci încrederea sa în obținerea pe această cale a unor drepturi certe trebuie să fi fost relativă în decursul erei „liberale”, dispărînd cu totul în urma repetatelor experiențe descurajante, frecvente mai ales după înfăptuirea dualismului ¹⁰. În fața modalității parlamentare, atitudinea sa, destul de constantă pînă prin 1875, se reazimă pe rațiuni ancorate realist în ordinea politică a monarhiei, în condițiile în care acțiunea de emancipare românească le avu aici de-a lungul a două decenii, al șaptelea și al optulea, ale secolului trecut.

Babeș credea ¹¹ că pentru a-și asigura naționalitatea orice popor trebuie „... să și-o elupte și consolideze prin virtuți și sacrificii”. Egoismul nu-și găsește loc în viața unui popor care luptă pentru drepturile sale. Românii au de urmat pilda înălțătoare a lui Țichindeal, Iorgovici, Nicoară și Bărnăuțiu, iar pentru a-și putea „emancipa, întemeia și dezvoltă” naționalitatea, trebuie să lupte mai aprig decît pentru credință. Babeș caută metode eficiente pentru realizarea emancipării naționale în „... dezvoltarea moralității sau puterii morale în popor și în cărturarii poporului”. Are convingerea că un popor fără putere morală nu poate avea un viitor, căci lipsindu-i „simțul de demnitate omenească” el nu știe și nu poate prețui libertatea, singura capabilă să-l ridice la nivelul unei atitudini conștiente. Românul trebuie să lepede inerția trecutului, căci glasul vremii cheamă popoarele la emulație pe calea înaintării naționale. Spiritul epocii vrea ca toți cei ce ridică pretenții de emancipare să se arate prin acțiune demni de ea. „Conștiința strigă românilor: deșteptați-vă și vă sculați! Deșteptați-vă și privegheați căci sinteți în pericol!”. Românii sînt datori să tindă spre unanimitate în prezența la vot, pentru a-și dovedi, prin alegeri și prin activitatea deputaților lor în dietă, că există ¹², că sînt mulți pe pămîntul locuit de aproape două mii de ani și că, pe temeiul „acestei diplome mai veche și mai legitimă decît oricare alta”, vitalitatea lor pretinde cu hotărîre neabătută „recunoașterea și garanția naționalității... odată cu capul!”.

Lupta parlamentară, dusă conștient și cu consecvență, nu poate și nu trebuie nicidecum să însemne dușmănie împotriva vreunui alt popor din țară. Românii și ungurii, popoare vechi pe același pămînt, vecine și cu destine îngemănate, au multe interese comune, pentru realizarea cărora trebuie să trăiască și să muncească împreună, evitînd „lupta dușmănoasă, îndelungată și nimicitoare” între ei. Românii, arată Babeș, trebuie să încerce printr-o prezență masivă la alegeri să învingă dezavantajul inevitabil al minorității în parlament. Fruntașul bănățean nădăjduia că o reprezentanță parlamentară românească de prestigiu, for-

mată din „...oameni cu vază, cu experiență și curaj...”, ar fi putut impune cauza națională în fața factorilor politici cu greutate și a opiniei „lumii culte”. Parlamentul trebuie deci să concentreze toate eforturile. Toate resursele trebuie utilizate, atît materiale cît și spirituale, în lupta dusă nu „cu zgomot și larmă”, ci „...tăcînd și făcînd”, în scopul alegerii în toate cercurile locuite de români numai a deputaților naționali.

Nu știm dacă Babeș s-a inspirat la 1865 din proclamația sa din 1861, presupunînd că aceasta din urmă a fost redactată; nu știm dacă nu cumva textul analizat de noi nu este pur și simplu identic la cele două date, nepus poate în circulație decît înaintea dietei de încoronare. Certă este însă înrudirea de idei, dovadă a unei consecvențe de atitudine în problema parlamentară, căci proclamația-circulată din 1865 pare o formă dezvoltată a nucleului de principii cuprins în obligația pe care Vincențiu Babeș și-o asumase cu patru ani înainte.

Aceeași însuflețire o manifestă în preajma alegerilor din 1869, deși trăsese învățăminte amare din dezbaterile dietei ultime, 1865—1868. La Conferința națională din 26 ianuarie/8 februarie 1869, ținută la Timișoara, el declara că „...este și rămîne pentru lupta activă pînă atunci cînd constituțiunea și loialitatea regimului și a organelor lui ne-o fac aceea, posibilă; cînd legile bunăoară ca în Transilvania, sau abuzurile majorității în dietă, fie la verificațiuni, fie la dezbateri și decideri, sau în fine volniciile autorităților și organelor publice ne vor face neposibilă sau nefolositoare activitatea legală, atunci va fi timpul a trece la pasivitatea legală, care este cel din urmă remediu legal și numai atunci se poate justifica, cînd ea este rezultatul extremei necesități”¹³.

Atitudinea publică a lui Vincențiu Babeș în problema participării românești la activitatea parlamentară nu șterge frămîntarea sa personală¹⁴, îndoielile care îl încearcă în legătură cu eficiența de perspectivă a activismului în Ungaria. După 1868, lupta de emancipare a naționalităților nemaghiare va găsi tot mai anevoioase forme de manifestare legală. Evoluția lucrurilor nu putea scăpa unui ager ochi politic, într-o țară unde abia 6% din populație avea dreptul la vot¹⁵. Ca și Alexandru Mocioni, Babeș perseverează totuși în activitatea parlamentară și în preajma ciclului dietal 1872—1875¹⁶, la sfîrșitul căruia, pentru prima dată din 1861, nu mai obține mandatul de deputat. Spre deosebire, de primul, care în 18 aprilie 1874 renunțase la mandat¹⁷, explicîndu-și gestul prin imposibilitatea în care fusese adus de a-și îndeplini misiunea în mod corespunzător, Babeș abia în urma eșecului său electoral din 1875¹⁸ își schimbă complet gîndurile, manifestîndu-se deschis, de data aceasta chiar cu vehemență, împotriva participării românilor la alegeri, în preajma campaniei pentru dieta din 1878—1881¹⁹.

Dezgustat de înăsprirea progresivă a atitudinii oficiale față de naționalități, mai resimțită după venirea la putere a guvernului Tisza Kálmán, în urma eșecurilor sistematice înregistrate de mișcarea pentru emancipare națională pe cale parlamentară, Vincențiu Babeș încetă a mai pune nădejdi în participarea românilor la dezbaterile legislațiunii maghiare²⁰. Concepția lui despre rostul deputaților români în parlamentul maghiar se schimbă mult în acești ani și faptul că este prezent în

dietă în deceniul al nouălea al secolului trecut nu se mai datorează încrederii în șansele activismului românesc.

Atitudinea lui Vincențiu Babeș față de viața parlamentară — atît înainte, cît și după instaurarea dualismului — implică aspecte semnificative. Ideile sale parlamentare, străbătute de firul roșu al năzuințelor de emancipare națională, izvorăsc din cunoașterea adîncă a realităților politice din Austria și Austro-Ungaria în a doua jumătate a secolului trecut. Fără a putea evita unele erori și eșecuri, Babeș își desfășoară activitatea parlamentară pe linii temeinic concepute, rezultat al unei remarcabile capacități de reflecție politică. El manifestă adesea preferințe revelatoare pentru căi încă puțin călcate de alți gînditori sau militanți politici români. Partizan consecvent al procedurii solidare²¹, din partea deputaților români, el se dovedește unul dintre cei mai fideli susținători ai armonizării eforturilor popoarelor oprimate din imperiu în vederea cuceririi unor drepturi ce li se cuveneau pe deplin. Dimensiunea planului pe care evoluează ideile sale despre rosturile activității parlamentare în Ungaria vremii cîștigă mult prin ridicarea activismului militant la un nivel mai înalt, trecîndu-l din sfera națională în aceea mai largă a colaborării între națiunile supuse. Chiar dacă nu a fost singurul care a urzit asemenea proiecte, Vincențiu Babeș s-a remarcat ani de-a rîndul prin încercări frecvent reluate de a le înfăptui, fără a se lăsa împiedicat de dispute de moment, dăunătoare luptei comune a naționaliștilor²². Dacă românii, ei singuri, nu puteau fi decît minoritari în dietă, frontul comun trebuia să dea greutatea necesară vocii deputaților nemaghiari. Deși rezultatele nu au fost pînă la urmă pe potriva nevoilor, ideea colaborării între asuprași rămîne un valoros exemplu de discernămint politic.

Efortul electoral, nevoia concentrării forțelor proprii în scopul luptei de emancipare, cît și coordonarea cu sîrbii în acțiunile parlamentare reclamau înființarea partidului politic. Convins încă din 1860 că „siguritate nu există decît în unitatea și solidaritatea politică-națională”, Vincențiu Babeș nu pregetă — deși unisonul deplin al clubului „ablegaților români”, constituit la 27 ianuarie 1867, nu s-a realizat niciodată²³ — să alimenteze tendința de organizare a unui partid național, manifestă în mișcarea românească mai ales după anul înfăptuirii dualismului. Existența unui partid ar fi oferit, între altele, noi mijloace de a face din alegătorii români un corp politic disciplinat, care condus cu pricepere putea păși în competiția electorală cu vigoare sporită. Babeș a resimțit toată greutatea acestui adevăr, nu numai în 1868 — cînd încercase chiar să inițieze o acțiune în această direcție, stăruind și pe lîngă membrii mai influenți ai familiei Mocioni²⁴ — dar și mai tirziu, după 1869, cînd deficiențele de organizare aveau repercusiuni negative asupra rezultatelor obținute în alegeri²⁵.

De fapt, ca parlamentar, receptiv la influențele liberalizatoare, își face din ele o armă pe care caută să o pună în valoare de multe ori, în funcție de condițiile schimbătoare ale momentului politic. În măsura în care contribuția sa la crearea Partidului Național din Banat și Ungaria²⁶ izvorăște și dintr-o concepție modernă despre activitatea par-

lamentară, ar fi însemnat a merge numai pînă la jumătatea drumului în încercarea de a deschide masei românești acces larg în viața politică a țării dacă nu ar fi recurs la revendicarea, destul de utopică de altfel în Ungaria acelei vremi: votul universal. Consecvent principiilor sale, raționamentul politic al lui Vincențiu Babeș caută în votul universal nu numai o măsură generală de democratizare, ci mai ales un mijloc cu care odată investit poporul român să dobîndească în legislatură o pondere cît de cît conformă numărului său. Mai mult, aplicarea votului universal în Ungaria dualistă ar fi dus, mai degrabă sau mai tîrziu, la răsturnarea raportului de forțe în dietă, unde majoritatea maghiară a putut fi menținută numai datorită sistemului de vot censitar și intervenției autorităților în alegeri. Iată de ce Vincențiu Babeș cere votul universal cu insistență în dietă și de ce majoritatea maghiară îl respinge cu tot atîta înverșunare²⁷. Este cert că în concepția lui dreptul de vot universal trebuia să lovească și în supremația de clasă²⁸.

În pofida lipsei de perspectivă a unei asemenea revendicări în acea epocă și în acel loc, din punct de vedere conceptual poziția lui Vincențiu Babeș în problema votului universal aduce o completare a imaginii despre atitudinea sa în viața parlamentară. Judecată în ansamblu, suma ideilor sale de căpetenie inspirate de fenomenul parlamentar prinde conturul încheșat al unei remarcabile unități de cugetare. Reflex al unei atitudini conștiente, marcată de înclinația spre inițiativă, ea se concretizează într-o tenace activitate desfășurată pe parcursul mai multor ani.

La începutul erei „liberale” Vincențiu Babeș împărtășea credința că soarta monarhiei era pecetluită²⁹. Nu găsea un soroc apropiat acestui proces de disoluție; întrevădea în schimb posibilitatea unei scadențe care se arăta amenințătoare pentru români — perfectarea unei înțelegeri între Viena și Budapesta. Ca adversar declarat al realizării acesteia, se lasă antrenat de vîltoarea activității parlamentare.

Ilie Groșianu, unul din apropiații săi din anii de sfîrșit ai secolului, afirmă că alegerea lui în 1861 ca deputat în cercul electoral Sasca-Montană, comitatul Caraș, s-a făcut fără ca măcar să-și fi pus aici candidatura³⁰. Știrea este confirmată de Babeș însuși. În 11/23 mai 1861, el îi scria lui Iacob Mureșanu că în lunile ianuarie, februarie și martie mai multe cercuri electorale din Banat și Ungaria îi ceruseră să candideze și că se hotărîse pentru Oravița-Montană, de unde îi scrisese brașoveanului încă din 12 ianuarie. La Oravița a pierdut. Prevăzînd rezultatul, partizanii lui i-au anunțat candidatura și la Sasca — unde probabil alegerile s-au terminat mai tîrziu — și acolo a fost ales³¹. Cu aceasta Sasca rămîne cercul său electoral permanent, deși o dată, în 1872³², pierzînd întîietatea la Sasca, el reprezintă în dietă cercul Sînicolaul Mare, unde reușise să obțină mandatul³³.

Alegerile din 1861 nu au fost prea favorabile candidaților români. Totuși, sînt aleși 15 deputați din Banat și Ungaria, care formează „ta-

păna falangă de la 1861" ³⁴, cum îi caracteriza Vinčențiu Babeș. În camera magnaților, românii aveau trei reprezentanți: Emanoil Gojdu, comite-suprem în Caraș, Iosif Manu, comite în Maramureș, și Sigismund Pop, căpitan-suprem în districtul Cetatea de Piatră ³⁵.

După deschiderea oficială a dietei, la 6 aprilie 1861 ³⁶, avu loc verificarea mandatelor citorva deputați între care, la 14 mai, și al lui Vinčențiu Babeș. Deputatul Szilágyi Virgil, raportorul comisiei care a studiat dosarele, ceru infirmarea mandatului obținut de candidatul din Sasca, deoarece își are domiciliul stabil la Viena, nu pe teritoriul Ungariei, și ar fi contravenit astfel exigențelor regulamentului electoral. Împotriva propunerii luată atitudine mai mulți deputați români (Gavril Mihali, Ioan Faur, Aloisiu Vlad, Vinčențiu Bogdan) ³⁷ și unii maghiari, cerind și obținind în cele din urmă confirmarea unui mandat câștigat cu foarte mare majoritate de voturi ³⁸.

În aceste zile Vinčențiu Babeș participă la acțiunile organizate de deputații români. Emanoil Gojdu, mai vîrstnic și cu o experiență politică deja bogată, înțelese printre primii că situația deputaților naționali în dietă nu va fi dintre cele mai ușoare. Sconta de bună seamă pe opinii similare la unii dintre colegii săi, cînd încerca să stabilească puncte de vedere și o procedură armonioasă ³⁹. Vinčențiu Babeș îl acuză mai tîrziu că, în schimbul unor concesiuni de natură culturală și profesională, ar fi fost inclinat să pună solidaritatea deputaților români la îndeajmă intereselor dualiste maghiare ⁴⁰, împotriva înverșunării centraliste a Habsburgilor. Afirmarea poate fi subiectivă, dacă ne gîndim la relațiile sale cu Emanoil Gojdu, aproape totdeauna tulburi ⁴¹. În 1861 Babeș ia totuși parte la întîlnirile politice ținute cu asiduitate în casa lui Gojdu.

În 7 mai participă la o consfătuire, cerind ca eforturile unite ale deputaților români să se îndrepte spre realizarea revendicării privind folosirea în comitate a limbii majorității populației în toate actele, precum și în corespondența de orice nivel, pînă la guvern; „... țara e tocmai așa patria mea ca și a maghiarului și limba mea e tocmai așa de îndreptățită ca și a lui” ⁴² — fu argumentul cu care-și susținu propunerea. Era de acord ca între comitatele cu limbi oficiale deosebite să se folosească în corespondență maghiara, dar la forurile administrative

Fig. 11. Emanoil Gojdu.

și judecătorești găsește indispensabilă prezența unor referenți din rîndul naționalităților, sau care să le cunoască foarte bine limba. Se reîntîlnesc aici crîmpeie din ideile dezvoltate de Babeș în broșura publicată la 1860, în cauza limbii.

Conferința din 7 mai 1861 se constituie, în urma propunerii făcute de Sigismund Pop și George Popa, într-un fel de club, ai cărui membrii urmau să se întîlnească și pe mai departe cu regularitate. Emanoil Gojdu fu ales președinte al acestei „conferințe permanente”, iar Vincențiu Babeș și Aurel Maniu secretari⁴³. În interiorul ei solidaritate desăvîrșită nu a existat nicicînd⁴⁴. Principalul subiect de discordie era atitudinea față de alipirea Transilvaniei la Ungaria, pe care Babeș, Buteanu, Popa, Vlad și Gojdu o socoteau nelegală, și chiar dacă ar fi fost legală ei o socoteau nedreaptă, încît „... nici se poate forța realizarea ei contra opozițiunii națiunii române din Ardeal”⁴⁵.

După propriile spuse, Babeș s-a străduit să întărească, între membrii clubului, sentimentul solidarității. Făcea parte din gruparea hotărîtă să pretindă îndeplinirea unor deziderate naționale de mare importanță: drepturile limbii și ale naționalității, apărarea Transilvaniei împotriva uniunii forțate. Cu intenția de a menține „o oarecare comună bună înțelegere”, el întreținea relații și cu deputații români de o conduită mai puțin tranșantă, înclinați uneori spre colaborare cu guvernul. Este însă posibil ca Vincențiu Babeș să se fi retras⁴⁶ cu totul din această însoțire, într-un moment cînd vederile sale politice nu se mai puteau pune de acord cu atmosfera generală din cadrul ei.

Atitudinea fermă din luna mai 1861, cînd decurgeau aceste discuții, precum și baza de principiu din care acesta își trăgea seva au făcut o impresie adîncă asupra unor contemporani. „D. Babeșiu e ales — îi scria în 7 mai Ioan Maniu unchiului său, Simeon Bărnăuțiu, la Iași — și e aici, asemenea și D. Popa George. Acești doi bărbați au și cap și inimă bună”⁴⁷. Maniu revine în 21 mai, într-o altă scrisoare: „Cîți, alîtea păreri; parte din prostie, parte din frică, se vor compromite la unguri. D.D. Popa și Babeșiu, numai, arată că au inimă, știință și curaj de a vorbi în interesul adevărat românesc. D. Gojdu se învoiește cu ideile lor...”⁴⁸.

În aceste zile Vincențiu Babeș a propus să se tipărească „... un fel de foi de la dietă, spre informarea alegătorilor și a poporului peste tot despre cele ce se țin de noi”. S-a stabilit după discuții îndelungi ca Babeș să scrie un program în acest scop. L-a terminat la 9/21 mai. „Dezbaterea a fost aprigă — scrie Babeș. Pînă la urmă toate punctele au fost însușite, cu excepția cerinței ca românii să fie recunoscuți ca națiune politică”. Programul lui a fost adoptat în întregime, fără această formulă. Babeș a refuzat redactarea, nepuînd să-și ia o asemenea răspundere. George Popa, singurul care l-a sprijinit, a refuzat și el, și planul nu s-a înfăptuit⁴⁹.

Vincențiu Babeș s-a angajat în dezbaterile dietei din 1861 cu certitudinea că acțiunea pentru o cauză justă. Nu-și făcea nici atunci și nici mai tîrziu iluzii despre sprijinul pe care românii l-ar fi putut găsi la Viena⁵⁰. Nevoit a-și depăși situația de debutant în disputele tribunei, desfășurată în sesiunea cea mai scurtă⁵¹ a dietei din Pesta logica egalită-

ții. Autonomia Transilvaniei îi apare în toată importanța ei. Trebuia menținută sau, în cel mai rău caz, era necesar a se obține ca discuțiile asupra raporturilor între Transilvania și Ungaria, prevăzute încă de paragraful 4 al articolului 8 de lege din 1848, să continue, *dar nu înainte de constituirea unei reprezentanțe ardelene echitabile pentru poporul român*. Din aceste îndemnuri se naște moțiunea înaintată la 11 iunie 1861 de zece deputați români⁵², cu ocazia dezbaterii pe articole a textului de adresă întocmit de Deák Ferenc pentru a fi prezentat tronului. Sarcina prezentării și motivării ei îi reveni lui Vincențiu Babeș, unul dintre semnatari.

Proiectul în discuție era apreciat de Babeș ca inadmisibil, căci nu excludea forța ca mijloc de reglementare a situației Transilvaniei. Uniunea din 1848 la care făcea apel textul lui Deák era socotită fără valoare, căci fusese proclamată împotriva voinței românilor, care erau majoritari în Transilvania. Națiunea română, ținută într-o stare de permanentă inferioritate, urma să se ridice la rangul meritat în cea mai apropiată dietă transilvăneană. Ea nu înțelege să trateze cu națiunea maghiară decât „pe temeiul egalelor interese comune”⁵³. În fața realităților din Ungaria românii nu consimt cu o uniune necondiționată, nici dacă cineva ar încerca să-i constrângă. Raporturile dintre Ungaria și Transilvania Babeș le vede admisibile numai sub forma aceloră dintre Croația și Ungaria, reglementate printr-un contract bilateral. Deputatul Aloisiu Vlad se alătură și el celor spuse de Vincențiu Babeș.

Atitudinea decisă a grupului românesc nu rămase fără urmări. Se pare că majoritatea dietală, aflată în curs de reglementare a raporturilor Ungariei cu dinastia, evita o încingere a disputei cu reprezentanții naționalităților. Deák compuse imediat un amendament, la propriul său proiect de adresă, în care se inseră astfel mențiunea că pretențiile deputaților români vor trebui satisfăcute prin lege⁵⁴. Deputații Vincențiu Babeș, Vasile Buteanu și George Popa cer printr-o altă moțiune un nou adaus la proiect: promisiunea recunoașterii deplinei egalități politice „pe scama tuturor confesiunilor din patria aceasta...” inclusiv emanciparea evreilor⁵⁵. Majoritatea își declară însă dezacordul, și ciștigul se limită la paleativul cu care Deák consimțise.

Întreruperea destul de precipitată a dezbaterilor acestui „parlament scurt” al Ungariei, sesiunea din 1861, curmă șansele deputaților români de a amplifica acțiunea începută prin cîteva luări hotărîte de atitudine. Părăsind parlamentul, Vincențiu Babeș nu-și lua gîndul de la pietrele unghiulare ale mișcării românilor: recunoașterea egalității naționale și menținerea autonomiei Transilvaniei. El și-a ridicat glasul pentru fundamentarea lor prin lege, și climatul de relativă solitudine oferit de parlamentul maghiar în expectativă îi alimentă nădejtile. Odată cu alți români pășise în parlament, participînd aici la inaugurarea unei activități în cadrul căreia ani de zile prezența sa se va face simțită. Atitudinea lui a stîrnit entuziasm în epocă. La 13 iunie, Ioan Maniu îi scria lui Simion Bărnuțiu: „În 11 a propus Babeșiu, în privința Ardealului. Le-a spus verde în ochi că uniunea nu e legală, și dacă e legală nu e justă și dreaptă. Să fi văzut amăreala ungarilor. Cugetai că tot se sfarmă. Au

venit în confuzie nespusă. Românii însă stau 8 înși într-un loc nemișcați și împlinesc datoria când vorbesc așa”⁵⁶.

În luna septembrie 1861 o delegație românească formată din personalități marcante se prezintă din nou la Viena. Membrii ei, printre care mitropolitul Șuluțiu, Andrei Mocioni și Vincențiu Babeș, „... de nou își cercară norocul” la curte. Misiunea lor era să obțină un „congres” pentru românii din întreaga monarhie, reluând programa comună din februarie 1849 „... pentru a-și formula prin reprezentanții lor gravaminele și postulatele naționale”⁵⁷. Șederea lui Vincențiu Babeș și Andrei Mocioni la Viena a folosit în acești ani nu numai activității generale a delegației românești, ci și cauzei reînființării mitropoliei ortodoxe române. În afara altor aspecte, despărțirea ierarhică religioasă de sârbi avea și o importanță electorală, care a fost de bună seamă surprins de Vincențiu Babeș. În Banat, pentru români preoțimea juca un rol incontestabil în alegeri. Este vorba nu numai de rostul ei de îndrumător al masei electorale în timpul votului, ci poate mai mult de intermediarul ce-l oferea uneia sau alteia din ierarhiile naționale pentru a-i influența — lent, pe durate lungi — pe alegători, în folosul cutărui sau cutărui principiu, candidat ori partid. Rezolvarea problemei ierarhiei putea aduce astfel servicii, nu spectaculoase dar reale, strîngerii forțelor naționale în lupta parlamentară. Anii 1862, 1863 și 1864, închinăți activității pentru despărțirea ierarhică, i-au adus lui Vincențiu Babeș un spor de popularitate, care se va manifesta cu precădere în următoarele trei campanii electorale. Foarte bun cunoscător al mediului sîrbesc din Ungaria, nu numai prin contactele ocazionate de chestiunea ierarhică, dar și prin raporturile întretinute cu principalii militanți naționali — Zveztozar Miletici, Mihail Polit, Ștefan Lazarevici — el a înțeles mai bine decît alți conducători români importanța luptei comune, pentru două popoare a căror soartă se aseamăna atît de mult.

În toamna lui 1865 începe și din partea românilor acțiunea de pregătire a alegerilor pentru dieta ce urma să se întruască la sfîrșitul anului. Probabil în urma unei consfățuiri între conducătorii naționali din Banat și Ungaria, ca în 1861, Vincențiu Babeș lansează manifestul său din 1/13 octombrie (analizat de noi în prima parte a capitolului), cerînd intelectualității românești să-și dea tot concursul pentru ca nici un român cu drept de vot să nu lipsească de la urne. Tot românul trebuie să năzuiască a se ridica la înălțimea datoriei sale — lupta pentru cauza „cea mai sfîntă și dreaptă sub soare”⁵⁸, lupta pentru libertate. El însuși candidează în cercul care îi asigurase primul mandat în parlament, Sasca-Montană. Acum, în 1865, alegătorii români din Sasca, așa cum făcuseră și în 1861, au solicitat ei înșiși candidatura lui Vincențiu Babeș, cel puțin așa lasă să se înțeleagă ziarul *Concordia*, care publică amănunte despre alegeri⁵⁹. După o informație mai tîrzie, din ianuarie 1869, revelatoare însă pentru alegerile din 1861 și 1865, Babeș se bucura de aderență absolută în 14 comune din cercul său electoral⁶⁰. În urma sesiunii dietale precedente influența lui în activitatea electorală devenise și mai cuprinzătoare. Stabilirea candidațiilor care aveau să reprezinte în dietă progra-

mul național român depindea în mare măsură de el nu numai în Banat, dar și pînă departe, în Bihor ⁶¹.

La 30 noiembrie 1865, susținătorii săi se strinseră în Sasca-Română, legată de Sasca-Nemțească (Montană), unde se adunase comisia electorala, printr-un drumeag îngust. Li se mai întimplase și altădată să fie atacați cu pietre și chiar cu împușcături în vreme ce-l parcurgeau mergînd la vot. Lucrurile se repetară și de această dată. Doi oameni fură uciși în învălmășeală și mai mulți răniți, iar votarea nu s-a mai putut ține. Îmbrăcat în asemenea straie, constituționalismul nu părea deloc încurajant, cu atît mai mult cu cît judele cercual, aflat la fața locului și dispunînd de soldați, nu interveni pentru a restabili ordinea. Dar Babeș nu fusese în localitate în ziua alegerilor ⁶². Alegătorii români se prezentară însă la vot și a doua oară, la 28 decembrie 1865, și își impuseră voința. Vincențiu Babeș obținu al doilea mandat în cercul Sasca ⁶³. La prima alegere se prezentase contracandidatul A. Kiss, asupra căruia cădea, pare-se, o parte din vinovăția pentru scandalul din 30 noiembrie ⁶⁴.

În scurtă vreme după deschiderea oficială a dietei (14 decembrie 1865) ⁶⁵, deputații români din Ungaria și Banat, acum în număr de 24, se constituiră în club național, la 27 ianuarie 1866, avîndu-l ca președinte pe Anton Mocioni. Programul comun — „eluptarea drepturilor naționale pe temeiul egalei îndreptățiri” — trebuia urmărit în deplină solidaritate cu deputații sîrbi ⁶⁶. În ciuda concepției largi, de alianță cu alte popoare amenințate în existența lor națională, clubul nu putu însă realiza o solidaritate deplină a membrilor săi nici în sesiunea parlamentară recent începută. Se conturară grupuri mai mult sau mai puțin omogene, în funcție de opiniile profesate și de poziția pe care o preconizau pentru reprezentanții naționali în fața puterii politice. Vincențiu Babeș susține a fi distins la vremea lor trei astfel de grupuri. Dintre-unul, cel al „radicalilor”, făceau parte Alexandru Roman, Iosif Hodoș, Andrei Medan. Ei cereau „autonomia politică, națională pentru românii de sub coroana Sfîntului Ștefan, cu reprezentațiune a lor proprie, printr-un congres cu atribuțiuni de stat, ca bunăoară dieta croată”. De aceste revendicări nici Babeș nu era dealfel străin, dar ele păreau acum imposibil de înfăptuit. Un alt grup, cuprinzînd, ca și primul, vreo șase persoane, număra printre alții pe E. Gojdu, Gh. Ioanovici, I. Faur, Sig. Pop, funcționari guvernamentali, cu spinarea flexibilă, după părerea lui Babeș. Al treilea grup, din care făcea el însuși parte, preconiza angajarea tuturor elementelor valoroase ale națiunii într-o acțiune viguroasă, dusă cu moderație și tact ⁶⁷.

Solidaritatea dintre deputații naționali, precară cum era, trebuia menținută. Între celelalte două grupuri, cu tendințe pronunțat contradictorii, Vincențiu Babeș dezvoltă o remarcabilă abilitate de procedură, căutînd pentru grupul parlamentar românesc o linie realistă de conduită.

Din însărcinarea clubului, Aurel Maniu, Anton Mocioni și Vincențiu Babeș încearcă un sondaj al terenului în anturajul personalităților politice maghiare, pentru a-și forma, în noua atmosferă politică, o părere despre intențiile probabile ale majorității din parlament față de problema națională. Discuțiile purtate cu Deák Ferenc nu avură însă rezultate

mulțumitoare. Liderul maghiar nu formulă nici o promisiune care să fi putut fi luată în seamă⁶⁸. Față de 1861, alt vînt sufla acum în pinzele afacerii dualiste. El va fi întehit într-o măsură neliniștitoare de eșecul militar suferit de Austria în vara lui 1866. Românii putuseră înțelege dealtfel, din antecedente nu prea îndepărtate, că în starea în care se afla imperiul rezistența cercurilor centraliste scădea progresiv în fața manevrelor dualiste.

Clubul deputaților români dezbătea la întrunirile sale noutățile politice cele mai importante. Preocuparea sa susținută și timpurie pentru un proiect de lege comun cu sîrbii în problema națională își poate avea obîrșia în intenția de a pune această problemă în parlament și, eventual, a dobîndi o rezolvare constituțională, înainte ca încheierea unei înțelegeri definitive între Viena și Pesta să reducă și mai mult din șanse.

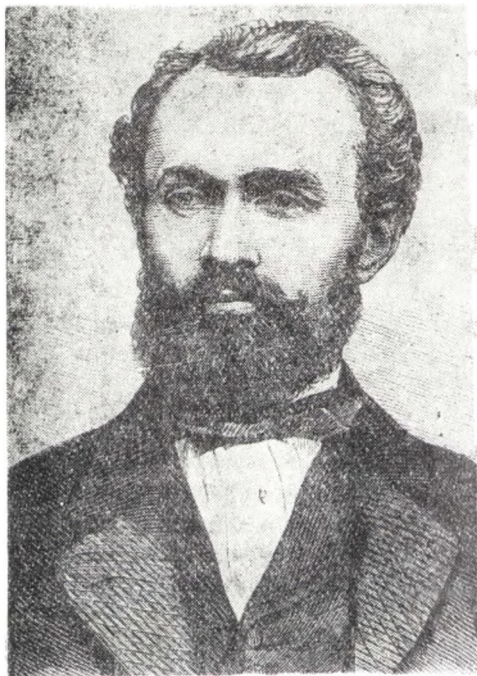

Fig. 12. Iosif Hodoș.

Așa se explică probabil că încă în lunile de iarnă ale lui 1866 clubul îi delegă pe Iosif Hodoș, Sigismund Popovici și Vincențiu Babeș să elaboreze un proiect de lege în chestiunea națională. În luna martie cei trei deputați români avură o conferință comună cu sîrbii, în care se discutară principiile ce ar fi trebuit să constituie punctul de plecare al proiectului. Proiectul românesc întocmit în 1861 nu a mai fost găsit corespunzător, neputînd fi reprezentativ pentru cauza naționalităților. El nu dădea posibilitatea de a controla aplicarea legilor de naționalitate, culte și instrucțiune publică. În urma mai multor propuneri se primi una de mijloc, cea a lui Vincențiu Babeș, pe care sîrbii urmau să o înfățișeze clubului lor. Textul lui Babeș, al cărui conținut nu a fost dat publicității din motive de prudență politică, urma să devină baza unui proiect de lege comun, dacă sîrbii și-ar fi însușit principiile cuprinse în el⁶⁹.

Paralel cu acțiunile din club, deputații români propun în dietă, la 21 aprilie 1866, ca în compoziția comisiei dietale care se va ocupa de rezolvarea situației naționalităților să intre în cuvenită proporție numerică și reprezentanții acestora. Deși fără sorți de izbîndă, Vincențiu Babeș participă la discuții, susținînd amendamentul împotriva părerii lui Deák Ferenc, dar încercarea de a pregăti astfel terenul pentru proiectul care aveau de gînd să-l înainteze rămase infructuoasă⁷⁰.

În decursul lunii mai 1866, Babeș nu a lipsit de la consfăturile clubului, prezidate de Anton Mocioni. Clubul sîrbesc acceptase probabil

principiile propuse în martie—aprilie de români, în formularea dată de Babeș, căci la 9 mai Iosif Hodoș puse în discuție textul redactat de Comisia de trei, din care făcea parte și el. Sîrbii, la rîndul lor, lucrau la un concept propriu, care trebuia apoi contopit cu cel românesc. Deputații români luară textul în studiu, la fel cu un altul, întocmit separat de Vincentiu Babeș, care nu consimțise întru totul cu formulările impuse de colegii săi din comisie. În redactarea lui Babeș, paragrafele cuprindeau puncte de reper comune mai multor deputați români, între care probabil Anton și George Mocioni. Babeș declară în ședința a XI-a a clubului că nu revendică paternitatea exclusivă a ideilor din conceptul său, căci ele aparțineau tuturor (inclusiv delegaților sîrbi). Își rezervase doar dreptul de a modela într-o formă cuprinzătoare și circumspectă în același timp, dar fidelă celor stabilite în conferința mixtă, conținutul de principii politice⁷¹. El credea că revendicarea unei „universități românești”, după modelul celei săsești, nu era oportună, că ea se lovea de opoziția înverșunată a deputaților maghiari, aderenți ai lui Deák.

Multă prudență politică pare a sta la baza proiectului lui Vincentiu Babeș, căci recunoaștea în Ungaria o singură națiune politică, formată însă din mai multe naționalități politice egal îndreptățite⁷². Observa el însuși că formularea sa conținea pentru români un minim de revendicări.

Proiectul lui nu fu însă admis ca bază de discuții, tot așa cum fusese respins și cel prezentat de Hodoș⁷³.

Clubul hotărî în aceste condiții revizuirea proiectului din 1861⁷⁴. La propunerea lui Ioan Popovici-Deseanu și a lui Babeș, Comisia de trei fu completată, în vederea remanierii vechiului program, cu încă doi membri. În numele celor cinci, Alexandru Roman prezentă, la 7 iunie 1867, noul proiect de lege în chestiunea națională. Această ultimă formă cuprindea principii culese din toate celelalte concepte discutate anterior în club (inclusiv cel din 1861)⁷⁵. Contribuția lui Vincentiu Babeș la întocmirea ei, atît sub aspect principial cît și redacțional, este considerabilă. Prin adoptarea acestui conținut de revendicări⁷⁶ nu s-a realizat însă și uniformitatea de atitudine în vederea susținerii lui în dietă.

În primul rînd, trebuia să se cadă de acord asupra unei forme de reprezentare națională care să fie înscrisă în program. Babeș, îndemnat de pronunțatul său simț al realității, fu de părere că obținerea unei „universități românești” era iluzorie, că proiectul trebuia deci să cuprindă la acest punct grupul de deputați naționali, împreună cu membrii camerei magnaților, ca emanație constituțională a poporului român din Ungaria, însărcinată a-i reprezenta interesele. O dată că elementele constitutive ale unei asemenea formațiuni naționale existau deja, iar apoi pentru că în acest fel deputații români ar fi cucerit o poziție particulară în parlament, putînd vorbi în numele poporului lor. Paragraful rămas însă neschimbat, așa cum îl redactase comisia. La sfîrșitul discuției pe articolele textului proiectului de lege înregistrase foarte puține schimbări, unele datorate intervențiilor lui Vincentiu Babeș⁷⁷. El propusese, la 22 iunie 1866, ca un exemplar, cel ce urma să fie înaintat dietei, să fie semnat de toți membrii clubului⁷⁸. Credea că a sosit momentul pentru a se încerca o contopire a celor două texte, românesc și sîrbesc. În cazul

că învoirea cu sîrbii s-ar dovedi de neînfăptuit, proiectul românesc putea fi prezentat în dietă separat, dar nu înainte de a fi fost semnat de toți membrii însoțirii românești.

În aceeași ședință mai propuse ca în interesul succesului comun să fie adoptat principiul în virtutea căruia minoritatea trebuia să se supună majorității⁷⁹. Principiul majorității, condiție *sine qua non* a solidarității în jurul proiectului proaspăt definitivat, întruni asentimentul lui Alexandru Roman, Alexandru Mocioni, al altora încă, și fu adoptat de club⁸⁰. Nu toți deputații români au fost de acord. Gerard Veghsö, Ioan Faur, George Ioanovici, Petru Mihali, George Ivacicovici nu consimțiră să semneze, pretextînd că un angajament de această natură le-ar reduce libertatea de mișcare în dezbaterile dietei. Totuși, majoritatea deputaților români se învoiră cu procedura solidară, depunîndu-și semnătura pe exemplarul destinat parlamentului. Babeș era printre primii.

În iunie 1866 cluburile român și sîrb reunite în conferință stabiliră că după reluarea lucrărilor dietei, întrerupte din cauza războiului cu Prusia, vor colabora în vederea stabilirii unui text comun al proiectului de lege pentru naționalități, care va fi apoi susținut cu puteri unite⁸¹. Dieta odată redeschisă, ei delegară în acest scop cîte doi reprezentanți. Din partea sîrbească fură desemnați Miletici și Manoilovici, iar dintre români, Babeș și Hodoș.

La 24 ianuarie 1867, comisia româno-sîrbă își încheie dezbaterile. Textul comun era întocmit, avîndu-l drept autor principal pe Vincentiu Babeș⁸².

În jurul noului concept avură loc, după 24 ianuarie, discuții comune, în cursul cărora Zvetozar Miletici și Vincentiu Babeș îndeplîniră îndatoririle de referenți și secretari. Întrunirea plenară comună se ținu la 5 februarie 1867, în hotelul „La Tigru” din capitala Ungariei, cînd textul dobîndi acordul general al alianței parlamentare româno-sîrbe, ocazionată și consfințită de conținutul acestui veritabil program de luptă națională. Mai cuprinzător decît „conceptele speciale” din care își trăgea totuși substanța, el trebuia să asigure românilor, sîrbilor, celorlalte popoare nemaghiare din Ungaria egalitatea națională, nu ca indivizi-ce-tățeni, ci ca entități naționale alcătuitoare de stat. Era de asemenea destinat a pune în drepturile lor limbile naționale, atît în interiorul unităților administrative de pe teritoriile locuite de un popor sau altul, cît și în raporturile cu organismele superioare ale ierarhiei de stat⁸³. Purtînd 24 de semnături (17 români, 6 sîrbi, și un rutean)⁸⁴, proiectul de lege națională, alcătuită de o parte a minorității parlamentare, aștepta să fie pus pe masa dietei.

Dieta din 1865—1868 a tărăgănat mult rezolvarea prin lege a situației naționalităților din țară. Calculul politic indicase majorității amînarea deschiderii discuțiilor, pînă la clarificarea raporturilor cu Viena. Exigențele grupării lui Déak odată satisfăcute, prin actul din vara lui 1867, temporizarea fu prelungită și mai mult, pentru ca un plus de limpezire a situației și de consolidare a angrenajului politic intern al Ungariei să înlesnească claselor dominante a trata în libertate de mișcare cu naționalitățile. Cit despre acestea, afacerea dualistă — accelerată

brusc de înfrângerea de la Sadova și rezolvată în defavoarea lor — re-duse mult din sortii de reușită și așa precari, de care se putea bucura înainte lupta lor națională, manifestată în forme parlamentare.

Activitatea lui Vinčențiu Babeș în clubul deputaților români și în parlament își menține în 1868 ritmul susținut. El caută să verifice și să amplifice aderența maselor române și a „inteligentei” față de proiectul de lege româno-sîrb, nucleu programatic al viitoarei „partide naționale române”⁸⁵. Cu asemenea scopuri participă la consfătuirea politică a intelectualilor români din Timișoara și împrejurimi, convocată de Alexandru Mocioni și ținută la 4/16 aprilie 1868. Aici Babeș prezintă comparativ textul propus de deputații naționali și acela al comisiei dietale, cunoscut deja la acea dată. Adunarea se declară în unanimitate pentru primul⁸⁶. Sondarea opiniei mai largi, din afara parlamentului, a celor meniți să lă-murească mai departe conținutul proiectului înfățișându-l poporului era o acțiune pe cit de democratică și firească, pe atît de binevenită, înainte de a înfrunta în dietă redutabilul adversar care era incomprehensiunea majorității.

În parlament, Babeș stîrnește prin intervențiile sale resentimentele adesea exprimate ale taberei „antinaționalități”. Ziarul guvernamental *Esti Lap*, ca și altele de orientare asemănătoare, îndreaptă împotriva lui, a lui Măcelariu, Hodos, Dobransky, atacuri vehemente⁸⁷. În așteptarea momentului cînd va veni rîndul legii de naționalități să fie dezbătută, Babeș se alătură vocilor radicale, dovedind în fața obiectivelor de mare gravitate o combativitate dusă pînă la nota maximă îngăduită de calitatea sa de deputat⁸⁸.

Convingerile democratice ale lui Vinčențiu Babeș se reflectă și ele în fermitatea cu care a înțeles să ceară în parlament o lege de presă mai liberală. Atacă la 4 mai 1868 mai ales felul în care administrația o aplica pe cea existentă și discriminarea care se făcea în această privință față de Transilvania. În 7 mai ceru ca noii mitropolii românești să i se acorde prin lege egalitate deplină cu ierarhia sîrbească⁸⁹. Ca întotdeauna, el susținu că privilegiul unuia nu putea însemna decît nedreptate pentru altul. În ziua următoare insistă pentru găsirea grăbnică a unei soluții pentru acțiunea de separare patrimonială în comunele mixte româno-sîrbe⁹⁰. Ceru, de asemenea, pentru biserica ortodoxă română din Ungaria garantarea prin lege a libertății de a-și administra școlile.

Intervenții repetate din partea lui Vinčențiu Babeș sînt constatate în dezbaterile ce aveau ca subiect modificarea sau elaborarea unor legi privitoare la cuantumul impozitelor (legea despre impozitul funciar, despre impozitul pe venit). La 11 iulie 1868, într-o cuvîntare argumentată, el arată că numai în Transilvania mai exista capitația, „darea capului”, moștenire ruginită a vremurilor trecute⁹¹. Această dare, incompatibilă cu o societate civilizată, să fie ștearsă sau în orice caz înlocuită cu una mai rațională, dar nicidecum suplinită prin ridicarea corespunzătoare a impozitului funciar, cerea Babeș. Împrejurarea că, pe lîngă foarte mici și neînsemnate excepții, propunerile deputaților naționali au fost, ca și în cazul de față, respinse cu regularitate, nu face decît să întărească pre-simțirea multora dintre ei că rezultatele concrete ale luptei lor parla-

mentare se vor lăsa îndelung așteptate. Babeș, odată cu ceilalți, proclamă însă sus și tare „gravaminele românești”, în auzul tuturor, să se știe că sînt multe, multe și dureroase, să nu se poată spune lumii neavizate că românii din Ungaria ar fi politicește o „mare moartă”. Ei sînt mulți și hotărîți, porniți ireversibil pe drumul luptei revendicative, care nu se va stinge decît dacă ar fi să piară promotorii ei, sau dacă drepturile atît de adesea cerute vor fi recunoscute și consfințite în articole de lege. Acesta este, fără îndoială, mesajul cel mai important al cuvîntărilor lui Vincentiu Babeș în dietă.

De la o vreme, întreruperile în parlament devin lucruri obișnuite. Babeș le înfruntă, ca și alți colegi ai săi. Ele nu-l împiedică a se împotrivi „extrădării” lui Alexandru Roman, dat în judecată pentru publicarea „Pronunciamentului” în *Federațiunea*, nu-l pot opri ca la dezbateră legii de instrucțiune publică să atace încercarea de a se impune încă din primele clase ale școlilor elementare studiul limbii maghiare⁹². Cere ca în școlile românești, sau ale altui popor nemaghiar, să se învețe istoria națională, căci în anumite cazuri ea începea cu mult înaintea celei oficiale. De la tribuna dietei, Babeș repetă afirmația lui mai veche că învățămîntul care nu se face în limba poporului nu-și poate împlini menirea⁹³.

Așteptînd ca legea naționalităților să intre în dezbateră parlamentului, Babeș analizează cu atenție atmosfera politică a anului 1868. În făptuirea dualismului anunța ofensiva oficială împotriva naționalităților, constituind ea însăși un început în această direcție. Își dă seama mai mult ca altădată că noua stare de lucruri cerea strîngerea neîntîrziată a forțelor naționale într-o organizație încheșată, care să înmănușeze energiile atît de necesare luptei lungi și anevoioase ce se prevestea. Clubul național, ai cărui membri își drămuiau cu atîta chiverniseală aderența față de procedura solidară, față de exigențele disciplinei interne, îi oferise exemple edificatoare. Așadar, în luna mai 1868, el întreprinde o acțiune care poate fi încadrată în preliminariile înființării Partidului Național din Banat și Ungaria⁹⁴.

În acest context acțiunea lui Babeș în direcția înființării unui partid politic este subliniată în virtutea valențelor sale electorale.

La sfîrșitul sesiunii dietale 1865—1868 legea naționalităților deveni în cele din urmă subiect de dezbateră. Fuseseră înaintate trei proiecte : unul al comisiei dietale, altul al deputaților români, sîrbi și ruteni, iar al treilea redactat de Deák Ferenc. Proiectul deputaților naționali fu motivat de Alexandru Mocioni, care arată că cel al comisiei nu era decît o reeditare în alte forme a legilor nedrepte din 1836, 1840, 1844, 1848. Naționalitățile nu-l vor, arăta Mocioni, decît pe cel întocmit de reprezentanții lor, căci textul comisiei urmărește să asigure, ca și cel al lui Deák, supremația limbii maghiare⁹⁵.

În cuvîntări remarcabile, mulți alți deputați români, sîrbi și ruteni aduseră argumente în sprijinul textului deputaților naționali. Vorbînd la 27 noiembrie 1868, Vincentiu Babeș arată că problema națională în Ungaria era de o importanță covîrșitoare, atît pentru locuitorii interesați, cît și pentru statul întreg. Poporul, spunea Babeș, care fără conștiință

națională este o masă amorfă, acum, cînd a dobîndit-o, cere consfințirea egalității prin lege, dar la nivelul colectivității, nu individual. Negînd supoziția că legile din 1848 ar fi asigurat naționalităților suficiente posibilități de dezvoltare, subliniază că acestea nu sînt reprezentate ca atare prin nimic și nicăieri. Deputații lor nu se pot numi deputați naționali. Ei cer însă recunoașterea acestui drept, cer ca legea să consfințească drepturi egale, căci „grația” nu înseamnă nimic, și popoarele nemaghiare nu vor să știe de ea; așa cum ar putea exista pe ici pe colo, ea poate fi „... aruncată la gunoi de noul guvern”⁹⁶. Limba, „sufletul naționalității”, trebuie să aibă pentru orice neam din țară aceleași condiții de dezvoltare, dar proiectul majorității caută să impună supremația limbii maghiare, încălcînd drepturile firești ale celorlalte. Babeș se declară împotriva proiectului lui Deák, care, ca și al comisiei, caută să întroneze prin lege privilegiu. Nu pregetă să declare că naționalitățile oprimate vor deveni o primejdie pentru aceia care le alimentează nemulțumirea.

La votare, 24 deputați români și sîrbi votară pentru proiectul lor. Majoritatea, toți ceilalți deputați, s-au declarat împotriva, și proiectul întocmit de Deák fu adoptat ca bază de discuție pentru legea naționalităților⁹⁷. Dezbaterea în jurul ei avu loc în lipsa deputaților naționali. Aceștia părăsiseră sala de dezbateri în mod ostentativ, nerevenind decît după votarea legii (1 decembrie 1868).

Legea naționalităților nu a rezolvat problema cea mai dificilă a societății austro-ungare, fatală pînă la urmă monarhiei bicefale — egalitatea națională. Pentru mișcarea activistă românească această lege a înscris fără îndoială un eșec. Consecință inevitabilă a principiului care conducea politica guvernelor dualiste — supremația națională — ea punea sub semn de întrebare viitorul activismului românesc. Vincentiu Babeș avu astfel la sfîrșitul sesiunii dietale 1865—1868 încă un exemplu grăitor despre caracterul și sensurile pactului politic încheiat în 1867, între clasele dominante trans- și cisleithane. Își făcuse însă datoria față de alegătorii săi din Sasca-Montană. Acordînd mai departe credit activismului, el își continuă activitatea parlamentară și în condițiile tot mai neprielnice din vremea dualismului.

ACTIVITATEA PARLAMENTARĂ ÎN VREMEA DUALISMULUI

Sesiunea parlamentară 1869—1872 debutează în plină zodie dualistă. Dacă la dieta precedentă deputații diferitelor naționalități nemaghiare și negermane s-au mai putut prezenta cu unele speranțe într-o reglementare cît de cît acceptabilă a sorții lor la nivelul întregului im-

periu, dezbaterile de la sfârșitul anului 1868 puteau demonstra oricui că ameliorarea situației acestor popoare, ca entități naționale, devenea tot mai iluzorie pe calea legislațiunii. Activitatea electorală se menține totuși intensă în cercurile românești și în preajma alegerilor din 1869. Ziarul *Albina* sublinia la 29 decembrie 1868/10 ianuarie 1869 că alegerile ce se apropiau trebuiau să fie libere, scutite de intervenția autorităților, de brutalități și falsificări⁹⁸. Același ziar publica la 5/17 ianuarie 1869⁹⁹ o corespondență din Ilidia (Caraș), semnată în 29 decembrie (st. v.) 1868, subliniind aderența alegătorilor din Sasca față de fostul lor deputat. În corespondență se arăta că alegerea unui alt candidat la Sasca era exclusă.

Corespondența din Ilidia se raportează cu siguranță și la intenția lui Emanoil Gojdu de a candida la Sasca. Nu este exclus ca ea să fi fost fabricată de redacție în scopul de a zădărnici intenția lui Gojdu; cazul n-ar fi singular. În următorul număr al *Albinei* însă¹⁰⁰, apare o informație pe care redacția o face cunoscută ca pe un zvon, anume că Gojdu urma să candideze la Sasca. Babeș deținea, poate deja la acea dată, o scrisoare a lui Emanoil Gojdu către alegătorii din Sasca, transmisă lui de vreun partizan politic, în care Gojdu spunea că la îndemnul mai multor amici s-a decis să candideze la Sasca. „Dacă-mi aflați principiile mele de bune — scria Gojdu — cinstiți-mă cu încrederea dumneavoastră; eu din partea mea mă voi strădui, ura și neplăcerile în care naționalitatea noastră prin întâmplările de sub dieta trecută au devenit față cu toată țara, a le împăca în atare mod, cit fruptele și generațiunea prezentă să le poată gusta”¹⁰¹.

Tactica, de execuție gazetărească, adoptată de Vincențiu Babeș viza înlăturarea unui rival, care, după cum lesne se poate observa din scrisoarea lui din 6/18 ianuarie, citată mai sus, se desolidariza de programul deputaților români, sîrbi și ruteni și de atitudinea lor fermă, demonstrată cu ocazia dezbaterii legii naționalităților de la sfârșitul lui 1868. Era de altfel ridicol a încerca să câștigi aderența unor alegători români promițându-le a înlătura „ura și neplăcerile, în care naționalitatea noastră prin întâmplările de sub dieta trecută au devenit față cu toată țara...”, căci dacă asemenea resentimente au existat ele se restringeau la medii unde domnea o mentalitate comună cu a majorității dietale din 1868, și nu puteau decît să confirme pe membrii cercurilor electorale în convingerea lor că au ales bine în 1865, și că deputații și-au făcut datoria.

În ce-l privea pe Vincențiu Babeș, promise încă în ianuarie 1869, din partea alegătorilor din Sasca, invitația de a candida din nou în cercul lor. Ei îi promiteau: „... iar pentru viitor îți votăm din nou încrederea publică a noastră, cu atîta mai tare cu cit alții nechemăți de a împlini datorința încearcă sffșieri între noi...”¹⁰². Era o aluzie la Emanoil Gojdu, a cărui scrisoare i-a putut parveni lui Babeș odată cu adresa alegătorilor din cercul Sasca. În *Albina*, episodul a avut un ecou prelungit¹⁰³.

Un moment politic cu adînci implicații în activitatea parlamentară a lui Vincențiu Babeș, care intervine între perioada de pregătire a alegerilor din 1869 și desfășurarea lor, este crearea Partidului Național din Banat și Ungaria, la 26 ianuarie/8 februarie. Acest organism politic național avea între sarcinile sale de căpătîi dirijarea acțiunilor electorale

la un nivel organizatoric de amploare, care să înlăture hazardul relativ ce domnise în cercurile electorale de pînă atunci. Am văzut că în 1865 Vincentiu Babeș se găsea printre oamenii politici români care tindeau spre o desfășurare pe cît posibil armonică a alegerilor în cercurile românești din Banat și Ungaria. Nu revenim aici asupra concepției sale despre obligativitatea unei activități politice sincronizate organizatoric la nivelul întregului corp național, decît pentru a sublinia intențiile de natură electorală avute de Babeș în legătură cu participarea la conferința de la Timișoara. În 26 ianuarie/8 februarie el cerea : „... tot candidatul, care vrea să fie ales ca român prin români, să se lege cu parola cum că se va ține de partida națională, după programa ei”¹⁰⁴. Masa de alegători, susținea Babeș, trebuia bine lămurită de ce alege și pe cine alege, „... căci altminterea alegerile sunt numai o mască politică în folosul sau al alesului sau al stăpînitorilor, iar pentru bietul popor alegător sunt numai o amăgire, pierdere de timp și rămînere în neștiință și asuprire cu conlucrarea proprie”¹⁰⁵.

Pentru ca activitatea electorală a partidului să-și poată atinge scopul, Vincentiu Babeș a propus și motivat în timpul conferinței următoarele măsuri :

1. Înființarea la Timișoara a unui comitet central de 15--25 membri, din localitate sau din împrejurimi.

2. Înființarea de comitete naționale în toate comitatele.

3. Înființarea de comitete naționale cercuale și comunale ; acestea vor sta în legătură reciprocă permanentă și vor conlucra cu comitetele comitatense și cu comitetul central.

4. Comitetele vor avea grijă nemijlocită de desfășurarea alegerilor ; ele vor conduce la înscriere și votare pe alegători și tot ele vor mijloci „adunări pentru a pune candidat și a-i lua acestuia parola națională, precum și pentru oricare altă trebuință”.

5. Dacă un cerc nu ar putea găsi un candidat credincios programului național, se va face apel la comitetul comitatens, respectiv central, pentru sfat și ajutor.

6. În interes național comitetele pot încheia alianțe electorale cu alte partide, dar comitetele cercuale vor avea pentru aceasta nevoie de consimțămîntul comitetului superior¹⁰⁶.

Față de trecut, o asemenea concepție despre activitatea electorală înscrisa un mare pas înainte. Rămînea numai să fie aplicată cum se cuvenea, ceea ce se va întîmpla destul de rar ; alegerile din 1869 au dovedit că din punct de vedere organizatoric mai era încă mult de făcut.

Înainte de alegerile din 1869 s-a întîmplat un lucru fără precedent în cariera parlamentară a lui Vincentiu Babeș. La 20 februarie, alegătorii români și sîrbi din cercul Sînnicolaul Mare l-au invitat să accepte candidatura și să le viziteze cercul. A acceptat¹⁰⁷. Dacă lăsăm la o parte rezerva pe care i-o putea impune concurența lui Gojdu în aprecierea rezultatului din Sasca, dealfel puțin amenințătoare, acceptarea candidaturii în Sînnicolaul Mare rămîne sub semnul întrebării, mai ales că în eventualitatea obținerii mandatului în ambele cercuri trebuia să renunțe la unul dintre ele.

Alegerea în Sasca avu loc la 18 martie 1869. Gojdu, văzându-se în mare inferioritate, se va retrage și Babeș va avea câștig de cauză ¹⁰⁸. La numai două zile, în 20 martie, el întreprinde împreună cu Alexandru și Eugen Mocioni o călătorie de propagandă electorală prin cercul Sînnicolaul Mare. În cuvîntările lor, au dat tributul convenit alianței politice româno-sîrbe, care se cerea continuată în noua sesiune dietală. Babeș a obținut și cel de al doilea mandat, la 22 martie ¹⁰⁹, în urma colaborării românilor cu sîrbii. Întărirea acestor colaborări stă poate și ea în dosul candidaturii lui Babeș la Sînnicolaul Mare, deși mai tîrziu el va depune acest mandat, obligat de uzanța parlamentară ¹¹⁰.

În 29 și 30 aprilie 1869, deputații români s-au întrunit în locuința lui Anton Mocioni în scopul refacerii clubului parlamentar român. Babeș ia parte la ambele întîlniri și cere, împreună cu Sigismund Borlea și Alexandru Mocioni, ca acest club să aibă drept scop "... manifestarea existenței naționale ...", să procedeze pe bază solidară, iar principiul majorității să domnească în dezbaterile și deciderile oricărei chestiuni legate de interesul național. Orice hotărîre a clubului trebuia să aibă la bază majoritate de voturi.

Propunerea a fost adoptată de club drept normă de procedură. La început de sesiune parlamentară Vincențiu Babeș își preciza poziția într-un articol din *Albina*: „Sîntem încă departe de timpul adevăratei libertăți, adevăratului constituționalism; instituțiile maghiare și caracterul maghiar au a se schimba pînă să ne poată insufla încredere și să ne atragă. Pînă atuncea ne vom acomoda împrejurărilor răbdînd, dar de bună voie nu vom schimba un jug greu cu altul și mai greu” ¹¹¹.

În scurtă vreme după deschiderea dezbaterilor în dietă un grup de deputați români, printre ei și Babeș, înaintară un amendament cerînd revizuirea legii naționalităților, votată în 1868. Se cerea totodată includerea în adresa dietei către tron a acestui amendament, semnat cum era și de deputații slovaci și sîrbi ¹¹². Deși inițiativa nu a avut nici un rezultat, ea demonstrează că reprezentanții naționalităților nu se mulțumiseră cu hotărîrile majorității dietale din 1868 și că nu socoteau problema închisă. O reluare a dezbaterilor cu acest subiect nu a putut fi totuși impusă în noua perioadă parlamentară. De aceea activitatea deputaților, deși solidară în anumite momente, s-a desfășurat și trebuie urmărită individual.

Dintre deputații români, cele mai multe luări de cuvînt aparțin lui Vincențiu Babeș (46) în această sesiune. Subiectele abordate sînt variate, iar combalivitatea vorbitorului atinge uneori note vecine cu virulența. Unele din aceste cuvîntări dau toată măsură convingerilor sale politice în ce privește drepturile naționalităților și obligativitatea pentru orice stat civilizată de a le satisface. Rezonanța lor i-a atras simpatia și girul voinței populare, cum se poate vedea din scrisoarea datată în 6 ianuarie 1872, prin care cetățenii din Sînnicolaul Mare își exprimă adevărată față de atitudinea lui în parlament ¹¹³.

Cu ocazia înaintării amendamentului deputaților naționalităților, care erau hotărîți a face „între marginile legii opoziție națională” ¹¹⁴, Babeș arăta că legea din 1868 era nedreaptă, era "... blăstăm pe capul na-

ționalităților". El cerea de asemenea o lege nouă în cauza Transilvaniei și a românilor de acolo ¹¹⁵; egalitate națională ceruse la 1860 în *Cauza limbilor* . . . , egalitate națională ceruse în dietă la 1861, 1865—1868, egalitate națională cerea și acum. Cauza naționalităților despuiate ca atare de drepturi revine iarăși și iarăși în decursul intervențiilor lui în parlament, ca o idee obsedantă, născută dintr-o sete nețărmurită de dreptate, concentrată parcă din întreaga nădejde, de atita vreme neîmplinită, a unui întreg popor. În 26 noiembrie 1869 el reafirma importanța capitală a rezolvării problemei naționale, cerind o îmbunătățire măcar parțială a sortii popoarelor nemaghiare ce formau majoritatea absolută a populației Ungariei ¹¹⁶. Tot interesul dezvoltării naționale îl avea în minte și la 12 februarie 1870, când cerea ajutor de stat pentru înființarea unui teatru român ¹¹⁷. Concomitent, arăta în ziarul *Albina* că opoziția parlamentară condamna dualismul, care trebuia mai degrabă sau mai tirziu să-și facă efectul nociv, minînd existența însăși a imperiului. Încheierea dualismului, scrie Babeș, contravine principiului democratic al parlamentarismului și face că „. . . în Austria minoritățile domnesc și au să tot domnească peste majorități. Aici acum trebuie să se nască de sine întrețarea : oare în secolul luminilor mai poate să fie îndreptățită existența unui imperiu pe o astfel de bază barbară ? Oare misiunea Austriei să fie și mai departe tot întunericul și nedreptate ?”. Dacă unii pretind cu orice preț să domnească, încheia el, naționalitățile vor continua lupta, „. . . măcar unde să-i ducă ea . . . ” ¹¹⁸.

În parlament această luptă nu mai putea fi dusă ca la 1861 sau 1868, când unele acțiuni de interes general strinseseră în jurul lor majoritatea deputaților români, sirbi și slovaci. La 1870, solidaritatea acestor deputați nu mai era aceeași ¹¹⁹. Se schimbaseră condițiile, se schimbaseră oamenii. În plus, dezbaterile n-au adus la ordinea zilei probleme de o importanță comparabilă cu aceea a legii naționalităților. Babeș intervine foarte des cu interpelări, propuneri, care vizau școlarizarea în limba maternă, dreptul mai larg de cultivare în această limbă ¹²⁰. „Nișmenii nu are dreptul — spunea el — să se condamne pe sine însuși la moarte, iar aceea ar fi condamnare la moarte din partea națiunii române dacă căutînd mijloacele culturale aici și neaflindu-le nu le-ar căuta altunde. Da, le va căuta pentru că ele formează condiția misiunii și a existenței ei. [. . .] Dar ce au făcut legile culturale de pînă acuma pentru cultura naționalităților nemaghiare ? Nimic ! absolut nimic ! În loc de a o fi promovat, au căutat să o conturbe și împiedice. Am spus-o de mai multe ori și am să o repet de o mie de ori că fiecare naționalitate, fiecare popor se poate civiliza numai în limba sa proprie, maternă. Cel ce vrea să o facă aceasta în altă limbă nu vrea să promoveze, ci să împiedice cultura” ¹²¹. Vincențiu Babeș socotea că problema națională era și o problemă culturală și cerea împărțirea egală și dreaptă a mijloacelor culturale între diferitele popoare din țară ¹²². „Dumnezeu să ferească — spunea el cu altă ocazie — o naționalitate ori o națiune de aceea ca părintescul guvern astfel să se îngrijească de cultivarea ei, cum se îngrijește guvernul unguresc de instruirea popoarelor nemaghiare din patrie” ¹²³. El avea curajul să continue cu afirmația că statul care nu co-

respunde acestei cerințe „...nu are viitor și existența sa este de prios”¹²⁴. Cerea înființarea unor licee de stat cu limba de predare a diferitelor naționalități¹²⁵.

Cuvântările lui Vincentiu Babeș în sesiunea 1869—1872 abordează toate problemele vieții publice intervenite în discuție : de la impozabilitate, procedură judiciară, procedură de investigație criminală, pînă la numirea unor înalți funcționari. Atitudinea sa îmbracă semnificația cea mai profundă cu ocazia dezbaterii proiectului de lege electorală. El pledează acum din nou (era la 2 martie 1872), și din nou fără rezultat, pentru principiul votului universal și secret, singurul pe care se cuvenea să fie așezat proiectul de lege electorală¹²⁶. Proiectul de lege al comisiei dietale, pe care-l considera nedrept față de români, mai ales față de ardeleni, care erau majoritari în Transilvania, a fost totuși aprobat de dietă ca bază de discuție, deși Vincentiu Babeș arătase că menținerea unui cens, cît de mic ar fi el, furniza un instrument prețios de manevrare a electoratului din partea unui număr redus de oameni, stăpîni pe mecanismul de conscriere a alegătorilor, cu excluderea unor mase largi de la vot¹²⁷.

În legătură cu perspectivele activismului, eșecul înregistrat de naționalități și de stînga maghiară a lui Irányi Dániel de această dată a constituit un al doilea memento pentru Vincentiu Babeș, după acela din 1868, cînd s-a votat legea naționalităților. Totul venea parcă să justifice întrebarea ce i-o pusec la 19/31 martie 1870 prietenul său, Vasile Maniu : „Oare nu faceți voi rău a sta în cameră ? Amăgindu-vă pe voi cu speranțe deșarte, amăgiți și poporul și lumea !”¹²⁸.

Totuși, Vincentiu Babeș încă își exprimă încrederea în tactica activistă, într-un aritcol din *Albina*, subliniind totodată posibilitatea și necesitatea înțelegerii cu pasivității din Transilvania¹²⁹, atenționîndu-i pe aceștia că numai prin presiune morală, respectiv pasivism, oamenii puterii nu vor putea fi determinați să schimbe legile strimbe ale statului dualist.

În 23 aprilie 1872 participă, însoțit și de alți români, la conferința electorală a sîrbilor din comitatul Torontal, ținută la Becicherecul Mare. Din partea sîrbească erau de față, între alții, Alexandru Trifunăș și Zveztozar Milelici. Discuțiile s-au purtat pe marginea programului comun din 1868—1869, încheindu-se înțelegeri de conlucrare cu ocazia alegerilor care se apropiau. După nota din *Albina*, în acest comitat românii urmau să candideze în trei cercuri electorale : Sinnicolaul Mare, Comloș, Singeorge¹³⁰.

De la Becicherecul Mare pleacă în scop de propagandă electorală la Sinnicolaul Mare, de unde s-a întors la Pesta, prin 14/20 aprilie 1872. Turneele lui electorale continuă în acest început de an cu Fenlac, Secusigiu, din nou Sinnicolaul Mare (prin mai), împreună cu Victor Mocioni, apoi Aleșd — unde a căutat să întărească aderența alegătorilor pentru candidatul Anton Mocioni — la Borozel, încercînd și aici să lămurească spiritele pentru alegerea unui candidat național¹³¹. În cîteva locuri Vincentiu Babeș a declarat alegătorilor că deputații naționali opoziționiști voiau schimbarea legilor în vigoare, nedrepte față de naționalități. În

fața alegerilor pentru sesiunea dietală 1872—1875, propaganda electorală românească pare și ea mai amplă, bănuindu-se eventuale eșecuri electorale ¹³².

Intr-adevăr, în 20 iunie, Vincențiu Babeș pierde alegerile la Bocșa-Montană, în 10/22 iunie le pierdu la Iancahid, apoi le pierdu și la Sasca, în decursul aceleiași luni ¹³³. Comportamentul lui de pînă atunci în parlament ne îndreptățește să dăm crezare afirmațiilor dese din presa vremii despre amestecul autorităților împotriva lui în alegeri. *Albina* ¹³⁴ citează chiar un pasaj din *Temesi Lapok*, sugestiv în acest sens. A fost totuși ales mai tirziu în cercul Biserica-Albă, intrînd în parlament cu un mandat din partea alegătorilor români, sîrbi și germani ¹³⁵. Alianța electorală româno-sîrbă a făcut de această dată impresie și peste hotare, în cercuri politice care se interesau de soarta românilor din Austro-Ungaria ¹³⁶. Sprijinul n-a fost unilateral. Babeș a făcut propagandă printre românii din Panciova pentru alegerea candidatului sîrb Stoiaciocovici, iar după anularea alegerii l-a sprijinit pe noul candidat sîrb, Mihail Polit.

În noua sesiune parlamentară, „clubul național” abia dacă mai exista. Acțiunile lui, acum lipsite de vigoare și continuitate, devin tot mai rare; abia mai răzbat în presă știri disparate care amintesc de el. Deputații își desfășoară activitatea după cum pricepera personală îl ajuta pe fiecare. Tot în decursul acestei sesiuni, Alexandru Mocioni se retrage din viața parlamentară. Era o pierdere însemnată pentru frontul național. Se pare că gîndul zădărniceii activismului se înstăpînise pe mințile mai multora. Chiar *Albina* vorbea prin 1874 de îndoielile unor deputați — Babeș trebuie presupus în primul rînd — care se întrebau dacă mai avea rost „a bate toaca la urechea surdului”, sau ar trebui să părăsească dieta ¹³⁷.

Activitatea deputaților naționalităților este tot mai mult împinsă — de noile condiții în care se desfășura — spre un automatism steril, ineficient. Pe de altă parte, în ciuda unor dese stăruințe, structura internă și omogenitatea Partidului Național din Banat și Ungaria nu se realizaseră încă, ceea ce-l obligase pe Vincențiu Babeș ca la adunarea politică din Arad a românilor din Banat și Ungaria, ținută la 9 mai 1872, să prezinte din nou integral și să ceară insistent respectarea programului din 1869 și a măsurilor concrete de acțiune stabilite atunci ¹³⁸.

În decursul dezbaterilor din parlament Vincențiu Babeș își menține linia din anii precedenți. El se alătură din nou inițiativelor care vizau modificarea legii electorale. La 6 iulie 1874 sprijini cu căldură proiectul înaintat de deputatul maghiar Mocsáry Lajos, declarînd că dreptul de vot universal „... este natural, în acel înțeles că aparține în mod natural conceptului de cetățean într-atîta că nu se poate închipui cetățean liber cu activitate de cetățean fără acel drept, sau că îndată ce cetățeanul s-ar lipsi de acest drept, ar deveni orice alta însă cetățean de stat ar înceta să mai fie” ¹³⁹.

Proiectul lui Mocsáry a fost respins, cum era și de așteptat. Se pune însă întrebarea dacă Vincențiu Babeș va fi afirmat lipsa intenției federaliste din programul politic al „naționaliștilor” ¹⁴⁰, așa cum făcuse, pentru a menaja susceptibilitatea majorității parlamentare, sau a făcut-o

în ideea că votul universal trebuia să realizeze egalitatea națională, nu pe baze federale, ci ca un corp național, prin numărul mare de deputați pe care românii i-ar fi putut alege. În același context a propus drept de vot pentru toți cetățenii care aveau 20 de ani și plăteau o dare directă¹⁴¹.

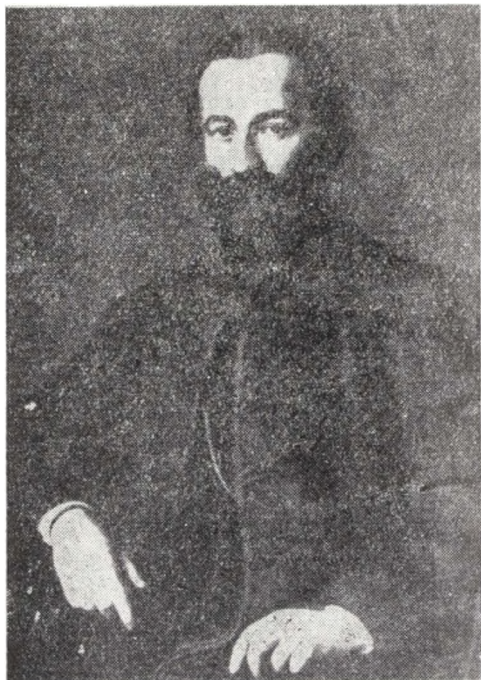

Fig. 13. Mocsáry Lajos.

Problemele abordate în sesiunea parlamentară precedentă revin și acum, în cele 24 de cuvântări ale lui Vincențiu Babeș: învățămîntul și cultura în limbile naționale, autonomia municipală, limba de procedură a tribunalelor, suprimarea prevederilor legii electorale care îi prejudiciuau pe românii din Transilvania, legalitatea în investigația judiciară, neamestecul autorităților în alegeri. Propunerile lui, ca și cele ale altor deputați opoziționali, cad una după alta. Activitatea parlamentară a deputaților naționalităților se dovedește tot mai ineficace. Nici perspectiva noilor alegeri nu se arată mai îmbucurătoare, după cum constată Vincențiu Babeș în decursul unei călătorii în Banat, întreprinsă între 8/20 septembrie și 14/26 septembrie 1874¹⁴². Cu toate acestea, clubul deputaților naționali lansează în 20 mai 1875 un apel către alegătorii români, chemîndu-i să voteze numai pentru aderenții programului național¹⁴³. Apelul a fost publicat în ziarul *Albina*, numărul 33 din 22 mai/3 iunie.

În decursul discuțiilor cu liderii sîrbi, Vincențiu Babeș renunță să-și mai pună candidatura în cercul Biserica-Albă și-l propuse pe Alexandru Trifunaș. Acesta pierdu însă alegerile, în fața unui oarecare Stupa. Nici Babeș nu și-a putut impune candidatura la Sasca, vechiul său cerc electoral, la care voia să revină. În locul lui a fost ales Ștefan Ioanovici din Bocșa, ceea ce *Albina* explica prin imixtiunea administrației și manevrele contelui Bissingen din Iam, îndreptate împotriva lui Vincențiu Babeș. Concludent, în același ziar, fostă tribună a activismului, apare articolul *Pasivitatea începe a li prețuită...* Atmosfera ostilă întîmpinată în alegeri de candidații opoziției naționale, se spunea în articol, i-a învățat pe bănățeni și ungureni să privească pasivitatea cu alți ochi. Într-adevăr, din 399 deputați aleși pînă în 9/21 august, 319 erau guvernamentali, 37 de stînga, 24 aparțineau opoziției naționale (nu numai români) iar 19 partidului opozițional al lui Sennyei. Vincențiu Babeș renunță deci să mai candideze¹⁴⁴.

Pînă în 1884, nu mai participă la viața parlamentară din Ungaria. Atitudinea corespunde unor modificări importante survenite în concepția

sa despre utilitatea politica a activismului ca metoda de luptă. Menționăm că sublinierea mai decisă, de prin 1878, a neîncrederii în eficacitatea activismului, idee care nu-l va mai părăsi nicicând, intervine în urma unor consultări susținute cu unii oameni politici ardeleni, între care și George Bariț¹⁴⁵. În acest context, semnul de întrebare pe care-l ridică prezența lui în alegeri la 1884 apare ca foarte justificat. Pentru a încerca o explicație, avansăm sugestia — în lipsa unor dovezi documentare certe — că probabil voia să aplice hotărîrea conducerii P.N.R., care în 6 iunie 1884 lansă un manifest electoral redactat pe baza programului și a tacticii duble a Partidului Național, din 1881¹⁴⁶. Va fi tras poate în cumpănă și hotărîrea lui, încă vie, de a combate politica de maghiarizare și pe cale parlamentară în vremea guvernării lui Tisza Kálmán, care a încercat să se folosească în scopurile sale și de legislație.

La alegeri, Vincențiu Babeș va candida cu program național, imitat de altfel de puțini alții. Aversiunea aparatului de stat și imixtiunea inevitabilă în alegeri împotriva candidaților opoziției naționale deveniseră loc comun în viața publică a Ungariei dualiste. În luna iunie 1884, era deja în turneu electoral prin Banat. A vorbit de multe ori în condiții improvizate (la Răcășdia, spre exemplu, de pe o masă)¹⁴⁷, avînd de trecut și prin alte comune, lucru atestat de un document din 7/13 iulie¹⁴⁸. Acțiunea lui urmărea și un scop de propagandă electorală mai largă, pe linia înfăptuirii programului P.N.R., căci încă la 15 iunie 1881 Comitetul Electoral Permanent al P.N.R. îi stabilise îndatorirea de a purta grijă de afacerile electorale în comitatele Timiș, Severin și Torontal¹⁴⁹. A fost reales în vara lui 1884 la Sasca.

În sesiunea 1884—1887, de un club al deputaților naționali români nu se mai poate vorbi. Înăsprirea condițiilor în care aveau loc alegerile a făcut ca numărul lor să scadă mult. Dintre români numai doi, în afară de Vincențiu Babeș, au mai putut fi aleși pe baza programului P.N.R.: Petru Truția, la Baia de Criș, și Traian Doda, la Caransebeș. Din această cauză amploarea opoziției naționale în parlament a avut de suferit. În noua situație, mult schimbată chiar și față de cea din 1868, Babeș continuă o veche conduită: opoziție pe baza unui program național, combaterea inegalității naționale și a deznaționalizării.

Ideea de a face din Ungaria un „stat național maghiar” devenise sub guvernarea lui Tisza Kálmán principalul principiu de guvernare. Împotriva acestei idei și a eforturilor administrației de a o pune în practică se îndreaptă fiecare discurs rostit de Babeș în parlament. Nu scapă nici un prilej de a sublinia falsitatea și perniciozitatea acestei idei. Din punctul lui de vedere, creșterea sarcinilor publice era o consecință a ambiției guvernului nu de a ridica bunăstarea poporului, ci de a juca un rol de mare putere și în același timp de a-i deznaționaliza pe români și slavi¹⁵⁰. Pe acest motiv, Vincențiu Babeș atacă întreaga politică dusă de vreo 17—18 ani. El neagă pretenția lui Tisza că de-a lungul secolelor Ungaria ar fi fost constituită și susținută ca stat, colectivitate, numai de maghiari, ceea ce ar fi trebuit să justifice încercările de deznaționalizare. El arăta la 6 februarie 1886 caracterul duplicitar al guvernării din Austro-Ungaria, care nu respecta nici măcar de formă fărîmele de drepturi

cuprinse în unele legi, ca aceea a naționalităților. Într-o cuvîntare ținută la 22 martie 1886, atacă unul din principalele aspecte ale politicii interne duse de Tisza Kálmán. Acesta și cei din jurul său pretindeau că lărgirea prin toate mijloacele a sferei de circulație a limbii maghiare era justificată prin instrumentul care-l oferea ea pentru cultivarea masei de pe cuprinsul întregii țări. Babeș susținea însă că, dimpotrivă, efectul nu putea fi decît maghiarizarea sau rămînerea în urmă a popoarelor nemaghiare, care nici nu puteau înainta în cultură decît prin propria lor limbă¹⁵¹. Se vedește astfel importanța deosebită a culturii, atît ca mijloc de deznaționalizare — în care scop, arăta Babeș, guvernele dualiste nu înființaseră nici o școală de stat cu limba de predare română — cît și ca mijloc de rezistență la maghiarizare și de consolidare națională. Atitudinea lui Vincentiu Babeș față de cultură și instrucțiune, din această fază a activității sale parlamentare, dă o semnificație aparte și solicitudinii arătate de el ani îndelungați consistoriilor din Sibiu, Arad și Caransebeș în probleme școlare. Valoarea eforturilor depuse în decursul sesiunii parlamentare 1884—1887, împotriva deznaționalizării, era subliniată încă în epocă de telegramele din februarie 1886 ale unor cetățeni sîrbi din Ciacova și Biserica-Albă¹⁵², sau de scrisoarea lui Ioan Micu Moldovan, din 24 martie 1887¹⁵³.

În anul 1887 ia sfîrșit îndelungata activitate parlamentară a lui Vincentiu Babeș, în decursul căreia a dovedit tenacitate, consecvență, o perfectă cunoaștere a trecutului constituțional al Ungariei, verb sprinten și replică promptă. În această formă a activității sale politice, Vincentiu Babeș aplicase cu întrepiditatea omului de acțiune ideile îndelung frămîntate ale gînditorului politic. Atitudinea sa a decurs dintr-o analiză realistă a complexeii situații politice din Austria și mai apoi Austro-Ungaria. Prin activitatea sa din parlament, a adus reale servicii mișcării românești, tuturor aceluia care se opuneau dualismului. Dacă întreținerea unui viu spirit combativ în popor, prin angajarea acestuia în tumultul luptei electorale, și folosirea dietei ca tribună a revendicărilor naționale constituie mari merite ale activismului, deci și ale unui lider cum a fost Vincentiu Babeș; zădărnicia speranțelor, ce-i drept variabile, puse în eficiența acestei forme militante, derizorie mai ales după 1867, constituie reversul, partea anchilozată, generatoare de eșecuri.

Vincentiu Babeș în publicistica românilor din Imperiul Habsburgic

PRIMELE ÎNCERCĂRI

Ca și pentru alți oameni politici, pentru Vincentiu Babeș publicistica a fost în primul rînd o prețioasă armă de luptă, dar și un instrument de afirmare personală, atît în cadrul mișcării naționale, cît și în afara ei, în fața factorilor de decizie din stat. Din aceste puncte de vedere el se înscrie în prestigioasa pleiadă de ziaristi-politicieni ca George Bariț, Aurel Mureșanu, Alexandru Roman, Ioan Slavici și alții, cu a căror activitate faptele sale prezintă asemănări în anumite aspecte, determinate de nevoi și tendințe comune, dar față de care nu lipsesc nici deosebirile.

Debutul publicistic al lui Vincentiu Babeș, fără a străluci deosebit, nu este însă unul de natură politică, ci literară; el se petrece la o vîrstă tînă, în 1843, cînd Babeș avea 22 de ani. Își încearcă condeii în poezie, trimițînd foilor lui George Bariț epigrame. Unele sînt publicate în *Foaie pentru minte, inimă și literatură*¹. În 1843, patru dintre epigramele lui Vincentiu Babeș au fost publicate. Alte două apar în 1844² și țîn tot de epoca de începuturi publicistice. Versurile, de o calitate mediocră, ironizează un flecar, un plagiator, un clevetitor, un judecător, un bețiv, un „vrăjmaș” personal³. Mai scrisese și alte versuri, tot cam în aceeași epocă, pe care a încercat, fără succes, să le publice. Din 1841 datează „Lauda divului hronic român Gheorghe Șincai de Șinca și tînguirea românimei după dînsul”, scrisă la 30 martie, și poezia „Cătră Doris”, datînd din 3 mai. A mai trimis lui Bariț o adaptare după o poezie germană, „Alegere de rigă”, scrisă la 20 iunie 1842⁴. Provin deci toate din anii de liceu. Mai sînt și altele, unele ulterioare.

De bună seamă, la originea acestor prime încercări trebuie bănuț și impulsul expansiv al vârstei. Alegerea versurilor se oferă ea însăși drept argument. Este însă ușor de descoperit, în special printre versurile nepublicate, unda de preocupare națională a tînărului, dragostea pentru poporul român și interesul pentru soarta lui⁵: „Ființă cerească / al fericirii izvor / fă să-nflorească / românul nostru popor”⁶, ceea ce merită atenție. Dar aceste versuri, atit publicate cît și unele nepublicate, i-au servit poetului Andrei Mureșanu ca obiect de critică aspră, nu în planul substratului și al valorilor naționale, elemente departe dealtfel de a fi omniprezente, ci pe linia calității versificației.

Articolul lui Mureșanu, scris din dorința de a înlătura valul de maculatură poetică ce asalta foile brașovene, a apărut în *Foaie pentru minte*...⁷, sub titlul *Cîteva reflexii asupra poeziei noastre*. Avind probabil girul prealabil al lui George Bariț, care trebuie să fi oferit și materialul exemplificator, Andrei Mureșanu s-a oprit, poate din întîmplare, asupra unor versuri sosite mai de curînd la redacție. Articolul său, drastic, deși nu pomeneste numele lui Vincentiu Babeș, stîrnește o polemică, în care au fost amestecați cu timpul și alții. Deși pe un teren încă nesigur, Babeș se vede totuși în situația de a polemiza încă de la începutul său publicistic, cu unul dintre cele mai redutabile condeie românești. Răspunde, cîutînd să se apere cu argumente, în articolul *Critică în reflexiile asupra poeziei noastre*⁸. Din punct de vedere literar, momentul prezintă o anumită importanță. Ea a și fost semnalată, de cercetătorul Mihai Zamfir⁹.

Atit în primul său articol, cit și în replica dată răspunsului lui Vincentiu Babeș, într-un nou material (*Duplică asupra poeziei*)¹⁰, Andrei Mureșanu acuză calitatea versurilor, rima stingace, încalcările de rilm. Babeș se apără, respingînd pe toată linia critica lui Andrei Mureșanu. Caută să justifice, în numele inspirației, asonanțele poetice, rima albă, invocînd în sprijinul afirmațiilor sale exemple din literatura germană (Schiller, Gleim) cu care se dovedeste a fi destul de familiarizat. Cu alte cuvinte, Andrei Mureșanu critica versurile, iar Vincentiu Babeș îi cerea să cîntărească întreaga poezie. Erau în discuție două lucruri deosebite.

În *Duplică*, Andrei Mureșanu îi contestă însă lui Babeș dreptul de a căuta și a deduce reguli de metrică și versificație, pentru o limbă de origine și structură latină ca româna, din creații proprii unei limbi germanice. Babeș revine cu o *Triptică*, în care face apel la poezia franceză și italiană, dar aceasta n-a mai fost publicată de George Bariț¹¹.

Mihai Zamfir, primul care a analizat această dispută literară, a constatat că la atacul lui Andrei Mureșanu, construit de pe poziții și cu arme ce aparțineau unei concepții oarecum desuete, de tradiție „teoretic-neoclasicizantă” ce domnea în ambianța spirituală românească a epocii (chiar și prin influența scrierilor lui Eliade Rădulescu sau ale altora din Principate), Vincentiu Babeș opune argumente extrase din mentalitatea mai nouă, romantică, concepție care, în același mediu cultural depășea epoca¹².

Ca o primă luare de poziție de această natură în lumea literelor românești (Mihai Zamfir îi consideră argumentele „singulare”), atitudinea

tinărului Babeș este într-adevăr meritorie, și marchează un moment care trebuie însemnat în istoria receptării de către români a unor idei izvorite din surse spirituale apusene. Ca și alții din generația lui, Vinčențiu Babeș trăiește experiența unui început de configurare a concepției romantice la intelectualii români. Accesibilitatea literaturii germane a fost poate catalizatorul, deși nici altora ea nu le era mai puțin abordabilă. Receptivitatea lui a fost adâncită și de vârsta¹³ la care ajunsese în contact cu influențele romantice venite să se altoiască pe un fond sufletesc cuprinzător, în care intra și un sentiment născind de nemulțumire socială și națională.

În polemica lui cu Andrei Mureșanu, nu a făcut decît să se apere. Poeziile sale erau de o calitate îndoielnică, iar el nu poate fi socotit un teoretician literar. Altercația teoretizantă cu poetul brașovean trebuie redusă la niște dimensiuni măsurate în planul publicistic, și acestea rețin atenția, deoarece în decurgerea lucrurilor au fost amestecate și alte persoane; mergînd pe firul ideilor, unele constatări de reținut ies la iveală.

În stăruința de a-și vedea publicate încercările literare, Vinčențiu Babeș s-a bucurat de sprijinul unor intelectuali din Arad: Atanasie Șandor, Ghenadie Gheorghe Popescu, Alexandru Gavra¹⁴, care puneau nădejdi în viitorul tinărului elev, apoi student și absolvent de drept. Oamenii aceștia nutreau convingerea că avea calități indiscutabile, care urmau să-l facă de folos neamului. Îl socoteau atașat poporului român, dornic de fapte meritorii¹⁵. De aceea, îl ajutau și socoteau că trebuia susținut.

Pe de altă parte, George Bariț reducea lucrurile la un nivel mult mai modest. Deși se înșela în perspectivă, avea deplină dreptate imediată. Versurile erau necorespunzătoare, iar tonul adoptat de Vinčențiu Babeș, în *Răspuns...*, s-a ridicat pînă la note prea înalte, chiar dacă Andrei Mureșanu îl tratase, în *Cîteva reflexii...*, pe un ton moralizator, profesoral și de la înălțime. Din aceste motive, cînd, în urma publicării *Duplicii* lui Andrei Mureșanu el primește, în februarie 1845, *Triplica* lui Vinčențiu Babeș, trimisă de Ghenadie Gheorghe Popescu în 3 ale lunii și a cărei publicare i-o cerea și Paul Vasici, George Bariț refuză să-i acorde spațiu¹⁶. Nu înțelegea iritarea tinărului debutant, și apoi era decis să pună capăt unei polemici nefolositoare, care umplea paginile foilor sale fără a lămuri lucrurile. După cum era hotărît să refuze amîndurora orice materiale polemice, tot pe atît aștepta să-i dea "... sau Babeș sau Maroșan, sau oricare altul, regule lămurite, deduse în sistemă, asupra poeziei române, iar nu dispute, și le voi tipări îndată", cum îi scria el lui Atanasie Șandor, la 1 martie 1845¹⁷.

Este interesant însă că principial și George Bariț se așază pe platforma teoretică a lui Andrei Mureșanu, și în dezacord cu Babeș, pe care-l acuză "... căci nu păzește nici cantitatea, nici numărul silabelor"¹⁸. În plus, era consternat de agresivitatea cam stridentă a unor formulări din *Triplică*. Socotea chiar că tinărul era prea încurajat de cei din Arad, cîtă vreme el ar fi trebuie să citească din poeziile "... ieșite de vreo 16 ani în Moldo-România și la noi, cît și toate regulele cite s-au

dezvoltat și criticele poetice care au ieșit în *Curierul de a[mbe] s[exe]*, în *Curierul rom[ănesc]* și în *Albina*, mai virtos pe la a[nii] 1838—39¹⁹.

Gestul drastic al lui George Bariț — a scris chiar că „tot nimbul acestui tinăr” a fost fabricat de protectorii lui — cuprindea, deși nu respingea categoric orice colaborare viitoare, aproape tot ce poate făia gustul pentru condei și publicistică. Contesta categoric valoarea tuturor scrierilor literare care-i fuseseră trimise din părțile Bihorului²⁰, avînd probabil în minte o zonă mai largă locuită de români în acele părți vestice. Cu aceasta, mai ales dacă opinia îi era cunoscută dinainte, a deranjat cu siguranță la Arad o sensibilitate accentuată de conștiința locală a justificării criticii lui Bariț. Poate tocmai pentru aceea insistau atîta profesorii de acolo în sprijinul debutantului Vincențiu Babeș.

La 10 iunie 1845, Atanasie Șandor îi ia acestuia apărarea din nou, într-o scrisoare trimisă lui George Bariț²¹: „... am scris că mi jele, ba nici e pe cale a lua pe un tinăr, din care încă se poate alege astăzi-miine vreun mădulariu folositor neamului, în așa goană, pentru că se apără, aducînd și aceea înainte ca să nu aveți d-voastră despre tinărul acela așa aspră părere, ci să-l cunoașteți ca pe un adevărat — încă zic eu o țiră înfocat — român”. Șandor adăuga că Vincențiu Babeș „a ieșit în public” din propriul său îndemn, nesfătuit de nimeni. „Ce face însă — continua Șandor — nu sînt nesimțitorii și îmi pare bine dacă văd că dintră români încă să ridică unii tineri care vor putea să culeagă cîteva flori pe altariul literaturii române. Numai așa e aceea : pe acela care nu ni se vede a armonia cu noi îl judecăm doară și urîm, ce judecată de multe ori e unilaterală și sieși părtinitoare”. Este destul de limpede încotro mergea aprobarea lui Atanasie Șandor.

Presupuneam mai sus că procedura lui Andrei Mureșanu și George Bariț ar fi stîrnit un ușor resentiment între intelectualii din Arad. Confirmarea se ivește într-o altă scrisoare, din 11 iulie 1845, a lui Atanasie Șandor către redactorul foilor din Brașov. Deranjat poate de faptul că Bariț îi indicase foarte tranșant lui Babeș să citească autorii din Principate, Șandor scrie : „Socotiți domnule numai că cei mai învățați au ieșit dintre noi la P[ri]ncipate. Află-se întră noi destui oameni români învățați, nici e rămasă literatura baș pe medici pe cum spui...”; și mai departe : „Și de ce să nu iasă și Babeș [în publicitate -- n.n.] fără a aștepta ocazia de a ceti pe Eliad etc., fiindcă și dînsul e au imitatorul altora, au e creatorul unora au altora lucruri, și de ce să nu poată s.p. și Babeș imita pe unii și pe alții mai înțelepți decît el din nații străine pe cum s.p. au trebuit să facă mult lăudatul Eliad ș.a. Eu lui Babeș într-atîta țin partea că e român și, după timpul său, este el — să mă crezi — destul de dezvoltat, ba își și superează timpul. Dar d-voastră veți trăi în imaginația aceea că numai moldo-românii sînt adevărați români și acolo numai se află oameni literați și spre alții cu un despect (sic!) veți cuvînta. Nu mă îndoiesc a crede că d-voastră smintele cele mai mărunte ale alor noștri cu ochi înarmați le vedeți, și noi la unele ale lor d-voastră trebuie să tăcem că n-avem tipografie privată dîndămină”²² ; *quod erat demonstrandum*.

Debutul publicistic al lui Vincențiu Babeș dezvoltă așadar o adîncime de preocupări nebănuite la prima vedere. Este foarte îndoielnic că

s-ar putea vorbi despre „totala lui incompetență”, dacă privim disputa în fondul, în toate aspectele ei²³, nu numai sub unghiul strict al versificației, cum făcuse Andrei Mureșanu. Pe de altă parte, reiese legătura strinsă, determinantă chiar, între eforturile românilor pentru progres cultural și începutul publicistic al lui Babeș. Pasajele citate din scrisorile lui Atanasie Șandor stau mărturie. Solidaritatea profesorilor din Arad nu-și are explicația într-un sentiment de camaraderie colegială²⁴ — Babeș nu fusese încă numit la preparandie; ea face dovada interesului răspândit printre români pentru emulația spirituală, pentru formarea de elemente atât de necesare progresului național.

Pentru Vincențiu Babeș polemica cu Andrei Mureșanu se sfârșește cu o notă foarte modestă, vecină cu eșecul. Din punct de vedere publicistic însă el a făcut un pas în 1844 și 1845: prin intermediul singurelor publicații românești din imperiu își înscrie numele, printre minutorii debutanți ai condeiului, reușind să publice ceva; nu mult, totuși reușește. El se încearcă în continuare în poezie. După polemică îi trimite lui George Bariț alte versuri. Dintre acestea s-a păstrat o poezie, scrisă la 12 octombrie 1845, și încă una, al cărei sfârșit purtând data s-a pierdut²⁵. Cele două poezii sînt intitulate: *Simțiri falnice* și *O nație amărită*.

Deși mai puțin stîngace în ritm și rimă comparativ cu primele, se resimte încă și aici nevoia de a îndrepta ceea ce criticase Andrei Mureșanu; ele nu fac impresie, fapt pentru care nici n-au fost publicate. Cea de a doua reține însă atenția prin conținutul ei de substrat național. „Pe-ai mei fii mai toată lume-ai asuprește / Pe ei pretutindeni soarta-i prigonește /, glăsuiau primele două versuri dintr-o strofă. Este totuși ciudată stăruința lui Babeș pentru versuri, în pofida nereușitei. O explicație ar putea fi furnizată de inclinarea particulară a temperamentului romantic față de poezie. Oricum, pînă în 1848 Vincențiu Babeș nu mai apare în publicistica românească, cu excepția citorva rînduri de care însoțește o circulară a lui Constantin Ioanovici, directorul preparandiei, publicată în *Gazeta de Transilvania*²⁶, dacă paternitatea lor a fost exact stabilită²⁷.

COLABORAREA LA „AMICUL POPORULUI”

Anul 1848 înscrie a doua etapă în începuturile jurnalistice ale lui Vincențiu Babeș. Păstrînd poate amintirea experienței de la Brașov, el se adresează acum noului organ de presă, *Amicul Poporului*, scos la Pesta în vara lui 1848 de Sigismund Pop²⁸. Apropierea de redacția noii publicații i-a fost înlesnită de șederea lui, pentru o vreme, la Pesta, în

vara și toamna lui 1848. Ne îndeamnă la această afirmație faptul că Vinceanțiu Babeș nu mai poate fi găsit printre colaboratorii ziarului *Democrația*, editat de același Sigismund Pop, tot la Pesta, dar în 1849, într-o perioadă când Babeș se afla în Banat.

La *Amicul Poporului*, într-un răstimp scurt, din iulie pînă în septembrie, Vincentiu Babeș reușește să publice mai mult decît oricînd înainte. Se înregistrează acum în activitatea lui publicistică o schimbare care trebuie reținută. Înainte, încercările sale gazetărești-literare, deși — așa cum am arătat — marcate de o amprență național-politică, au fost totuși rodul unei ambiții în primul rînd, am zice scriitorească și juvenilă, nu al unei ancorări statornice în problematica național-politică și socială a poporului român. În 1848 transformarea are loc tocmai în această direcție. Vincentiu Babeș scrie acum ca un gazetar, care stăruie pe lîngă cerințele unei realități trăite. Nu mai aspiră să devină poet, deși a mai scris poezie, chiar și după altercația cu Andrei Mureșanu. Chiar în *Amicul Poporului* începe să publice tot poezie, și încă una scrisă mai înainte, în 1845, ceea ce înseamnă în același timp o continuitate de preocupare, dar și o modificare de mentalitate, interesul principal alunecînd tot mai vizibil de la finalitatea poetică anterioară spre realitatea socială.

Poezia de care vorbeam se intitulează *Cerșetorul*²⁹ și înfățișează atît viața amărită a omului sărac, cît și noblețea sufletească a românului. Iată o alta: *Cîntec despre dare*³⁰, adaptare după un cîntec popular maghiar. Scrisă în 1847 la Arad, ea punctează cu accente și mai viguroase linia unei preocupări sociale de o intensitate crescîndă. „Nu-î în țară dreptate / Nici vreo frică de păcate / Eu fac drumuri și punți grele / Și insumi vamă dau la ele /”, se spune într-o strofă, iar în alta: „Nu mi-e mamă astă țară / Ci măștioane (vitregă — n.n.) prea amară / Fă, o Doamne, strămutare / Fă cum știi, și-mi dă scăpare”. Este o exprimare mai mult decît fătîșă a dorinței de schimbare socială. În sfîrșit, a treia din cele publicate de Babeș în *Amicul Poporului* (una cu atribuire nesigură în nr. 13 din 19/31 august 1848), poezia *Năciunea fără năciunalitate*³¹. Titlul este semnificativ și conținutul în egală măsură. Națiunea care-și pierde naționalitatea este comparată cu o ființă neputincioasă, fără voință, „Ca și ceva soare / Fără de lumină /”. Această poezie a fost publicată numai la trei numere după încheierea unui lung articol publicat în trei fragmente³², intitulat *O ședință a casei reprezentanților*, material care intrupează manifestarea jurnalistică cea mai semnificativă a lui Vincentiu Babeș în 1848.

Articolul consemnează o luare de atitudine fermă în problema națională, în mod imediat în problema limbii. La 26 iulie/7 august 1848, în dezbaterea dietei ajung paragrafele 10 și 11 din proiectul de lege pentru instrucția publică. Paragraful 10 din proiectul guvernului prevedea ca în școlile elementare limba de predare să se stabilească în funcție de majoritatea locuitorilor de diferite limbi. Deputatul Iosif Ambruș din Bihor, care se dădea român, declară, făcînd exces de zel, că nu cunoaște în Ungaria decît o naționalitate — cea maghiară — și mai multe spițe (*fajokat*) — socotindu-se el însuși ca aparținînd unei asemenea spițe.

Propuse deci ca limba maghiară, care în paragraful 11 din proiectul guvernului fusese prevăzută numai ca disciplină obligatorie în școlile cu majoritate nemaghiară, să devină limbă de învățămînt în toate școlile.

În articolul său, Vincențiu Babeș declară de la bun început — fapt ce ne duce cu gîndul și la atitudinea lui ca director districtual de școli, mai tîrziu, în vara lui 1849 — că nicăieri și niciodată n-a fost posibilă cultivarea unui popor prin intermediul limbii unui alt popor. El citează cuvîntarea lui Ambruș și, atacînd-o în toate ideile ei de bază, dezvoltă o amplă argumentație care infirmă afirmația acestuia: „Eu în Ungaria cunosc numai una naționalitate...”³³. „Dacă cineva — continua Babeș — ar aluneca a crede, a la Ambruș, cum că în Ungaria numai maghiarii sînt națiune, acela ar deveni deodată la absurditatea absurdităților, debuind a mărturisi că sau Ungaria are numai ca la patru milioane de concetățeni, sau că românii, germanii, slavii, ș.a. n-au origine, n-au limbă, n-au datini, nu sînt oameni ci paseri, păstrăvi [...] sau Dumnezeu știe ce „feliuri” de ale lui Ambrușiu. Oricum, ideea națiunii și a naționalității politice [a comunității popoarelor în stat — n.n.] nici șterge, nici că poate șterge națiunile și naționalitățile genetice [popoarele — n.n.], din contra, are sfînta datorință naționalitatea politică a asigura existența celor genetice, precum vom vedea mai jos”³⁴. Națiunea, spunea el, are dreptul să lupte împotriva a tot ce-i amenință existența sau siguranța. Apoi: „Mai încoace vedem dar că omul nostru lucră cu totul fără cap cînd proeptează și pretinde ca în școalele elementare românești limba învățăturilor să fie cea maghiară. Lucru cu nepuțință, ca a zbură în lună, lucru decît care mai absurd abia cred să mai fi auzit lumea, lucru de care pînă și pisicile vor rîde auzindu-l. După aceasta, vedem clar că omul nostru visează cînd ține învățarea limbii maghiare de raiul națiunilor nemaghiare, uitîndu-și cu totul că raiul românului numai chiar în cultura limbei sale și în dezvoltarea liberă dependente a naționalității sale genetice — firește la noi sub protecția naționalității politice — se poate afla”³⁵.

Cele două exemple citate ilustrează concepția lui Vincențiu Babeș în contextul activității sale publicistice, despre limbă și naționalitate, la 1848. Afirmat public, acest punct de vedere îmbracă o semnificație aparte, cel puțin din trei rațiuni: în primul rînd, pentru că scoate discuția despre limbă și naționalitate dintre hotarele arbitrariului și caută să o așeze pe o platformă de drept, pe terenul drepturilor și obligațiilor reciproce, ale și dintre naționalitățile diferite și comunitatea statului; în al doilea rînd, pentru că afirmă existența unor „națiuni”, chiar dacă specifică „genetice”, într-o țară și într-o epocă unde majoritatea oamenilor de la putere nu admiteau decît o singură națiune, cea maghiară; în al treilea rînd, dar nu în ultimul, pentru faptul că trage o netă linie de demarcație între limba, poporul român, drepturile și nevoile lor de dezvoltare de o parte, și orice alte pretenții care ar fi vrut să se substituie acestora, din partea oricui ar fi venit, de alta. Activitatea publicistică a lui Vincențiu Babeș din 1848 este așadar o completare a activității sale politice din acea vreme, ambele întregindu-și reciproc înțelesul: luptînd pentru înlăturarea supremației spirituale a ierarhiei sîrbești, cu nă-

dejdea unei rezolvări în cadrele Ungariei, care se promitea deocamdată democrată în planul național, Vincențiu Babeș, ca și alți intelectuali români din Banat și părțile vestice, se arată potrivit unei schimbări în care limba maghiară ar fi preluat simplamente locul privilegiat deținut în mai multe părți înainte-vreme de limba sîrbă. Deoarece „... românul încă are limbă și apoi ce limbă...” — cum scria Babeș — nu vrea să o schimbe pe a nimănui, în ea vrea să-și trăiască viața și să-și dezvolte cultura ³⁶.

Ca publicist, la 1848 Vincențiu Babeș se încadrează statornic într-o problematică pe a cărei albiu va evolua constant ca ziarist; a scris articole politice, dar și corespondențe-reportaj ³⁷, am zice, într-un limbaj mai actual. Ca și în activitatea sa politică, acesta este un moment important; Babeș jurnalistul își termină acum încercările, păstrînd în continuare o zestre ziaristică nu atît amplă cît substanțială, nu atît izvorită din asiduitatea experienței cît din fecunde prize de contact în momente fertile și semnificative.

ACTIVITATEA PUBLICISTICĂ DUPĂ REVOLUȚIE, PÎNĂ LA APARIȚIA „ALBINEI”

În decursul celor zece ani de neoabsolutism de după Revoluția din 1848—1849, scăderea posibilităților de a desfășura activitate politică națională determină o reducere în activitatea jurnalistică a lui Vincențiu Babeș. Împrejurarea completează, ca argument, constatarea că pentru el ziaristica a fost în primul rînd o modalitate în plus de a face politică națională. Este dealtfel foarte sugestiv faptul că debutul „perioadei liberale” coincide cu reluarea contactului cu presa, menit să devină tot mai susținut și, cu anii, tot mai variat ca gamă de preocupări. Deceniul al șaptelea al secolului trecut reprezintă în istoria românilor din imperiul habsburgic o epocă frămîntată, de luptă, de speranță și dezamăgire. În decursul acestor ani, mai mult ca altădată, acțiunea politică nu putea ajunge eficientă fără folosirea presei, armă apreciată și cu valențe multiple. Ogîndă, deși nu întodeauna fidelă, a vieții social-politice și culturale, ea trebuia să lovească în nedreptate, să condamne abuzul, să denunțe samavolnicia, să învețe publicul a discerne adevăratele sale interese și adevărații săi dușmani, să-l instruiască, să-l mobilizeze și să-l conducă, să-i ridice nivelul de comprehensiune politică, izvor al unei conduite conștiente în lupta națională. Printre primii, Vincențiu Babeș acordă acestor adevăruri creditul cuvenit. Activitatea lui publicistică în

acești ani se dezvoltă pe două linii concomitente și paralele: pe de o parte, reia colaborarea pe care o încercase cu ani în urmă cu foile brașovene — publică în *Concordia*, organ românesc nou apărut, trimite materiale unor publicații de peste hotare; pe de altă parte, urmărește șansele de înființare a unui ziar, materializate în 1866 prin apariția *Albinei*. Acest răstimp ar putea constitui o fază de tranziție, între începuturile sale ziaristice și opera fertilă de conducere a unei publicații românești, directă sau mijlocită, de formare a unor noi condeie jurnalistice.

În vara anului 1860 Babeș îi trimitea deja lui Iacob Mureșanu materiale destinate *Gazetei*³⁸. Gestul se repetă la 13/25 octombrie 1860. Tot atunci îi scria lui Iacob Mureșanu că avea intenția să trimită în Principatele Unite vreo două sute de exemplare din scrierea sa politică, *Cauza limbii și a naționalităților în Austria pertractată de un român*, și că va cere foilor de acolo „... să înceapă odată toate a se interesa de noi și cauza noastră națională”³⁹. Trimite tot atunci și redacției *Gazetei* două sute de exemplare, dintre care o parte urmau să se vîndă în folosul foilor brașovene, pentru care colectase la Viena bani, trimiși cu aceeași ocazie. Avea de gînd a face să apară în foile din Brașov părțile mai interesante din traducerea românească a lucrării citate. Noi materiale destinate publicării, de această dată informații în legătură cu dezbaterile Senatului imperial, îi sînt expediate lui Iacob Mureșanu⁴⁰.

La începutul lui 1861 sfera de preocupare jurnalistică a lui Babeș se lărgeste. Interesul politic al românilor din vechea monarhie o cerea imperios. Lupta politică, mai ales cea desfășurată de către deputații români în dietă, cerea multiplicarea eforturilor și în presă. Această luptă a depășit hotarele imperiului; ecouri ale ei pătrund în presa apuseană, italiană și franceză, dar și sub forma unei atitudini potrivnice sfertărilor românești. De aceea, Vincențiu Babeș îi scrie la 7 februarie 1861 lui Titu Maiorescu, aflat la Paris, căutînd să-l convingă despre necesitatea unor acțiuni concertate ale românilor din imperiu, din România și de la Paris, pentru respingerea atacurilor din presa străină în care apăreau neadevăruri despre români. A trimis și un articol. Maiorescu era rugat să-l traducă și să încerce a-l insera în presa franceză, în *Journal de Débats* sau *Le Siècle*. Babeș se mai oferea să trimită la nevoie și bani. Numai din Viena spera să poată aduna, chiar în grabă, 100—200 de franci⁴¹.

Articolul⁴² care însoțea scrisoarea lui Vincențiu Babeș către Titu Maiorescu, era o amplă prezentare a situației românilor din Austria, folosind cifre, statistici. Caută să convingă Franța, lumea romanică apuseană în general, despre valoarea politică a elementului românesc prîvit în ansamblul său căci „... aceste provincii Dunărene singure, adică fără celelalte părți componente, fără legătură cu provinciile romanice aparținînd Austriei, nu sînt capabile de o însemnătate și dezvoltare reală și, în consecință de o existență durabilă”. Simpatia românilor, arăta el, se îndreaptă spre frații lor din Apusul Europei, iar aceștia nu pot găsi în Orientul continentului un punct de sprijin solid în afara elementului românesc. Frăția popoarelor latine este deci invocată pentru a se obține sprijin moral pentru lupta de emancipare a poporului român.

Materialul informativ nu a fost publicat în forma și extensiunea în care a fost expedit. O spune însuși Babeș într-o scrisoare din 11/23 mai

1861, trimisă lui Iacob Mureșanu, cu scopul de a-i informa pe ardeleni despre demersul său. A fost însă tradus în limba franceză, apoi răspândit în Italia și Franța, iar Babeș solicitat să trimită noi informații, ceea ce a și făcut⁴³, probabil printr-o scrisoare trimisă din Timișoara în prima jumătate a lunii aprilie 1861. Din conținutul combinat al celor două materiale au fost scoase informații pentru mai multe articole apărute în luna mai în *La Patrie* și *La Presse*. La 24 iunie 1861 Babeș îi scria din nou lui Titu Maiorescu, cerându-i să uzeze de presa apuseană în sprijinul acțiunii deputaților români din dieta maghiară⁴⁴. Peste o lună și mai bine, la 3 august, Maiorescu îi răspundea că-l convinsese pe Henri Ubicini pentru ca gazetele franceze să scrie în sprijinul mișcării naționale românești⁴⁵. În urma stăruințelor românilor din imperiu și de la Paris, Ubicini a reușit să introducă în coloanele ziarului *Le Nord* articole ale lui Titu Maiorescu despre mișcarea românească⁴⁶.

Episodul nu este izolat în acest an. Propaganda politică românească prin presă avea în vedere și ziarele de limbă germană, apărute în imperiul habsburgic și care circulau în toată Europa Centrală. Unii oameni politici români socoteau că folosirea acestui instrument era indispensabilă. În atenția lor stăteau două variante: crearea unui jurnal românesc în limba germană, sau cîștigarea pentru cauza românească a unei publicații în această limbă, deja în curs de apariție.

Prima variantă prezenta mai multe dificultăți de îndeplinire. De aceea, la întrunirea din Viena a unor fruntași naționali români, ținută la 24 octombrie/5 noiembrie 1861 în locuința mitropolitului greco-catolic Alexandru Sterca-Șuluțiu, „s-a aflat cu cale și s-a decretat ca deocamdată să se cîștige un organ nemerit scopului sus atins din cele susținoare...”⁴⁷. S-a luat apoi legătura cu redacția ziarului *Oesterreichische Zeitung*, care acceptă să publice materiale favorabile mișcării românești, cu condiția ca trei sute de abonamente să fie asigurate de români, iar articolele în discuție să nu conțină atacuri la adresa sașilor. „Pentru bărbatul pre care încrederea comună l-a însărcinat cu executarea intențiunii sus atinse, și carele e domnul fost ablegat Vincentiu Babeș, s-a hotărît pre lună două sute florini v[alută] a[ustriacă]”. Alexandru Sterca-Șuluțiu îi scria deci lui George Bariț, la 13 noiembrie 1861, rugându-l să caute abonați și să contribuie la realizarea scopului⁴⁸.

Episcopul Andrei Șaguna, informat și el, îi scria lui Alexandru Sterca-Șuluțiu la Viena, la 7/19 noiembrie, că după opinia lui un ziar străin nu putea face decât servicii limitate și că *Oesterreichische Zeitung* nici nu era o publicație îndeajuns de cunoscută. Socotea prin urmare că nu trebuiau cruțate eforturile pentru a se înființa la Viena un organ de presă permanent în limba germană. „Vă rugăm — continua el — ca în numele națiunii să poftiți pe domnul Petrino la un sacrificiu ca acela ca să binevoiască a depune cautiunea pentru jurnalul nostru; a provoca pe D. Babeșu de a se declara în privința primirei redacțiunii și a onorariului pentru sine și colaboratori; a pofti tot pe d. Babeșu de a afla care dintre tipografiile de acolo ar tipări mai ieftin jurnalul nostru”⁴⁹.

Intenția era îndrăzneată și, ca și prima variantă, binevenită, nu însă pe măsura posibilităților concrete. Planul nu a ajuns în fază de finalizare. Prin decembrie 1861, mitropolitul Alexandru Sterca-Șuluțiu se interesa la Viena pe lângă Dimitrie Moldovan⁵⁰ de soarta întreprinderii, pentru ca apoi știrile să lipsească cu totul. Este adevărat că în acești ani familia Mocioni a subvenționat ziare ca *Ost und West* și *Wochenschrift für Politik* din Viena⁵¹ în aceleași scopuri, dar eficacitatea scontată prin proiectul inițial nu a putut fi atinsă.

În ce-l privește pe Vinčențiu Babeș, incredințarea unei sarcini de o asemenea importanță certifică prestigiul politic și publicistic ce-l deținea deja. Ca și acțiunile comune cu Titu Maiorescu, această încercare, deși nefinalizată, trebuie privită drept o formă aparte de propagandă națională, distinctă ca modalitate, și de intenționalitate largă, cu repercusiuni menite să aducă serioase avantaje politice; ea anticipează acțiuni similare din epoca de sfârșit a activității lui Vinčențiu Babeș ca publicist.

În anii ce urmară, Babeș continuă să frecventeze foile românești, mai ales *Concordia*, condusă pe atunci de Alexandru Roman. Ar fi prea mult să-l socotim omniprezent în coloanele *Concordiei*⁵², sau să luăm ca atare o informație din *Albina*, care spune că ar fi lucrat înainte vreme la *Concordia*, mai mult decât ulterior la ziarul condus de el însuși⁵³. Materialele care-i pot fi atribuite cu certitudine sînt mult mai puțin numeroase. A trimis de bună-seamă și articole anonime⁵⁴, dar aceasta nu se putea întîmpla cu o asiduitate care să justifice omniprezența. Cit despre afirmația din *Albina*, ea trebuie privită cu circumspecție, mai mult ca o figură de stil, ocazionată de atmosfera de polemică cu *Concordia*, în care a fost făcută și de unde își poate trage deci o doză de subiectivism. Este tot atît de puțin probabil ca în anumite momente Vinčențiu Babeș să fi influențat decisiv linia publicației⁵⁵. Un om voluntar, energic, cum era Alexandru Roman, redactorul-responsabil⁵⁶, cunoscut pentru impetuozitatea lui polemică și politică⁵⁷, nici n-ar fi îngăduit-o. Babeș publică totuși mult în *Concordia*, găsind, pînă la o anumită dată, spațiu acordat cu generozitate⁵⁸. Apar astfel materiale scrise de el despre bursele acordate de familia Mocioni⁵⁹, altele despre mersul acțiunii de despărțire ierarhică⁶⁰. În legătură cu care întreținea corespondență cu redacția⁶¹, aceasta din urmă sprijinind acțiunea românilor ortodocși. Raporturile, multă vreme foarte bune, se deteriorează însă prin 1865. Primul semn apare la 21 octombrie/2 noiembrie⁶². Conflictul care se declară acum și va dura ani mulți — deși manifestat vizibil mai ales în presă — are origini mai adînci, politice și personale; le vom face deci loc în alt capitol.

Indiferent de continuarea furtunoasă de după 1865, colaborarea lui Vinčențiu Babeș la *Concordia*, solitudinea de care s-au bucurat din partea redacției cercurile politice ortodoxe, influente în mișcarea românească, au durat o punte peste deosebirea confesională, constituind un moment memorabil al solidarității naționale.

VINCENTIU BABEȘ ȘI „ALBINA“

Epoca de maximă angajare a lui Vincentiu Babeș în publicistică coincide cu anii de apariție a ziarului *Albina*, creat pentru a corespunde unor nevoi multiple în preajma încheierii pactului dualist. Noua ordine politică, redutabilă ca tendință încă de mai mulți ani, ajunge la începutul lui 1866 și mai amenințătoare pentru popoarele nemaghiare și negermane din imperiu. În ajunul încheierii pactului austro-ungar tensiunea politică din imperiu creștea, iar efortul românesc pentru asigurarea viitorului național cîștigă în amploare.

În anii 1865—1866 românii din Austria dispuneau de numai patru⁶³ organe de presă importante (*Gazeta Transilvaniei*, *Telegrafului Român*, *Concordia* și *Familia*), dar dintre ele cel mai tînăr, *Familia*, al cărui prim număr apare la 5 iunie 1865 la Pesta, cu caracterul său cultural-enciclopedic, putea servi mai puțin ca instrument de luptă politică. În afară de *Concordia* și *Familia*, care apăreau la Pesta, celelalte, editate în Transilvania, abordau în primul rînd probleme specifice acestora și își aveau aici sfera propriu-zisă de circulație. Diferențierea tacticii de luptă (activism, pasivism) în ajunul înfăptuirii dualismului împunea principalilor conducători ai direcției activiste din Ungaria și Banat — Vincentiu Babeș, Andrei, Anton, și mai apoi Alexandru Mocioni — înființarea unui organ de presă devotat concepțiilor lor. Activismul simțea nevoia unei noi foi politice, cu atît mai mult cu cît *Concordia* parcurea la începutul anului 1866 o perioadă de recul, subliniată după retragerea redactorului-responsabil Alexandru Roman, la sfîrșitul aceluiași an. Ziarul lui Sigismund Pop a dat mereu înapoi, abandonînd succesiv obiectivele pentru care luptase înainte, pentru a ajunge la 1867 în solda guvernului⁶⁴.

Un nou ziar românesc⁶⁵ pentru românii din Banat și Ungaria era necesar și din alte considerente. Se resimțea în aceste zone nevoia vădită de fortificare a frontului jurnalistic românesc, care nu putea invoca precedente atît de remarcabile ca acela din Transilvania. În Banat, populația românească aștepta de multă vreme apariția unei foi de prestigiu, mai legată de viața și de năzuințele ei imediate. Nu trebuie de asemenea nesocotită nici aspirația, cam obstinată, a românilor ortodocși din Banat mai ales, dar și de la nord de Mureș, de a avea o publicație de anvergură, inspirată, susținută și redactată de cercuri ortodoxe⁶⁶, chiar dacă înverșunarea confesională își tocise mult din ascuțiş.

Spuneam că în Banat apariția acestei foi era așteptată. Andrei Mocioni avusese de gînd, încă în decembrie 1849, să înființeze un ziar românesc la Arad. Înțeles cu Andrei Șaguna (acesta din urmă poate

și din dorința de a contrabalansa *Gazeta*) ca foaia să apară la Timișoara sau Arad, el îi comunica planul la 6 decembrie 1849 episcopului ortodox de la Arad, Gherasim Raț⁶⁷. Planul nu s-a înlăptuit, dar a rămas ideea, reluată în 1857⁶⁸ tot de Andrei Mocioni, care voia acum să scoată la Viena un mare ziar românesc, ieftin, eventual împărțit gratuit. Proiectul, ca și primul, nu s-a realizat, dar intenția fruntașului bănățean se menținu fermă.

În 1861 această intenție era cunoscută în cercurile românești⁶⁹, unele destul de largi, pentru ca în 1863 să ajungă și în *Magyar Sajto*, de unde *Concordia*⁷⁰ reproduce știrea, dînd chiar detalii, foarte apropiate de ceea ce în 1866 va deveni fapt: familia Mocioni va patrona la Viena apariția ziarului *Albina Română*, cu trei numere săptăminal, sub conducerea lui Vincențiu Babeș. *Concordia* salută inițiativa și, de această dată, bucuria ei poate fi socotită sinceră.

Noua gazetă românească, *Albina*, a apărut abia în 1866 (27 martie/8 aprilie), la Viena, sub conducerea lui Vincențiu Babeș⁷¹. Babeș însuși ne spune că patronii ei o voiau tribună de difuzare a ideilor lor politice⁷². Un singur lucru nu putea fi urmărit prin scoalerea acestei foi: profitul material. Mai tirziu, la 23 noiembrie 1890, Alexandru Roman îi scria lui George Bariț că după sistarea *Albinei* și *Federațiunii* alți el cit și Babeș au avut de plătit cu anii datoriiile restante⁷³.

Nici numele nici locul de apariție al *Albinei* nu sînt înțiplătoare. Jurnalul proaspăt înființat⁷⁴ promitea prin însăși denumirea lui o rivnă națională neobosită și chema la strînsă solidaritate în confruntarea gravă prevestită de mersul evenimentelor politice. A fost scos la Viena dintr-o dublă rațiune: trebuia să aperse cauza românească în însăși capitala imperiului⁷⁵, unde posibilitățile de informare și contactul cu cercurile politice influente erau mai lesnicioase, și să fie ferit de osti-

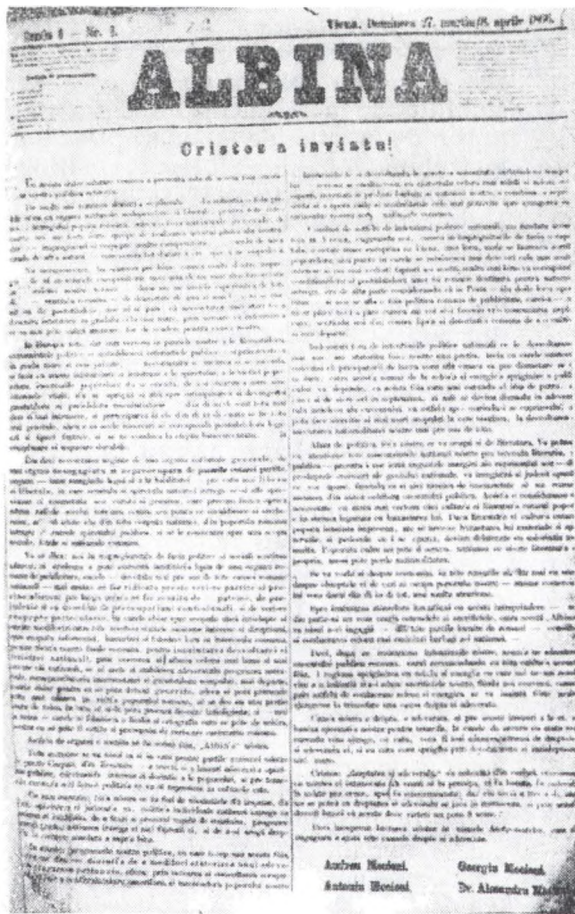

Fig. 14. Numărul 1 al ziarului *Albina*, condus de Vincențiu Babeș între anii 1866—1876.

litatea aristocrației maghiare, ale cărei tendințe politice le va combate cu vehemență.

Albina urma să apară de trei ori pe săptămână⁷⁶, avînd cel mai mic preț de abonament dintre ziarele românești în curs de apariție în Austria (7 florini pe an, 4 pe 6 luni și 2 florini pe 3 luni), format mare (52×33), modern, pe patru coloane. Costul redus urma să asigure ziarului o sferă largă de circulație. Menținerea lui timp de mai mulți ani a fost posibilă mulțumită în primul rînd ajutoarelor bănești substanțiale acordate de familia Mocioni, pînă în ultimul an de apariție. Vincentiu Babeș a apelat și la sprijinul autorităților din România. Directorului în Ministerul de Culte și Instrucțiune Publică V. A. Urechia, îi scria la 3/15 aprilie 1866 că deși familia Mocioni oferise o mie de galbeni pe doi ani, foaia nu se putea menține, cu intenția stabilită de a fi ieftină și de a pătrunde în masa poporului, cu mai puțin de o mie de abonați. Dacă ar exista însă "... vreo subvenție mai abundentă din altă parte națională...", el ar încerca să înființeze o tipografie „națională” și lucrurile s-ar schimba. În aceasta ar putea fi tipărite și cărți ieftine, pentru popor. Îi cere, „în interesul comunității noastre de origine, de cultură și poate și de destinațiune...”, să sprijine ziarul prin ajutor bănesc și abonamente și să-i creeze înlesniri la poșta română. Indică și numele agenților întreprinderii din Viena și București: B. G. Popovici și profesorul Petru Popescu⁷⁷. La rîndul său, Urechia se angajă să pună problema subvenției bănești la cea mai apropiată votare a bugetului și îl asigură pe Babeș de șase abonamente la *Albina* în contul bibliotecilor publice, precum și de o intervenție pe lîngă ministerul de interne în vederea înlesnirii transportului ziarului în România⁷⁸.

Primul număr, din 23 martie/8 aprilie 1866, expune în articolul de fond — semnat de Andrei, Anton, George și Alexandru Mocioni (Babeș s-a mulțumit să stea în umbră) — programul ziarului, obiectivele și direcția politică ce avea s-o urmeze. Programul arăta că *Albina* trebuia să fie "... organ național independent și liberal pentru toate interesele întregului popor român, adică o foaie națională generală...". Ea era destinată tuturor românilor, mergînd pe calea deschisă de *Gazeta de Transilvania*, a stringerii legăturilor, culturale și sufletești cel puțin, dintre toți fiii aceleiași națiuni. În mijlocul frămîntării generale europene a popoarelor preocupate "... d-a se orienta, de a-și clarifica între sine interesele vitale d-a se apropia și alia spre întîmpinarea și devingerea greutăților și pericolelor amenințătoare..." — se spune în articol — românii străbat un drum presărat de primejdii. Mai mult ca altădată, este nevoie de un focar puternic care să concentreze forța spirituală și efortul "... din tot corpul națiunii, din poporul român întreg" pentru a le canaliza „spre un scop moral loial și național comun”. Aceasta își propunea a fi *Albina*, organ „devotat mai presus de toate cauzei române naționale”, ridicat deasupra certurilor de partid și a provincialismului, a confesionalismului, deasupra intereselor meschine, ziar care să afle și să indice cele „mai bune și mai sigure căi naționale” și să stabilească un program de luptă corespunzător condițiilor vremii. Considerînd că toți românii formau o singură națiune, autorii artico-

lului programatic au înscris printre obiectivele *Albinei* preocuparea consecventă de viața și interesele celor din România. Noua tribună românească urma să se folosească de talentul și de capacitatea celor mai valoroși „bărbați ai națiunii noastre” pentru atingerea scopului „național comun...”⁷⁹.

Vincentiu Babeș și ceilalți fondatori ai *Albinei* nutreau nădejdea că ea va putea fi transformată într-o bună zi în cotidian, speranță fără precedent în istoria jurnalisticii din Austria. Sub conducerea lui Babeș, redacția își propuse să se oprească asupra politicii, literaturii și economiei. În domeniul literar se va urmări publicarea scrierilor din patrimoniul național, căci „națiunea care și-are literatura sa proprie nu-și poate pierde naționalitatea...”, iar în cel economic ziarul va acorda prioritate sectoarelor în care românii erau mai adinc ancorati.

Albina pleca la drum cu un program larg, formulat însă sub amprenta prudenței lui Vincentiu Babeș, deși el nu figurează printre semnatarii programului, cu circumspecție și moderație. Programul a omis în mod deliberat unele idei și intenții nemărturisite ale fondatorilor, în special ale lui Vincentiu Babeș. Viața de mai bine de 11 ani a publicației, atitudinea opozițională ascendentă sub dualism confirmă afirmația noastră⁸⁰ printr-o reală depășire, completare, pe parcursul anilor de apariție, a programului inițial. Între ideile cuprinse de acesta, se ridică deasupra celorlalte conștiința de netăgăduit a comunității de interese care îi lega pe toți fiii neamului românesc. Este un gând frământat de multă vreme și rostit nu o dată de Vincentiu Babeș⁸¹. El va conduce ziarul din prima pînă în ultima lună de apariție, se va îngriji de compunerea, completarea și activitatea echipei redacționale.

Salutată de *Gazeta Transilvaniei*⁸², de *Concordia*⁸³ și de personalități marcante ale vieții publice din România⁸⁴, *Albina* debută redactată în Landstrasse, Raisnergasse nr. 3, de un colectiv prestigios⁸⁵, pus sub conducerea propriu-zisă a lui Vincentiu Babeș, deși la început el nu făcea formal parte din redacție. Ziarul îi oferea, ca activist, un mijloc necesar propagării ideilor sale politice, străbătute în toți anii de apariție ai gazetei de aceeași credință activistă. Aceasta în ciuda faptului că, dezamăgiți de strimbătoria legilor dualiste, soții lui de idei, Andrei Mocioni mai întii și pe urmă Alexandru, nepotul acestuia, își vor pierde la scurtă vreme încrederea în activism. Noua publicație îi oferea lui Vincentiu Babeș un prețios instrument de manifestare politică.

Primul redactor responsabil al *Albinei*, ales de Vincentiu Babeș, a fost George Popa, care și-a început munca în colaborare cu editorul Vasile Grigorovița (bucovinean de origine). George Popa, cu studii de drept făcute la Budapesta și de filosofie la Viena, fusese, ca și Vincentiu Babeș, unul din colaboratorii ziarului românesc *Concordia*, unde a făcut o adevărată ucenicie de jurnalist⁸⁶.

Competența grupului redacțional alcătuit de Babeș a fost recunoscută de la început⁸⁷ și confirmată pe parcursul anilor. Subliniem semnificația avută la vremea ei de colaborarea realizată în redacția *Albinei*, între bănățeni și un bucovinean, implicațiile ei larg românești, care nu scăpară spiritului iscoditor al lui Nicolae Iorga; el remarcă

profitul cultural național izvorit din „un fel de comunitate sufletească a românilor de pretutindeni” ce se crease în redacția lui Popa și înlesnise „pregătirea general românească” a generației lui Mihai Eminescu⁸⁸.

Printre primii „albiști”, ucenici ai lui Babeș, se numără și Pavel Rotariu, fost corespondent al ziarului *Neue Freie Presse*. Pentru el, redacția *Albinei* va constitui — din 1866, când a fost angajat ca censor, corector și expeditor⁸⁹ — o școală publicistică în sensul cel mai propriu al cuvântului, unde dobîndi experiența care îl va ajuta mai târziu să desfășoare, fără a rupe legăturile cu Babeș, o rodnică muncă gazetărească în Banat.

În intervalul de mai bine de zece ani de apariție a *Albinei* (27 martie/8 aprilie 1866 — 31 decembrie 1876/12 ianuarie 1877), Vincentiu Babeș a fost obligat să facă schimbări în structura redacției. Calitatea de redactor-responsabil reveni, după retragerea lui George Popa, rînd pe rînd lui Vincentiu Babeș, Iulian Grozescu, Ioan Ciocan și I. Sepetianu⁹⁰. Babeș îndeplini multă vreme îndatorirea de editor și duse, mai mult de cinci ani, greul muncii în redacție, nevoit adesea să-și caute noi co-

laboratori, în locul celor care se retrăgeau. Îl regretase⁹¹ în momentul plecării sale pe George Popa, care a lucrat o vreme și ca editor; de asemenea pe Iulian Grozescu, când, grav bolnav, părăsi redacția la începutul lunii mai 1872 și muri, cîteva săptămîni mai târziu, în Banat⁹². Nici sediul redacției nu se putu menține multă vreme în același loc, la fel cum a trebuit schimbată și tipografia de cîteva ori.

De la început, Vincentiu Babeș a adunat în jurul *Albinei* un cerc de colaboratori și de corespondenți care contribuiau, alături de strădania permanentă a redacției, la asigurarea unui conținut de înaltă factură. Redacția își exprimase încă în primul număr speranța că în afară de „mulți bărbați luminați ai națiunii” care și-au promis deja sprijinul, vor mai fi și alții „... din diferite părți ale patriilor române” ce li se vor alătura.

În primul număr găsim deja numele lui Atanasie Marienescu, entuziast al verurilor populare, care va fi un colaborator asiduu al *Albinei*. Prezența lui Ma-

rienescu se manifestă ca o întrupare literară a sufletului popular viguros și înnoitor. El difuzează în sferile culte valorile născute din popor, servește și educației estetice a cititorilor, precum și culturii românești în dezvoltare, dar și consolidării credinței colective în puterea geniului creator național.

Fig. 15. Atanasie Marian Marienescu.

Vincentiu Babeș l-a avut la *Albina* între colaboratorii apropiați pe Iulian Grozescu, tânăr poet din Banat, căruia, după opinia lui Nicolae Iorga, nu i-a lipsit talentul⁹³. Acesta începuse să activeze ca gazetar de foarte tânăr; dobândise pînă la apariția *Albinei* o experiență remarcabilă și o bună reputație gazetărească, prin materiale publicate în paginile *Umoristului*, ale *Familiei*. La *Albina* publică poezii, comentarii politice, studii de cultură⁹⁴. Dacă o soartă nefericită, mai nefericită decît a tuturor celorlalți colaboratori ai ziarului, nu l-ar fi îndepărtat de redacție, activitatea și talentul său i-ar fi asigurat un loc prestigios în istoria jurnalisticii noastre.

Mai tânăr decît Grozescu, Gruia Murgu Liuba trebuie socotit printre colaboratorii cei mai consecvenți și combativi ai *Albinei* și ai lui Vincentiu Babeș, fapt care l-a confruntat cu procesul de presă și cu condamnarea⁹⁵.

Vincentiu Babeș a obținut colaborări valoroase din partea multor oameni de cultură români: doctorul Paul Vasici⁹⁶, Simion Mangiucă⁹⁷, Ilie Trăilă, Mihai Eminescu⁹⁸, V. A. Urechia⁹⁹, Visarion Roman¹⁰⁰. Lista nu se epuizează; numărul mare de articole nesemnate sau semnate cu pseudonime împiedică stabilirea apartenenței sigure a multor materiale. Ar fi, spre exemplu, de mare interes identificarea sumedeniei de articole cu tematică felurită, arareori semnate, scrise de Vincentiu Babeș însuși, care împinzesc paginile ziarului pe toată durata existenței sale. Numărul lor este prodigios, dacă dăm crezare informațiilor din *Albina* (nr. 117 și 118 din 31 decembrie 1876/12 ianuarie 1877), unde este vorba de circa 5 000 de articole originale scrise și de multe altele îndreptate de Babeș. Reducînd chiar pe jumătate cifra indicată, impresia despre dimensiunea reală a muncii depuse de Babeș la *Albina* — unde în realitate poate fi considerat redactor, editor, colaborator, uneori poate și corector — este copleșitoare. Într-adevăr, se pare că în anumiți ani ziarul era practic redactat în mare parte de Vincentiu Babeș.

Din 27 martie/8 aprilie 1866, pînă la sfîrșitul din 1876, ziarul condus de Vincentiu Babeș a parcurs un drum presărat cu numeroase dificultăți. La debut adoptă un ton destul de potolît, nu numai ca ur-

Fig. 16. Vasile Alexandrescu-Urechia.

mare a faptului că în primele luni ale anului 1866 cauza românească nu ajunsese încă în impas iremediabil, ci și pentru că logica impunea, la început de activitate, o conduită circumspectă, menită a evita coliziunea prematură cu puterea politică. Căci, chiar dacă atacurile nu ar fi vizat în primul rînd și direct administrația centrală austriacă și casa domnitoare, nu trebuie totuși să uităm că pe calea ce o luaseră evenimentele, lovind cu vehemență necontrolată în pregătirile dualiste, putea fi întîlnită la un moment dat adversitatea iritată a elementului dominant cisleithan, care, oricum, rămînea partenerul de tranzacție al nobilimii maghiare.

Albina a fost creată și s-a manifestat pe plan politic ca tribună de presă a activismului. Direcția sa politică era aceea a grupării înfiripate în jurul familiei Mocioni și aliatului lor politic, Vincentiu Babeș. Deși Andrei Mocioni își pierde în 1868 încrederea în eficacitatea tacticii activiste, în succesul luptei naționale chiar, *Albina*, își continuă drumul, urmînd făgașul croit, și acuma, de Vincentiu Babeș. Fără a scăpa de greșeli, ziarul aduse încă mulți ani servicii clubului parlamentar român, nucleu, deși nu tocmai monolitic, al activismului românesc. Politica redacțională nu putea fi mai „personală”¹⁰¹ decît în cazul altor ziare românești, mai vechi sau mai tîrzii, căci prozelitismul său activist s-a mișcat totuși între limite, iar conduita ziarului în fața marilor probleme de interes național dă la iveală o adîncă înțelegere a imperativelor comune sorții tuturor românilor din monarhie, și nu numai a lor. Vincentiu Babeș și Mocioniștii încearcă „... pentru întîia oară” prin mijlocirea *Albinei* concentrarea forțelor românești de pretutindeni¹⁰², dar în fierberea imediat premergătoare înfăptuirii oficiale a dualismului ziarul își însușește și propagă ideea situației aparte a Transilvaniei în imperiu, subliniind lipsa de justificare a pretențiilor unioniste¹⁰³. Or, o situație aparte naște posibilități aparte, concepții deosebite, orientare și acțiune politică specifice. Clarviziunea politică dovedită de Vincentiu Babeș și de redacția *Albinei* menține conduita ziarului în armonie cu înțelegerea realistă a destinului politic al Transilvaniei, amenințat de substratul suprematizator al orientării dualiste.

„ALBINA” ȘI DUALISMUL. REACȚIA AUTORITĂȚILOR

Drumul pe care Vincentiu Babeș a condus *Albina* nu a fost neted, căci timpuriul mesaj antidualist al ziarului¹⁰⁴, opoziția sa crescîndă îl făceau părtaş unui tratament ostil din ce în ce mai mult, pe măsură ce ridica el însuși tonul. Rezervele de la început ale redacției se îm-

puținează repede, cu cit înțelegerea austro-pestană înainta spre înarticularea oficială. „Combinațiunea minunată” ce se învîrtea de stăpîinii zilei se arăta pentru români ca „... o sentință de moarte”¹⁰⁵. Este un veritabil semnal de alarmă, o afirmare publică a caracterului ireductibil al ordinii politice pe cale de instaurare. Popoarele monarhiei, se spunea într-un articol, trebuiau avertizate că „... acel minunat calcul a bună samă va fi fost făcut nu atît fără naționalități, ci cu, și pentru cîteva naționalități, cum se pare chiar contra celorlalte, știți bunăoară ca faimoasa unio trium nationum dinainte de 400 și vreo 31 de ani în Transilvania”¹⁰⁶. Românii condamnă dualismul, declară ziarul lui Babeș. Nu vor nici federalism „... al grupelor istorice”¹⁰⁷, căci altul în Austria se vădise imposibil, dar nici centralism. Ei vor egalitate între toate popoarele din imperiu, participare proporțională la trudă și beneficii. *Albina* a lansat pentru prima dată formula care concentrează natura și tendințele dualismului, aceea de „fedație a duor elemente, duor factori din patria comună, pentru scopul de a predomini asupra celorlalte mai multe elemente, celorlalți mai mulți factori ai patriei comune”¹⁰⁸.

Folosind prilejul oferit de răscoala din Croația, în 1871, ziarul afirmă necesitatea ca popoarele să fie lăsate „să se fericească ele înseși”¹⁰⁹. Este de asemenea sugestiv felul în care Babeș aprecia în aceeași epocă pasivismul: „Pasiviștii zic puterii: nu-ți recunoaștem dreptul, nu-ți recunoaștem legile și măsurile; ne supunem aceloră numai de silă, pe cit timp puterea voastră fizică este superioară; oriunde însă și îndată ce a noastră putere fizică va fi mai mare, vom combate și dărîma legile și măsurile voastre și vom surpa stăpînirea voastră”¹¹⁰. *Albina* cheamă pe intelectuali să colaboreze în acțiunea de pregătire a poporului „... pentru de a-și apuca și păstra el însuși la timpul său soarta sa în mîinile proprii”¹¹¹. România era investită cu sarcina propășirii românismului, al cărui viitor „... zace în unitatea sa limbistică, topografică și de aspirațiuni”¹¹².

Racordată sub raportul teoretic la ideile europene, *Albina* și-a propus de la început să urmeze o cale proprie, cu o ideologie alimentată de suflul înnoitor al „principiului naționalităților”, pus în circulație de diplomația franceză. De la înființarea lui, ziarul n-a avut alt scop decît „a conlucra înaintînd dezvoltarea naturală a evenimentelor, a acelor evenimente pre cari mai de aproape Napoleon al III-lea le-a pus în mișcare pe temeiul principiului de naționalitate și care prin dualismul austro-ungar oblu începură a fi încurcate și împiedicate”¹¹³. Noutatea nu este una tactică, ci de esență, și marchează incompatibilitatea năzuințelor naționale românești cu orice revizuire a vechilor stări de lucruri din imperiul habsburgic, atîta vreme cît acestea dăinuie, fie și în forme adaptate sau modificate, atîta vreme cît ele nu sînt înlăturate radical. Principiul naționalităților exclude orice posibilitate de compromis cu „reînflorirea arborelui putred al dreptului istoric...” — pentru a folosi formularea din *Albina*¹¹⁴ — sau cu alte forme de reglementare politică, fie ele bazate pe forță, pe invocarea „continuității de drept”, a „continuității de stat” sau a tratatelor.

„Nimica mai ridiculos — scria ziarul în 1867 — decît a crede în timpul modern că diplomele, titele ori tratatele ajung a ocupa provincii și fără de voia respectivilor locuitori ¹¹⁵.

Formularea pare surprinzător de îndrăzneată, de nouă, cu atîtea zeci de ani înainte de acreditarea dreptului de auto-determinare ca normă de drept internațional. În lumina aceluiași principiu al naționalităților însă, ea este firească la un popor amenințat de perspectiva dualismului și a deznaționalizării, subliniind felul în care românii din monarhia habsburgică înțelegeau să accepte reglementarea sortii lor politice. Formulată astfel, ideea condamnă, fără s-o spună deschis, însăși structura de stat a imperiului, rațiunea lui de existență, dezavuînd în același timp intenția suprimării autonomiei Transilvaniei, element primordial în programul politic dualist. Într-un asemenea sistem de gîndire, afirmația grupului de la *Albina* că spiritul național la români este popular, că „el nu se dezvoltă din sus în jos, ci din jos în sus” ¹¹⁶, nu face decît să completeze cercul ideilor ce fundamentează atitudinea politică a ziarului, bazată în esență pe principiul egalei îndreptățiri a naționalităților.

Albina condamnă așadar dualismul atît ca principiu, cît și ca formă de organizare a imperiului. Îl condamnă — și aici transpare opinia conducătorului ei, Vincentiu Babeș — în aceiași termeni în care a fost repudiat absolutismul la vremea lui, de români și de alții, căci — se arată în cîteva numere ale ziarului — dualismul înseamnă suprimarea autonomiei Transilvaniei ¹¹⁷, reactualizarea legislației maghiare de la 1848, care căuta să acrediteze primatul așa-zisului drept al „egalei îndreptățiri” personale în schimbul și în dauna libertății naționale, a dreptului național ca prerogativă colectivă ¹¹⁸; dualismul înseamnă în ultimă analiză deznaționalizare, el este contrar intereselor poporului român și prin urmare acesta — proclamă *Albina* — îl respinge cu hotărîre ¹¹⁹.

Albina cheamă astfel la rezistență împotriva transpunerii în faptă a ideii dualiste ¹²⁰. Încorporînd puncte de vedere mai vechi și mai noi, zestrea de idei a grupului de la *Albina* își trage seva din moștenirea politică românească de la 1848, din programele politice elaborate în primii ani ai „perioadei liberale” de Vincentiu Babeș sau de alți oameni politici români, precum și din vigoarea „principiului naționalităților”, care a stat, indiferent de metodele folosite, la baza ideologică a unificării Italiei și a Germaniei. Reamintind cititorilor că în 1848 românii au luptat pe viață și pe moarte împotriva unei stări de lucruri esențialmente dualiste, *Albina* anunță, la 3/15 februarie 1867, reluarea luptei, de data aceasta „pe cîmpul spiritual”, imediat după înfăptuirea oficială a dualismului. „Domnire cu orice preț pretind dualității, se afirmă într-un articol, dreptate cu orice preț pretind naționalii” ¹²¹.

Departate de a identifica poporul maghiar cu guvernul și cu clasele dominante din imperiu ¹²², *Albina* lansează semnalul unei lupte îndelungate pentru conservare națională, concepută în alianță cu slavii din imperiu ¹²³, luptă dusă împotriva unui organism statal ce hărăzise popoarelor sale o soartă inegală. Consecințele inegalității naționale,

ale falsificării constituționalismului și încălcării democrației în Austro-Ungaria — se spune într-un număr al ziarului — vor fi fatale statului dualist. „Ele sunt — se spune în continuare — că deci Austro-Ungaria și cu constituționalismul lor n-au rațiune morală d-a exista. Un stat sau complex de staturi unde dreptatea și egalitatea nu există și nu încape, este o abnormitate, un morb, o pedecă în procesul de dezvoltare și perfecționare a omenimei”¹²⁴.

Antidualismul grupului de la *Albina*, aflat sub patronajul spiritual al lui Babeș, se concretizează prin urmărirea în principal a trei obiective în conduita politică a ziarului: apărarea autonomiei Transilvaniei, amenințată de perspectiva dualistă, sublinierea unității moral-spirituale a întregului popor român, a solidarității general românești, și, în sfârșit, avansarea unor idei îndrăznețe pentru epocă, cum este cultivarea fățișă a spiritului republican, adeziunea la principiile politice care i-au condus pe comunarzii parizieni în acțiunile lor, dragostea manifestă față de democrația reală.

Cum este și firesc, atenția acordată situației Transilvaniei le precede intrucitva în timp pe celelalte, căci intenția de suprimare a legilor votate în 1863—1864 de dieta din Sibiu — sancționate de împărat — respectiv suprimarea autonomiei Marelui Principat apărea, în perspectiva de reorganizare dualistă, drept cea mai amenințătoare. Riposta românilor se impunea deci cu mai multă stringență pe această linie. Încă în 1866, la scurtă vreme după apariție, *Albina* susține ideea situației aparte a Transilvaniei în imperiu, în special în raport cu Ungaria, și subliniază lipsa totală de justificare a pretențiilor unioniste¹²⁵. Românii din Transilvania, spune ziarul, nu voiesc această uniune, tot așa cum o resping și ceilalți români din imperiu¹²⁶. În acest sens, în coloanele ziarului se arată că: „Transilvănenii în actele dietei din 1863 au tratate bilaterale cu capul statului și cari nu pot fi nimicite de nici o dispozițiune unilaterală...”¹²⁷. Nu trebuie să surprindă valoarea pe care oamenii se obișnuiseră să o acorde tratatelor, pactelor consemnate în scris, fie ele între țări, fie între suverani și supușii lor, într-o epocă dominată de o adevărată manie legalistă și în al cărei repertoriu politic cu greu s-ar fi găsit vreun element ce ar fi putut rivaliza, în planul ideilor recunoscute de dreptul internațional, cu puterea tratatelor. Aceasta din urmă este deci pe drept și abil invocată în interesul cauzei românești. În numele poporului român, *Albina* respinge orice măsură politică luată în scopul încorporării Transilvaniei la Ungaria, cerută de promotorii orientării dualiste din imperiu. „Suflet onest și luminat de român nu poate să o dorească (alipirea Transilvaniei la Ungaria) — scria ziarul; ea involvă (implică) degradarea, umilința, nulitatea noastră și ne și încurcă și împiedică în propășirea spre dezvoltare, dar ea, zău, nu va despoia de nici o credință și speranță în viitoriu”¹²⁸. Redacția privește așadar cu bucurie și împărtășește cititorilor știrea că românii din Transilvania păstrează însuflețire pentru autonomia Transilvaniei și pentru legiuirile dietei acesteia din anii 1863—1864¹²⁹, cărora le acordă o deosebită semnificație.

Înțelegerea de către cei de la *Albina* a importanței pe care o avea pentru viitorul poporului român apărarea autonomiei Transilvaniei, mai ales că ea venea din partea unor oameni politici esențialmente activiști, în frunte cu Vincentiu Babeș și Alexandru Mocioni, creează teren pentru aprobarea și susținerea pasivismului ardelenilor, care se bazează pe antecedente constituționale. Mai mult, *Albina* subliniază zădărnicia activismului în Transilvania istorică și proclamă unitatea de interese a tuturor românilor din imperiu¹³⁰. În ciuda deosebirilor de opinie dintre activiști, partizani ai participării la activitatea legislativă, și pasiviști, adversari ai participării la viața parlamentară dualistă, *Albina* vădește un reflex unitar al năzuințelor politice pe care le nutreau toți românii din imperiul habsburgic, consfințind în primii ani de apariție aparentul paradox: două căi diferite, convergente spre același scop.

Vincentiu Babeș apărare și la 1861, în dieta din Pesta, autonomia Transilvaniei; din această idee a făcut mai tirziu, prin intermediul ziarului *Albina*, o esențială revendicare antidualistă¹³¹. Marcind un pas însemnat spre scopul național de căpătii al poporului român — desăvârșirea unității politice — unitatea spirituală și de destin istoric a acestuia umple, ca și stăruința pentru autonomia Transilvaniei, pe care o condiționează, paginile ziarului. Potențind resursele ideologice ale mișcării românești, ideea comunității de interese a tuturor românilor, exprimată în forme felurite se conjugă — atît ca argument al mișcării naționale, cît și ca principiu călăuzitor al ei — cu aceea a autonomiei Transilvaniei. Întîi de toate, ea se face simțită sub forma interesului statornic pentru Principatele Unite, pentru problemele vieții lor publice. Pînă prin 1869 — an în care ziarul se mută la Pesta, și mai puțin după aceea, din motive lesne de imaginat — aproape că nu este număr din care să lipsească rubrica „România”. În ciuda granițelor de atunci, ziarul abordează problemele culturale și economice cu care era confruntat întregul popor român, căci în condițiile politice ale acelor ani nu trebuie să ne așteptăm la o proclamare fără echivoc a dorinței de unire statală. Ar fi însemnat să se înfrunte un risc disproporționat față de șansele concrete de înfăptuire. Este însă mai mult decît sugestiv îndemnul dat cititorilor din imperiu de a dezvolta artele, comerțul, industria „... pentru ca pămîntul românesc să rămînă românesc”¹³², precum și interesul arătat de redacție inițiativelor din „România cea amată”¹³³, în scopul uniformizării ortografiei și gramaticii, pentru a se putea menține unitatea limbii române culte¹³⁴. Unitatea spirituală cu frații de peste Carpați, unitatea sufletească a românilor din „toate provinciile române”¹³⁵, însuflețite de același ideal, se manifestă programatic în coloanele ziarului, subliniindu-se astfel apartenența tuturor românilor la „națiunea română cea mare”¹³⁶. Vorbind despre înființarea „comisiunii filologice” din București, un articol din 1866 declară că, dacă autoritățile nu vor permite membrilor ei din imperiu să plece în Principatele Unite, „... va trebui să ne convingem cu durere cum că conferința nu se va putea întregi pentru a reprezenta toate patriile române (subl. n.)”¹³⁷, făcînd astfel legătura între națiunea română, unitară în conștiința ei, și patria pe care o locuiește, dar pe care vitregia trecu-

tului a brăzdat-o cu granițe politice nefirești. „Este timpul — se spune în altă parte — să ne gândim mai măreț, a privi mai departe, a ne aduce aminte că suntem patrusprezece milioane de români...“¹³⁸, menționându-se în același timp legăturile dintre toate popoarele latine, legături avându-și temelul în originea lor comună. Cu acest prilej, *Albina* publică materiale scrise de învățatul și patriotul italian Vegezzi Ruscalla, protagonist al eforturilor de constituire a unei federații a popoarelor latine¹³⁹, în legătură cu care, în virtutea unor asemenea sentimente, exprimate public de Vincențiu Babeș încă în 1861¹⁴⁰, din România, Transilvania și Banat, i se adresau solicitări insistente. Cu alte cuvinte este propagată ideea sorții îngemănate a tuturor românilor în cadrul mării familii a popoarelor de origine latină, între care „România liberă“, cum este numită în coloanele *Albinei*, trebuia să joace un rol de seamă spre „...regenerarea Europei orientale“, așa cum afirmă ziarul în 1872¹⁴¹, citind o formulare din *Pall Mall Gazette*. Daco-românismul profesat de redacție, evitat în formulări deschise, apare totuși limpede, pentru cine putea să-i înțeleagă mesajul, în articole trimise de colaboratori față de ale căror idei grupul de la *Albina*, neputându-și exprima adeziunea fațășă, se abține foarte sugestiv de la comentarii. Într-un asemenea articol, apare formulată fără înconjur ideea luptei pentru împiedicarea pericolelor de a pătrunde în „...singurul loc unde am mai putea cultiva și salva românismul și realiza visurile noastre de o Daco-Românie, în România liberă voi a zice“¹⁴².

Abordarea problematicii generale românești se îmbogățește cu noi nuanțe în 1875, când începe seria războalelor antiotomane în Balcani, în Bosnia și Herțegovina. „Noi, partida națională română din părțile Orientului și specialmente partea ei din Austro-Ungaria...“ — așa începe un articol¹⁴³ care exprimă adeziunea și simpatia poporului român pentru răsculații slavi din Balcani. În acești ani, redacția dă expresie speranței că „regularea dreptului național de stat al popoarelor de la Dunăre și Balcani este pe tapet“ și că „națiunea română trebuie să între și ea în acest proces și să-și afle și ea locul convenit în noul concert al popoarelor și statelor orientale“¹⁴⁴. Aspirația intimă a redacției *Albinei*, exprimată de multe ori în forme voalate, este eliberarea națională, sperată, chiar dacă nu putea fi dobândită imediat, propagată cu complicitatea subînțeleșurilor, a exprimării aluzive. Nădejdea aceasta este manifestă în anii războiului franco-prusac și în zilele Comunei din Paris, în legătură cu care materialele publicate în *Albina* deschid acces spre alte aspecte ale profilului politic al redacției sale. „Astăzi — declară un articol în 3/5 ianuarie 1871 — credința și speranța noastră este Franca, Republica Franceză. Triumful ei trebuie să fie triumful tuturor popoarelor apăsate, iar cel român, înrudit cu ea, desclinit! [...] Să mărturisim deci în fața lumii, s-o spunem cu voce naltă tuturor cari vor să audă, că națiunea română crede și speră în Franca, în Republica Franceză, de acolo ea și-așteaptă mîntuirea, mîntuirea pe carea pretutindenea aiurea în [za]dar a căutat-o pînă acum“. *Albina* se face astfel ecoul nemulțumirii poporului român din Austro-Ungaria, a cărui soartă politică nedreaptă îl determina să privească în

toate părțile după ajutor. „Așa privim și spre guvernul actual din Franța — citim într-un articol din 19/31 martie 1871 — spre forma de guvernământ și spre oamenii ce o dirig. Este republica cu Thiers în frunte drept cap de executiva republicei. Republica o știm bine, că e națională; chiar și ideea republicei universale presupune drept condițiune prealabilă eliberarea tuturor națiunilor”. Ne aflăm aici în fața celei mai limpezi rostiri a năzuinței naționale, în împletirea sa firească cu idealul democratic. Prețuirea deschisă arătată de redacția *Albinei* principiilor de căpătii ale comunarșilor parizieni¹⁴⁵ și simpatia pentru eforturile republicanilor spanioli, aflați mai târziu în luptă pentru credința lor politică¹⁴⁶, concură și ele spre conturarea unui univers de idei atât de preocupat de imperativul național final și atât de marcat de amprenta spiritul republican.

În 1870 și 1871, Franța, cu evenimentele, cu dezastrele și înfăptuirile ei revoluționare, este omniprezentă în coloanele *Albinei*. Interesul pentru modelul republican francez, compasiunea plină de căldură arătată prizonierilor francezi și victimelor de război, colectele organizate în folosul lor, condamnarea brutalității ocupantului prusac îmbracă, între altele, semnificația unui îndrăzneț, ricoșeu la adresa guvernului dualist de la Pesta. Se știe că pentru oamenii politici maghiari adepți ai înțelegerii cu Casa imperială — în preajma înfăptuirii dualismului și în primii ani ai acestuia — poziția Prusiei, iar din 1871 a Imperiului german, față de Austria a creat Habsburgilor o asemenea situație încât, excluși prin înfrângerea din 1866 de la Sadova din competiția de pînă atunci cu Hohenzollernii pentru realizarea unității germane, au fost nevoiți să caute soluții interne pentru consolidarea imperiului lor, respectiv s-au văzut nevoiți să treacă la o înțelegere de durată cu Deák Ferenc, cu baronul Eötvös și cu contele Andrassy pentru realizarea dualismului cerut de ei. O revanșă austriacă asupra Germaniei lui Bismarck, ca și o victorie franceză în 1870, ar fi putut restabili ascendentul Habsburgilor față de Prusia, le-ar fi dezlegat miinile în raporturile cu Pesta și ar fi antrenat probabil imperiul pe o altă cale de reorganizare decît cea pe care o apucase în 1867. Speranța cu care gruparea politică dualistă maghiară privea în acei ani spre Berlin nu era așadar lipsită de temei. Iată de ce o victorie franceză ar fi produs consternare la Pesta și ar fi fost salutată cu entuziasm de către români; iată de ce din paginile ziarului *Albina* răzbate atîta antipatie la adresa lui Bismarck și de ce puterea Germaniei imperiale de după 1871 este atît de detestată.

Urmărind evoluția ziarului *Albina* în contextul politic al dualismului austro-ungar și îndreptată împotriva lui, se constată o statornică ancorare a redacției în problematica românească și o angajare consecventă în sensul realizării năzuinței de libertate și unitate națională. Evident, militînd pentru autonomia Transilvaniei, pentru o „Daco-România morală”, gruparea de la *Albina* realizează numai acele puncte din programul de perspectivă al mișcării naționale ce erau îngăduite de împrejurările de epocă, dar fără de care n-ar fi fost posibili nici pașii

următori. Se ridică în mod firesc întrebarea : unde trebuie căutate rezultatele acestor eforturi și care a fost utilitatea lor efectivă ?

Deși în mod obișnuit tirajul *Albinei* nu depășea 1 000 de exemplare, nu trebuie să uităm că — așa cum se obișnuia între români în secolul trecut și cum se petrecea dealtfel și cu *Gazeta Transilvaniei*, *Concordia Federațiunea*, *Telegraful român*, *Familia*, sau mai târziu *Tribuna ori Observatoriul* — foaia lui Vinčențiu Babeș era citită de preoți și învățători altor mii de oameni. Cum în politică trebuia să se citească, pentru a folosi expresia lui Babeș însuși, „și printre șire”¹⁴⁷, oamenii cu carte ai neamului, pentru care tilcul formulărilor circumspecte nu era de nepătruns, au furnizat învățătură prețioasă unor mase cuprinzătoare, sădind sau întreținând, prin lectura și comentariile de care era ea însoțită, în sufletele multora, conștiința nedreptății suferite, a unității spirituale a poporului român și a nevoii de a înfăptui un stat unitar pe măsură. Desfășurat pe mai bine de zece ani, mesajul politic antidualist al ziarului *Albina* a contribuit astfel la pregătirea cugetelor, „Suaviter in modo, fortiter in re”, lent dar asiduu, pentru ceea ce la 1 decembrie 1918 va deveni o realitate. Reacția oficialității austro-ungare față de atitudinea politică a gazetei conduse de Vinčențiu Babeș, reacție care nu s-a lăsat așteptată, constituie ea însăși o dovadă despre angajarea antidualistă a ziarului.

Pentru început — suspiciune, supraveghere. Personajul care se afla în fruntea ziarului era cunoscut ca un adversar vechi al ideii dualiste, pe care nu se sfiise s-o combată încă în 1860, printr-o broșură politică¹⁴⁸, iar în 1861 în dieta din Pesta. Un prim raport despre activitatea *Albinei*, cel puțin primul dintre cele depistate de noi, semnat la 9 octombrie 1867 și adresat ministrului-președinte maghiar, contele Andrásy Gyula, ajunge la cancelaria președinției Consiliului de Miniștri în 11 ale aceleiași luni¹⁴⁹; el atrage atenția asupra caracterului dușmănos al articolelor ziarului la adresa ordinii politice interne a imperiului. Materialul care i-a alarmat pe informatorii guvernului este un articol scurt — la rubrica „România”, de care am mai vorbit înainte — care relatează, în numărul 107 al *Albinei* din 1867, în termeni ce nu puteau conveni oficialității austro-ungare, desfășurarea unui banchet ținut la București în 13/25 septembrie 1867, în memoria luptei pompierilor din Dealul Spirii la 1848. La banchet au participat din partea românilor transilvăneni Iosif Hodoș, atunci vicecomite în Zarand, și Alexandru Roman, profesor universitar la Pesta, ziarist și om politic. S-au rostit toasturi, glorificând luptele românilor pentru libertate și independență la 1848, în Dealul Spirii și în Munții lui Avram Iancu. S-a tostat de asemenea pentru unitatea spirituală românească, o realitate vie a epocii, și pentru viitorul național al poporului român. În toastul său, Bogdan Petriceicu Hasdeu spunea, între altele : „Însă la 48, fost-au oare numai pompierii cari au susținut gloria numelui românesc contra străinilor ? Nu ! Pe cînd bravii noștri pompieri din București se luptau piept la piept contra turcilor, viteazul Iancu, popa Balint, Axente și românii din Transilvania umileau trufia maghiară. [...] București sau Abrud tot una, tot țară românească. Ne ajunge a ști numai atîta că în

același an pompierii din București și oamenii lui Iancu de peste munți au apărut aceeași idee românească". Întrunirea a fost dominată de ideea înfrățirii tuturor românilor, de conștiința devenirii lor istorice comune.

Raportul din octombrie 1867 insistă tocmai asupra cuvântării lui Hasdeu. Îi acuză pe Alexandru Roman și Iosif Hodoș de a se fi complăcut în a juca un rol nepotrivit cu calitatea lor de cetățeni ai Austro-Ungariei și cu poziția lor oficială în imperiu, de a nu fi respins "... cuvințele injurioase și ațîțătoare îndreptate împotriva integrității patriei noastre de oratorul de la banchet, B. P. Hasdeu..."¹⁵⁰. Redacția *Albinei* este făcută de asemenea răspunzătoare de o vinovată abținere de la comentariu, de a fi lăsat fără observații textele publicate și de a fi furnizat astfel numeroșilor săi cititori idei pernicioase, precum cea conform căreia Abrudul și Bucureștiul se află ambele în țară românească.

Acesta este doar un exemplu despre felul în care întreținea ziarul *Albina* în popor conștiința unității românești. Avem aici dovada remarcabilei eficacități a unui procedeu ocolit, o simplă lipsă de comentarii, care nu angaja prea mult redacția (fără a o feri totuși de riscuri, după cum se vede), dar care îi aduce meritul de a fi condus la adevărata ei destinație propaganda general românească prezentată de noi în prima parte a acestui subcapitol. Faptul reiese din raportul amintit, în care se atrăgea atenția ministrului-președinte "... asupra foilor române care în permanentă vorbesc pe un asemenea ton, fiind timpul suprem ca guvernul maghiar să pună capăt cu energie acestor veșnice agitații și ațîțării spiritelor și să pună sub supraveghere severă presa română. Credeți, excelență, că această cauză nu e de mică importanță, căci este drept că pe încetul, dar în final totuși permanent otrăvesc acești oameni cu foile, cu cuvântările și cu prelegerile școlare sufletul receptiv al tineretului și corup o generație întreagă..."¹⁵¹.

Textul nu necesită comentarii. Daco-românismul profesat de *Albina* se ascundea sub formulări nu îndeajuns de impenetrabile pentru ochii autorităților. Cancelaria ministrului-președinte, la curent cu atitudinea foii românești, se adresează la 19 octombrie 1867 contelui Eduard Taaffe, ministru de interne al guvernului părții cisleithane a imperiului austro-ungar, transmițându-i, în traducere germană, conținutul articolului din numărul incriminat al *Albinei*¹⁵². Funcționarul Mérey, care semnează actul, nu trece cu vederea atitudinea ziarului românesc, potrivit că guvernului dualist, și cere măsuri împotriva lui, așteptând în același timp ca destinatarul său să informeze mai departe forurile de stat superioare. Nu avem știri despre reacția oamenilor politici austrieci. Este însă de bănuț că ea s-a lăsat așteptată, cu atât mai mult cu cât problema era de o stringență mai mare pentru Pesta decât pentru Viena, căci prin noiembrie 1867 același funcționar revine, în 18 ale lunii, adresându-se de data aceasta cancelarului imperial de la Viena, contele Beust¹⁵³. Informându-l parcă pe un ton de reproș, pe Beust, de intervenția pe lângă ministrul Taaffe din 19 octombrie, Mérey atrage din nou atenția asupra ziarului, pe care-l găsește vinovat de "... cele mai dușmănoase ieșiri împotriva Ungariei", adică a claselor sale dominante, acuzând foaia ro-

mânească de recidivă. Sînt incriminate de această dată numerele 122—129 din 1867, în care „ieșirile” ziarului sînt „reluete cu îndoită îndîrijire”¹⁵⁴, solicitîndu-se intervenția organelor judiciare austriece. Această a doua intervenție a președinției Consiliului de Miniștri de la Pesta a fost determinată, poate urgentată, de un al doilea raport adresat ministrului-președinte maghiar, contele Andrásy Gyula, datat la 16 noiembrie 1867, în care numărul 122 al *Albinei* din același an constituia ținta unor învinuiri ce reflectau violența dedesubturilor antidualiste ale tonului său. Această informare se referă la un articol cu titlul „Mult pățitul Iov românul”, în care, sub formă de parabolă, este condamnată spolierea economică și națională a poporului român de către clasele dominante din Ungaria dualistă. *Albina* este din nou făcută vinovată de a fi publicat materiale „...periculos de aștătoare”¹⁵⁵, care pătrund și se instalează, lent dar adînc, în conștiința oamenilor simpli, creîndu-le convingeri de nezdruncinat, mai ales că „...profesorii nepatrioți și ierarhia bisericească” întreprind cu asiduitate acțiuni similare. Îndeosebi citirea *Albinei* de către preoții de țară în fața sătenilor este socotită foarte periculoasă.

Printr-o ironie de situație, frecventă în raporturile dintre guvernele trans- și cisleithan din Austro-Ungaria, reluarea intervențiilor împotriva *Albinei*, de către autoritățile pestane, este stimulată de o informare care-i învinuia pe intelectualii români de a acționa din sentimente „...îmbibate de reacțiune austriacă”¹⁵⁶. Ironia este dublă, căci acuza cade și asupra lui Vincențiu Babeș, unul dintre oamenii politici români cărui într-adevăr nu i se putea imputa vreo simpatie dinastică. Fapt este că pentru reducerea la tăcere a ziarului era nevoie de concursul oamenilor politici austrieci, în care scop corespondența oficială continuă.

La 26 noiembrie 1867 contele Taaffe îl informa, în sfîrșit, pe ministrul-președinte Andrásy de faptul că a luat cunoștință de conținutul notei din 19 octombrie și că a transmis actul ministrului de justiție austriac, în a cărui competență intra cercetarea celor puse pe seama ziarului *Albina*¹⁵⁷. Vorbînd și ea de „...poziția nefavorabilă a ziarului *Albina*”, nota lui Taaffe era însoțită de textul adresei îndreptate către Ministrul de Justiție, pentru ca ministrul-președinte maghiar să poată lua cunoștință de conținutul ei. Copia intervenției ministrului de interne cisleithan pe lîngă colegul său de la justiție a fost apoi, pe la sfîrșitul lunii noiembrie 1867, înapoiată de cabinetul ministrului-președinte de la Pesta, contelui Taaffe¹⁵⁸.

Chiar dacă ministrul de interne austriac și cancelarul imperial nu se arată alarmați pe măsura colegilor lor din Pesta, investigația și-a urmat cursul. Cercetările Ministrului de Justiție, prin intermediul Procuraturii imperiale centrale la care s-a recurs, s-au terminat la sfîrșitul anului 1867. În 11 februarie 1868, cancelarul imperial Beust îl informa pe Andrásy Gyula că ministrul de justiție și procurorul nu găseau potrivită o urmărire penală a redacției ziarului, ceea ce i se comunică ministrului-președinte maghiar, cu mențiunea că nu ar fi de așteptat o condamnare judecătorească a persoanelor implicate și că mai degrabă

guvernul s-ar vedea într-o lumină nefavorabilă în urma unui asemenea proces. Andrassy este totuși informat că "... s-au luat măsurile cele mai potrivite pentru ca atitudinea ziarului amintit, care în ultima vreme n-a mai fost așa agresivă, să fie urmărită cu atenție, astfel încît pe viitor exesele posibile de pedeapsă vor suporta urmărirea penală" ¹⁵⁹ Autoritățile cisleithane nu par deci înclinate spre o atitudine drastică. Promisiunea făcută lui Andrassy de a supraveghea foaia nu însemna prea mult; pare chiar formulată de circumstanță. E drept că ascuțișul antidualist al atacurilor ziarului nu-i amenința pe austrieci decît indirect, *ipso facto* ele nu cădeau sub incidența legii de presă de dincolo de Leitha.

Eșuînd încercările de împreresuare a ziarului *Albina* prin intermediul unor intervenții oficiale la Viena, reluate și în 1869 la 27 aprilie ¹⁶⁰, guvernul dualist pestan — atacat în continuare, oarecum de la adăpost, de foaia românească — schimbă procedeul. La 27 aprilie, ziua în care Andrassy cerea din nou contelui Taaffe urmărirea penală a ziarului, el solicită și ministrului comerțului retragerea debitului poștal pentru *Albina*, deoarece "... nu încetează a submina în rîndul populației române stima față de legile maghiare, de a deranja înțelegerea între naționalitățile care locuiesc în țară și de a ațîța pătimaș împotriva integrității țării, deoarece din cauza locului de apariție această foaie este în afara razei de acțiune a legilor de presă din țară" [din Ungaria] ¹⁶¹.

Intr-un târziu, abia la 12 iunie 1869 ¹⁶², după ce ministrul-președinte maghiar fusese deja informat (la 10 mai) de ridicarea debitului poștal al *Albinei* ¹⁶³, Taaffe răspundea solicitării din 27 aprilie, în termeni vagi despre lipsa de justificare a unei eventuale urmăriri judiciare și despre supravegherea foii românești, cu care ministrul justiției a însărcinat procuratura din Viena ¹⁶⁴. Conte Taaffe, acum ministru-președinte, era informat despre ridicarea debitului poștal de către autoritățile postane, tocmai prin adresa din 27 aprilie 1869 — care solicită o intervenție riguroasă a autorităților cisleithane — exact în ziua cînd a fost semnată dispoziția adresată ministrului de comerț și fără a se mai aștepta confirmarea acestuia, pîrvenită președinției consiliului abia pe 10 mai.

Mai este de remarcat că, în afară de atitudinea amenințătoare „față de legi în rîndul populației românești și față de integritatea coroanei maghiare”, ceea ce constituie o realitate, redacția *Albinei* mai este acuzată de tulburarea "... pîcii și armoniei între naționalitățile care locuiesc în Ungaria”, ceea ce este un neadevăr, rostit probabil cu intenția de a mări receptivitatea guvernului cisleithan în problema urmărită, atrîgîndu-i-se totodată atenția asupra încălcării legii poștale austriece de către „foaia” lui Vincențiu Babeș ¹⁶⁵. Această din urmă remarcă, cu aerul ei de a le indica celor de la cîrma părții vestice a Austro-Ungariei cum să procedeze, nu putea face o bună impresie la Viena. Oamenii politici de aici erau și așa împovărați de încurcături, pe care nu le voiau suplimentate de pretențiile partenerului lor dualist. Totuși, la 9 iulie 1869 ei îl anunță oficial pe contele Andrassy de încetarea apariției în Viena a foii românești *Albina*, survenită la 4 iulie, după ce mai

înainte, așa cum am văzut, îi fusese retras debitul poștal pentru Ungaria¹⁶⁶, ceea ce însemna că aceasta era în imposibilitate de a ajunge la cititorii ei. Neputînd supune ziarul rigorilor legislației cisleithane, ministrul-președinte maghiar, tot mai puțin convins de eficacitatea intervențiilor sale la Viena, a găsit astfel un mijloc de a scăpa, credea el, pentru o vreme de o publicație incomodă. Oricum însă, Vincențiu Babeș fu nevoit să mute redacția *Albinei* la Pesta.

Ar fi greu de spus dacă în vara lui 1869 autoritățile maghiare socoteau problema închisă, ori urmăreau doar să-l oblige astfel pe Vincențiu Babeș să mute redacția aici pentru a-l putea trage pe viitor la răspundere prin procuratura locală. Fapt este că în 6/18 iulie 1869, deci nu la multă vreme, *Albina* reapare în cea de a doua capitală a imperiului. Ca o primă repercusiune a noii sale situații, redacția este nevoită să modifice pentru o vreme tonul și frecvența materialelor despre România.

Din 1869 pînă în 1876 ziarul *Albina* va apare sub ochii vigilenți ai procuraturii dualiste maghiare și va împărtăși soarta celorlalte ziare de opoziție ale naționalităților, fie ele românești, fie sîrbești sau slovace, soartă care, sub aspectul conflictului cu autoritățile, se concretizează în forma ei cea mai pregnantă prin procesele de presă, frecvente pe așa-zisul teritoriu al Coroanei Sfîntului Ștefan. Dintre acestea, vom urmări desfășurarea unuia, din 1873—1874, pe care l-am găsit mai reprezentativ pentru ilustrarea celei de a doua forme sub care s-a manifestat rigoarea oficială față de ziarul *Albina*, după ce îi fusese o dată ridicat debitul poștal.

Urmărirea penală a plecat, în cazul procesului din 1873—1874, de la articolul nesemnat „Cătră românii din confiniul militar”, publicat în numărul 64 din 23 august/4 septembrie 1873. Scris pe un ton inflamant, articolul acuza cu virulență guvernul de oprimarea națională pe care o practica și cerea alegătorilor români să voteze în alegerile dietale numai pentru deputații români devotați cauzei naționale. Sugestiv pentru promptitudinea autorităților în asemenea împrejurări, a doua zi, la 5 septembrie, ministrul-președinte Szlavay Jozsef aduce chestiunea în discuția Consiliului de Miniștri. Citind articolul în ședință, el declară că acesta era scris „... în stilul cel mai exagerat”, ațîțind împotriva guvernului populația românească, pe care o îndemna „... să aleagă în dieta maghiară deputați de nuanță naționalistă exagerată”¹⁶⁷. Consiliul de miniștri a apreciat că articolul comitea delictul de presă cuprins de paragrafele 9 și 10 ale articolului de lege XVIII din 1848 și a hotărît ca prim-procurorul regal să înceapă un proces de presă împotriva redactorului oficial al foii, Vincențiu Babeș. Delictul respectiv de presă, cum era definit de legislația austro-ungară, consta din: „... conturbarea cu forța a liniștei și ordinii publice”, „ațîțirea urii între naționalitățile care locuiesc în țară” și „calomnierea autorităților publice...”¹⁶⁸.

Kozma Sándor, acuzatorul public în probleme de presă, primește la 6 septembrie 1873 însărcinarea să pornească procesul, în următorii termeni: „Trimițînd în anexă ./, atît articolul în chestiune, în traducere autenticată maghiară, cît și mai multe articole apărute anterior, care

aruncă lumină destulă asupra orientării acestei foi, vă chem și vă împuternicesc, excelența voastră, să porniți acțiunea pe baza paragrafelor citate, pentru articolul apărut în numărul 64 al foii *Albina*, și să urgențați pedepsirea persoanei responsabile" ¹⁶⁹. Se desprinde limpede din text că nu era vorba de urmărirea penală a unei fapte, ci a unei atitudini de durată, a orientării politice, pentru care urma să se plătească multe polițe într-o singură zi de dezbateri la tribunal. Că nu era vorba de un proces oarecare ci de o acțiune punitivă, o spune, *expressis verbis*, ultima propoziție a textului citat. De aceeași „acțiune de pedepsire” vorbește și împuternicirea din partea președinției Consiliului de Miniștri, de care procurorul Kozma Sándor a socotit că are nevoie și i-a fost acordată ¹⁷⁰.

Îndată după primirea împuternicirii, la 14 septembrie 1873, prim-procurorul Kozma Sándor a înaintat actul de chemare în judecată, astfel încât în aceeași zi ajunge în mina judecătorului de instrucție, fiind înregistrat a doua zi, în 15 ale lunii ¹⁷¹. Solicitat de prim-procuror pentru o „procedură rapidă”, judecătorul de instrucție l-a somat în 16 septembrie pe Vincentiu Babeș, asupra căruia se revărsa în primul rînd ostilitatea autorităților, să dea numele autorului articolului într-un termen de opt zile. În 9 octombrie, Babeș ceru o aminare de încă opt zile, la scurgerea cărora au fost necesare noi urgențări, căci redactorul nu se arăta deloc grăbit. La 29 octombrie, în sfîrșit, el declară că preia răspunderea pentru articol în calitate de redactor, așa că judecătorul de instrucție l-a citat pe data de 11 noiembrie, pentru a începe acțiunea penală împotriva lui. Vincentiu Babeș a răspuns în scris, dar nu s-a prezentat decît pe 19 noiembrie, după o altă citație, creînd noi dificultăți judecătorului de instrucție, căci între timp fusese ales deputat în parlament și a făcut uz de imunitatea parlamentară, pentru a întîrzia instruirea procesului. Era nevoie acum, pentru continuarea acțiunii, de autorizația camerei deputaților, o „extrădare” cum se spunea atunci, pe care procurorul Kozma Sándor o cere în 23 noiembrie. La 2 decembrie 1873, procurorul, conștient că era victima unei stratageme, că Babeș voia a „... întîrzia acțiunea de pedepsire”, îi raporta în ciudat despre toate ministrului președinte, plîngîndu-se că nu putea dejuca această tărăgănare ¹⁷².

Dintr-un alt raport al aceluiași prim-procuror regal, către ministrul-președinte Szlávy Jozsef, din 10 martie 1874 ¹⁷³, aflăm ce s-a întîmplat în continuare. După obținerea în 3 februarie 1874 a autorizației din partea Camerei deputaților, cuprinzînd hotărîrea acestuia din 26 ianuarie, Vincentiu Babeș a fost interogat din nou, la 16 februarie. Înainte însă de 16 februarie — așa cum reiese din *Albina* din 20 ianuarie/1 februarie și oarecum și din raport — avocatul Gruia Liuba s-a autodenunțat în scris, arătînd că în lipsa lui Babeș el a fost acela care a condus ziarul și a publicat articolul, ceea ce coincidea cu spusele lui Babeș de la ultima anchetare. Totuși, procurorul și judecătorul de instrucție nu au luat în considerare autodenunțul lui Gruia Liuba, care nu era redactorul oficial al ziarului. Acesta revine, în 18 februarie, declarîndu-se de această dată autor al articolului, făcînd astfel impo-

sibilă urmărirea în continuare a lui Vincențiu Babeș, a cărui pedepsire, reiese din acte, stătea în atenția specială a autorităților.

Reiese din același raport că, prin „eschiva” ziaristilor români, guvernul — reprezentat de prim-procurorul Kozma Sándor și judecătorul de instrucție — se vedea confruntat cu noi dificultăți: folosirea abilă a legilor în vigoare putea duce la împotmolirea definitivă a acțiunii. Urmărindu-l pe Gruia Liuba, prim-procurorul socotea, deși se înșela, că Vincențiu Babeș, principalul sau singurul „vinovat” scapă lesne. Continuând urmărirea împotriva lui, acesta putea protesta pe baza declarației lui Liuba, și ca urmare acțiunea putea fi oprită. Chiar dacă Babeș nu ar fi atacat propria-i implicare și cauza ajungea în fața Curții cu jurați, el îl putea chema pe Gruia Liuba ca martor, în urma depozității căruia verdictul juraților, de achitare, putea compromite guvernul. Guvernul urmărea însă cu orice preț condamnarea lui Vincențiu Babeș, conducătorul dintotdeauna al ziarului, pentru permanentele sale atacuri la adresa dualismului. O spun și documentele citate mai sus, adresate de ministrul-președinte prim-procurorului regal. Pe de altă parte, guvernul nu putea retrage acțiunea fără a suferi o știrbire de prestigiu. Aceasta reiese limpede din spusele prim-procurorului: „Nu pot să propun sistarea acțiunii, pentru că, chiar dacă adevăratul vinovat nu poate fi pedepsit, măcar sustragerea din fața legii să fie răzbunată, și pentru că, fără îndoială, Vincențiu Babeș ar exploata în folosul său sistarea acțiunii”¹⁷⁴.

Kozma Sándor prefera deci ca sustragerea unuia din fața legii să fie plătită de altul, chiar nevinovat. Oricum, sîntem în prezența unei dovezi despre o dublă eroare în interpretarea faptelor: implicîndu-l pe Gruia Liuba, prim-procurorul se făcea vinovat de a acuza un om care, după propria sa convingere de funcționar, era nevinovat, iar continuînd urmărirea lui Vincențiu Babeș, pe care-l socotea „vinovat”, ar fi nesocotit flagrant probele, singurele de care era obligat să țină seama.

Nu avem de ce să nu dăm crezare informației din *Albina* din 20 ianuarie/1 februarie 1874, potrivit căreia Gruia Liuba nu s-a autode-nunțat mai degrabă „... căci tocmai se pregătea pentru cenzura advocațională, peste care numai zilele trecute a trecut”. Ea dă un înțeles în plus — în afară de scopul de a-i împinge pe prim-procuror și pe judecătorul de instrucție în impas juridic — tărăgănirii lui Vincențiu Babeș, care procedase astfel în interesul autorului articolului, căci, după părerea noastră, acesta era totuși avocatul Gruia Liuba, opinia contrară a prim-procurorului nefiind o probă concludentă.

Solicitat să-și spună părerea ministrul-președinte se declară de acord cu prim-procurorul¹⁷⁵; astfel că, la 16 aprilie 1874, Gruia Liuba, nevinovat în ochii celor ce au instruit procesul, ajunge totuși să fie judecat și condamnat la un an și trei luni închisoare, amendă de 500 florini și suportarea cheltuielilor de judecată¹⁷⁶, plătind astfel prețul ostilității acumulate în sferile oficiale austro-ungare timp de mai mulți ani împotriva ziarului *Albina*.

Procesul de presă al *Albinei* din 1873—1874, punct de vîrf al acțiunii represive întreprinse de guvern împotriva foii, prezintă, prin desfășurarea lui, dovada că reacția autorităților era provocată de atitudinea politică generală a publicației românești, de poziția ei antidualistă. Pentru ziarele națiunilor nemaghiare fenomenul este frecvent. Cînd unul, cînd altul, cînd mai multe deodată, acestea își văd redactorii sau colaboratorii în fața judecătorului de instrucție, ori chiar la Vac. *Federațiunea* lui Alexandru Roman a fost și ea greu lovită în acești ani. Condamnări s-au dat și colaboratorilor ziarului sîrbesc *Zastava*, condus de Zvetozar Miletici. Unul dintre ei, George Petrovici, a fost condamnat în 6 august 1874 la 8 luni închisoare și 300 florini amendă, pe lângă suportarea cheltuielilor de judecată¹⁷⁷, mergînd să-i țină tovarășie la Vac colegului său român, Gruia Liuba. Și alte publicații, ca *Gura satului*, sînt supravegheate, după cum unora, care apăreau în afara granițelor imperiului, ca ziarul sîrbesc din Belgrad *Iedinstvo*, considerat dușmănos față de dualism, li s-a interzis pătrunderea în Ungaria¹⁷⁸, întocmai ca ziarului *Albina*. Despre atmosfera generală de șicane în care redacția *Albinei* era obligată să lucreze, să-l lăsăm pe Vincentiu Babeș însuși să ne informeze: „Alb[ina] aici la cei de sus fiind înfricoșat pocită, îi scria el în 10 noiembrie lui Visarion Roman, întîmpină la poștă, apoi la oficiile de controlațiune, ba pînă și la ti-pografie, sistematicamente cele mai dese și mai grele împedecări! De multe ori acestea mă fac să-mi urăsc zilele vieții”¹⁷⁹.

Atenția cu care însăși președinția Consiliului de Miniștri urmărea evoluția acestor ziare și dispunea măsurile represive împotriva lor spune multe în ce privește forța pe care o reprezenta mesajul lor antidualist, odată difuzat în rîndul maselor. Ca și alte ziare românești, *Albina* a dat glas năzuințelor poporului român, aflat în plin proces de afirmare națională, combătînd compromisul dualist ce stătea în calea realizării unității sale de stat. Conduita protestatară a *Albinei* întărea în conștiința poporului român din imperiu încrederea în viitor, în realizarea scopurilor sale naționale, înfruntînd astfel măsurile represive ale autorităților austro-ungare.

ULTIMII ANI DE APARIȚIE AI „ALBINEI”. NOI PROIECTE PUBLICISTICE

În primii doi—trei ani de la apariție ziarul condus de Babeș a fost sprijinit cu larghețe de Andrei Mocioni¹⁸⁰. La sfîrșitul anului 1868 însă, acesta îi face cunoscut lui Vincentiu Babeș că nu se mai simte în stare

să subvenționeze ziarul și nici tipografia proiectată. Momentul este dificil, căci se conjugă cu interzicerea debitului poștal pentru *Albina*, survenită în prima jumătate a lui 1869, an în care Vinčențiu Babeș, destituit din postul de consilier la Curtea de apel pentru atitudinea sa politică, fu nevoit să mute ziarul de la Viena la Pesta¹⁸¹. A existat atunci și intenția de a schimba numele ziarului în *Lumina*,¹⁸² dar primul număr scos de Babeș la Pesta apare cu titlul, programul și prețul cunoscute de mai înainte. O noutate ar fi năzuința redacției, înscrisă programatic, de a face ca ziarul să devină o tribună a clubului „deputaților naționali”¹⁸³.

În 1876 *Albina* înregistrează un regres; apărea de trei ori pe săptămână dar în format mic, iar pentru a o feri de „pericolele ce o amenință de sus”, redacția anunță „un ton mai puțin ofensiv...”¹⁸⁴.

La sfârșitul anului 1876, apariția ziarului încetează; nu din motive materiale, ci din cauza unor greutăți interne „de edare” și a riscurilor ce le înțimpina cu un grup de conducere îndrumat de Vinčențiu Babeș, suspectat de multă vreme de autorități pentru activitatea lui politică. În cuvîntul de adio, redacția își exprima convingerea că ideile propagate de *Albina* „... nu se poate să nu fi pătruns și să nu fi încolțit și prins rădăcini în piepturile române și ele vor răsări și vor dezvolta ramuri puternice și vor marca calea vieții, calea din robia Vavilonului spre pămîntul făgăduinței, spre România și împărăția gîntei lui Traian”¹⁸⁵.

Sub conducerea lui Vinčențiu Babeș ziarul a marcat un moment important în istoria politică și culturală a românilor din Austro-Ungaria. Prin activitatea sa de la *Albina*, Vinčențiu Babeș a deschis drumul ziaristicii politice românești din Banat, cale bătută în anii ce urmară de oameni formați sub mîna lui, la școala redacției din Viena și Pesta. Aprecierile contemporanilor asupra realizărilor *Albinei* și ale conducătorului ei, atît adeviziunea cît și dezaprobarea, trebuie cîntărite cu o circumspecție care să aibă în vedere și pasiunea angajării politice și a resentimentelor personale, generatoare de subiectivism și inevitabilă parțialitate¹⁸⁶. Pentru guvern era în orice caz „antiguvernamentală”, sau „... antipatriotică, urmărind scopuri îndreptate împotriva regimului actual”¹⁸⁷. Sîntem la 13 august 1868, sub dualism.

După dispariția *Albinei*, Vinčențiu Babeș nu a renunțat dintr-o dată la ideea unui organ de presă a cărei conducere să-i aparțină, pentru că nu se putea despărți de utilitatea politică ce decurgea din controlul asupra unei publicații. Intenția lui rămîne fermă de a fonda o nouă publicație la Pesta, dar nu-și întrerupe legăturile cu redacțiile altora, chiar de peste hotare¹⁸⁸.

Așadar, în 1877 preocuparea lui de căpătii este înființarea unui ziar. În noul lui proiect multe elemente erau schimbate. Voia să dea o cuprindere mai mare publicației plănuită, mizînd pe conlucrarea unor cercuri naționale mai largi. Intenția lui venea și în întîmpinarea așteptărilor onora dintre ardeleni, nemulțumiți de *Gazeta* care începuse să „vegeteze”, cum spuneau ei, și de programul tot mai insignifiant al *Telegrafului Român*.

Pe la mijlocul lui noiembrie 1877¹⁸⁹, la Sibiu, Vincențiu Babeș discută unele detalii cu Ilie Măcelariu, personaj receptiv la insistențele dese ale bănățeanului în direcția înfăptuirii unei solidarități organizatorice operante în mișcarea românească, în legătură cu care trebuie pus și acest plan ziaristic comun.

Schimbarea cea mai importantă intervine în problema suportului material. Noua publicație urma să fie susținută de un fond format prin vindere de acțiuni — a cite 100 de florini — din care bani se plănuia și cumpărarea unei tipografii. Acționarii aveau să renunțe la profit pe trei ani. În privința plasării acțiunilor Babeș se arăta optimist. Printre altele, i-a spus lui Măcelariu că Doda ar fi promis să le cumpere pe toate care vor rămâne nevândute; voia prin aceasta să facă impresie? Au rămas pînă la urmă la ideea ca să-i trimită lui Ilie Măcelariu un program și un proiect detaliat de acțiune. S-au mai înțeles ca Măcelariu să comunice totul comilitonilor transilvăneni, dar numai după primirea programului și a proiectului, ceea ce nu s-a întimplat însă pînă în 21 noiembrie 1877, cînd îi scria lui George Bariț anunțîndu-l de toate. Spera să se înțeleagă mai bine cu acesta la viitoarea lor întîlnire¹⁹⁰.

Lui Ilie Măcelariu acțiunea i se părea importantă, și cu siguranță și lui George Bariț, atîta doar că nu este de presupus ca acesta să fi așteptat cu nerăbdare punerea în practică a planului, dat fiind că avea de gînd să scoată el însuși un nou ziar, ceea ce se va și întîmpla nu peste multă vreme prin *Observatorul* (1878).

Și George Pop de Băsești, solicitat de Vincențiu Babeș, îi scria acestuia în 19 noiembrie 1877 că foaia plănuită i se pare necesară „ca piinea caldă” și că era gata să asigure acțiuni din regiunea lui, la rigoare chiar pînă la 1 ianuarie 1878¹⁹¹.

La 29 decembrie 1877 generalul Traian Doda vinduse deja zece acțiuni. Regreta că nu se făcuse invitare la „subscripțiune” cu două—trei luni mai repede și că acțiunile nu se puteau vinde în rate. Numai în Caransebeș, spunea el, s-ar fi vîndut în acest caz un număr dublu. Îl sfătuiește pe Babeș să scoată o programă tipărită, să apeleze la foștii abonați ai *Albinei*, să se adreseze locotenent-colonelului Trașia pentru vînzare de acțiuni la Viena, să-și schimbe intenția cu titlul, prea provocator pentru unii (ignorăm ce titlu își propusese Babeș inițial). Doda face și propuneri, între care *Luminătorul* și *Albina Rediviva*. Susținea că la Caransebeș se socotea mai potrivit ca primul număr să apară la 1 februarie 1878¹⁹². Babeș voise deci ca ziarul să apară la începutul lui ianuarie. În 2 ianuarie 1878, același Traian Doda, entuziast și activ, îi trimitea lui Vincențiu Babeș 700 de florini, prețul a șapte acțiuni. Spera să mai vîndă și altele.

După discuția relatată cu Ilie Măcelariu, Vincențiu Babeș se adresase mai multor fruntași români, cerîndu-le concursul. Unul dintre aceștia era Anania Trîmbițaș. Răspunde și el apelului, dar se arată mult mai temperat decît Doda. Mesajul lui putea de-a dreptul descumpăni. Nu a obținut nici măcar o promisiune pentru cumpărare de acțiuni și privește cu pesimism sfîrșitul întregii afaceri. Sistemul adoptat nu i se pare potrivit. Repetă spusele adresate înainte lui Babeș la Sibiu: scoaterea

unui ziar pe acțiuni nu are șanse. Crede totuși că s-ar fi putut vinde acțiuni dacă exista o programă publicată, sau dacă ziarul ar fi fost deja înființat. Știa însă că cercurile din jurul mitropolitului din Sibiu îl cîștigaseră pe George Bariț pentru a scoate *Observatoriul*, de la 1 ianuarie (sl. v.) 1878¹⁹³.

Acestea le scria Anania Trîmbițaș la 4 ianuarie 1878. Pe de altă parte, Alexandru Roman îi scria lui George Bariț la 6 ianuarie că Babeș voia să scoată un nou ziar, pentru care căuta o subvențiune. El mai afirma că Vincențiu Babeș spusese undeva că noul organ va dispune de ajutoare din fondurile diecezane de la Arad, Caransebeș și Sibiu¹⁹⁴, ceea ce se bate cap în cap cu informațiile de mai sus ale lui Anania Trîmbițaș despre „camarilla metropolitului” și *Observatoriul*.

Buna credință cu care îi vorbise Ilie Măcelariu lui Vincențiu Babeș în 21 noiembrie 1877 este neîndoielnică. Altfel de ce i-ar fi scris lui George Bariț? Acesta însă își avea planul lui, de care se vede că nu-i înștiințase nici pe cei mai apropiați, Alexandru Roman („Acum ne surprinde știrea întreprinderii d-tale”) ¹⁹⁵ și Ilie Măcelariu. Regăsim și aici inevitabila concurență.

Ioan Melianu, aflat în raporturi apropiate cu Vincențiu Babeș, a fost și el surprins de apariția bruscă a *Observatoriului*, despre care nu a știut nimic pînă prin 4—5 ianuarie. A fost derutat — și acesta trebuie să se fi întîmplat și cu alții — de faptul că foaia lui Babeș nu apăruse la 1 ianuarie. Era bucuros de apariția unei publicații mai cumsecade la Sibiu, și chiar îl sfătua pe Babeș, în 7 ianuarie, să amîne cu cîteva luni data la care va scoate noua foaie, pentru a se evita, în interesul cauzei comune, ruina ziarului lui Bariț¹⁹⁶.

În această vreme Vincențiu Babeș dispunea de circa 70 de acțiuni¹⁹⁷ și mai avea promisiuni din alte părți¹⁹⁸. Era iritat de apariția *Observatoriului*, care a zădărnicit într-adevăr vinderea unui număr mai mare de acțiuni în Transilvania. Va fi zăbovit o clipă asupra variantei de a prelua conducerea *Telegrafului Român*, ce pare să ne-o sugereze o scrisoare din 9 ianuarie 1878 a lui Anania Trîmbițaș, care se adresa lui Vincențiu Babeș dezaprobind o asemenea eventualitate¹⁹⁹, fără a uita să sublinieze dorința de a vedea apărută foaia din Pesta. După un răstimp, în martie, aceasta însă tot nu apăruse. Babeș a fixat un nou termen, pe 1 aprilie 1878, nedumerindu-i pe unii, în special din Banat²⁰⁰. E drept, acțiunile subscrise trebuiau plătite, ceea ce pînă în aprilie nu s-a făcut integral. Din suma socotită indispensabilă lipseau 400 de florini neincasați, despre care generalul Traian Doda susținea că ar fi putut fi obținuți dacă apariția ziarului nu întîrziea atîta. Babeș așteptase însă realizarea prealabilă a planului cu acțiunile²⁰¹, al cărui eșec îl va fi convins că întreprinderea nu avea sorți de izbîndă, așa cum dealtfel prevăzuse Anania Trîmbițaș. La sfîrșitul lui 1878, în 17 decembrie, îi înapoie lui Traian Doda cei 800 de florini obținuți pe acțiuni vîndute” spre scopul înființării unei foi române la Budapesta . . .” — spune Doda — după ce acest plan nu s-a putut realiza: „. . . astăzi ni s-a restituit pentru d-a o remite contribuitorilor”²⁰².

Anul 1878 indică sfârșitul fazei a doua din cariera publicistică a lui Vinčențiu Babeș, a angajării personale în activitatea și conducerea unor organe de presă. Se convinge acum că menținerea unui ziar românesc la Budapesta nu mai era posibilă. Chitanța lui Doda²⁰³ o spune limpede. Planul nu a reușit, deși Pavel Vasici susținea încă și în vara lui 1879 că acțiunea lui Babeș mai era în curs²⁰⁴. Este însă cert că acesta și-a schimbat gândul în decursul anului 1879 și că, în urma consfătuirii cu unii fruntași români din Banat, ajunsese la convingerea că editarea unui nou ziar era recomandabilă mai degrabă la Timișoara. În acest interval de timp a primit asigurări de ajutor material din partea protopopului Timișoarei, Meletie Drăghici, și tot acum avocatul Pavel Rotariu, ginerele acestuia, fost bursier al familiei Mocioni, a fost solicitat și s-a angajat că preia conducerea redacției, mijlocind și cauțiunea. El este acela care va convoca întrunirea din 2/14 ianuarie 1880 a intelectualilor din Banat, ținută la Timișoara în scopul dezbaterei programului și al fundării ziarului.

Vinčențiu Babeș se va menține de acum la distanță, mulțumindu-se cu rolul unei „eminențe cenușii”, pe care i-l asigură prestigiul politic și jurnalistic²⁰⁵ de care se bucura în ochii foarte multor conaționali.

După ce pregătise de fapt terenul, prin activitatea lui din anii 1877—1878, continuă să urmărească desfășurarea lucrărilor. Pavel Rotariu îl ținea la curent despre toate. La sfârșitul lui decembrie 1879 îi trimise proiectul de program destinat să fie dezbătut în 2/14 ianuarie 1880. Textul, purtând însemnările lui Vinčențiu Babeș, îi fu retrimis lui Rotariu, care în urma dezbaterilor din 2/14 ianuarie, când îi scrie lui Babeș, trimițându-i și o copie a procesului verbal al ședinței, îl înapoiază acestuia²⁰⁶.

La conferința din 2/14 ianuarie luară parte mai mulți intelectuali români, între ei Pavel Vasici, Pavel Rotariu, Coriolan Brediceanu. Conferința a mărginit viitorul ziarului între limite stricte. Era destinată să fie o publicație „... pentru românii de la Mureș, Timiș și Crișuri, foaie care să le reprezinte mai de aproape interesele vieții și prin aceasta să contribuie la dezvoltarea și consolidarea națiunii române”²⁰⁷. Față de intențiile comunicate de Vinčențiu Babeș lui Ilie Măcelariu în noiembrie 1877, era un regres.

Programul a fost aprobat fără nici o schimbare, în forma dată de Vinčențiu Babeș. Titlul a fost propus de Pavel Rotariu, probail la sugestia aceluiași Babeș, care găsisese variantele avansate de primul (*Vii-torul, Presa Română, Adevărul, Luceafărul, Dreptatea*) cam pretențioase.

Programul este moderat, și în spirit și în formulare. Cuprinde ideea mai veche a lui Vinčențiu Babeș, de luptă pentru „... egală îndreptă-țire a popoarelor conlocuitoare pe terenul coroanei Sfântului Ștefan”, lupta pentru respectarea legilor, pentru ușurarea sarcinilor comune, pentru respectarea drepturilor celor două ierarhii naționale, pentru realizarea unei autonomii a comitatelor „... care să facă decisivă vocea poporului purtător de sarcini”, respectiv a majorității, care erau români. Prima și ultima revendicare sînt semnificative. La urma urmelor,

un program destinat publicității putea fi depășit în activitatea practică a redacției. Nu este însă cazul *Luminătorului*, al cărui prim număr apare la 5/17 martie 1880, lipsit de un colectiv redacțional de valoarea celui de la *Albina*, chiar dacă din primele numere încă apar materiale fulminante, cum este un articol al lui Vinčențiu Babeș din 31 mai/12 iunie 1880²⁰⁸. „De una mie de ani — se spunea în el — abia foarte puține și foarte scurte momente poporului român din Austro-Ungaria i-a fost permis a răsufla, pe când toate celelalte, mai sus amintite popoare, perindându-se și respectiv aliindu-se, pe întrecute ne-au apăsăat, stors, sugrumat”; sau, mai departe: „Cine se mai simte bine, se mai simte fericit, în această țară decât nebunii?”.

Ca angajare în mijlocul cititorilor și a nevoilor lor imediate, *Luminătorul* a făcut un pas înainte față de *Albina*, însă ca anvergură și intenționalitate politică nu, ceea ce va reclama cu timpul înlocuirea lui cu *Dreptatea*. La început influența lui Vinčențiu Babeș asupra *Luminătorului* a fost covârșitoare. Reiese și din scrisoarea trimisă în 15 ianuarie 1880 de Pavel Rotariu, care în urma unor neînțelegeri pe parcurs se declara gata să renunțe la conducerea ziarului dacă Babeș ar fi cerut-o, ceea ce totuși nu s-a întâmplat. Prezența lui Babeș la *Luminătorul*, a fost însă inegală, scăzând mult cu timpul, chiar dacă nu putem lua ca atare o afirmație făcută de el lui Ioan Slavici, la 25 februarie (st. v.) 1886: „Nu scriu și nici inspîr decît foarte rar, de 2—3 ori pe an”²⁰⁹.

Soarta *Luminătorului* deveni precară prin 1889, când Coriolan Bre-diceanu i se adresează în această privință lui Vinčențiu Babeș, cerându-i sfatul²¹⁰. Pe de altă parte, Pavel Rotariu nu trecea drept prea priceput — cel puțin pentru unii — și se făcuse multora nesuferit în anii de apariție ai ziarului²¹¹. În cei 12 ani și mai bine de apariție, conduita, structura numerelor, factura *Luminătorului* nu mai sînt croite de Vinčențiu Babeș, ca în cazul *Albinei*. Gazetar în adevăratul sens al cuvîntului Babeș a fost pînă în 1879, deși relațiile lui cu diferitele redacții nu se întrerup. A scris în *Tribuna*, în *Gazeta*, în *Familia*. Este solicitat de redacția ziarului *L'Europe* să scrie despre mișcarea românească, pe care redacția se angaja s-o sprijine în schimbul unui număr de abonamente²¹². Este o reluare a unei preocupări mai vechi: pro-

Fig. 17. *Luminătorul*, publicație românească apărută la Timișoara în 1880 cu sprijinul lui Vinčențiu Babeș.

paganda peste hotare pentru mișcarea națională. Vincentiu Babeș se adresează pentru abonamente unor oameni politici și de cultură români — Iuliu Coroianu, Miron Romanul, Nicolae Popea, Nicolae Oncu, Coriolan Brediceanu, Ioan Zbiera. Din același interes va acorda mai tirziu atenție revistei *Romänische Revue*, așa cum reiese din corespondența lui cu Corneliu Diaconovici²¹³. În ciuda altercațiilor dintre *Luminătorul* și *Tribuna*, mai ales în perioada de pregătire a Memorandumului, în octombrie 1888, Vincentiu Babeș este cooptat împreună cu Alexandru Mocioni — din considerente politice — în conducerea „Institutului Tipografic”, deci în conducerea *Tribunei*, unde se resimte probabil lipsa unei perfuzii substanțiale. Nu a jucat însă un rol prea important și activ în această calitate. Prin 1889 se și retrage²¹⁴.

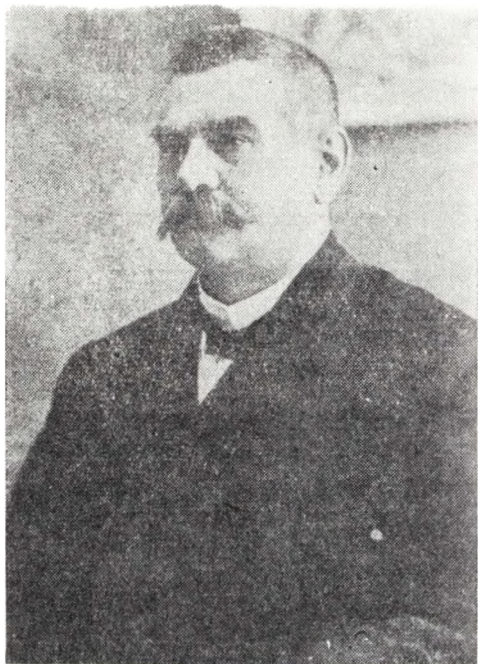

Fig. 18. Coriolan Brediceanu.

Evoluția *Luminătorului* din ultimii săi ani nu mai mulțumea pe nimeni. Alexandru Mocioni, în înțelegere cu alți intelectuali români din Banat și părțile vestice, își pune problema înființării unui nou ziar. Trecutul jurnalistic impresionant al lui Vincentiu Babeș îl va fi determinat pe Mocioni să recurgă la acesta pentru constituirea unui personal de redacție. Babeș s-a gândit la A. C. Popovici, tânăr cu bun condei, cu serioase cunoștințe și cu idei politice formate. Consultat, Corneliu Diaconovici îl găsea

prea avântat și tânăr²¹⁵ pentru a conduce o publicație de talia celei plănuită. Acestea se întâmplau prin decembrie 1891.

Coriolan Brediceanu nu credea nici el că Aurel Popovici, vărul său, ar fi primit conducerea redacției; nici nu-l prea socotea potrivit²¹⁶. Scrisoarea lui Brediceanu, datînd din 6 decembrie 1892, arată că înainte cu câteva săptămîni, în timpul conferinței din 17 noiembrie tinută de intelectualii români la Lugoj în acest scop²¹⁷, încă nu se cunoștea numele viitorului redactor-responsabil. La conferință Vincentiu Babeș și Alexandru Mocioni nu au participat. Este însă de presupus că punctul lor de vedere a fost reprezentat de Coriolan Brediceanu, care a și pledat pentru înființarea unui nou organ de presă, pe cînd Pavel Rotariu era printre aceia care cereau menținerea *Luminătorului*. Prima opinie a prevalat. Nu deținem informații despre eventuala contribuție a lui Vincentiu Babeș la întocmirea programului²¹⁸ și la stabilirea liniilor directoare ale noului ziar, *Dreptatea*, titlu

care, curios, figurase printre cele propuse de Rotariu cu ani în urmă, cînd a fost creat *Luminătorul*. Babeș se numără însă printre fondatorii ziarului; el semnează al doilea, după Zeno Mocioni, foaia volantă care invita la „prenumerățiune”²¹⁹ pentru cotidianul *Dreptatea*, care apăru la începutul lui 1894, sub redacția lui Valeriu Braniște și editat de Corneliu Diaconovici. Aceștia din urmă, fondatorii, printre care și Vincențiu Babeș, i-au trasat însărcinarea de a-l invita pe Braniște să primească conducerea redacției.

La *Dreptatea*, influența directă a lui Vincențiu Babeș s-a făcut și mai puțin simțită decît la *Luminătorul*. Explicația rezidă în retragerea lui din viața politică, ceea ce corespunde aproximativ cu reducerea angajării ziaristice, căci după apariția foii lui Braniște, Vincențiu Babeș — înaintat și în vîrstă — nu se mai antrenează în înființarea de noi organe publicistice sau în îndrumarea lor, fie chiar și din umbră. Continuă însă pînă după 1900²²⁰ să scrie la *Tribuna*, *Dreptatea*, *Gazeta*. Legăturile lui cu presa nu iau sfîrșit decît în anii care i-au precedat moartea.

Acoperind mai multe decenii, activitatea publicistică a lui Vincențiu Babeș, ca formă și în același timp ca instrument al luptei naționale, îl așază printre marii noștri zariști din secolul trecut, care au slujit cu condeiu idealul de emancipare al românilor.

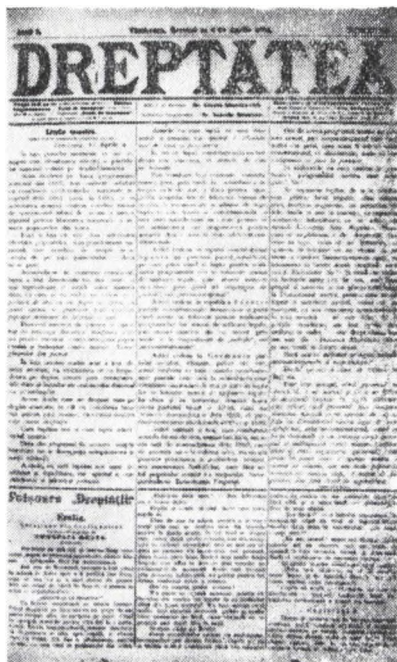

Fig. 19. Pagină din ziarul *Dreptatea* ce apărea la Timișoara.

Preocupări cultural-științifice

ACTIVITATEA CULTURALĂ ÎN AFARA ACADEMIEI ROMÂNE

Ca și alți contemporani — George Bariț, Alexandru Roman, Alexandru Mocioni — Vincențiu Babeș a fost un remarcabil om de cultură. Ajutat și de structura programelor de învățămînt ale școlilor prin care a trecut, dar și sub impulsul unor nevoi resimțite de intelectualii români ai vremii, confrunțați cu cerințele diverse pe care dezvoltarea neamului lor le cerea împlinite, el își formează de tinăr o cultură solidă, cvasienciclopedică. Programul de învățămînt, preponderent umanist, al școlilor de epocă, și-a lăsat amprenta asupra formației sale spirituale. Cunoștințele vaste de literatură și filosofie i-au fost complete, după cum fuseseră și înlesnite, de cele cîteva limbi pe care le posedă: latina, slava veche, germana, maghiara, sîrba; stăpînea într-o oarecare măsură și limba franceză. Cu un asemenea bagaj intelectual, a desfășurat, vreme de mai multe decenii, o amplă și variată activitate culturală și, în parte, științifică. Am spus numai în parte științifică, pentru că Vincențiu Babeș, fără să-i fi lipsit talentul, spiritul critic, hărnicia, nu a fost totuși un om de știință dăruit în primul rînd pasiunii sale; a fost un om politic devotat intereselor poporului său și activitatea politică i-a ocupat cu precădere anii celei mai viguroase puteri spirituale.

A iubit mult creațiile minții, cultura, și pentru ele inseele. Maniera în care le abordează necesită totuși o explicație. Esența ei ne-o furnizează Babeș însuși, definindu-și totodată poziția față de cultură și instruire.

Sub influența vizibilă a unui val întârziat al *Aufklärung*-ului, el a dobândit convingerea, pe care a păstrat-o toată viața, că nenorocirile popoarelor au izvorit întotdeauna din ignoranță și că neamurile neînstruite au fost tratate de oamenii puterii ca o turmă. „Astfel de popoare, spunea el în 1881, n-au voce și îndreptățire, ci numai suspine și necazuri”. Remediul: trezirea omului la cultură, instruirea, luminarea minții. „Nu este popor sub soare — continuă ideea — care devenind odată la acest stadiu de dezvoltare să mai poată fi ținut în jug și tratat ca dobitoc”. În puterea exemplificatoare a istoriei, Babeș găsește un mijloc pentru formarea conștiinței: „Astfel de învățătură este de neprețuit folos pentru poporul nostru, mai virtuos învățându-l în credință pentru un viitor mai bun, făcându-l mai capabil d-a suferi necazurile prezentului și ferindu-l de excese și abuzuri, pe el și pe urmașii săi, când odată el va [fi] stăpînul sorții sale. Dar pe lângă acest folos mai îndepărtat, întreprinderea noastră ne oferă și un folos și o bucurie imediată prin apropierea ce o facem între noi, prin cunoștințele ce le legăm, încrederea ce o cîștigăm, unitatea de idei și aspirațiuni ce o realizăm, care toate ne ajută a continua lupta pentru cultură și existență națională”¹. Este o formulare ce se referă în cea de a doua parte a ei, la încercarea de a înființa un teatru românesc, reflectînd cît se poate de clar substratul național-politic care a stat la baza activității cultural-științifice a lui Vinzențiu Babeș. Pe lângă dovada pe care o face despre caracterul profund politic al acțiunilor culturale ale românilor din monarhia habsburgică, declarația lui ne pune în fața unei constatări făcută și în privința activității sale publicistice, anume că în cultură și în știință el a văzut înainte de toate un instrument de fortificare națională în vederea rezistenței, a luptei pentru drepturi. Structura lui spirituală, construită din elementele unei gândiri eminentemente politice, îl face să privească cultura și știința prin filtrul de lumină al comandamentelor majore, politico-naționale, ale vremii sale. Iată de ce acțiunile pe acest tărîm vor fi de natură mai mult culturalizatoare decît științifică; prima formă oferea o șansă mai concretă de finalizare politică. Preocupările pur științifice, atîtea cîte au fost, răzbat și ele în ultimă instanță spre același țel. Ne-o indică și preocuparea științifică de predilecție a lui Babeș — istoria poporului român, din epoci mai îndepărtate sau mai apropiate.

De o activitate științifică propriu-zisă nu se poate vorbi în anii care au precedat alegerea lui Vinzențiu Babeș ca membru al Societății Literare din București. Acești ani sînt însă plini de acțiuni închinare culturii poporului român. A descoperit de pe băncile liceului puterea irezistibilă pe care o poate da învățătura, în anii în care a avut revelația covârșitoarei semnificații politico-naționale a operei lui Gheorghe Șincai. Ne apare astfel ca foarte firească stăruința lui de a lucra, chiar și fără plată, ca profesor la preparandia din Arad, înainte de revoluție, și ca inspector școlar în Banat, în timpul revoluției. Vor trebui să se ivească condițiile mai prielnice din anii de început ai „perioadei liberale” pentru ca activitatea cultural-instructivă a lui Vinzențiu Babeș, ca și a tuturor românilor dealtfel, să poată îmbrăca forme organizate.

În 1862, ca membru pe viață al Astrei, pentru care făcea oficiul de colector la Viena², Vincențiu Babeș participa la adunarea generală de la Brașov, îndeplinind rolul de raportor al comisiei de cercetare a socotelilor pe anul scurs de la înființare. Tot atunci a făcut parte din comisia pentru revizuirea statutelor, iar în decursul lucrărilor a cerut ca ortografia de orientare etimologică, propusă de comisia filologică, să fie primită numai provizoriu, în lipsă de ceva mai bun. El propune ca adunarea să facă o plîngere la împărat împotriva persecuțiilor la care erau supuși în anumite locuri din Banat românii, atunci cînd foloseau litere latine în locul slovelor cirilice. Propunerea, întîmpinată cu aprobare și de August Treboniu Laurian, nu a fost totuși votată de adunare³ din motive de prudență, lesne de priceput, la numai un an de la înființarea Asociațiunii. Tot în acești ani a fost ales membru de onoare al „Asociației pentru limba și cultura poporului român din Bucovina”. La Arad se număra printre membrii „mai aleși” ai „Asociației pentru cultura poporului român”⁴. Aici prezența lui Babeș, ușurată și de distanța mică, a fost mai resimțită. A fost de față, spre exemplu, și la adunarea de constituire, ținută în 12 mai 1863 la hotelul „Crucea Albă”, sub președinția lui Procopie Ivacicovici. Din comitetul de conducere ales cu această ocazie făcea parte și Vincențiu Babeș, ca și din comisia căreia îi revenea sarcina de a preda împăratului adresa de mulțumire, redactată tot de el⁵. În comisie mai erau Andrei Mocioni, Sigismund Popovici și Lazăr Ionescu. La 11 iunie 1863 delegația este primită de împărat și depune adresa⁶. Vincențiu Babeș participă și la alte adunări ale Asociației din Arad, precum și ale celorlalte societăți al căror membru a fost. Asociația din Arad a beneficiat și mai tirziu de ajutorul său, întreținut mai constant de un sentiment probabil de atașament personal. În 1872 el avansa o sumă de bani pentru tipărirea unor programe necesare desfășurării activității Asociației⁷.

În afară de școală și de presă, a acordat teatrului un credit deosebit în procesul instructiv-educativ, cu atît mai mult cu cît acesta se adresează tuturor vîrștelor. Babeș socotea că forța educativă a teatrului rezidă în aceea că pune în fața mulțimii faptele oamenilor „... constringînd pe spectator a cugeta”. Triumful binelui asupra răului să fie folosit pe scenă, pentru a amplifica puterea de convingere a exemplului destinat să educe. Teatrul însă nu trebuia să evite critica fățișă și drastică a scăderilor, personale sau publice. Dulcegăria de circumstanță este respinsă în fața înfățișării adevărului, chiar cu prețul de a ajunge la constatări dureroase: „Este ca și veninul dulce [dulcegăria — n.n.] care totuși omoară, pe cînd gustările amare dreg stomacul stricat și întăresc organismul slăbit”⁸. În lumina intenției care a condus acțiunile sale culturale, mai poate ridica semne de întrebare împrejurarea că Vincențiu Babeș prețuia înainte de toate istoria romană ca sursă dramatică cu valori pilduitoare ?

Românii din Austro-Ungaria n-au reușit niciodată să aibă un teatru al lor, în limba lor. Dificultățile de a înființa unul, întîmpinate pe mai multe planuri, nu-i puteau totuși împiedica de a-i resimți necesitatea și de a încerca să-l înființeze, inițiativă cu atît mai curajoasă,

cu cît lipsa totală a alocației de stat făcea ca toată nădejdea să se îndrepte spre inițiativa particulară. Vincențiu Babeș face parte din grupul de intelectuali români care au avut în 1870 inițiativa acțiunii. El semnează la 19 februarie apelul adresat intelectualității române din Budapesta de a se întruni pe 28 februarie în „refectoriul redutului orașenesc pentru a se consulta în privința aceasta și a stabili măsurile necesare”⁹. Mai semnau, între alții, Anton Mocioni, George Mocioni, Alexandru Mocioni, Sigismund Borlea, Iosif Hodoș și Iosif Vulcan.

Inițiatorii acțiunii au format la 28 februarie un comitet de cinci însărcinat cu întocmirea unui „program preparativ”. Acesta este publicat sub formă de foaie volantă la 21 martie 1870, sub semnătura lui Vincențiu Babeș, Iosif Hodoș, Petru Mihaly, Alexandru Mocioni, Iosif Vulcan¹⁰. „Inteligența” română din capitala Ungariei era chemată să ia parte, pe 28 martie, la o adunare ce urma să dezbată programul compus de cei cinci. Conform acestuia, o „societate pentru crearea unui fond spre a înființa un teatru național român” urma să fie fondată, pe bază de subscripție. În acest scop, comitetul celor cinci se însărcina să elaboreze un proiect de statute și în interval de trei luni de la publicarea lui în ziare să convoace la Deva o adunare de constituire, la care erau invitați toți doritorii de colaborare. Comitetul își mai lua sarcina de a colecta sumele oferite de donatori, de a le publica în ziare și de a reglementa încasarea și administrarea banilor pînă la adunarea de constituire, în decursul căreia va prezenta un raport amănunțit despre acțiunile sale și starea fondului.

În perioada pregătitoare a adunării de constituire Vincențiu Babeș ia parte activă la urzirea Societății, avînd o contribuție considerabilă la întocmirea statutelor. În decursul adunării de la Deva, din 4—5 octombrie 1870, primește însărcinarea de casier. La 19/31 iulie 1871 îl informa însă pe Iosif Vulcan, secretarul Societății, că numeroase acțiuni și obligații în care se afla deja angajat îl împiedicau să facă față în măsura cuvenită acestei sarcini de onoare, fapt care-l determina să renunțe la ea, trimițînd și „obligațiile rurale”, reprezentînd 400 florini colectați de el în folosul Societății¹¹. În aceeași scrisoare îl mai ruga pe Iosif Vulcan să întocmească raportul despre situația fondului și să motiveze cu ocazia celei de a doua adunări generale de la Satu Mare, la care el nu se putea prezenta, imposibilitatea în care se afla de a face față funcției de casier al Societății. Totuși, va întreține de-a lungul anilor strînse legături cu Societatea, colaborînd la progresul acțiunii de mărire a sumelor disponibile. Mărturii documentare atestă că el a fost acela care a mijlocit ajutorul material oferit Societății de familia Mocioni¹². Colaborarea lui Vincențiu Babeș la acțiunile Societății pentru fond de teatru a fost mai susținută în perioada 1879—1882, răstimp în care a activat ca vicepreședinte al acesteia. Este o perioadă de conlucrare fructuoasă cu Iosif Vulcan, secretar al Societății, tot pînă în 1882¹³.

Ani la rînd, cei doi oameni de cultură români se întâlneau în gări, unul venind de la Budapesta, celălalt de la Oradea, continuîndu-și drumul spre orașele în care se desfășurau lucrările Societății, adunările

ei generale¹⁴. Iosif Vulcan socotea foarte prețioasă colaborarea lui Vincențiu Babeș pentru prestigiul Societății și pentru reușita lucrărilor ei, fie că era vorba de adunările generale, fie de rezolvarea unor probleme financiare. La Baia Mare, în 1882, Babeș a condus lucrările adunării generale, cu care prilej a rostit o interesantă cuvîntare despre valoarea teatrului ca instrument de educație și culturalizare¹⁵. Tot el a condus și adunarea generală de la Sighet, în 1882¹⁶, și a contribuit la organizarea și desfășurarea lucrărilor celei de la Lugoj, în 1888¹⁷. Dar pentru scopurile de căpătii ale Societății meritul principal al lui Vincențiu Babeș rămîne acela de a fi colectat personal sau a fi mijlocit — prin intermediul numeroaselor sale relații personale, al influenței de care se bucura — colectarea unor importante sume de bani destinate fondului, care, în cele din urmă, în lipsa unei finanțări de stat, cu toată insistența lui Babeș și a altor deputați români, nu a ajuns suficient de substanțial pentru a se fi putut proceda la întemeierea unui teatru românesc.

O fațetă definitorie a fizionomiei lui Vincențiu Babeș ca om de cultură se desprinde din concepția sa privitoare la învățămînt. Se cuvine subliniată în primul rînd convingerea lui conform căreia instrucțiunea nu-și putea atinge ținta dacă nu era făcută în limba maternă. Atitudinea lui manifestă s-a făcut simțită și în parlament și în presă. Era, între altele, un motiv important care a prezidat acțiunile sale pentru despărțirea ierarhică și menținerea unor strînse legături în probleme școlare cu consistoriile din Arad, Sibiu și Caransebeș. La 14/26 octombrie 1870 mitropolitul Andrei Șaguna îi făcea cunoscut că fusese ales, de Congresul național bisericesc, membru onorar al Consistoriului Metropolitan școlar¹⁸. După această dată interesul său pentru organizarea școlilor confessionale, pentru compunerea programelor, pentru desfășurarea examenelor s-a menținut multă vreme, fiind solicitat adesea pentru rezolvarea unor probleme spinoase¹⁹.

În interesul învățămîntului, Vincențiu Babeș a întreținut raporturi strînse cu reuniunile învățătoresți și cu învățătorii. Pe unii a încercat să-i sprijine în tipărirea cărților de școală. Ioan Tuducescu din Lipova este unul dintre aceștia²⁰. În colaborare cu George Popa, fostul său redactor de la *Albina*, încercă să pună în circulație o carte de lectură moralizatoare pentru copii, în genul volumului italian *Cuore*, al lui Edmondo de Amicis²¹.

Generații numeroase de intelectuali români — pictorul Nicolae Popescu, Pavel Rotariu, Coriolan Brediceanu, sînt numai cîțiva dintre ei — formați după 1859—60, i-au datorat lui Vincențiu Babeș posibilitatea însăși de a învăța. Dintre zecile de bursieri întreținuți anual în școli de familia Mocioni, pe mulți i-a recomandat Vincențiu Babeș, care s-a îngrijit an după an de administrarea miilor de florini destinați instruirii românilor lipsiți de mijloace materiale²². Pentru tinerii români, Babeș a căutat mijloace de formare profesională și în altă parte. Unora — dintre cei care se pregăteau pentru meserii — le-a găsit ajutor, uneori cu riscul unor animozități, la societatea „Transilvania” din București²³, pentru alții pe lîngă consistoriile episcopale sau la fundația Emanoil Gojdu, la

a cărei administrare a luat parte. Este un merit cultural incontestabil și unul național în același timp, căci mulți dintre oamenii aceștia, avocați, profesori, preoți, învățători, îngroșind rîndurile intelectualității române, au contribuit la menținerea trează a spiritului de conservare etnică de-a lungul unei epoci la al cărei sfîrșit — atunci cînd s-au ivit condiții prielnice, datorită tocmai activității „inteligentei” — poporul român s-a prezentat conștient pe cîmpul Albei Iulii, la 1 decembrie 1918.

Acțiunile culturale numeroase ale lui Vinzențiu Babeș i-au lărgit popularitatea nu numai între românii din imperiu, dar și dincolo de munți, unde era prețuit ca o minte luminată, ceea ce, adăugîndu-se meritelor sale publicistice, au făcut ca, la înființarea Societății Literare, Vinzențiu Babeș să fie unul dintre aleși. La alegerea sa trebuie să fi tras greu în cumpănă și recenta înființare a ziarului *Albina*, pe care l-a condus, remarcabil fapt de cultură — prin structura lui și în condițiile și în vremea cînd a apărut. Ar fi altfel greu de explicat, între altele, de ce din imperiul habsburgic românii aleși pentru a face parte din Societatea Literară fuseseră sau erau aproape toți ziarști de prestigiu ori conducători și sprijinitori de jurnale: George Bariț, Timotei Cipariu, Vinzențiu Babeș, Alexandru Roman, Andrei Mocioni. Este însă cert că oprindu-se asupra acestora, românii din țară avuseseră în vedere includerea în sinul noii instituții a unor spirite pătrunse nu numai de lumina culturii, dar și de suflul viguros al unui militantism național probat. Astfel, pe lângă oameni ca Bariț și Cipariu, învățați cu reputație, viitoarea Academie Română l-a avut membru fondator și pe Vinzențiu Babeș, în sprijinul candidaturii căruia nu puteau fi invocate realizări științifice deosebite.

LA ACADEMIA ROMÂNĂ

La 22 aprilie 1866, în urma unui raport făcut de ministrul de culte și instrucțiune publică C. A. Rosetti, locotenența domnească semnează ordinul de numire a membrilor „Societății Literare Române”. Printre ei figurează și Vinzențiu Babeș, reprezentînd, împreună cu Andrei Mocioni, Banatul²⁴. Membrii din imperiul habsburgic ai „Societății Literare” și apoi ai Academiei Române se apropiau de frații lor de peste munți cu următoarele gînduri: „...întăriți-vă în unire și în cultură, dezvoltăți-vă puterile, și cînd drapelul României va fi acoperit de glorie va restatornici România în vechea ei mărire și putere, o, atunci ne

vom mândri și noi de acel drapel, care este drapelul românesc și prin urmare și al nostru" ²⁵.

Sub egida Academiei Române și în incinta ei, Vincentiu Babeș s-a manifestat în mai multe feluri: prin preocupări științifice de istorie (mai puțin filologice), prin publicații, prin participarea la dezbateri, ca membru în diferite comisii de premiere a unor lucrări, ca participant

Fig. 20. Membri ai „Societății Academice Române“.

activ la administrarea financiară a instituției, ca sprijinitor, în cadrul sau pe lângă Academie, al unor intelectuali cu preocupări cultural-științifice.

Preocupările științifice personale ale lui Vincentiu Babeș s-au ancorat cu precădere în cercetarea istorică. La 3/15 februarie 1894 el îi scria lui Alexandru Mocioni: „Și din această considerație eu îmi făceam planul d-a mă muta d-aci în Germania sau în sudul Monarhiei, ocupîndu-mă numai de continuarea și resp. terminarea opurilor mele istorice demult începute" ²⁶. Mărturisirea lui tardivă — la o vîrstă cînd, apăsător de ani, cu un trecut greu de fapte, nu mai putea duce la bun sfîrșit o adevărată operă de cercetare istorică — face totuși dovada unei pasiuni vechi: studiul trecutului poporului român. Că nu se mai putea înscrie în cîmpul cercetării istorice românești cu realizări de seamă, ne-o dovedește și o altă scrisoare, adresată la 16 septembrie 1899, aceluiași prieten: „Și totuși trebuie să termin în această toamnă (cu problema mănăstirilor — n.n.) și apoi voi vedea de ce mă voi apuca, dacă voi trăi și sănătatea îmi va permite" ²⁷. Explicația faptului că nici pînă la sfîrșitul vieții nu a reușit să realizeze o operă istorică remarcabilă rezidă și în circumstanțele puțin favorabile ale unei vîrste înaintate la care împușinarea altor preocupări presante a creat, în sfîrșit, un loc prioritar îndeletnicirilor științifice.

Interesul lui Vinčențiu Babeș pentru istorie își vădește originea timpurie și prin împrejurarea că în 1878, când i-a ars arhiva²⁸, deținea deja un număr important de documente istorice adunate în scop de cercetare. Din surse mai tirzii înțelegem că adunase aceste documente îndemnat de felul în care considera că trebuia să fie scrisă istoria: pe baza izvoarelor cu a căror mărturie se cerea sprijinită orice afirmație. „Ai dreptate — îi scria la 10 iulie 1895 Ioan Pușcariu — când zici că e de lipsă la orice afirmare să se indice și izvoarele pe care se bazează afirmarea”²⁹.

Sub patronajul Academiei, preocupările istorice ale lui Vinčențiu Babeș au fost diverse. A dat, între altele, atenție arheologiei. Din însărcinarea Academiei și cu banii oferii de aceasta³⁰, el întreprinde, între 6/18 și 13/25 iunie 1883, cercetări arheologice în Țanat, la Berzovia³¹, pe atunci în comitatul Caraș-Severin. Cercetează fortificația romană, adună obiecte, face observații și săpături, pe care a fost nevoit să le întrerupă din cauza muncilor câmpului. Apoi, în informarea sumară, prezentată Academiei la 31 martie 1884, atrage atenția asupra importanței și bogăției în material a acestei zone arheologice, unde afirma că a găsit și urme dacice, subliniind nevoia unor cercetări sistematice, în lipsa cărora piesele arheologice de acolo îmbogățeau muzeele din Viena, Pesta, Timișoara, sau colecțiile particulare. În această acțiune s-a folosit de concursul arheologului maghiar Torma Károly, care în 1881 lucrase în zonă, scriind chiar o carte, aflată atunci sub tipar, și mai avea de gând să sape acolo.

La 31 martie 1884 Babeș propuse ca Academia să ofere 3 000 lei pentru continuarea cercetărilor³². La 2 martie 1885 — cu ocazia informării prezentate în urma cercetărilor pe care le-a efectuat în 1884 — prezentă ideea înjghebării unei „societăți arheologice”, cu participarea lui Torma, ceea ce socotea că va înlesni progresul acțiunii³³. În raportul detaliat prezentat Academiei la 20 martie 1891, în care făcea istoricul acelei părți a Daciei de la ocuparea de către Traian în 102—103 și descria regiunea, Babeș arăta că deși castrul Berzobis a fost un punct roman foarte net expus invaziilor „... acele părți muntoase pină astăzi ascund în sinul lor în toată privința cele mai bogate tezaure istorice și arheologice, ca tot atâtea mărturii clasice asupra originii și continuității locuințelor poporului român din acea parte a Daciei Traiane”³⁴. Este o constatare sugestivă pentru direcția din care Vinčențiu Babeș aborda studiul istoriei, relevantă pentru înțelegerea fenomenului înșuși al continuității.

Cercetările arheologice ale lui Vinčențiu nu s-au concretizat în studii de specialitate. Nu a fost un arheolog în sensul propriu al cuvântului. Încercările sale constituie însă un început privind punerea în valoare, științifică și națională, a vestigiilor civilizației romane și românești din partea bănățeană a fostei provincii. Că a pătruns pe deplin importanța cercetărilor de acest fel ne-o dovedește și stăruința pe care a depus-o pentru lărgirea lor în Transilvania. O judecată istorică cum-pănită l-a ajutat să distingă și componenta slavă intrată în decursul istoriei în alcătuirea patrimoniului limbii române. Împrejurarea aceasta

fi deosebite de unii contemporani, prestigioși în știință și în mișcarea românească, dar care s-au arătat mai puțin permeabili în ce privește ideea contribuției unor elemente nelatine la formarea poporului român.

Convins de prioritatea în timp a elementului românesc și a instituțiilor sale, Vincentiu Babeș a zăbovit cu preferință asupra trecutului medieval al poporului nostru. Sumedenia de însemnări istorice³⁵ rămase de pe urma lui conțin în marea lor majoritate informații referitoare la istoria poporului român, ale cărei izvoare documentare socotea că trebuiau grabnic publicate, după originale sau eventual după copii verificate, de o valoare certă³⁶. În virtutea unor năzuințe spirituale comune, el întreținea legături de colaborare cu prelatul blăjean Ioan Micu Moldovan, de la care primea informații despre nobilimea românească din Hațeg³⁷, cu Miron Romanul, cu Ioan și Ilarion Pușcariu, pe teme de istorie bisericească (despre mitropoliții Sava Brancovici, Daniil Dionisie Novacovici), despre trecutul ierarhiei românești³⁸.

În abordarea trecutului Banatului, Vincentiu Babeș susținea la Academie că nezeitale românești de acolo ar fi avut o evoluție aparte și că „... s-au dezvoltat ca individualități independente și naționale”³⁹, ceea ce-l face să propună, în ședința din 29 martie 1894, finanțarea unor cercetări serioase (sub titlul „Studiu istorico-critic asupra districtelor autonome românești din Banatul Timișan”), în legătură cu autonomia districtelor românești din Banat în evul mediul, cu intenția de a demonstra vechimea mai mare a românilor pe acel pământ⁴⁰. Cu gândul la același teritoriu, el îi scria mai târziu, la 7 noiembrie 1899, lui Enea Hodoș, referindu-se la niște acte provenite de la regii Sigismund și Ludovic I: „În toate aceste documente valahii figurează ca factori de drept public”, și subliniază interesul național prezentat de lămurirea vechilor stări de lucruri și a întinderii acestor districte⁴¹. Militantismul național al studiului istoric reiese din însăși formularea lui Vincentiu Babeș; după cum este la fel de evident și în ce privește cercetarea trecutului Moldovei, la care se referă în ședința din 4 aprilie 1894 a Academiei Române⁴². În 1896, la ședința din 5 martie, Vincentiu Babeș revine cu propunerea de a se scrie o istorie a districtelor românești din Banat, iar Academia acceptă acordarea unui premiu „Alexandru Ioan Cuza” pentru o lucrare istorică cu acest subiect⁴³.

Este de remarcat că și alte propuneri ale lui Babeș, făcute la Academie în legătură cu investigația istorică, izvorau dintr-o intenție practică. Privitor la năzuința manifestată în cadrul Academiei de a face să fie studiată situația țăranului român, el saluta în ședința din 13 aprilie 1899 șansa de a găsi cauzele și mijloacele de înlăturare a „relelor de care suferă populațiunea de la sate, mai prin toate părțile”⁴⁴; iată încă o concretizare a unei sensibilități pe care i-o cunoaștem deja pentru problematica socială.

Credem util a menționa măcar, ca sarcini îndeplinite de Vincentiu Babeș pe linie de istorie la Academia Română, întocmirea unor rapoarte ca membru în comisii de premiere a cărților, precum și prezentarea

unor rapoarte de apreciere asupra acțiunilor de cercetare inițiate și finanțate de Academie. La 12 septembrie 1878, dovedind o bună cunoaștere a faptelor, el prezintă un raport asupra cărții lui Aron Crainic, cu titlul *Avram Iancu sau Horea II*, dar nu-i găsește o suficientă valoare științifică pentru a propune tipărirea ei pe cheltuiala Academiei⁴⁵; în 1879 raportează elogios asupra rezultatelor investigației întreprinse în anul precedent de Nicolae Densușianu în arhivele din Ungaria și Transilvania, în legătură cu istoria răscoalei lui Horea, propunând prelungirea finanțării și recomandând colegilor de preocupări să insiste asupra specificității feudalismului din Ungaria, „asupra situațiunii de tot apăsate a populațiunilor rurale”⁴⁶; revine asupra acțiunii lui Nicolae Densușianu la 6 aprilie 1880, cu propunerea ca pentru meritele sale să i se acorde demnitatea de membru corespondent al Academiei Române⁴⁷. Ca membru în repetate rânduri al consiliilor de decernare a premiilor Năsturel-Herăscu, Lazăr sau Adamachi, Vinčențiu Babeș a întocmit o serie de rapoarte din care menționăm doar două; propunerea de premiere — împotriva opoziției înverșunate a lui B. P. Hasdeu — a volumelor I—V din *Istoria Românilor* a lui A. D. Xenopol⁴⁸ și aceea de amânare a premierii volumului I al cărții lui Nicolae Iorga, *Documente românești din arhivele Bistriței*, apărută la editura Socec, în 1899, pînă la apariția părții a doua (prima cuprindea documente), cu scopul ca Academia să se poată convinge de calitățile istorico-interpretative ale autorului⁴⁹. Opinia era rezonabilă și justificată, dar ea l-a nemulțumit pe Nicolae Iorga, care nici mai tîrziu nu-și putea ascunde amărăciunea cauzată de nereușita lui cu premiul Năsturel-Herăscu. Iată propria lui părere despre episod, despre Academie și despre raportorul Vinčențiu Babeș: „Aceași bună credință era s-o întilnesc la Academie și pentru cărticica elegantă, pe care mi-o editase d. Emil Socec cu Documentele Bistriței. Prezentată la premiu, raportorul Vinčențiu Babeș, bătrîn bănățean cu multe sucituri și mai ales supus multor influențe, a declarat că nu se poate premia singur primul volum, iar cînd a ieșit al doilea, că lucrarea s-a exclus de la considerare devreme ce partea dintîi n-a fost premiată”⁵⁰.

După șirul îndelungat al anilor de prezență asiduă la Academie, lui Vinčențiu Babeș i-a fost acordată, la 1 aprilie 1898, onoarea de a conduce ca președinte secția de istorie pe anul 1898—1899⁵¹.

O problemă importantă pentru cultura românească și îndelung dezbătută la Academie a fost cea a ortografiei. Stabilirea unor norme ortografice cît mai judicioase și mai conforme spiritului limbii, structurii ei și nevoii de expeditivitate, cerută de proliferarea tipăriturilor, mai prezenta — în cazul unei realizări care se putea impune de la sine, prin calitate și avantaje — șansa de a obține un instrument de uniformizare în cultura tuturor românilor, a căror situație politică îi priva de o rețea școlară și culturală unică. Din acest interes, precum și ca mînuitor de condei, Babeș s-a antrenat în disputa filologică, destul de aprinsă în anumite momente, care-i opunea pe adepții etimologismului ciparian promotorilor unei ortografii fonetice.

Prin 1869, Pavel Vasici, după o discuție cu Vinčențiu Babeș asupra atmosferei de la Academie, găsea iminentă dezbinarea de opinie în chestiunea ortografică⁵². În activitatea sa publicistică, Babeș respectase pînă atunci canoanele cipariene, prestigioase printre românii din imperiu, prin meritul lor de a fi subliniat caracterul latin al limbii române și legătura cu celelalte limbi romanice. Nu a fost însă niciodată un etimologist convins, deși în 1869 la Academie se pare că a subscriș sistemului etimologic care a avut cîștig temporar de cauză. La 27 august 1870, opinia lui exprimată la Academie în această privință vădește mai degrabă scepticism față de calitățile principiului etimologic. El spunea, în declarația consemnată de *Anale*⁵³, "... că nu-l preocupă nici uzul nici etimologia, dar nu crede că corpul cuvintelor s-ar ataca prin strămutarea unei litere" și se întreba mai departe: „Vrem clasicitate? Care clasicitate? a limbei noastre sau a celei latine?”. Opinia sa apare cristalizată abia în 1880, dar formularea exclude orice echivoc. El socotea că discuția trebuia să se restrîngă „asupra principiului fundamental nou, adică fonetismul temperat prin necesități etimologice, în loc de principiul de pînă acum, al unui etimologism temperat prin concesiuni fonetice”⁵⁴.

Principiul lui Cipariu adoptat și lansat în public în 1869 nu a găsit teren; el trebuia înlocuit. Babeș declara că stabilirea raportului etimologie-fonetism trebuia făcută cu multă grijă, pentru a se putea găsi măsura potrivită a unui sistem ortografic eficient. Găsea că discuția trebuia să răzbată dincolo de clădirea Academiei, să antreneze publicul literar direct interesat și a cărui părere avea importanță⁵⁵.

„O ortografie — susținea Vinčențiu Babeș — este cu atît mai bună cu cît poate să se răspîndească mai lesne în popor, răspîndind prin mijlocul ei cultura. [...] Ortografia este un instrument iar nu scop. Scopul este lățirea culturii [...] iar singura ortografie prin care vom reuși cu grabă a lăți cultura se vede că este cea fonetică, fiind cea mai simplă, cea mai accesibilă pentru popor”⁵⁶. În consecință, el cerea ca „u” final, sau eufonic, revendicat de Cipariu, Roman, Fontanin, în cazul în care va fi acceptat în continuare, să poarte în mod obligatoriu un semn de scurtare, el nefiind necesar pronunției corecte, spre deosebire de „i” scurt care era, și nu avea nevoie deci de semn de scurtare.

În problema diftongilor greșea însă, căci nu-i considera fixați în limba română, cerînd să se scrie „ó” nu „oa” și „é” nu „ea”, pentru a nu se prejudicia dezvoltarea ulterioară a limbii. În discuția generală despre ortografie, care a ocupat ședințele Academiei ani la rînd, el are însă meritul de a se fi numărat printre aceia care au știut să distingă în ortografia fonetică veșmîntul scris ce se potrivea mai bine cu originea, structura, tendința de evoluție proprii limbii române.

De preocupările de istorie ale lui Vinčențiu Babeș se leagă și cîteva publicații; sînt numai trei: *Notițe biografice asupra vieții și activității decedatului membru al Academiei Române, Andrei Mocioni (Mocionyi)*, publicată în *Analele Academiei Române*, seria II, tom. V/1883, secțiunea II, p. 353—395; Petrus Bod, *Brevis valachorum Transylvaniam incolentium Historia*, scrisă în 1764, rămasă în manuscris și

reprodusă în 25 exemplare litografiate, în 1890, de Vincențiu Babeș ; un manuscris în limba maghiară despre români, reprodus prin litografiere în 1897 de Vincențiu Babeș cu titlul *Memoriul-manuscris al contelui Emeric Mikó despre români*.

Notițele biografice despre Andrei Mocioni le-a scris din îndemnul Academiei⁵⁷. La 12 martie 1881 Babeș făcea cunoscut în scris Academiei că primește însărcinarea de onoare de a culege informații despre viața și activitatea fostului său prieten și colaborator politic⁵⁸. Peste un an, la 19 martie 1882, el da lectură, în incinta Academiei, lucrării sale despre Andrei Mocioni⁵⁹. În același an, la 4 iunie, era informat că tipărirea lucrării în *Anale* va începe curînd, iar la 12 septembrie i se aducea la cunoștință trimiterea iminentă a unei corecturi pentru separatul⁶⁰. Imprimarea propriu-zisă a întîrziat o vreme, dar va începe prin februarie 1883⁶¹.

Importanța lucrării, formulată pe scurt, ar consta în aceea că : a fixat unele date despre viața, activitatea, evenimentele la care a fost părtaș Andrei Mocioni (și Vincențiu Babeș), epoca în care s-au desfășurat ele, unele greu de reconstituit mai apoi din cauza distrugerii arhivei de familie a mecenajilor din Banat ; ca părtaș la multe acțiuni, Vincențiu Babeș s-a putut pronunța, folosind și unele informații personale necuprinse în sursele de altă natură. Lucrarea nu are note ; este de fapt o expunere de istorie națională contemporană, în termenii epocii cînd a fost scrisă, marcată pe alocuri de formularea directă, a rememorării slujite și de informații notate. Pe lîngă participarea personală la unele acțiuni narate, Vincențiu Babeș scrie, nu trebuie să uităm, despre un personaj pentru care a avut multă admirație. Abordarea lucrării cu gîndul de a-i evalua obiectivitatea se cere deci să fie făcută sub semnul cuvenitei precauții.

Istoria lui Petrus Bod, pastor calvin din secolul XVIII, i-a fost semnalată lui Vincențiu Babeș de George Bariț. Acesta arăta la 12 martie 1888 că, ducîndu-și la îndeplinire însărcinarea de a căuta documente și surse inedite, utile istoriei românilor, a descoperit, între altele, manuscrisul lui Bod și un manuscris unguresc anonim despre români⁶². Acestea se petreceau la Academie.

Vincențiu Babeș s-a gîndit să reproducă materialele amintite, în care scop ia legătura, în 1889, cu persoane (în special ortodocși) care puteau sprijini proiectul. De ce s-a adresat în primul rînd ortodocșilor ? Pentru că inițiativa lui fusese determinată, între altele, și de ambiția intelectualilor români ortodocși din Austro-Ungaria de a-și valida și impune unele puncte de vedere în competiția cultural-religioasă, dusă cu intenții retroactive, cu greco-catolicii. Este de fapt o undă a unei reacții tardive împotriva unirii cu Roma și a consecințelor ei. Dovezi ? — acceptarea promptă a mitropolitului Miron Romanul de a sprijini acțiunea⁶³, explicația dată în acest sens de Vincențiu Babeș aceluiași prelat la 9/21 noiembrie 1889⁶⁴, inserarea, după prefață, a unei variante a actului unirii cu Roma, datînd din 7 octombrie 1698.

Primele cinci coli din istoria lui Bod erau gata la 9/21 noiembrie 1889. Lui Nicolae Densușianu, care descoperise actul pomenit al unirii

București 16/26 Ianuarie 1878.

Draga Mirone, al nostru iubis
Mare-ducilorău!

Ne gândește a regăsi proiectul tău foarte
cu Dns Din 22 a c. aceluiași înțeles.

Alții intere, merită pînă la urmă opoziții
al lui Mihailo Duce, — argumentele sale sunt foarte
logice, fapt însă este, că — în Biblioteca Museului
Din Cluj și în literatură maghiară, chiar și în
jurnal lui Henrich Gabor, manuscritul tău de
a contelui Mihailo Duce. Clauzula de autentificare
după ce se poate explica și așa cum Tu a copiat, căci
însă vrea săi, să totu scrijelat, căci Mihailo în
cînta sa a det. Manuscrisul original de sine sunt
fii, ca totu săi cele d'ăcholuare și publicate în
statut de ale sale, când mai departe se va
c. Mihailo Duce, Ardelean-găscu și adimite fidel al
chimii, găs' la moarte sau pre' să acomodat
nitor nici celor politice, nici celor
să — cel puțin pentru noi, cei interesați va fi și
interesul și util, a ne străduge la îndreptarea

Fig. 21. Scrisoare a lui Vinzențiu Babeș despre preocupările sale de istoria
românilor.

rezervate pt. Academia?, pentru Muzeului?, pentru
scrierile? și de a face pentru părțile de cărb. Cluj, Sclajin, Sal-
mar, unde și am cunoscut, care s-au ocupat de studul isto-
riei noastre.

Nu-i totuși, din toate părțile nu-au adăugat primirea în
multăminte. Și aici excepțiile:

La Cluj am adăugat trimiterile amicalei non vecinii și
colaboranții de la Academia Moldovian, Secerșor pentru din-
sul și unul pt. Metropola. La Lugos (coșul, protopopul
nostru, și unul canonicului Poros, pe acesta recunoscăm
dul în persoană, dar cunoașterea publicărilor istorice
din Trivora Ulici și dintr-un pt. de Monografia a Orașu-
lui Bișova, publicate în 1895 în jurnale: Apfa-Runa și
Vișke, lucrări ce dovedesc studiul deosebit de seriose. Nu au
explicat prin apărute și cărți Moldovean și cărți Poros mai
de aproape, făcându-le și unele descoperiri și unele închețări
scientifiche. Într-altfel, închețând pe Moldovean: 1) deia cum
se în părțile Clujului, Sclajului-Satmarului cărbăți, care
interesându-se de Istoria, ar merita să li trâmăd excepțiile
rezervate? — 2) deia Poros avea dreptate, când în epistola
sa către Academia, prin care quita a prezentat o copie
a Istoriei lui Poros, afirmă, că în Cluj, sume în Biblioteca
sa lui Șiparin înca te află acel op. manuscris? —
până în momentul acesta unul nu mi-a dat nici un răspuns
nici măcar adresarea primirii!

Fig. 21. Scrisoare a lui Vincențiu Babeș despre preocupările sale de istoria românilor.

Ce dai Tu la această seară?! - -

În fine, ar pute' dice - în vechi cu această cafeasă
Le rog, să reflectez pe dai de la Teleg. Rom. nu cumva
să fie în cu vâdează Frivola de ieri din Poubagat Wiley

În Sept. anul curente vopși totmai 200 de ani, de
când Metropolitanul Amanant și cu Protogopu s'au a pro
mit scrisoarea, și - vrei, cum ar voi să devine peripetite
prin care a trecut ea la noi în acesti doi secolți! Dar
oici o dată dină apă pe față nu li s'ă pus spățul neobi
vintă ce ni-au scrisoarea prin aiul act - măreț, sacru, cum
il caracterizează amândoi de la Unirea, și prin acest act
ce, din de perfidia și trădare natională, scris - sigur de
cândăni foarte curând românesc!!! - - -

Prin atâtea salutare în Te dai totă inimă al Teu

V. Babeș

și care declara la 12 mai 1890 că nu era de acord cu publicarea lui de către altcineva ⁶⁵, Vincențiu Babeș ⁶⁶ îi răspundea, la 16/28 mai 1890, că lucrarea în curs de reproducere nu era de fapt o publicare, ci o „autografiere” (în fapt litografiere) neînsoțită de comentariu, că vor fi scoase doar 25 de exemplare ce vor intra în „miini sigure”. Deci primul științific al lui Densușianu nu va fi prejudiciat ⁶⁷.

În realitate litograful a tras 30 de exemplare în prima tranșă, deși i se comandaseră numai 25, dar Vincențiu Babeș declara că nici așa nu ajungeau ⁶⁸. Nu este exclus ca mai târziu, lăsind o clipă în uitare promisiunea făcută lui Densușianu, să mai fi scos câteva ⁶⁹.

La 3 iunie 1890 cele 30 (Babeș în prefață declara tot 25) de exemplare litografiate erau gata ⁷⁰. Istoria lui Petrus Bod, cuprinzând informații despre originea românilor, limba lor, istoria lor culturală și religioasă, a fost pusă, deși nu prin editare propriu-zisă, la îndemâna multor intelectuali români. Reproducerea ei a avut și are o importanță în istoriografia românească, între altele prin consemnarea unor informații pierdute mai târziu, ca acelea despre tipografia românească de la Alba Iulia ⁷¹, dar și prin afirmații de natura :

„Romanae originis esse rusticam hanc gentem (românii — n.n.) non est cur aliquis in dubium revocet. Linqvam habent ex latino distortam idioma, in peculiaremque dialectum efformatam”, afirmații dragi oamenilor de cultură și politici români, nevoiți a căuta adesea în trecut, în ascendența latină și în autohtonie, argumente pentru revendicările poporului lor.

Despre cealaltă reproducere făcută de Vincențiu Babeș, tot prin litografie, știm mai puțin. Influențat poate și de George Bariț a crezut la început că manuscrisul ar fi fost întocmit de contele Mikó Imre, mai ales că se afla, ca și cartea lui Bod, printre scrierile donate de conte bibliotecii Muzeului Ardelean. Chiar în titlul sub care a făcut să apară reproducerea, Babeș a pus numele lui Mikó Imre. Primind un exemplar, Ioan Pușcariu și-a făcut o altă părere.

Analizând limba, terminologia și ținta acestei scrieri polemice calvinești, anticatolică, el presupunea că autorul trebuia să fi fost vreun pastor din prima jumătate

a secolului al XVIII-lea, și credem că nu se înșela; paternitatea manuscrisului nu a fost încă stabilită cu certitudine.

Deși scoase în puține exemplare, aceste două scrieri au ajuns totuși să fie cunoscute și folosite, măcar de unii (istoricul Augustin Bunea

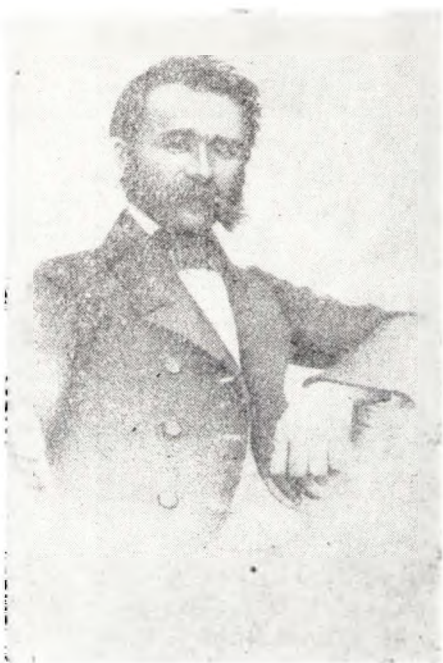

Fig. 22. Ioan Pușcariu.

se număra printre ei), și stau mărturie totodată despre una din componentele activității lui Vinčențiu Babeș ca istoric.

Meritele științifice ale lui Vinčențiu Babeș nu pot aspira la o comparație cu colegii săi de la Academie, Alexandru Odobescu, George Bariț, A. D. Xenopol. El a fost mai mult un om cu vaste cunoștințe, cu spirit de pătrundere și discernământ, cu idei și opinii utile, mijlocind de multe ori influența Academiei, ajutorul ei spiritual și material pentru românii din Austro-Ungaria și nevoile lor culturale. A contribuit la propășirea culturii mai mult cu o știință orală, cu verbul, cu o judecată cumpănită, rostită judicios în problemele prioritare dezbătute, sprijinind inițiative care veneau din afară spre Academie sau impulsuri pornite din ea. Parțial, prezența lui la Academie este caracterizată în cuvinte potrivite, la 26 ianuarie (st. v) 1907, de Ioan Kalinderu, care îl evoca pe Vinčențiu Babeș: „Mulți dintre noi ne aducem cu plăcere aminte de bătrînul cu cuvîntul vioi și cald, blînd și afabil, care se întreținea cu fruntașii noștri politici și literați despre chestiunile la ordinea zilei”⁷².

Vincentiu Babeş și colaboratorii politici, prieteni și contemporanii săi

Prezența îndelungată a lui Vincentiu Babeş în mișcarea românească din imperiu l-a adus în contact nemijlocit cu alte figuri marcante ale vieții publice și culturale românești. Cu unii legăturile au durat și au fost mai strânse, cu alții efemere. Vincentiu Babeş a fost înainte de toate un om politic, și angajarea lui puternică i-a împărțit contemporanii în funcție de aderența la diferite principii și de sentimentele fiecărui. El nu poate fi scos nici sub acest raport din mediul său cel mai frecventat: politica în interes național. Este adevărat însă că raporturile ocazionale și întreținute de activitatea politică au evoluat uneori în prietenie și s-au cimentat prin ea. Este și cazul dialogului de principii și sufletesc, stăruitor în timp, cu mai mulți dintre membrii familiei Mocioni. Alteori competiția politică i-a adus antipatie.

ANDREI MOCIONI

La începutul lui 1850, sau poate încă în decembrie 1849, Vincentiu Babeş ajunge să-i cunoască la Viena pe Andrei și Petru Mocioni, personaje influente, nu numai prin averea și prestigiul dat pe atunci de starea materială, dar și prin remarcabila lor calitate umană. I-au impus de la început.

După anumite informații, și Babeș, deși mai tânăr, ar fi făcut impresie adâncă, la început mai ales asupra lui Petru Mocioni. Știrea este însă greu de controlat¹. Relațiile s-au dezvoltat cu timpul. Anton și George Mocioni intră și ei în acest cerc, dar conlucrarea cea mai susținută îl va lega pe Vincentiu Babeș de Andrei Mocioni, cel mai proeminent dintre frați. Îi apropia dorința comună de a întreprinde acțiuni folositoare poporului lor; îi despărțeau extracția socială, educația primită, temperamentul. Nici vârsta lor nu era apropiată.

Vincentiu Babeș venea, cum am arătat, din lumea țărănească a Banatului. Dobândise o instrucție solidă, continuată toată viața cu sîrg, și dispunea de calități intelectuale mult prețuite de colegii lui de la Preparandia din Arad², și atît de elogios formulate — am văzut deja — de Atanasie Șandor în corespondența lui cu George Bariț.

Fire mîndră și independentă, Andrei Mocioni, aristocrat prin creștere și mentalitate, democrat prin simțire și animat de o manifestă pornire filantropică, rezervat însă în raporturile cu oamenii, simte nevoia unei colaborări întreprinzătoare și caută să-și apropie pe tînărul Babeș, a cărui energie debordantă o descoperise.

Se constituie astfel, sub acoperirea unei garanții materiale solide oferită de Andrei Mocioni, o însoțire între două vârste și două structuri prea puțin asemănătoare, destinată activității naționale, în variatele ei forme de manifestare. Între cei doi bănățeni relațiile s-au strîns în decursul neoabsolutismului, cînd Vincentiu Babeș se afla la Viena, unde putea fi întîlnit adesea — uneori luni întregi — Andrei Mocioni. Colaborarea dintre ei a fost de natură să determine evoluția — politică mai ales — a amîndurora. Babeș a descoperit repede un adevăr din care i s-a făcut de multe ori, și tot de atîtea ori nejustificat, o vină: activitatea politică în condițiile date pretinde, pentru a produce roade, disponibilitate și sacrificiu material, precum și — cel puțin ca punct de plecare — o platformă socială solidă, care în lipsa unei forțe organizatorice constituite și recunoscute ca atare nu-și putea găsi reazim decît în prestigiu, faimă, notorietate, apreciate după barometrul epocii. Or, Andrei Mocioni întrunea toate aceste atribute. Putea și era gata să ofere bani, era un personaj de prestigiu și numele lui prezenta — pe lîngă aceea că asigura acces în cercuri influente, la curte chiar — garanțiile atît de dragi maniei legaliste ce domina scena politică din imperiul habsburgic după revoluție. Vincentiu Babeș s-a folosit din plin de toate avantajele furnizate de tovarășia lui Andrei Mocioni, dar a făcut-o în interesul cauzei unui popor, chiar dacă propria sa activitate politică, și de altă natură, și-a găsit în ele un prețios catalizator. Este greu de presupus că fără o asemenea alianță ar fi găsit în altă parte mijloacele cerute de o activitate care să-i aducă notorietatea egală celei dobîndite de el în primii ani ai „perioadei liberale”. Pe de altă parte, Andrei Mocioni, înclinat cum era la jertfă și faptă, se simțea mai rar și mai anevoie în ipostaza omului dinamic, de condei, pragmatic în politică și tentat să reflecteze sau să zăbovească îndelung asupra fructelor meditației altora în căutarea unor arme de luptă.

Apropierea celor doi se articulează temeinic prin 1859—1861. Numele lor va fi de acum alăturat mereu, pentru mulți ani. Corespondența lui Vincentiu Babeș cu Iacob Mureșanu³ din anii 1860—1861 oferă informații edificatoare în care apare mai sus contribuția fiecăruia la colaborarea începută își găsește o exemplificare grăitoare odată cu apariția broșurii *Cauza limbii și a naționalităților...*, scrisă de Babeș cu ajutorul material al lui Andrei Mocioni; nefiind în prima ei ediție (cea germană) semnată, Mocioni o prezenta în cercuri politice influente din Viena ca o creație proprie⁴. În ediția românească, apărută în același an — 1860 — tot la Viena, Vincentiu Babeș ține să precizeze paternitatea cărții și afirmă chiar că influentul personaj care era Andrei Mocioni a cules din ea idei pentru programul său național⁵. Aceleași raporturi sînt înfățișate de informațiile care au circulat în primii ani ai „perioadei liberale” în legătură cu proiectul de înființare a unui nou organ de presă românesc la Pesta, moment ce asociază din nou în mod public pe Vincentiu Babeș și Andrei Mocioni⁶.

Activitatea lui Andrei Mocioni în Senatul imperial este urmărită cu interes de Vincentiu Babeș, care îi informează pe ardeleni despre desfășurarea ei⁷. Destinul politic al celor doi se împletește strîns o vreme, atît în raporturile cu delegații din deputățiile transilvănene trimise la Viena, cît și în atitudinea față de Casa imperială și guvernul de la Pesta. Este vorba în special de anii 1860—1861, pînă la dizolvarea dietei pestane și încetarea lucrărilor Senatului imperial. În anii următori Andrei Mocioni, dezamăgit, devine mai pasiv din punct de vedere politic. Colaborarea lui cu Vincentiu Babeș se menține însă în preajma și în timpul Congresului bisericesc ținut la Carloviț, după care va avea loc, în decembrie 1864, separarea ierarhică a românilor de sirbi și reînființarea mitropoliei ortodoxe române. După 1865 Andrei Mocioni nu mai este prezent în nici o acțiune politică românească de anvergură. Dimpotrivă, Vincentiu Babeș își intensifică tot mai mult activitatea politică, prin presă, în parlament și în afara lui, consolidîndu-și concomitent relațiile cu Andrei Mocioni, dar și cu alți membri ai familiei acestuia (mai greu de reconstituit din cauza dispariției arhivelor lor și a distrugerii parțiale a materialelor rămase de pe urma lui Vincentiu Babeș). Ceea ce îi unește acum în primul rînd este vasta operă filantropică desfășurată de Mocionești prin intermediul lui Vincentiu Babeș. Investit cu încrederea lor, acesta intermediază între candidați și donatori zecile de burse oferite anual de mecenaii din Banat tinerilor români nevoiași. Multe piese din arhiva Babeș sînt cereri de bursă, adresate prin el familiei Mocioni, sau adrese de mulțumire pentru ajutorul obținut pe seama unuia sau a altuia. Vincentiu Babeș era acela care se îngrijea de verificarea stării materiale a petenților, a rezultatelor lor școlare, de buna distribuire a bursei în orașele unde studiau tinerii respectivi, cărora sumele le parveneau uneori manipulate de un al doilea rînd de intermediari. El întocmea acte, centraliza situații, contribuind uneori și bănește, dădea seamă lui Andrei Mocioni⁸ și publica în ziare — cu scopul de a evita încurcăturile — su-

mele și numele celor cărora le fuseseră ele destinate. Aceasta îl face pe Babeș părtaș la realizarea unei vaste opere caritabile, de care au profitat mai multe generații de tineri intelectuali români.

Sumele acordate ca burse variaiu. Unele erau modeste, dar numărul celor care beneficiau de ele trecea de multe ori de 20 pe an. S-a numărat, printre alții, în rîndul bursierilor lui Andrei Mocioni, și Victor Babeș, ceea ce, alături de subvenționarea *Albinei*, a stimulat nervul ironic al lui Alexandru Roman, sau al altor contemporani.

În 1866 Andrei Mocioni își pune pentru o vreme speranțe în *Albina*, pe care o finanțează dînd prietenului său șansa unei mănoase activități ziaristice. Am spus prietenului său, pentru că deveniseră pe încetul prieteni. Dovada o oferă scrisorile lui Andrei Mocioni către Vinzențiu Babeș, tonul și conținutul lor⁹. Cele trimise de Babeș, din păcate, au dispărut.

Prietenia, politică în primul rînd, a celor doi fruntași români se cimentează prin vizitele tot mai dese ale lui Vinzențiu Babeș la Foeni, unde-și avea moșia Andrei Mocioni, sau la Bulci, Birchiș, Căpîlnaș, unde aveau proprietăți alți membri ai familiei sale. Desele lor consfătuiri i-au obișnuit să se prețuiască unul pe altul. Prietenia, deși solidă, nu pare să fi atins vreodată acea intimitate relaxată care conferă legăturilor dintre oameni valoarea înaltă a comuniunii sufletești totale. Manierele vremii din care se ridicase Andrei Mocioni, mai în vîrstă, o oarecare morgă aristocratică de care el nu s-a putut desprinde au constituit totuși o stavilă. Firea lui distantă, rezervată, contrastantă cu expansivitatea și omniprezența colaboratorului său l-au reținut de la manifestări pline de efuziune, fără să mai vorbim de scăderea progresivă — spre sfîrșitul vieții — a încrederii lui în oameni, de depresiunea morală, vecină cu starea maladivă, din ultimii ani de viață. Scrisorile lui Andrei Mocioni dau dimensiunea proprie a acestei prietenii curioase, reală și solidă, născută însă mai mult din devotamentul comun față de un țel îndrăgit decît din atracția spirituală reciprocă a unor structuri compatibile. Scrisorile încep cu „Domnule” și se termină cu „Ihr Freund”, „Ihr Freund Mocsonyi”, niciodată „Dein Freund”. Ambiguitatea este numai aparentă, dezmințită de legăturile îndelungate și puternice dintre cei doi.

Nu au lipsit nici momentele furtunoase. Unul, poate cel mai zguduitor, se înregistrează prin martie 1869¹⁰. Neînțelegeri politice aparente și un posibil conflict personal par să se fi ivit. Andrei Mocioni îi

Fig. 23. Andrei Mocioni.

face reproșuri aspre lui Vinčențiu Babeș, imputându-i o oarecare lipsă de tact și o insistență obositoare de a se infiltra nedorit în unele acțiuni, chiar în unele afaceri personale ale sale. Pe scrisoarea în cauză a lui Andrei Mocioni (25 martie 1869), Babeș a notat „cea din urmă”, gândindu-se probabil la o ruptură. Izbucnirea lui Mocioni era însă disproporționată. El însuși și-a dat probabil seama, căci în 30 mai 1869¹¹ îi scria din nou lui Babeș, trimițându-i banii pentru studenții săraci. Magnanim dar distant și mândru, Andrei Mocioni era capabil să-și judece prietenul cu severitate, iar Babeș era în egală măsură lucid când cîntărea legătura dintre ei¹². S-a bucurat însă întotdeauna de multă încredere din partea mecenatului din Banat, care-l ruga prin 1879 să mijlocească la Academie cedarea locului său lui Alexandru¹³, nepotul lui mai tânăr și activ, iar Vinčențiu Babeș, din însărcinarea aceleiași Academii, întocmea, doi ani mai târziu, după moartea prietenului său, cunoscutele *Notițe biografice*...

ALEXANDRU MOCIONI

Cu Alexandru Mocioni, Vinčențiu Babeș trebuie să fi întreținut un schimb epistolar foarte intens, din care nu ne-au parvenit însă decît crîmpeie¹⁴, ceea ce îngreuiază reconstituirea mai fidelă a unei tovărășii foarte strînse, de idei și de acțiune, extinsă pe mai bine de trei decenii.

Alexandru Mocioni, cu aproape 20 de ani mai tânăr decît Vinčențiu Babeș, a devenit la începutul dualismului principalul exponent al familiei Mocioni în activitatea politică. Din această epocă trebuie să dateze și legătura mai strînă cu Babeș. Omul politic consacrat și plin de experiență care era Vinčențiu Babeș va fi descoperit de timpuriu inteligența scilpitoare a tînărului Mocioni și va fi cîntărit repede valoarea unui asemenea element în lupta de emancipare a poporului român.

Foarte instruit și distins, Alexandru Mocioni a făcut asupra tuturor contemporanilor o impresie covîrșitoare, și în imperiu, printre români sau neromâni, și în România. Apropierea dintre el și Vinčențiu Babeș ar fi putut începe și din îndemnul credinței comune în activism dar, mai întîi, credem noi, din tentația spre conlucrare a două spirite ce-și găseau reciproc corespondent și completare în reflexie și în analiza politică, a prezentului și a viitorului. Ceea ce lipsise în raporturile dintre Vinčențiu Babeș și Andrei Mocioni, se realiza pe deplin între primul

și nepotul celui de al doilea : o reală comuniune, spirituală și de concepție, ocazionată de contactul a două structuri cu multe canale de comunicație între ele. Manifestările lor vor ajunge cu timpul atât de concordante, încât opinia românească, cu aprobare sau neplăcere, s-a obișnuit să-i numească prin formula Babeș-Mocioni sau Mocioni-Babeș, destinată să desemneze cu precădere o anumită concepție și o conduită politică, la care au aderat și alți reprezentanți ai mișcării românești.

Colaborarea lui Vinčențiu Babeș cu Alexandru Mocioni nu vine deci în continuarea relațiilor sale cu Andrei Mocioni. O perioadă ele se suprapun. Îi găsim alături încă la 20 martie 1869, făcând împreună cu Eugen, fratele lui Alexandru, un turneu politic în Banat¹⁵. Colaborarea, transformată curînd în prietenie durabilă, se concretizează, după retragerea lui Alexandru Mocioni din viața parlamentară (18 aprilie 1874), în alte acțiuni, legate în primul rînd de înființarea Partidului Național și de unificarea lui, iar după 1882 atitudinea lor se va armoniza perfect în cursul acțiunii memorandiste. Afirmția lui Vinčențiu Babeș din 1887 că problemele „de interes public niciodată nu le tranșez după al meu cap, ci dacă pe alții nu am, apoi cel puțin cu domnii Mocionești le comunic și discut, respectiv pun la cale”¹⁶, este valabilă și pentru anii dinainte și pentru cei ce urmară, dar se referă în primul rînd la Alexandru Mocioni.

Concordanța de opinie și conlucrarea în probleme de partid s-a dovedit binevenită prin potențarea forțelor ce vizau realizarea unei solidarități efective de acțiune a P.N.R. Este sigur că elementul dinamic și de inițiativă era tot Babeș. La 9 ianuarie 1878 Anania Trîmbițaș îi scria lui Vinčențiu Babeș că o eventuală stabilire a acestuia în Ardeal ar avea printre urmări și faptul că membrii familiei Mocioni „... vor deveni și mai neutrali sau pasiviști în chestiunea națională”¹⁷. În conflictul grav care i-a confruntat cu tribuniștii, furia acestora se dezlănțuie asupra amindurora, dar ei sînt de aceeași părere cînd era vorba asupra cui trebuia să cadă greutatea răspunderii. Eugen Brote, deși de parte de a-l menaja pe Vinčențiu Babeș, îl socotea pe Alexandru Mocioni în 1889 adversarul cel mai redutabil, fără al cărui concurs primul nu putea face mare lucru¹⁸. Vinčențiu Babeș în schimb, afirma la 3/15 februarie 1894 că tribuniștii nu pierduseră speranța de a-l cîștiga pe Alexandru Mocioni, pe care se străduiau să-l separe de el, Babeș fiind socotit că poartă „vina tuturor relelor...”¹⁹. În realitate era vorba nu

Fig. 24. Alexandru Mocioni.

de idei imprumutate sau de predominarea unuia asupra celuilalt, ci de conjugarea în acțiune a două intenții identice, născute din analiza cu rezultate similare a unor realități trecute prin filtrul de judecată a două spirite independente dar convergente. Prestigiul lor politic imens, aprobat sau detestat, dar cu care au stat mulți ani în fața contemporanilor, nu descinde din alianța lor, ci din puterea personalității individuale, care asociată a dat forță unor acțiuni comune.

Relațiile strînse pe care Babeș le păstrează și după moartea lui Andrei Mocioni cu alți membri ai familiei acestuia gravitează mai mult în jurul lui Alexandru Mocioni. Cordialitatea lor răzbate din corespondență. În 3/15 februarie 1894, spre exemplu, Babeș se plîngea de greutatea familială, scriindu-i lui Alexandru Mocioni aproape cu deznădejde²⁰. „Liber Vityó” (diminutiv de nuanță sîrbească frecvent în Banat pentru Vincențiu) — i se adresa Alexandru Mocioni prietenului său, la 17 iulie 1901, comunicîndu-i durerea pricinuită de moartea fratelui său Eugen — „Niemand wird dies Wohl besser verstehen als Du mein alter und treur Freund”²¹. Sînt lucruri foarte intime, ce nu se rostesc decît de oameni între care prietenia îndelungată și stabilă instau-

rează o adîncă comuniune sufletească. Ele dau măsura adevărată a raporturilor dintre acești doi mari oameni. Se pare că în întreaga familie Mocioni, Vincențiu Babeș deținea rolul unui prieten foarte prețuit. Valeriu Braniște relatează un episod grăitor în această privință²².

Anton Mocioni nu se împăca cu proiectul de căsătorie al fiului său Zeno, a cărui alegere nu o agrea; Zeno s-a căsătorit totuși și bătrînul l-a dezmoștenit, pentru ca mai apoi, cînd i s-a născut un nepot (tot Anton), să-l declare pe acesta moștenitor, cu drept de uzufruct pentru Zeno, iar pe Vincențiu Babeș și Alexandru Mocioni epitropi ai unei averi de vreo zece milioane florini.

La Viena, Babeș a stat într-o casă a lui George Mocioni²³, iar la Budapesta (1887) tot în „casele Mocioneștilor”²⁴.

Suspiciunea nu a întîrziat să apară. Ioan Slavici, spre exemplu,

scria redacției *Albinei*, la 5/17 februarie 1874, vizîndu-l desigur pe Vincențiu Babeș, că va condamna și combate „... abuzul ce după supozițiile mele se face de punga și reputațiunea distinsei familii Mocioniane”²⁵. Acuza, străvezie dar nedreaptă, a putut contribui la apariția

Fig. 25. Valeriu Braniște.

unei viitoare ostilități politice, îndelungate și neiertătoare. Prezența lui Babeș între Mocionești a menținut și după moartea lui Andrei deschisă calea pentru solicitările pornite din nevoile poporului român spre locul din care ajutorul a fost adesea și cu îndreptățire așteptat. Prin Vincențiu Babeș, Artemiu Alexi le solicita sprijinul pentru acțiuni culturale, Teodor Mihali, Ioan Rațiu²⁶, pentru înființarea sau consolidarea unor instituții de credit, iar Alimpiu Barbolovici, vicarul greco-catolic din Șimleul Silvaniei, îi scria la 27 februarie 1887: „Vă rostesc adîncă mulțumită, precum magnificenței voastre, așa și ilustrei familii de Mocioni, pentru mărinimosul sucurs întins spre întemeierea institutului nostru de credit și economii «Silvania»...”²⁷.

Prietenia lui Vincențiu Babeș cu Alexandru Mocioni, principala axă de legătură a primului cu întreaga familie Mocioni, netulburată de disensiuni, va lua sfîrșit numai odată cu moartea fostului conducător al *Albinei*, survenită în 1907.

ALEXANDRU ROMAN

Profesorul și ziaristul Alexandru Roman, una dintre figurile proeminente ale scenei publice românești din secolul trecut, a intrat în contact stabil cu Vincențiu Babeș cîndva la începutul „perioadei liberale”. Nu se poate presupune o legătură cît de cît permanentă înainte de 1860. Erau — fiind apropiați și ca vîrstă — persoane puțin cunoscute în viața publică românească din anii imediat următori revoluției; a fost nevoie de tumultul politic al anilor 1860—1861, pentru a-i scoate pe amîndoi din umbră și a le mijloci contactul și confruntarea.

Alexandru Roman, ginere al lui Sigismund Pop și proaspăt redactor al ziarului *Concordia*, asistă în acești ani la activitatea politică răsunătoare a lui Vincențiu Babeș, în parlament sau în afara lui. Babeș și aliatul său politic, Andrei Mocioni, recurg la ziarul condus de Alexandru Roman pentru ajutor publicistic în acțiunea de despărțire ierarhică a românilor ortodocși de patriarhia din Carloviț, sau pentru a publica bursele acordate de familia Mocioni, în sfîrșit, pentru rezolvarea altor probleme ce stăteau în fața mișcării românești din Banat și Transilvania. Spre a-și crea o platformă politică, Vincențiu Babeș a publicat în 1860 o broșură cu conținut militant, des menționată de noi, și tot în același scop Alexandru Roman caută să se folosească, începînd din 1861, de ziarul pe care-l conducea. În dieta din 1861 Vincențiu Babeș a reușit să obțină un mandat, Alexandru Roman nu, deși a candidat.

Babeș, grație unui concurs de împrejurări — care n-au stat la îndemina lui Alexandru Roman — dobîndește curînd în mișcarea românească o influență largă, căutînd cu timpul s-o extindă și mai mult. Pe acest teren, în competiția ivită între cei doi pentru impunerea propriilor concepții și idei politice în sînul mișcării naționale — complicată de particularitățile de caracter ale amîndurora, care se adaugă inevitabil — trebuie căutată cheia raporturilor sinuoase dintre Vincentiu Babeș și Alexandru Roman.

În afară de acestea, poate fi acordat un anume rol și substratului confesional, care nu se ștersese încă din mentalitatea oamenilor vremii. Undeva, în structura intimă a personalității fiecăruia, exista ceva ce-i ducea la o nepotrivire sufletească, zămislită de proveniență, de educație și de moștenirea ideologico-politică. Alexandru Roman, discipol spiritual al Blajului militant și al lui George Bariț, își însușise idei desprinde din tradiția internă a Transilvaniei, cu statutul ei separat, cu antecedentele ei autonomiste, inexistente în Banat. Vincentiu Babeș se trage din mediul ortodox al Banatului, cu un trecut de a cărui atracție particulară nu s-a putut desprinde niciodată. Avîndu-l alături pe Andrei Mocioni, îmbrățișează în intențiile sale politice — cu deosebire înainte de formarea celor două partide naționale, după care gîndul lui merge spre unirea organizatorică a tuturor forțelor — întreaga masă românească din Banat și de la nord de Mureș, ceea ce-i displace lui Alexandru Roman și-l irită. Ambițiile politice ale acestor oameni valoroși i-au împiedicat să se solidarizeze consecvent, deși au existat momente de colaborare, de armonie chiar. Voluntari amîndoi, Vincentiu Babeș era activ, expansiv dar pragmatic, ceea ce-l face să nu se îndepărteze niciodată în soluțiile propuse de posibilitatea, fie ea și relativă, a unei înfăptuiri concrete, chiar dacă parțială. Alexandru Roman, temperament intransigent și drastic în fața nedreptății, s-a lăsat uneori antrenat de pasiune pînă dincolo de marginile posibilului²⁸.

Desfășurarea evenimentelor indică existența timpurie a unor resentimente în relațiile lui Roman cu Babeș și cu Mocioneștii. Ca mai toată gilceava ulterioară, ele s-au manifestat în presă. Ce-l va fi îndemnat pe Alexandru Roman ca, la un articol al lui Vincentiu Babeș despre stipendiile acordate de familia Mocioni, material publicat în *Concordia*²⁹, să afirme că printre bursieri nu se afla nici un greco-catolic? O informație greșită, deci bună-credință înșelată? Fapt este că cei în cauză au simțit în fapta lui Roman un atac, și încă unul nemeritat, pentru că un bursier din anul în curs era de fapt greco-catolic. Să mai adăugăm că efectul dezagreabil nu putea decît să crească în urma comparației făcute de Roman în notă cu bursele acordate mai înainte, fără discriminare confesională, de episcopul greco-catolic Vulcan, ceea ce corespundea de fapt realității.

Vincentiu Babeș, foarte aferat, îi scrie lui Alexandru Roman cerîndu-i rectificare³⁰, ceea ce se produce în 21 octombrie/2 noiembrie 1862³¹, cînd *Concordia* publică — aproape în frazele lui Babeș, din scrisoarea trimisă de acesta — o „Îndreptare”. Cu cită plăcere făcea redacția rectificarea are mai puțină importanță. Conta faptul că inciden-

tul era închis, dar el putea lăsa urme. Poate pentru a le evita, s-a gândit Alexandru Roman, după primirea scrisorii lui Babeș, posibil ca urmare a ei, să publice un articol semnat cu pseudonimul său „Catone”, în care sprijinea cu argumente și căldură acțiunea românilor ortodocși de emancipare de sub puterea Carlovițului, încă în 11/23 octombrie, înainte de tipărirea „îndreptării”³². Era în fapt un gest dezinteresat și frătesc. Relațiile se și îmbunătățesc simțitor. Vincentiu Babeș se bucură de un acces larg la *Concordia*³³. Prin 1863 apropierea devine mai pronunțată. Babeș îi comunica lui Alexandru Roman informații importante despre intenția guvernului de a întreține spioni pentru a-i descoperi pe „ațîțătorii” din Bihor în problema limbii³⁴. Faptul că toate acestea se petreceau prin decembrie 1863, după ce o corespondență din *Telegraful Român*³⁵ (semnată de un „grup” de bănațeni) despre atitudinea „nici caldă nici rece” a *Concordiei* față de bănațeni putea arunca o umbră asupra raporturilor Babeș-Roman, mai ales că acesta putea interpreta totul ca o răutate ricoșată a lui Babeș, în amintirea momentului neplăcut din anul precedent, arată, odată în plus, că ruptura dintre ei va fi cauzată de o ciocnire politică, ce nu s-a servit de presă decât ca de o tribună.

Astfel, între Vincentiu Babeș și Alexandru Roman s-a stabilit, deocamdată, o adevărată colaborare. *Concordia* este receptivă la solicitările venite din Banat. Se instalează între ei un dialog util mișcării naționale românești³⁶. *Concordia* publică în continuare stipiendiile familiei Mocioni și articole foarte elogioase despre activitatea politică a lui Vincentiu Babeș, unele redactate într-un ton măgulitor pentru acesta³⁷. De la Carloviț, unde se afla ca membru al delegației române pentru despărțirea ierarhică, Vincentiu Babeș informa redacția lui Roman despre mersul dezbaterilor³⁸. În 18/30 iunie 1864 ziarul anunță concurs cu premii pentru cea mai bună nuvelă românească; aprecierea lucrărilor urma să fie făcută de Alexandru Roman și Vincentiu Babeș³⁹. Conlucrarea părea asigurată, dar în toamna lui 1865, cu ocazia pregătirilor pentru alegeri, are loc un incident, căruia îi va urma o ruptură de durată între cei doi oameni politici. Să urmărim, succint, desfășurarea lucrurilor.

La 16 octombrie 1865, după conferința electorală a intelectualității românești din Bihor, în decursul căreia Alexandru Roman fusese sta-

Fig. 26.

bilit candidat pentru cercul Ceica, Vincentiu Babeș a aflat la Pesta că Vass renunțase la candidatura pentru Beiuș iar Ioan Gozman la cea pentru Borod. Socotind că intelectualitatea din Bihor nu mai avea șansa de a ține o nouă conferință electorală, Babeș luă legătura cu George Popa, pe atunci redactor la *Concordia*, și-i ceru să numească vreun cunoscut din Bihor care să preia candidatura la Borod, pentru a fi ales totuși un român. George Popa se adresează tânărului jurist Anton Vențer, aflat la Vaț pentru a-și trece „rigoroasele”, propunându-i candidatura și asigurându-l de promisiunea lui Vincentiu Babeș că numele lui va figura pe listele candidaților când ele vor fi publicate. Popa îi mai propune ca, în cazul când nu se va putea decide, să intervină cel puțin pe lângă cunoscuții lui din Bihor în scopul ca aceștia să-și dea voturile unui candidat național. Împrejurarea este relatată limpede în scrisoarea trimisă chiar în 16 octombrie de George Popa lui Anton Vențer⁴⁰. Nici o vorbă, nici o aluzie care ar fi putut ridica bănuiala că se încerca o subminare a candidaturii lui Roman la Ceica. Nu știm pe ce cale, dar pe una rapidă și mult denaturată, informația ajunsese la urechile lui Alexandru Roman, care, înfuriat și bănuindu-se poate victima unei acțiuni de culise, publică în 21 octombrie următoarea „Declarațiune”⁴¹ (preluăm punctuația din ziar): „Din Biharia ni se împărtășește cuprinsul unei scrisori care începe cu următoarele cuvinte: (Tânărul N.N.) mi tramise azi o epistolă de dto 21 opt. a.c. în carea mi se scrie că redacțiunea *Concordiei*-l încunostințează că au primit un Telegram că în cercul . . . D. (N.N.) au repășit în favoarea lui (N.N.) că totdeodată redacțiunea și dl. Babeșu-l provoacă pre dînsul întru interesul național și în interesul său să pornească îndată la (numele cercului) căci *bărbații conducători ai națiunii române vor publica curînd candidațiunile pentru toate cercurile* [sublinierea redacției] și că în acea listă numele său (a tânărului) va trece de candidat național pentru (cercul)”. În numele redacției, Roman se desolidarizează de orice astfel de promisiune. Cere românilor din Bihor să nu se lase amăgiți, căci dreptul de vot fiind liber, nimeni nu-și poate aroga ambiții de conducător. Aluzia la Vincentiu Babeș era foarte străvezie.

Textul este laconic și neclar, dar cuprinde afirmații false. Sint ele oare false pentru că i-au parvenit ca atare lui Alexandru Roman, cum presupuneam mai sus, sau acesta — bănuind că Babeș și Mocioneștii, care umblau cu liste electorale, voiau să-l țină la periferia vieții politice românești, ceea ce evident nu merita — a avut la îndemină conținutul exact? Dar atunci trebuie să-i punem în sarcină o modificare intenționată pentru a lovi în presupușii lui adversari. Dacă nu dispunea decît de informațiile corupte din notă, Roman s-a pripit. Spre exemplu, desolidarizarea în numele redacției nu are nici un sens, căci scrisoarea lui Popa nu o indica pe aceasta decît ca adresă unde să i se scrie sau, eventual, să fie căutat de Vențer. Este un element care ar putea semnaliza că dispunea de informații incomplete, trunchiate sau răuvoitoare. De ce însă înlocuiește numele persoanelor și al cercului electoral cu inițiale care nu spun nimic și de ce și de unde reproduce *ad litteram* formula „bărbați conducători ai națiunii române vor publica curînd

candidațiunile pentru toate cercurile", folosită întocmai de George Popa în scrisoarea către Vențer, citată mai sus, și pe care Roman o și subliniază? Dacă Roman a dispus de textul complet al scrisorii, trebuia să știe că nu era în pericol, și dacă știind, totuși a procedat cum a procedat, gestul lui echivala cu o declarație de război cam nesocotită, care va dăuna coeziunii mișcării românești.

Dragostea de adevăr ne obligă la încă o presupunere. Există și o a treia posibilitate, anume ca cineva să-i fi transmis rapid lui Alexandru Roman niște informații trunchiate, intenționat sau nu, însoțite de vreun comentariu care iarăși putea naște neînțelegeri, încercături. În acest caz indignarea lui Alexandru Roman este pe deplin justificată, și totul se datorează unui incident creat de o reacție sinceră a bunei-credințe înșelate. Este eventualitatea la care ne duce cu gândul o altă împrejurare consemnată documentar.

Unul dintre cei care-l țineau la curent pe Alexandru Roman cu mersul lucrurilor în Bihor era fratele său, Iosif, personaj cu ambiții electorale. La 3 noiembrie el îi scria fratelui său⁴² că în 31 octombrie, la onomastica unui oarecare Artemie Șarkadi, din Borod, ar fi văzut la acesta scrisoarea lui Popa către Vențer și două scrisori ale lui Vențer către Șarkadi, din care ar fi reieșit că după retragerea lui Gozman, Vinčențiu Babeș — trecând peste șansa în alegeri a lui Iosif Roman, care totuși nu se considera *quantitas ignota* — ar fi vrut să fie ales el însuși în Bihor. Nu cunoaștem scrisorile lui Vențer către Șarkadi, trimise poate

Fig. 27. Alexandru Roman.

pentru a da satisfacție cererii lui Vinčențiu Babeș de a solicita pe cunoscuții săi pentru alegerea unui candidat român cu program național (cea ce Vențer probabil nu se hotărîse a fi), idee centrală a manifestului electoral publicat de Babeș în același an și pe care Iosif Roman l-a văzut tot la Șarkadi. Știm însă din scrisoarea lui George Popa că Babeș — solicitat de altfel de alegătorii din Sasca — nu voia un cerc din Bihor; or, celelalte două epistole, care nu erau decît consecințe ale ei, nu puteau inventa. Iosif Roman însă inventa. El îi mai scrie fratelui său: „Listele de ablegați ale lui Babeș eu nu le-am văzut, însă am auzit azi din Teod. Kövari că ar fi trimis lui Cosma la Beiuș, din care și pînă acuma s-au strecurat atît că la Ceica este propus Cosma și nu tu...”. Listele însă îi cuprindeau pe Roman; o dovedește scrisoarea din 16 octombrie a lui George Popa⁴³. Iosif Roman, cînd nu modifică informațiile vorbește din auzite. Dacă și alte surse din care proveneau știrile lui Alexandru Roman erau de aceeași factură, ne putem ușor

imagina exactitudinea cu care știa el ce se petrecea. Fără să-l informeze precis, scrisoarea lui Iosif l-a putut totuși întări în convingerea că se țesea ceva împotriva lui, devenind de fapt victima unei neînțelegeri, a unor interesați sau poate răuvoitori.

Este ceea ce presupunea și Vincentiu Babeș, care în 4/16 noiembrie îi scria lui Roman, cerându-i să fixeze pentru a doua zi o întâlnire pentru a lămuri lucrurile. „Deci dacă domnia ta te interesezi de adevăr și dreptate — scria Babeș — dacă mai pui temei pe onoarea confracțiilor adevărați și mai păstrezi amoare cătră cauza comună, te rog pre toate acestea să-mi dai cit mai curînd ocaziune, spre toată întimplarea în decursul zilei de miine, ca să te convingi cum că ești mistificat cumplit și cum că orice bănuiele ai avea asupra mea și a amicilor mei, acelea sunt cu totul neîntemeiate. Crede-mi că mă doare inima, cînd te văd făcîndu-te pradă denunțanților și intriganților și-mi țin de cea mai sfîntă [datorie] a te desamăgi și a te ruga să fi convins că încă acum poți fi desamăgit — fără muștrări de cuget. Fi dară cu sînge rece și nu pune temei pre scorniture goale și năluciri imaginare, și chiar și pasul acesta al meu te va convinge că eu n-am alt interes, nu ațintesc alta decît adevărul și dreptatea în numele sintei noastre cauze”⁴⁴. Este o încercare de împăcare a cărei sinceritate nu poate fi pusă la îndoială.

Nu cunoaștem răspunsul lui Alexandru Roman; relațiile lui cu Vincentiu Babeș s-au înrăutățit progresiv. Odată cu apariția *Albinei* se ivește polemica cu *Concordia*, care, după ce salutase cu jumătate de gură apariția noului ziar românesc la Viena, se grăbește să adauge că acesta nu era necesar, ci doar folositor⁴⁵. Chiar după plecarea de la *Concordia*, Alexandru Roman lasă în locu-i pe I. C. Drăgescu, „omul lui Al. Roman”, care va continua atacurile la adresa lui Babeș.

Din 1866 concurența născută din ambiții politice se transformă în ostilitate și este suplimentată de gelozia gazetărească, manifestată în forme acerbe după apariția *Federațiunii*. Dar nu numai *Federațiunea* dă glas antipatiei galopante a lui Alexandru Roman față de Vincentiu Babeș, ci și corespondența lui. În scrisorile către George Bariț, Vincentiu Babeș apare ca un intrigant, minat de o vanitate fără măsură (1866—1867) și de un confesionalism înrăit⁴⁶. La sfîrșitul lui 1867 Roman îi scria lui Bariț că niște zvonuri colportate de Babeș ținteau să-l priveze pe ziaristul brașovean de popularitatea lui binemeritată⁴⁷. Și în presă și în scrisori, Alexandru Roman, oameni devotați lui ajung să profereze la adresa lui Vincentiu Babeș insulte, neadevăruri. Un lucru care l-a intrigat mult pe Roman erau subsidiile primite de *Albina* de la familia Mocioni, din care el nu a avut parte, dar nu s-a dat în lături de a primi de altundeva. Caută să-l convingă pe Bariț că invitația adresată lui de a scrie la *Albina* nu era decît o intrigă⁴⁸. Peste tot unde-l vede pe Babeș i se pare că se amorsează acțiuni împotriva lui. Îi acuză grav pe deputații români din dietă, iar studenții români sînt „... lingăii lui Babeș, care fac majoritatea tinerilor de la universitate”⁴⁹. Babeș răspunde și el, dur și cu maliție; de exemplu, în *Albina*⁵⁰ apare articolul *Martirii noastre*, care conține insinuări la adresa lui Alexandru Roman, condamnat într-un proces de presă.

Se pare însă că redacția *Federațiunii* a întrecut măsura mai des și mai grav. Ce altceva l-ar fi determinat pe Pavel Vasici, care mai târziu va condamna exagerările în alte privințe ale *Albinei*⁵¹, să-i scrie lui George Bariț, la 19 martie 1870; „M-au indignat, mai departe, purtarea lui Vlad față cu Babeș apoi iarăși purtarea lui Poruțiu față cu Babeș“.

Fig. 28.

iar la 5 iulie 1871: „Nu văzuși ce face *Federațiunea* cu Babeș care, oricum, are meritele sale mari; și mi ți-l făcură troacă de porci aceia pe care el i-a înaintat. Iată mulțumirea“. Către George Bariț, Roman îl acuză pe Babeș mereu, și în 1870 și mai târziu (în 1873, 1878, 1882)⁵². La 6 ianuarie 1878 îl acuză că s-ar fi lăudat că ziarul pe care se pregătea să-l scoată va sufoca *Observatoriul*.

Începând din 1869, aversiunea lui Roman față de Babeș și familia Mocioni decurgea și din faptul că ei, ca adevărați creatori ai Partidului Național din Banat și Ungaria, își asiguraseră influența asupra noului organism și căutau să-l țină pe redactorul *Federațiunii* la distanță. Felul cum erau aceștia prezentați de Alexandru Roman în Ardeal, unde el era foarte prețuit de George Bariț și de alții, a avut și rezultatul nefERICIT de a fi întreținut niște sensibilități de principii politice dar și confesionale, fără a căror dispariție era greu de întrevăzut unificarea faptică și operantă a Partidului Național din Transilvania cu cel din Banat și Ungaria, în care scop s-au depus eforturi în tot deceniul al optulea al secolului trecut. În plus, parcă pentru a sufla în jeric, *Albina*, în focul polemicii, dintr-un straniu și nejustificat resentiment față de meritele Blajului, comite gafe grave ca aceea din 1871, când este minimalizat într-un articol Pronunciamentul⁵³.

Înfruntarea dintre Vincențiu Babeș și Alexandru Roman încetează numai prin 1887, când cei doi își scriau cu tonul domolit și bonom al bătrînilor încărunțiți în lupta națională⁵⁴. Era însă târziu. Rolul politic al lui Alexandru Roman se încheiase, iar Vincențiu Babeș avea și

el să iasă din viața publică nu peste multă vreme. Colaborarea cordială a unor talente politice ca ale lor ar fi adus servicii neprețuite luptei naționale românești. A prevalat însă încăpăținarea fiecăruia în a demonstra valabilitatea exclusivă a principiilor proprii și a soluțiilor personale, iar timpul s-a scurs și energia, a lor și a unor colaboratori, s-a irosit parțial în această polemică dintre doi oameni politici, desfășurată din motive politice și în sfera politică, cu o obstinație pe măsura devotamentului dovedit în fond de amândoi față de poporul român.

MIHAIL POLIT

Colaborarea și prietenia lui Vincențiu Babeș cu Mihail Polit, liderul național sîrb, îmbracă o dublă semnificație. Pe de o parte, ele furnizează dovada unei concepții politice largi a acestora, concretizată în eforturile depuse în comun pentru solidarizarea sîrbilor cu românii, amenințați de același pericol — dualismul. Pe de altă parte, însăși această colaborare și prietenia reală care s-a înfiripat curînd între ei au trecut, ca relații de înaltă calitate umană, peste dificultățile pe care le-ar fi putut pune în cale disputa ierarhică și patrimonială, cu adînci rădăcini în trecut și prelungită și după moartea lor. În fața românilor și sîrbilor din monarhie stătea același imperativ politic : lupta împotriva deznaționalizării, pentru menținerea ființei naționale, pentru eliberare națională. Vincențiu Babeș și Mihail Polit au înțeles mai bine decît alți oameni politici nu numai starea lucrurilor, dar și nevoia colaborării și utilitatea acțiunii coordonate. Cum am văzut, Vincențiu Babeș avusese curajul să declare tovarășilor săi din Partidul Național, în fața cărora panslavismul exista și era agitat de multă vreme, că, pe lângă aberația științifică ce o constituia, persistarea în a sublinia purismul latin al poporului român putea cauza și serioase inconveniente politice, îndepărtîndu-i pe aliații firești, slavii din imperiu. În plus, atît Babeș cît și Polit nu s-au mîrginit la declarații verbale ; ei au căutat să facă din colaborarea româno-sîrbă o realitate.

Materializarea acestor eforturi este constatabilă în deceniul al optulea al secolului trecut în domeniul electoral. La alegerile din 1873, Vincențiu Babeș a făcut tot ce i-a stat în putință pentru alegerea unui candidat național sîrb la Panciova⁵⁵. El însuși fusese ales la Biserica-Albă prin colaborarea alegătorilor români și sîrbi⁵⁶. După ce autoritățile au anulat alegerea de la Panciova, la noua votare candidatul Mihail Polit s-a bucurat de concursul lui Vincențiu Babeș și al alegătorilor

români⁵⁷. La rîndul lui, Polit se interesa îndeaproape de atitudinea românilor din Banat, cărora le-a oferit ajutorul său. La 16 iulie 1878 el îi scria lui Vinčențiu Babeș oferind românilor sprijin electoral, iar la 29 iulie îl roagă să intervină pe lîngă preoții români din Uzdin și Neudorf pentru ca aceștia să-l susțină în alegeri⁵⁸.

Este interesant de observat că în 1878 atitudinea pasivă propusă de Vinčențiu Babeș, care nu a candidat, era aprobată de Mihail Polit și recomandată de el și sîrbilor, fără însă ca punctul său de vedere să prevaleze în fața acestora. Iată ce-i scria el lui Babeș în această prîvință, la 29 iulie: „Ich war auch ganz Deiner Ansicht dass auch wir Serben uns passiv verhalten sollen. Ich konnte aber mit meiner ansicht nicht durch dringen. Jetzt weiss ich nicht wie es uns gehen wird. Was in unsern Wahlbezirken von Seite der Regierungsorgane geschieht das gränzt aus Fobelhafte“⁵⁹. Interesul lui Polit pentru mișcarea românească și legăturile cu prietenul său — pe care-l numea „Lieber Freund“, „Mein Theuerster Freund“, „mein lieber alter Freund“ — se mențin de-a lungul anilor. Polit citea *Romänische Revue* și-i împărtășea deschiș lui Vinčențiu Babeș opiniile sale asupra luptei naționale a celor două popoare. El scria, la 18 ianuarie 1891: „Du kannst dir vorstellen dass mich die nationale Bewegung der Romänen im höchsten grade interessiert hat, ja, ich war darüber entzückt. Unser Blatt, der *Branik*, hat Euch Beifall gezollt. Meine Idee war es auch, dass im *Branik* der Gedanke poussirt wurde: nach dem Beispiele der Romanen sollten auch die übrigen Nationalitäten verfahren und es sollten aus den einzelnen Versammlungen der Romanen, Sachsen, Slovaken und Serben Delegirte zu einer General-Versammlung der Nationalitäten entsendet werden. Der Ausführung dieser Idee müsste natürlich vieles vorausgehen. Die Serben sind leider durch unseren Hader total gehähmt“⁶⁰. Sînt cuvinte de apreciere a eforturilor românilor, al căror prieten sincer Mihail Polit se dovedește a fi fost. Colaborarea lui cu Vinčențiu Babeș și cu Alexandru Mocioni — cu care se afla de asemenea în relații strînse — nu a putut satisface însă toate cerințele din care a luat naștere. La Congresul naționalităților, manifestare impozantă și semnificativă, Vinčențiu Babeș și Alexandru Mocioni nu au participat, ceea ce a umbrît bucuria lui Mihail Polit. „Leide ist mir — îi scria el lui Ioan Rațiu, la 29 noiembrie 1895 — dass meine alten rumänischen Freunde und Kampfgenossen, Alex. Mocsony und Viz. Babeș nicht mitmachten“⁶¹. Conlucrarea lor anterioară rămîne însă ca un exemplu grăitor de solidaritate a popoarelor supuse din monarhie, în lupta lor națională.

ULTIMII ANI

În 1869 Vincențiu Babeș s-a stabilit definitiv cu familia la Budapesta. Nu o făcuse nici în 1861, când se afla „în aplicare la Tabla Septemvirală din Pesta”¹, nici în 1863, când a fost numit judecător la Tabla Regească din Pesta, cu care prilej îi scria înciudat lui Titu Maiorescu², ci în anul când foaia lui, *Albina*, nu a mai putut pătrunde în Ungaria.

După ce ani îndelungați viața lui se desfășurase mai mult între Viena, Carloviț, București, Sibiu, Timișoara decit acasă, de care preocupările l-au ținut adesea departe, sfârșitul activității politice îl surprinde în cea de a doua capitală a imperiului, unde, obligat de bătrînețe și, nu o dată de boală, rămîne tot mai des cu ai săi.

După ce pierduse postul din justiție în 1869, Vincențiu Babeș a deschis o cancelarie avocațială în capitala Ungariei, dar greutățile materiale l-au urmărit pînă la sfârșitul vieții. Situația familială grea îl obligă în 1882 să ceară, fără a obține, o bursă pentru fiul său Corneliu, care, ca și Titus, era în curs de școlarizare. În acel an, mai purta și grija a două din fetele lui, fiecare văduvă cu cite un copil³. Faptul că avea acțiuni la banca „Albina”, iar mai tîrziu și la altele — „Someșana”, „Silvania”, „Timișana”, „Arieșana”, „Lugojana” — nu rezolva lucrurile. Multe dintre aceste bănci erau mici, aveau capital redus, acțiunile lor nu însemnau mare lucru. Bunăoară, în 22 noiembrie 1889, Coriolan Brediceanu îi scria lui Vincențiu Babeș că „Lugojana” ducea lipsă de bani și că afacerile nu prosperau⁴.

Deși a trăit mult, Vincențiu Babeș nu a fost niciodată de o sănătate robustă, ci chiar de multe ori bolnav. Starea sănătății lui a înregistrat o înrăutățire simțitoare prin 1884, când i se plîngea lui George

Bariț că nu putea sta mai mult de o oră—două la masa de scris⁵. Înaintarea în vîrstă, moartea unor copii, lovituri morale de altă natură, resimțite foarte adînc, i-au împuținat și mai mult forțele. Amărăciunea senzației că încheierea carierei sale politice nu s-a petrecut așa cum și-o dorise, senzație devenită și mai apăsătoare cu anii, nu-l părăsea. Cercetarea istorică, lectura științifică și legăturile cu unele jurnale au venit să înlocuiască spre sfîrșitul vieții activitățile complexe desfășurate înainte. Lucra însă greu, anevoios; scrisul din acești ani este chînit, foarte greu lizibil. În ianuarie 1894 îi scria lui Alexandru Mocioni, nemulțumit de propria-i neputință, că zilele iernii, de 6—7 ore, prea scurte, îl împiedicau să lucreze, căci seara și noaptea nu mai putea nici să scrie, nici să citească⁶. De prin 1892 nu mai putea merge cu regularitate nici la București, la Academie⁷.

La începutul anului 1894 se îmbolnăvi grav Emil Babeș, unul dintre fiii săi. Bătrînul, adînc impresionat de starea deplorabilă a fiului său, îi scria aproape cu disperare lui Alexandru Mocioni: „Vei pricepe amate Sandre că întregă familia mea aici merge spre o criză”⁸. Are totuși în acești ani și unele mici satisfacții. La sfîrșitul lui 1895 îi putea scrie cu bucurie lui Victor, la București, că Sever, fratele lui mai tînăr, a obținut diploma de doctor în drept⁹. În anii de început ai secolului nou, cînd în mișcarea românească lucrurile nu se limpeziseră încă după convulsiunile interne ce au urmat Memorandului, scrisorile unor fruntași naționali români care dădeau expresie admirației pentru îndelungatul și bogatul său trecut politic trebuie să-l fi umplut de bucurie, ca și solicitările venite din toate părțile de a povesti fapte de demult sau de a contribui la crearea unui fond documentar care să cuprindă istoria luptei românești pentru libertate în secolul al XIX-lea¹⁰.

La începutul anului 1902 Vincențiu Babeș s-a îmbolnăvit grav, ajungînd la un pas de moarte. Poate sub obsesia sfîrșitului iminent, avea dealtfel 81 de ani, după ce boala a cedat încearcă să pună ordine în situația materială, șubredă și acum ca întotdeauna, a familiei, căutînd cît mai era în viață să asigure starea soției lui. Lucrul era posibil prin transcrierea pe numele acesteia a unor acțiuni de la „Albina” și „Timișana”, care erau deocamdată înscrise pe copiii lor. Din scrisoarea trimisă lui Victor Babeș, căruia îi cerea valorile promise mamei lui și o plenipotență pentru schimbarea acțiunilor, se desprinde tristețea întregă a unei existențe ce s-a consumat și urma să se sfîrșească în nevoi. „Cu sănătatea — scria Babeș — sum din ziuă în ziuă tot mai rău, cu regularea afacerilor aproape desperat!”¹¹. Bătrînețea îl apasă

tot mai mult; aproape nu mai părăsește cercul strimt al familiei. A murit la 3 februarie 1907 și a fost înmormântat în 5 ale lunii în cripta familiei de la Albertfalva, lângă Budapesta.

În 24 ianuarie/6 februarie, *Gazeta Transilvaniei*¹² publica necrologul lui Vincentiu Babeș, elogiind strădania lui de o viață, închinată propășirii poporului român.

Fig. 29. Numărul din *Gazeta Transilvaniei* cu necrologul lui Vincentiu Babeș.

Fig. 30. Vestea morții inserată în ziarul *Drapelul* din Lugoj, cu al cărui redactor, Valeriu Braniște, Vincentiu Babeș a colaborat în ultimii ani din viață.

După ani, în 1936, osemintele lui Vincentiu Babeș au fost deshumate și repuse în mormint în satul său natal, Hodoni, și tot de atunci datează bustul lui din parcul central al Timișoarei, făcut de Aurel Pop¹³, în amintirea omului care s-a ridicat din popor, nepregetînd de-a lungul unei vieți să-și slujească cu devotament neamul al cărui fiu demn a fost și rămîne, în conștiința posterității.

NOTE

Introducere

¹ S-au scris recent monografiile despre Eugen Brote, Ioan Slavici, Alexandru Roman, Iosif Hodoș, aparținând cercetătorilor Lucian Boia, D. Vatamaniuc, Gelu Neamtu și Ion Chiorean. Primele două au fost deja publicate: D. Vatamaniuc, *Ioan Slavici și lumea prin care a trecut*, București, 1968; L. Boia, *Eugen Brote, 1850—1912*, București, 1974.

² I. Slavici, *Românii din regalul ungar și politica maghiară*, București, 1892; *Idem, Tribuna și tribuniștii*, București, 1896. E. Brote, *Die rumänische Frage in Siebenbürgen und Ungarn*, București 1895, publicată mai târziu și în limba română.

³ C. Diaconovici, *Enciclopedia Română*, Sibiu, 1898, vol. I; D. Rosetti, *Dicționarul contemporanilor din România, 1800—1898*, București, 1898.

⁴ A. Cosma, *Istoria presei române din Banat*, Timișoara, 1932.

⁵ V. Bugariu, *Figuri bănățene*.

⁶ I. Gropșianu, *Vincentiu Babeș*, Timișoara, 1938.

⁷ *Istoria Școlii normale (Preparandiei) și a Institutului teologic ortodox român din Arad*, Arad, 1922; *Monografia familiei Mocioni*, București, 1939.

⁸ *Din istoria Transilvaniei*, București, 1963, vol. II; *Istoria României*, București, 1964, vol. IV.

⁹ L. Maior, *Le mémorial de 1882 et son écho en Europe*, în *Revue Roumaine d'Histoire*, VIII, 1969, nr. 2; *Idem, Constituirea Partidului Național Român; conferința din 12—14 mai 1881*, în *Studia Univ. Babeș-Bolyai*, series Historia, fasc. 1, 1970; M. Dan, L. Maior, *Emile Picot și românii din Transilvania*, în *Anuarul Institutului de Istorie Cluj*, XIII, 1970; Ș. Polverejan, N. Cordoș, *Mișcarea Memorandistă în documente*, Cluj, 1973; M. Dan, G. Cipăianu, *Corespondența lui Vincentiu Babeș (scrisori primite)*, Cluj-Napoca, 1976.

¹⁰ *George Bariț și contemporanii săi*, București, vol. I, (1973), II (1975), III (1976), sub redacția Acad. prof. Ștefan Pascu și prof. Iosif Pervain.

¹¹ *Ioan Slavici și lumea prin care a trecut*, București, 1968.

¹² M. Croicu, P. Croicu, *Scrisori către Ioan Bianu*, București, 1974, vol. I.

Capitolul I

¹ În prezent face parte din comuna Satchinez, jud. Timiș.

² Preluată și de Ilie Groșșianu, în lucrarea *Vincentiu Babeș*, Timișoara, 1938, p. 24—25.

³ Prima mențiune documentară este din 1480.

⁴ O. Metea afirmă, fără să indice vreo sursă documentară, că Iacob Babeș ar fi venit din Ardeal pe la 1770—1780, și s-ar fi stabilit atunci în Sînandrei, de unde ar fi fost determinat de autorități să se mute mai spre nord (vezi *Contribuții privind biografia lui Vincentiu Babeș*, în *Orizont*, XXII, 1971, nr. 10, p. 90). Conform mărturiei lui Vincentiu Babeș însuși, Iacob Babeș nu era decît descendentul unei familii venite mai demult din Ardeal; cf. Arhiva Vincentiu Babeș (înainte în proprietatea prof. dr. doc. Mihail Dan din Cluj, acum la Arhivele Statului din Cluj-Napoca), pachet VI, nr. 87 (numerotare veche); în continuare se va cita Arhiva Babeș.

⁵ Arhiva Babeș, pachet VI, nr. 87.

⁶ Și nu în 1817, cum susține O. Metea (*op. cit.*, p. 90); informația o deținem din Arhiva Babeș, pachet VI, nr. 87.

⁷ Arhiva Muzeului Memorial „Victor Babeș”, București (nenumerotată), fotocopie după un chestionar completat de mîna lui Vincentiu Babeș; (informațiile referitoare la detaliile biografice, mai ales la anii de studii, provin din acest document). Data coincide cu pasajul din Matricola Botezaților din Hodoni, poziția 236 (apud O. Metea, *op. cit.*, p. 90): „S-au născut pruncul parte bărbătească în luna ianuarie, ziua 1 a anului de mai sus. Tatăl pruncului, Grigore Babeș, mama Anna, locuitori ai satului Hodoni [...] și s-au dat pruncului numele Vichentie, nașul lui a fost Ion Miloș”.

⁸ V. Bugariu, *Figuri bănățene*, p. 76.

⁹ A. Cosma, *Istoria presei române din Banat*, Timișoara, 1932, p. 27.

¹⁰ Informațiile provin dintr-un fragment de scrisoare, trimisă de Vincentiu Babeș în 8/21 decembrie 1893 învățătorului din Foeni, Matei Milencovici, citat de O. Metea, *op. cit.*, p. 90.

¹¹ Vezi nota 10.

¹² Arhiva Babeș, pachet VI, nr. 87.

¹³ Arhiva Muzeului Memorial „Victor Babeș”, București, fotocopie nenumerotată.

¹⁴ A. Cosma, *loc. cit.*; V. Bugariu, *op. cit.*, p. 77.

¹⁵ Păstrată în original la Biblioteca Academiei R.S.R., mss. rom., 987, filele 40—41; în continuare B.A.R.

¹⁶ B.A.R., mss. rom., 987, fișa 42.

¹⁷ Dintre aceștia îi cunoaștem doar pe doi: funcționarul comitatens de mai târziu, Iulian Ianculescu, și preotul din Beba, Ioan Savu Ciucuru; vezi *Albina*, VI, 1871, nr. 55 din 8/20 iulie.

¹⁸ T. Botiș, *Istoria Școlii Normale (Preparandiei) și a Institutului teologic ortodox român din Arad*, Arad, 1922, p. 381; autorul dă drept perioadă de studii la seminar anii 1842—1844, spre deosebire de informația lui Babeș însuși, care indică 1841—1843.

¹⁹ *Op. cit.*, p. 91.

²⁰ Vezi nota 18.

²¹ Vezi nota 7.

²² B.A.R., mss. rom., S $\frac{6}{CCXV}$.

- ²³ Arhiva Muzeului Memorial „Victor Babeș”, București, fotocopie neinventariată.
- ²⁴ *Școlile românești din regiunea Aradului în anii revoluției de la 1848/49*, în *Catedra*, Arad, 1973, p. 263.
- ²⁵ Vezi nota 23.
- ²⁶ Cererea lui Vinčențiu Babeș a fost înaintată cîndva între 16 septembrie 1846 și 15 noiembrie 1846.
- ²⁷ Arhiva Babeș, pachet V, nr. 32.
- ²⁸ T. Botiș, *op. cit.*, p. 67.
- ²⁹ *Op. cit.*, p. 381.
- ³⁰ *Op. cit.*, p. 67.
- ³¹ *Op. cit.*, p. 381.
- ³² B.A.R., mss. rom., S $\frac{6}{CCXV}$, anexa 107 165 a.
- ³³ T. Botiș, *op. cit.*, p. 67.
- ³⁴ B.A.R., mss. rom., S $\frac{6}{CCXV}$, anexele 107 165 a și b.
- ³⁵ *Ibidem*.
- ³⁶ T. Botiș, *op. cit.*, p. 247.
- ³⁷ E. Găvănescu, *op. cit.*, p. 255.
- ³⁸ T. Botiș, *op. cit.*, p. 68.
- ³⁹ *Amicul Poporului*, I, 1848, nr. 12 din 12/24 august; nr. 13 din 19/31 august; B.A.R., mss. rom., S $\frac{6}{CCXV}$; S $\frac{11(1)}{CCXV}$; S $\frac{11(2)}{CCXV}$.
- ⁴⁰ B.A.R., mss. rom., S $\frac{11(2)}{CCXV}$; *Amicul Poporului*, I, 1848, nr. 19 din 30/12 septembrie.
- ⁴¹ M. Dan, G. Cipăianu, *Corespondența lui Vinčențiu Babeș (scrisori primite)*, Cluj-Napoca, 1976, p. 6; în continuare *Corespondența lui Vinčențiu Babeș (scrisori primite)*.
- ⁴² *Op. cit.*, p. 112—113.
- ⁴³ G. Joandrea, *Vinčențiu Babeș ca director districtual de școli*, Lugoj, 1903.
- ⁴⁴ G. Joandrea, *op. cit.*, p. 13.
- ⁴⁵ *Op. cit.*, p. 26.
- ⁴⁶ *Op. cit.*, p. 27.
- ⁴⁷ *Op. cit.*, p. 16.
- ⁴⁸ *Op. cit.*, p. 19.
- ⁴⁹ *Op. cit.*, p. 20.
- ⁵⁰ Arh. St. Arad, nr. 560; documentul nu se mai află la locul lui; a rămas doar un registru în registru.
- ⁵¹ Șt. Pascu, I. Pervain, I. Chindriș, T. Morariu, *George Bariț și contemporanii săi*, vol. I, București, 1973, p. 159.
- ⁵² Vezi supra, nota 7.
- ⁵³ Arhiva Babeș, pachet VI, nr. 76; Vinčențiu Babeș era atunci „Hofraths Secretăr”.
- ⁵⁴ Aurel (viitorul chimist de renume), Victor (faimosul microbiolog), Alexandrina, Angelina, Emil, Sever, Alma, Titus și Cornel.

Capitolul II

¹ Poezia *Cerșetorul*, publicată în *Amicul Poporului*, I, 1848, nr. 10 din 29/10 iulie, și adaptarea *Cîntec despre dare*, publicată în nr. 12 din 12/24 august 1848.

² Vezi în special capitolele respective din G. Bogdan-Duică, *Eftimie Murgu*, București, 1937; Cornelia Bodea, *Moise Nicoară (1784—1861) și rolul său în lupta pentru emanciparea națională religioasă a românilor din Banat și Crișana, partea I (1825)*, Arad, 1934; I. D. Suciu, *Nicolae Tincu Velia (1816—1867) viața și opera lui*, București, 1945, p. 9—39.

³ S. Dragomir, *Studii și documente privitoare la revoluția românilor din Transilvania în anii 1848—1849*, Cluj, 1946, vol V, p. 328.

⁴ *Memorii cu privire la integritatea Banatului*, Caransebeș, 1929, p. 44—45.

⁵ I. D. Suciu, *op. cit.*, p. 51, 216—217.

⁶ *Op. cit.*, p. 215.

⁷ Casa imperială a fost detronată oficial numai în 4 aprilie 1849.

⁸ B.A.R., mss. rom., S $\frac{11 (1)}{CCXV}$ nr. 107 238.

⁹ S. Dragomir, *op. cit.*, p. 331—332.

¹⁰ *Op. cit.*, p. 334.

¹¹ Gh. Bogdan-Duică, *op. cit.*, p. 164; G. Popovici, *Istoria românilor bănățeni*, Lugoj, 1904, p. 365.

¹² B.A.R., mss. rom., S $\frac{6}{CCXV}$, nr. 107 165.

¹³ *Amicul Poporului*, I, 1848, nr. 10 din 29 iunie/10 iulie, publică primul material al lui Vincențiu Babeș.

¹⁴ *Amicul Poporului*, I, 1848, nr. 12 din 12/24 august; nr. 13 din 19/31 august; vezi în special poezia din nr. 13 și explicațiile date în legătură cu ea și cu cealaltă — *Cîntec despre dare* — publicată în nr. anterior.

¹⁵ *Ibidem*; pentru detalii vezi și: G. Cipăianu, *Ideii progresiste în gândirea lui Vincențiu Babeș*, în *Acta MN*, VII, 1970, p. 359—360; *Amicul Poporului*, I, 1848, nr. 16 din 9/21 septembrie, poezia *Năciunea fără năciunălitare*.

¹⁶ G. Neamțu, *Deputații români în dieta de la Pesta, 1848—1849*, în *Anuarul Institutului de Istorie din Cluj*, XIII, 1970, p. 133.

¹⁷ *Amicul Poporului*, I, 1848, nr. 19 din 30 august/12 septembrie.

¹⁸ S. Dragomir, *op. cit.*, p. 370—371.

¹⁹ Vezi nota 12.

²⁰ B.A.R., mss. rom. S $\frac{11 (1)}{CCXV}$ nr. 107 238.

²¹ I. D. Suciu, *op. cit.*, p. 27.

²² S. Dragomir, *op. cit.*, p. 369.

²³ B.A.R., mss. rom., S $\frac{11 (2)}{CCXV}$ nr. 107 237.

²⁴ I. D. Suciu, *op. cit.*, p. 215, 216, 217.

²⁵ Vezi opinia lui S. Dragomir în *Avram Iancu*, București, 1968, p. 242—267.

²⁶ *Idem*, *Studii și documente ...*, vol. V, p. 363—364.

²⁷ Este puțin probabil ca Vincențiu Babeș să fi ajuns la 1848 în contact personal cu Eftimie Murgu.

- ²⁸ Arhiva Muzeului memorial „Victor Babeș”, București, fotocopie nenumărată.
- ²⁹ Arh. St. Arad, nr. 560 (registru în registru).
- ³⁰ Vezi nota 28.
- ³¹ *George Bariț și contemporanii săi*, vol. I, p. 159.
- ³² *Ibidem*.
- ³³ Vezi nota 28.
- ³⁴ *George Bariț și contemporanii săi*, vol. I, p. 355, nota 4.
- ³⁵ *Ibidem*; vezi și p. 391.
- ³⁶ I. Subțire a scris în 1936 câteva materiale în ziarul *Vestul*, care apărea la Timișoara; aceste articole se înscriu între 3 iunie și 21 nov. Autorul lor nu spune de unde a luat informațiile.
- ³⁷ *George Bariț și contemporanii săi*, vol. I, p. 163, nota 6.
- ³⁸ N. Popoa, *Memorialul arhiepiscopului și metropolitului Andrei baron de Șaguna sau luptele național-politice ale românilor*, Sibiu, 1889, tom. I, p. 391; faptul pare a indica prezența lui Vincențiu Babeș la Viena încă la aceeași dată, ceea ce ni se pare plauzibil; nu am luat însă lucrurile ca atare, căci actul putea foarte bine să fi fost numai semnat în Arad și trimis apoi la Viena, unde i s-a putut pune o dată fără ca toți semnatarii lui să fi fost de față.
- ³⁹ M. Popescu, *Documente inedite privitoare la istoria Transilvaniei între anii 1848—1859*, București, 1929, p. 152.
- ⁴⁰ *Op. cit.*, p. 154—159.
- ⁴¹ Arhiva Judecătorei municipiului Arad, fond Tribunalul județului Arad, nr. 12/1851, apud A. Caciora, E. Glück, *Noi date privitoare la lupta românilor din Cîmpia Aradului pentru drepturi și libertate națională (1849—1867)*, în *Revista Arhivelor*, 11, 1968, nr. 2, p. 86, nota 2.
- ⁴² B.A.R., mss. rom., 1 015, fila 2—3.
- ⁴³ G. Neamțu, *Activitatea parlamentară a lui Alexandru Roman 1866—1887*, în *Anuarul Institutului de istorie din Cluj*, XII, 1969, p. 83.
- ⁴⁴ F. Zwiller, *Les problèmes nationaux dans la monarchie des Habsbourg*, Beograd, 1960, p. 87—89.
- ⁴⁵ Pentru analiza mai largă a ideilor cuprinse în ea, vezi G. Cipăianu, *Idei progresiste în gândirea lui Vincențiu Babeș*, în *Acta MN*, VII, 1970, p. 356—358.
- ⁴⁶ *Cauza limbilor și a naționalităților în Austria pertractată de un român*, Viena, 1860.
- ⁴⁷ *Op. cit.*, p. 9.
- ⁴⁸ *Op. cit.*, p. 8, 67, 73.
- ⁴⁹ *Op. cit.*, p. 14—15, 41.
- ⁵⁰ *Op. cit.*, p. 63.
- ⁵¹ *Op. cit.*, p. 19.
- ⁵² *Op. cit.*, p. 85—86.
- ⁵³ *Op. cit.*, p. 56—57.
- ⁵⁴ Muzeul județean Brașov, Arhiva Mureșenilor, scrisoare fără loc și dată a lui Vincențiu Babeș către Iacob Mureșanu, nenumărată; vezi și scrisoarea lui Babeș către Mureșanu din 13/25 octombrie 1860.
- ⁵⁵ *Studii și documente literare*, vol. II, București, 1937, p. 304.
- ⁵⁶ Muzeul județean Brașov, Arhiva Mureșenilor, nenumărat.
- ⁵⁷ *Ibidem*.
- ⁵⁸ B.A.R., mss. rom. 973, fila 347—348.

⁵⁹ B.A.R., mss. rom. S $\frac{23(2)}{XI}$.

⁶⁰ Muzeul județean Brașov, Arhiva Mureșenilor, nenumerotată; scrisoare a lui Vincentiu Babeș din 11/23 mai 1861, către Iacob Mureșanu.

⁶¹ *Ibidem*.

⁶² G. Juvara, *Din corespondența lui Titu Maiorescu*, Iași, 1942, p. 18, 22.

⁶³ *George Bariț și contemporanii săi*, vol. I, p. 411; vezi și notele 2, 3, 4.

⁶⁴ Arhiva Mureșenilor, nenumerotat, scrisoarea lui Vincentiu Babeș către Iacob Mureșanu din 11/23 mai 1861.

⁶⁵ Vezi nota 59.

⁶⁶ Vezi nota 64.

⁶⁷ K. Hitchins, L. Maior, *Corespondența lui Ioan Rațiu cu George Bariț 1861—1892*, Cluj, 1970, p. 48.

⁶⁸ Biblioteca Mitropoliei Ortodoxe Române, Sibiu, fond Șaguna, nr. 2657, scrisoarea lui Dimitrie Moldovan din 10 octombrie 1862, către Andrei Șaguna.

⁶⁹ *Albina*, II, 1867, nr. 4 din 8/20 ianuarie.

⁷⁰ *George Bariț și contemporanii săi*, vol. II, București, 1975, p. 142.

⁷¹ G. Cipăianu, *Mărturii documentare despre starea de spirit și politica românilor ardeleni (septembrie 1865—mai 1867)*, în *Anuarul Institutului de istorie și arheologie Cluj-Napoca*, XVII, 1974, p. 293, 295—296.

⁷² *Albina*, II, 1867, nr. 48 din 30 aprilie/12 mai.

⁷³ *George Bariț și contemporanii săi*, vol. II, p. 142.

⁷⁴ *Op. cit.*, p. 213—214.

⁷⁵ *Ibidem*.

⁷⁶ *Albina*, III, 1868, nr. 39 din 10/22 aprilie.

⁷⁷ *Ibidem*.

⁷⁸ Arhiva Babeș, pachet VI, nr. 66.

⁷⁹ Candidase în Chioar, de unde se și trăgea (dintr-o familie de nobili români).

⁸⁰ Arhiva Babeș, pachet VI, nr. 66.

⁸¹ *Ibidem*. În document se vorbește despre cei doi „mai bătrâni”. Unul din ei trebuie să fi fost Anton, președintele clubului deputaților români, celălalt putea fi Andrei, deși acesta era aproape inactiv din punct de vedere politic în 1868, dar mai degrabă George.

⁸² Arhiva Babeș, pachet VI, nr. 66.

⁸³ *Ibidem*.

⁸⁴ *Ibidem*.

⁸⁵ *Ibidem*.

⁸⁶ *Albina*, III, 1868, nr. 102 din 29 septembrie/11 octombrie.

⁸⁷ Arhiva Babeș, pachet VI, nr. 41.

⁸⁸ *Albina*, III, 1868, nr. 102 din 29 septembrie/11 octombrie.

⁸⁹ Arhiva Babeș, pachet VI, nr. 11.

⁹⁰ T. V. Păcățian, *Cartea de aur*, Sibiu, 1909, vol. V, p. 43, 44, 45—46.

⁹¹ *Albina*, IV, 1869, nr. 12 din 2/14 februarie.

⁹² *George Bariț și contemporanii săi*, vol. II, p. 167.

⁹³ Kemény G. Gábor, *Iratok a nemzetiségi kérdés történetéhez Magyarországon a dualizmus korában*, vol. I, 1867—1892, 1952, p. 174.

⁹⁴ *Albina*, IV, 1869, nr. 33 din 29 martie/11 aprilie.

⁹⁵ *George Bariț și contemporanii săi*, vol. II, p. 223.

⁹⁶ D. Vatamaniuc, *Ioan Slavici și lumea prin care a trecut*, București, 1968, p. 100.

⁹⁷ *George Bariț și contemporanii săi*, vol. II, p. 223.

⁹⁸ *Albina*, V, 1870, nr. 8 din 22 ianuarie/3 februarie; articolul *Martirii noastre*, nesemnăt, este scris la adresa lui Alexandru Roman, într-un ton insinuant, nedrept.

⁹⁹ B.A.R., mss. rom., nr. 1001, fila 198.

¹⁰⁰ D. Suciu, *Date noi privind contribuția lui Ilie Măcelariu la lupta românilor împotriva dualismului*, în *Anuarul Institutului de istorie și arheologie Cluj*, XVI, 1973, p. 228.

¹⁰¹ *Albina*, V, 1870, nr. 14 din 12/24 februarie.

¹⁰² *George Bariț și contemporanii săi*, vol. II, p. 174.

¹⁰³ T. V. Păcățian, *op. cit.*, p. 367.

¹⁰⁴ *Op. cit.*, p. 372.

¹⁰⁵ *Op. cit.*, p. 374.

¹⁰⁶ *Albina*, VI, 1871, nr. 29 din 2/14 aprilie; nr. 34 din 23 aprilie/5 mai.

¹⁰⁷ G. Neamțu, *Alexandru Roman*, teză de doctorat, p. 141.

¹⁰⁸ B.A.R., mss. rom., nr. 1001, fila 230. Este vorba probabil de articolul *O cauză a decăderii gîntei române*, din *Albina*, VI, 1871, nr. 79 din 9/21 mai.

¹⁰⁹ *George Bariț și contemporanii săi*, vol. II, p. 181.

¹¹⁰ *Albina*, VII, 1872, nr. 32 din 16/28 aprilie.

¹¹¹ *Albina*, VII, 1872, nr. 29 din 6/18 aprilie.

¹¹² *Albina*, VII, 1872, nr. 35 din 30 aprilie/12 mai.

¹¹³ *Albina*, VII, 1872, nr. 37 din 7/19 mai.

¹¹⁴ Disputa are antecedente. „Ce ne tot scoate ochii *Albina* cu pasivitatea [...]? — scrie Bariț. Ce o îndreptățește pre *Albina* ca să incurce, să confunde cestiunea românilor transilvăneni cu cestiunea românilor ungureni [...]? Noi nu voim să recunoaștem preste noi alt tribunal național, în cestiuni naționale, decît pre acela pre care ni-l vom crea noi aici acasă, în Marele Principat al Transilvaniei”.

¹¹⁵ B.A.R., mss. rom., nr. 12199.

¹¹⁶ Într-un articol în nr. 68 din 27 august/8 septembrie, se declara „...noi nu suntem absolut nici activiști nici pasiviști, ci suntem după împrejurări, aceea ce credem că între referințele date ne poate face cele mai bune servicii cauzei naționale”.

¹¹⁷ *Telegraful Român*, XXI, 1873, nr. 89 din 4/16 noiembrie.

¹¹⁸ *Telegraful Român*, XXI, 1873, nr. 88 din 1/13 noiembrie.

¹¹⁹ *Albina*, VIII, 1873, nr. 85 din 4/16 noiembrie. Privitor la conflictul dintre Vincentiu Babeș și Ioan Slavici în 1873, ținem să facem o precizare: afirmația lui D. Vatamaniuc, din lucrarea *Ioan Slavici și lumea prin care a trecut*, București, 1968, p. 168, conform căreia Slavici știa că (autorul nu spune din ce surse deține informația): „V. Babeș și alți fruntași de peste munți, a căror conduită politică [Slavici] o denunță, aveau la spate familia Mocioni, cu întinse relații printre aristocrații maghiari. Orientarea politică a Mocioneștilor nu diferea prea mult de cea a aristocrației maghiare. Ei se făcură stăpîni între altele și pe banii bisericii și deși se știa despre acest lucru, nimeni nu avea îndrăzneala să aducă în public discutarea acestei afaceri” — este eronată. În primul rînd, Vincentiu Babeș nu în tot ce a întreprins avea confirmarea familiei Mocioni; în al doilea rînd, „orientarea politică” a familiei Mocioni — deși, este o greșeală să fie apreciată în întregimea ei — nu are nimic comun

cu cea a aristocrației maghiare. Autorului nu i se pare curios că tocmai un membru al acestei familii — Alexandru — a fost primul președinte al Partidului Național Român din Banat și Ungaria; în fine, departe de a „se face slăpin“ pe banii bisericii (nici nu se precizează de care ierarhie românească era vorba) Mocioneștii au dat în cea de a doua jumătate a secolului trecut sume mari de bani pentru realizarea multor scopuri naționale românești. Banii de care este vorba aici sînt niște sume împrumutate de mai mulți membri ai familiei Mocioni de la epitropia Episcopiei din Arad, pentru care ei plăteau dobinzi, se pare chiar mai mari decît cele obișnuite.

¹²⁰ I. E. Torouțiu, *Studii și documente literare*, București, 1932, vol. II, p. 234.

¹²¹ Arhiva Babeș, pachet IV, nr. 37.

¹²² Aceștia erau acuzați de manipulare incorectă a banilor împrumutați de la Epitropia din Arad. În *Albina*, IX, 1874, nr. 8 din 31 ianuarie/12 februarie, se sugera că și Ioan Slavici stătea la originea afacerii. El declara însă în scrisoarea trimisă lui Vincentiu Babeș: „Nu mai puțin mă simțesc îndemnat a declara cum că nicidecum n-am fost, nu sum și, precum știtez, nu voi fi vrăjmaș al ideilor ce *Albina* pretinde a reprezenta, ci cu atît mai puțin contrar al acelor domni Mocionești, pe care am avut ocaziune a-i cunoaște în fruntea mișcărilor noastre naționale. Am condamnat însă și voi condamna și, după putință, am combătut și voi combate modul în care *Albina* pretinde a realiza ideile la care și eu aderez și nenorocitele maniere ale aderenților la acest mod, și nu mai puțin condemn și combat abuzul ce după supozițiile mele se face de punga și reputațiunea distinsei familii Mocioniane“.

¹²³ *Albina*, IX, 1874, nr. 11 din 10/22 februarie.

¹²⁴ *Albina*, IX, 1874, nr. 59 din 1/13 august.

¹²⁵ *Albina*, X, 1875, nr. 3 din 12/24 ianuarie.

¹²⁶ B.A.R., mss. rom., nr. 997, fila 95—97.

¹²⁷ *Albina*, X, 1875, nr. 5 din 19/31 ianuarie.

¹²⁸ B.A.R., mss. rom., coresp. nr. 71659, scrisoarea lui Teofil Frincu către Aron Densușianu, din 2 februarie 1875.

¹²⁹ B.A.R., mss. rom., nr. 997, fila 101—102.

¹³⁰ B.A.R., mss. rom., nr. 997, fila 96—97.

¹³¹ *Albina*, X, 1875, nr. 28 din 4/16 mai.

¹³² *Albina*, X, 1875, nr. 31 din 15/27 mai.

¹³³ *Albina*, X, 1875, nr. 38 din 8/20 iunie. nr. 61 din 4/16 iulie.

¹³⁴ B.A.R., mss. rom., nr. 1007.

¹³⁵ B.C.U. Cluj-Napoca, Corespondența lui George Pop de Băsești, mss., nr. 4055, vol. I, fila 3—4, scrisoarea lui Vincentiu Babeș către George Pop de Băsești, din 5 iulie 1878.

¹³⁶ B.C.U. Cluj-Napoca, Corespondența lui George Pop de Băsești, mss., nr. 4055, vol. I, fila 5.

¹³⁷ T. V. Păcălian, *op. cit.*, vol. V, p. 660.

¹³⁸ Vezi nota 135.

¹³⁹ T. V. Păcălianu, *op. cit.*, vol. V, p. 662.

¹⁴⁰ Arhiva Babeș, pachet IV, nr. 88, scrisoarea lui Anania Trîmbițaș către Vincentiu Babeș, din 27 ianuarie 1879.

¹⁴¹ L. Maior, *Constituirea Partidului Național Român: conferința din 12—14 mai 1881*, în *Studia Univ. Babeș-Bolyai, series Historia*, fasc. 1, 1970, p. 94—95.

¹⁴² Biblioteca Centrală de Stat a R.S.R., Manuscris, S. 14. B 11, nr. 15 394; în continuare B.C.S. București.

¹⁴³ L. Maior, *op. cit.*, p. 96.

¹⁴⁴ *Telegatul Român*, XXIX, 1881, nr. 55, din 12 mai.

¹⁴⁵ T. V. Păcățian, *op. cit.*, vol. VII, p. 15—31.

¹⁴⁶ *Telegatul Român*, XXIX, 1881, nr. 55 din 12 mai.

¹⁴⁷ *Ibidem*.

¹⁴⁸ *Telegatul Român*, XXIX, 1881, nr. 57 din 16 mai.

¹⁴⁹ V. Netea, *Istoria Memorandului românilor din Transilvania și Banat*, 1946. p. 30.

¹⁵⁰ Arhiva Babeș, pachet IV, nr. 53.

¹⁵¹ Biblioteca Filialei Cluj-Napoca, a Academiei R.S.R., Arhiva istorică (acum la Arhivele Statului din Cluj-Napoca) nenumărat, (în continuare, Arhiva istorică, scrisoarea din 1 iulie 1881 a lui Vinčențiu Babeș către Anania Trimbițaș.

¹⁵² Arhiva Babeș, pachet IV, nr. 90. Circulara lui Miron Romanul a fost publicată în nr. 68, din 13 iunie, al *Telegatului Român*.

¹⁵³ Arhiva Babeș, nr. 3.

¹⁵⁴ Arhiva Babeș, pachet IV, nr. 90.

¹⁵⁵ Miron Romanul îi scria lui Vinčențiu Babeș în 8 iulie 1881, negînd că ar fi acționat în virtutea vreunor însărcinări sau instrucțiuni guvernamentale: „Tu-mi rămii dator cu deslușiri asupra foloaselor ce zici că ni le-ar fi adus sau ni le-ar putea aduce unitatea și solidaritatea în sensul conferinței. Eu în viața politică nu-mi pot închipui solidaritate durabilă, dacă aceea nu e bazată pe unitatea convingerilor în chestiunile vitale” (vezi Arhiva Babeș, nr. 83).

¹⁵⁶ Vezi nota 151.

¹⁵⁷ *Ibidem*.

¹⁵⁸ *Ibidem*.

¹⁵⁹ L. Maior, *Le mémorial de 1882 et son écho en Europe*, in *Revue Roumaine d'Histoire*, VIII, 1969, nr. 2, p. 284.

¹⁶⁰ *Ibidem*.

¹⁶¹ Arhiva Babeș, nr. 3, scrisoarea lui Nicolae Popea către Vinčențiu Babeș, din 4/16 iunie 1881.

¹⁶² Vezi nota 151.

¹⁶³ L. Maior, *Le mémorial...*, p. 284.

¹⁶⁴ *Ibidem*.

¹⁶⁵ Arhiva Istorică, nenumărat; vezi și copia integrală cu însemnări ale lui Vinčențiu Babeș, păstrată în arhiva Babeș, pachet VI, nr. 79.

¹⁶⁶ *Ibidem*.

¹⁶⁷ *Ibidem*. Textul scrisorii este lipsit de orice echivoc; „Mînă-n mînă cu aceasta [alianța cu slavii] ar trebui a se demonstra greșita noastră absolută și necondițională lealitate. Într-o monarhie unde conspirațiunea și rebeliunea și cutezarea oarbă singure sînt care se consideră și premiază, ținuta și politica noastră, care se trăiește prin pulberea credinței și alipirii necondiționate, este evidentminte de compătimit!“.

¹⁶⁸ Vezi nota 165.

¹⁶⁹ I. Georgescu, *op. cit.*, p. 56.

¹⁷⁰ L. Maior, *Le mémorial...*, p. 285.

¹⁷¹ Arhiva Istorică, fond George Bariț, nr. 324.

¹⁷² Vezi copia din arhiva Babeș, pachet VI, nr. 79.

¹⁷³ Arhiva Istorică, dosar „Istoria politică a românilor transilvăneni în a doua jumătate a secolului XIX”, nenumărat, scrisoarea din 1 iulie a lui Vincentiu Babeș către Anania Trîmbițaș.

¹⁷⁴ Arhiva Babeș, pachet II, nr. 75.

¹⁷⁵ I. Georgescu, *op. cit.*, p. 59.

¹⁷⁶ Arhiva Istorică, nenumărat, scrisoarea din 3/15 februarie 1884, a lui Vincentiu Babeș către George Bariț.

¹⁷⁷ *Acele conferințe electorale a reprezentanților alegătorilor români din Ungaria și Transilvania ținută în Sibiu la 1, 2 și 3 iunie 1884*. Sibiu, 1884, p. 14—15.

¹⁷⁸ Arh. St. București, fond P.N.R., dosar 1, vol. II, fila 227.

¹⁷⁹ *Ibidem*.

¹⁸⁰ Arh. St. București, fond. P.N.R., dosar 1, vol. II, filele 241, 242.

¹⁸¹ V. Netea, *op. cit.*, p. 51—52.

¹⁸² Arhiva Istorică, fond *George Bariț*, nr. 318, scrisoarea din 6/18 decembrie 1884, a lui Vincentiu Babeș către George Bariț.

¹⁸³ Arhiva Babeș, pachet II, nr. 3.

¹⁸⁴ *Op. cit.*, p. 41.

¹⁸⁵ Ș. Polverejan, N. Cordoș, *Mișcarea memorandistă în documente (1885—1897)*, Cluj, 1973, p. 33.

¹⁸⁶ Arhiva Babeș, pachet II, nr. 3, circulara lui George Bariț, din 26 noiembrie 1885, paragraful 3.

¹⁸⁷ Ș. Polverejan, N. Cordoș, *op. cit.*, p. 33.

¹⁸⁸ B.A.R., mss. rom., S $\frac{7(1)}{XXXII}$, scrisoarea din 25 februarie a lui Vincentiu Babeș către Ioan Slavici.

¹⁸⁹ Arhiva Muzeului memorial „Victor Babeș”, București, neinventariat, circulara lui Vincentiu Babeș, din 15/27 noiembrie 1886.

¹⁹⁰ B.C.U. Cluj-Napoca, Corespondența lui George Pop de Băsești, mss. 4055, vol. I, fila 8, scrisoarea lui Vincentiu Babeș din 6/18 decembrie 1886, către George Pop de Băsești.

¹⁹¹ Arhiva Babeș, nenumărat, circulara din 9 decembrie semnată de George Bariț și Iosif Sterca-Șuluțiu; vezi și B.C.U. Cluj-Napoca, Corespondența lui George Pop de Băsești, mss., nr. 4 055, vol. I, fila 9.

¹⁹² Arhiva Mitropoliei Ortodoxe Sibiu, dosar 23 (corespondența lui Miron Romanul), neinventariat, scrisoarea lui Vincentiu Babeș din 18/30 aprilie 1887, către Miron Romanul.

¹⁹³ I. Slavici, *Inchisorile mele (scrisori adresate unui prieten din altă lume)*, 1921, p. 10.

¹⁹⁴ Idem, *Românii din regatul ungar și politica maghiară*, București, 1892, p. 21, 27.

¹⁹⁵ Idem, *Tribuna și tribuniștii*, București, 1896, p. 43—44.

¹⁹⁶ *Op. cit.*, p. 11.

¹⁹⁷ D. Vatamaniuc, *op. cit.*, p. 288.

¹⁹⁸ T. V. Păcățian, *op. cit.*, vol. VII, p. 321, 336, 339, 342, 344—347.

¹⁹⁹ Ș. Polverejan, N. Cordoș, *op. cit.*, p. 109.

²⁰⁰ *Op. cit.*, p. 103—104.

²⁰¹ La pagina 38, nota 82, autorii fac trimitere la lucrarea *Tribuna și tribuniștii*, p. 55; în realitate, informația se află în altă scriere a lui Ioan Slavici: *Românii din regatul ungar și politica maghiară*, p. 25, și glăsuiește astfel: „D-l V. Babeș n-a com-

bățul acest proiect, dar ni-a făcut împărtășirea că guvernul are intențiunea de a dizolva comitetul, a emis părerea că ar fi oportun ca comitetul să se declare el însuși dizolvat, apoi s-a retras din comitet și a pus în perspectivă o contramanifestațiune”.

²⁰² La pag. 106, în nota explicativă nr. 2, autorii, pe baza aserțiunii lui Ioan Slavici din *Românii din regatul ungar și politica maghiară*, p. 25, dar citind din nou *Tribuna și tribuniștii*, p. 55, afirmă cu referire la știrea din 21 iunie 1887, dată care în nota 82 de la pag. 38 (menționată *supra*, nota 201), apare 21 iulie: „Informațiile sînt transmise de V. Babeș”.

²⁰³ *Op. cit.*, p. 38.

²⁰⁴ În 1892, spre exemplu, el scria: „Azi dar nu mai comit o indiscrețiune dacă spun că d-l V. Babeș n-a fost și nu este decît un agent al d-lui Alexandru Mocsonyi. Dar cine e acest dr. Alexandru Mocsonyi, care a putut să țină timp de 10 ani pe românii din regatul ungar în loc și abia după 10 ani le spune de ce anume n-au voie să meargă înainte. E unul dintre membrii mai distinși ai comitetului Cazinei naționale din Budapesta, deci om de încredere al celor de pun lumea în saloanele acestui club la cale” (vezi *Românii din regatul ungar și politica maghiară*, p. 27).

²⁰⁵ Ș. Polverejan, N. Cordoș, *op. cit.*, p. 107.

²⁰⁶ *Românii din regatul ungar...*, p. 125.

²⁰⁷ Ș. Polverejan, N. Cordoș, *op. cit.*, p. 109.

²⁰⁸ Arhiva Mitropoliei Ortodoxe Sibiu, dosar nr. 23 (corespondența lui Miron Romanul), neinventariat, scrisoarea lui Vincențiu Babeș către Miron Romanul, dia 10/22 august.

²⁰⁹ Ș. Polverejan, N. Cordoș, *op. cit.*, p. 109.

²¹⁰ *Românii din regatul ungar...*, p. 26.

²¹¹ B.A.R., mss. rom., S $\frac{7(3)}{XXXII}$, scrisoarea lui Vincențiu Babeș din 3/15 octombrie 1887, către Ioan Slavici.

²¹² *Ibidem*; vezi și B.A.R., mss. rom., S $\frac{7(4)}{XXXII}$.

²¹³ B.A.R., mss. rom., S $\frac{7(7)}{XXXII}$, scrisoarea lui Vincențiu Babeș din 3/15 octombrie 1887, către Ioan Slavici.

²¹⁴ Biblioteca Mitropoliei Ortodoxe Sibiu, fond Miron Romanul, nr. 47.

²¹⁵ B.A.R., mss. rom., S $\frac{7(4)}{XXXII}$, scrisoarea lui Vincențiu Babeș din 11/23 februarie 1887, către Ioan Slavici.

²¹⁶ Arhiva Babeș, nr. 11, scrisoarea lui Coriolan Brediceanu din 4 septembrie din 8 septembrie 1888.

²¹⁷ I. E. Torouțiu, *op. cit.*, vol. III, p. 440.

²¹⁸ B.A.R., mss. rom., S $\frac{7(5)}{XXXII}$, scrisoarea lui Vincențiu Babeș către Ioan Slavici, din 8 septembrie 1888.

²¹⁹ Arhiva Mitropoliei Ortodoxe Sibiu, dosar 23 (corespondența lui Miron Romanul), neinventariat, scrisoarea lui Vincențiu Babeș din 16/28 noiembrie 1888, către Miron Romanul.

²²⁰ Arhiva Muzeului Memorial Victor Babeș, București, neinventariat, materiale din decembrie 1888.

- ²²¹ Arhiva Babeș, nr. 27, scrisoarea lui Eugen Brote din 30 decembrie 1888, către Vincentiu Babeș.
- ²²² Arhiva Babeș, pachet IV, nr. 31.
- ²²³ Arhiva Babeș, nr. 27, scrisoarea lui Eugen Brote din 30 decembrie 1888, către Vincentiu Babeș.
- ²²⁴ Arhiva Babeș, pachet II, nr. 79.
- ²²⁵ Arhiva Babeș, pachet IV, nr. 34, 35.
- ²²⁶ M. Croicu, P. Croicu, *Scrisori către Ioan Bianu*, București, 1974, vol. I, p. 315—317.
- ²²⁷ Vezi și L. Boia, *Eugen Brote 1850—1912*, București, 1974, p. 72.
- ²²⁸ Arhiva Mitropoliei Ortodoxe Sibiu, dosar 23 (corespondența lui Miron Romanul), nenumărat, scrisoarea lui Vincentiu Babeș din 9/21 noiembrie 1889, către Miron Romanul.
- ²²⁹ Arhiva Babeș, pachet I, nr. 64.
- ²³⁰ Ș. Polverejan, N. Cordoș, *op. cit.*, p. 41.
- ²³¹ Arhiva Babeș, pachet I, nr. 64.
- ²³² Arhiva Babeș, nr. 30, scrisoarea lui Iuliu Coroianu din 8 februarie 1890, către Vincentiu Babeș.
- ²³³ Arhiva Babeș, pachet IV, nr. 31.
- ²³⁴ *Op. cit.*, p. 51—52.
- ²³⁵ Primul număr apare în 1885.
- ²³⁶ Arhiva Muzeului Memorial Victor Babeș, București, neinventariat, scrisoarea lui Vincentiu Babeș din 15/27 noiembrie 1889, către Nicolae Oncu.
- ²³⁷ Ș. Polverejan, N. Cordoș, *op. cit.*, p. 128—129.
- ²³⁸ B.C.S. București, mss., 4 140.
- ²³⁹ Ș. Polverejan, N. Cordoș, *op. cit.*, p. 134—136.
- ²⁴⁰ *Op. cit.*, p. 136, scrisoarea din 20 aprilie 1890.
- ²⁴¹ Arhiva Mitropoliei Ortodoxe Sibiu, dosar 23, (corespondența lui Miron Romanul), nenumărat, scrisoarea lui Alexandru Mocioni din 24 aprilie 1890, către Miron Romanul.
- ²⁴² Arhiva Babeș, pachet I, nr. 38.
- ²⁴³ Ș. Polverejan, N. Cordoș, *op. cit.*, p. 141.
- ²⁴⁴ Arhiva Babeș, nr. 32.
- ²⁴⁵ Arhiva Babeș, nr. 26, scrisoarea lui Ioan Rațiu din 15 octombrie 1890.
- ²⁴⁶ *Actele Conferinței Partidului Național Român ținută la 27 și 28 octombrie 1890 în Sibiu*, Sibiu, 1891, p. 11, 34.
- ²⁴⁷ Ș. Polverejan, N. Cordoș, *op. cit.*, p. 144.
- ²⁴⁸ K. Hitchins, L. Maior, *Corespondența lui Ioan Rațiu cu George Barițiu, 1861—1892*, Cluj, 1970, p. 37.
- ²⁴⁹ Ș. Polverejan, N. Cordoș, *op. cit.*, p. 146—147.
- ²⁵⁰ *Op. cit.*, p. 152.
- ²⁵¹ Arhiva Babeș, nr. 76, scrisoarea lui George Pop de Băsești din 7 ianuarie 1891, către Vincentiu Babeș.
- ²⁵² Arhiva Babeș, document pierdut, copie făcută de lector univ. Vasile Șchiopu, scrisoarea lui Ioan Rațiu din 8 ianuarie 1891, către Vincentiu Babeș.
- ²⁵³ Ș. Polverejan, N. Cordoș, *op. cit.*, p. 155.
- ²⁵⁴ *Op. cit.*, p. 157.

- ²⁵⁵ B.A.R., mss. corespondență, nr. 55 520, scrisoarea lui Eugen Brote din 1/13 februarie 1891, către Ioan Bianu.
- ²⁵⁶ Arh. St. București, fond. P.N.R., dosar 1, vol. II, fila 323.
- ²⁵⁷ *Ibidem*.
- ²⁵⁸ I. Moga, *Tribuniștii și mișcarea memorandistă*, în *Gînd românesc*, nr. 5, 1934, p. 269.
- ²⁵⁹ Ș. Polverejan, N. Cordoș, *op. cit.*, p. 162—164.
- ²⁶⁰ Arhiva Babeș, pachet VI, nr. 23, scrisoarea din 11 iulie 1891.
- ²⁶¹ Ș. Polverejan, N. Cordoș, *op. cit.*, p. 158—160.
- ²⁶² T. Botiș, *Monografia familiei Mocioni*, p. 401.
- ²⁶³ *Ibidem*.
- ²⁶⁴ Arhiva Babeș, pachet II, nr. 34.
- ²⁶⁵ Arhiva Babeș, nr. 28, scrisoarea din 19 iulie 1891.
- ²⁶⁶ Arhiva Babeș, pachet IV, nr. 48, scrisoarea din 19 iulie 1891.
- ²⁶⁷ *Vezi Tribuna*, nr. 162 din 30 iulie/11 august; nr. 163 din 23 iulie/4 august; nr. 164 din 24 iulie/5 august; nr. 168 din 28 iulie/9 august; nr. 170 din 31 iulie/12 august.
- ²⁶⁸ B.C.U. Cluj-Napoca, corespondența lui George Pop de Băsești, mss. nr. 4 055, vol. I, fila 19—20, 21.
- ²⁶⁹ B.C.U. Cluj-Napoca mss. nr. 4 119, corespondența lui Francisc Hossu-Longin, vol. I, filele 16—18, 22—23, 25.
- ²⁷⁰ B.C.U. Cluj-Napoca, mss. nr. 4119, corespondența lui Francisc Hossu-Longin, fila 24.
- ²⁷¹ L. Boia, *op. cit.*, p. 80.
- ²⁷² Nr. 188 din 24 august/5 septembrie 1891.
- ²⁷³ B.C.U. Cluj-Napoca, mss. nr. 4 119, corespondența lui Francisc Hossu-Longin, vol. I, fila 31.
- ²⁷⁴ Pentru aceasta *vezi Tribuna*, nr. 182 din 17/29 august 1891.
- ²⁷⁵ Arh. St. București, fond. P.N.R., dosar 1, vol. II, filele 331-332.
- ²⁷⁶ *Gazeta Transilvaniei*, LIII, 1891, nr. 238 din 27 octombrie/8 noiembrie.
- ²⁷⁷ Ș. Polverejan, N. Cordoș, *op. cit.*, p. 174.
- ²⁷⁸ I. Moga, *op. cit.*, p. 268.
- ²⁷⁹ Arhiva Muzeului de istorie al Transilvaniei, Cluj-Napoca, nr. 2390.
- ²⁸⁰ Arhiva Muzeului Memorial Victor Babeș, București, neinventariat, circulară a lui Vincențiu Babeș, din 3/15 decembrie; B.C.U. Cluj-Napoca, mss. nr. 4 119, corespondența lui Francisc Hossu-Longin, vol. I, filele 34—36.
- ²⁸¹ Arhiva Babeș, pachet V, nr. 74.
- ²⁸² V. Netea, *op. cit.*, p. 60.
- ²⁸³ Ș. Polverejan, N. Cordoș, *op. cit.*, p. 157.
- ²⁸⁴ *Op. cit.*, p. 56.
- ²⁸⁵ V. Netea, *op. cit.*, p. 166.

Capitolul III

¹ I. Lupaș, *Cronicari și istorici români din Transilvania*, Craiova, 1941, p. 276.

² *Ibidem*.

³ *Op. cit.*, p. 278.

⁴ *Amicul Poporului*, Pesta, I, 1848, nr. 11 din 17 august.

⁵ T. V. Păcățian, *Cartea de aur sau luptele politice naționale ale românilor de sub coroana Ungară*, vol. II, p. 287.

⁶ I. Lupaș, *op. cit.*, p. 276.

⁷ *Op. cit.*, p. 278.

⁸ Biblioteca Filialei din Cluj-Napoca a Academiei R.S.R., Arhiva istorică, în prezent la Arhivele Statului Cluj-Napoca; în continuare Arhiva istorică, fond. C. Bariț, nr. 301—302.

⁹ *Cauza limbii și a naționalităților în Austria pertractată de un român*, Viena, 1860, p. 13.

¹⁰ Arhiva istorică, fond. C. Bariț, scrisoarea lui Vincentiu Babeș către Anania Trimbiș, din 1 iunie 1881; vezi și Biblioteca Centrală Universitară Cluj-Napoca, fond Francisc Hossu-Longin (corespondență), corespondența lui George Pop de Băsești, vol. I, filele 3—5, scrisoarea lui Vincentiu Babeș către Gh. Pop de Băsești, din 5 iulie 1878.

¹¹ Ideile lui Vincentiu Babeș analizate de noi aici sînt cuprinse în manifestul-circulară trimis de el în octombrie 1865 mai multor fruntași politici români; documentul se află la Arhiva istorică, fond citat.

¹² Suportul teoretic al acestei formulări cu sensuri politice trebuie căutat în cugetările filosofice ale lui Vincentiu Babeș.

¹³ *Albina*, IV, 1869, nr. 12 din 2/14 februarie.

¹⁴ Arhiva Babeș, pachet VI, nr. 66.

¹⁵ F. Zwitter, *Les problèmes nationaux dans la monarchie des Habsbourg*, Beograd, 1960, p. 111, 112.

¹⁶ T. V. Păcățian, *op. cit.*, vol. VI, p. 111—112.

¹⁷ *Op. cit.*, p. 279.

¹⁸ *Albina*, X, 1875, nr. 43 din 29 iunie/11 iulie.

¹⁹ T. V. Păcățian, *op. cit.*, vol. VI, p. 636; vezi și B.C.U. Cluj-Napoca, fond citat.

²⁰ B.C.U. Cluj-Napoca, fond. citat, vol. I, fila nr. 3, Vincentiu Babeș către George Pop de Băsești.

²¹ Arhiva Babeș, pachet VI, nr. 85.

²² Începînd cu 1865, Vincentiu Babeș a luat parte activă la acțiunea de separare a averii noii mitropolii românești, înființată la sfîrșitul anului 1864, de aceea a patriarhiei sîrbești din Carloviț. Chestiunea separării averilor bisericești, nere-zolvată definitiv nici după 1900, a influențat asupra colaborării româno-sîrbe în lupta de emancipare națională.

²³ Arhiva Babeș, pachet VI, nr. 85.

²⁴ *Loc. cit.*, nr. 66.

²⁵ *Albina*, VII, 1872, nr. 45 din 4/16 iunie; X, 1875, nr. 43 din 29 iunie/11 iulie.

²⁶ *Albina*, IV, 1869, nr. 12 din 2/14 februarie.

²⁷ T. V. Păcățian, *op. cit.*, vol. V, p. 695—697; VI, p. 333—334.

²⁸ *Op. cit.*, vol. V, p. 697.

²⁹ A. Banciu, *Scrisori vechi, în Țara Birsei*, I, 1929, nr. 1, p. 93.

³⁰ I. Groșianu, *Vincentiu Babeș*, Timișoara, 1938, p. 30.

³¹ Muzeul județean Brașov, Arhiva Mureșenilor, nenumărat.

³² *Albina*, VII, 1872, nr. 50 din 25 iunie/7 iulie.

³³ *Albina*, VIII, 1873, nr. 89 din 22 noiembrie/4 decembrie.

³⁴ I. Lupaș, *op. cit.*, p. 278.

³⁵ T. V. Păcățian, *op. cit.*, vol. II, p. 289.

- ³⁶ *Ibidem*.
- ³⁷ *Op. cit.*, p. 310—314.
- ³⁸ *Pester Lloyd* îl acuzase pe Babeș de „reacționarism”, iar unii deputați maghiari și reproșau că „a fost funcționar la nemți” (vezi supra, nota 37).
- ³⁹ T. V. Păcățian, *op. cit.*, vol. II, p. 296.
- ⁴⁰ Arhiva Babeș, pachet VI, nr. 85.
- ⁴¹ Deși înclinat la o oarecare îngăduință în privința lui Emanoil Gojdu, Vincentiu Babeș îl acuza, încă din 1861, că a cauzat — mai mult din nepricepere — prejudiciu mișcării naționale românești; vezi scrisoarea citată în nota 35.
- ⁴² T. V. Păcățian, *op. cit.*, vol. II, p. 298.
- ⁴³ *Ibidem*.
- ⁴⁴ Arhiva Babeș, pachet VI, nr. 85.
- ⁴⁵ Vezi scrisoarea citată în nota 34.
- ⁴⁶ Arhiva Babeș, pachet VI, nr. 85.
- ⁴⁷ C. Suci, *Corespondența lui Ioan Maniu cu Simeon Bărnuțiu 1851—1864*, Blaj, 1924, p. 308.
- ⁴⁸ *Op. cit.*, p. 315.
- ⁴⁹ Vezi scrisoarea citată în nota 31.
- ⁵⁰ Arhiva Babeș, pachet VI, nr. 85.
- ⁵¹ Rescriptul imperial de dizolvare s-a citit în dietă la 22 august 1861.
- ⁵² T. V. Păcățian, *op. cit.*, vol. II, p. 395.
- ⁵³ *Op. cit.*, p. 395—396.
- ⁵⁴ *Op. cit.*, p. 399. Amendamentul conceput de Deák Ferenc conține integritatea teritorială a Ungariei ca principiu primordial.
- ⁵⁵ T. V. Păcățian, *op. cit.*, vol. II, p. 402.
- ⁵⁶ C. Suci, *op. cit.*, p. 324—325; vezi și *Concordia*, III, 1863, nr. 72 din 25 august/6 septembrie (supliment).
- ⁵⁷ Arhiva Babeș, pachet VI, nr. 85.
- ⁵⁸ Arhiva istorică, fond citat, nr. 301—302.
- ⁵⁹ *Concordia*, V, 1865, nr. 95 din 28 noiembrie/10 decembrie.
- ⁶⁰ Arhiva Babeș, pachet VI, nr. 47; comunele sînt următoarele: Ilidia, Socolari, Potoc, Vrani, Iertof, Mîrcina, Marcovăl, Vraniut, Berliște, Răcăjdia, Ciclova-Română, Macoviște, Ciuchici. Însemnînd în document numele comunei în dreptul grupului de persoane care o reprezenta, Vincentiu Babeș a omis numele uneia dintre ele. Documentul acesta confirmă și știrea din *Concordia* (vezi supra, nota 59) despre candidatura lui Vincentiu Babeș.
- ⁶¹ B.A.R., mss. rom., S $\frac{76}{DCCCLXXIV}$; S $\frac{4(1)}{DCCCLXXIV}$.
- ⁶² *Concordia*, V, 1865, nr. 95 din 28 noiembrie/10 decembrie.
- ⁶³ *Concordia*, V, 1865, nr. 104 din 30 decembrie/11 ianuarie.
- ⁶⁴ *Concordia*, V, 1865, nr. 95 din 28 noiembrie/10 decembrie.
- ⁶⁵ T. V. Păcățian, *op. cit.*, vol. IV, p. 9.
- ⁶⁶ T. Botiș, *Monografia familiei Mocioni*, București, 1939, p. 89.
- ⁶⁷ Arhiva Babeș, pachet VI, nr. 85.
- ⁶⁸ T. Botiș, *op. cit.*, p. 113.
- ⁶⁹ *Albina*, I, 1866, nr. 1, din 27 martie/8 aprilie.
- ⁷⁰ T. V. Păcățian, *op. cit.*, vol. IV, p. 83.
- ⁷¹ *Albina*, I, 1866, nr. 32 din 22 iunie/4 iulie.

- ⁷² *Ibidem.*
- ⁷³ *Albina*, I, 1866, nr. 35 din 29 iunie/11 iulie ; nr. 32 din 22 iunie/4 iulie.
- ⁷⁴ *Albina*, I, 1866, nr. 35 din 29 iunie/11 iulie.
- ⁷⁵ Cele trei proiecte sînt publicate în *Albina*, I, 1866, nr. 47 din 27 iulie/8 august.
- ⁷⁶ *Albina*, I, 1866, nr. 38 din 6/18 iulie.
- ⁷⁷ *Albina*, I, 1866, nr. 40 din 10/22 iulie.
- ⁷⁸ *Albina*, I, 1866, nr. 42 din 15/27 iulie.
- ⁷⁹ *Ibidem.*
- ⁸⁰ *Albina*, I, 1866, nr. 43 din 17/29 iulie.
- ⁸¹ *Albina*, I, 1866, nr. 98 din 4/16 decembrie.
- ⁸² *Albina*, II, 1867, nr. 7 din 15/27 ianuarie ; nr. 15 din 5/17 februarie.
- ⁸³ T. V. Păcățian, *op. cit.*, vol. IV, p. 458—462.
- ⁸⁴ Arhiva Babeș, pachet VI, nr. 85.
- ⁸⁵ *Ibidem.*
- ⁸⁶ *Albina*, III, 1868, nr. 39 din 10/22 aprilie.
- ⁸⁷ *Albina*, III, 1868, nr. 48 din 3/15 mai ; nr. 67 din 27 iunie/8 iulie ; nr. 76 din 17/29 iulie.
- ⁸⁸ G. Neamțu, *Activitatea parlamentară a lui Alexandru Roman 1866—1887*, în *Anuarul Institutului de istorie din Cluj*, XII, 1969, p. 102.
- ⁸⁹ T. V. Păcățian, *op. cit.*, vol. IV, p. 219, 229—230.
- ⁹⁰ *Op. cit.*, p. 250.
- ⁹¹ *Op. cit.*, p. 327.
- ⁹² *Op. cit.*, p. 367, 420.
- ⁹³ *Op. cit.*, p. 426.
- ⁹⁴ Arhiva Babeș, pachet VI, nr. 66.
- ⁹⁵ T. V. Păcățian, *op. cit.*, vol. IV, p. 486.
- ⁹⁶ *Op. cit.*, p. 662.
- ⁹⁷ *Op. cit.*, p. 771.
- ⁹⁸ III, 1868, nr. 131.
- ⁹⁹ IV, 1869, nr. 2.
- ¹⁰⁰ IV, 1869, nr. 3 din 9/21 ianuarie.
- ¹⁰¹ Arhiva Babeș, pachet V, nr. 77.
- ¹⁰² *Ibidem.*
- ¹⁰³ *Albina*, IV, 1869, nr. 15 din 9/21 februarie ; nr. 18 din 16/28 februarie.
- ¹⁰⁴ *Albina*, IV, 1869, nr. 12 din 2/14 februarie.
- ¹⁰⁵ *Ibidem.*
- ¹⁰⁶ *Ibidem.*
- ¹⁰⁷ *Albina*, IV, 1869, nr. 19 din 19 februarie/3 martie ; nr. 25 din 5/17 martie.
- ¹⁰⁸ *Albina*, IV, 1869, nr. 28 din 12/24 martie.
- ¹⁰⁹ *Albina*, IV, 1869, nr. 30 din 20 martie/2 aprilie.
- ¹¹⁰ *Albina*, IV, 1869, nr. 44 din 30 aprilie/12 mai.
- ¹¹¹ *Albina*, IV, 1869, nr. 63 din 31 iulie/12 august.
- ¹¹² T. V. Păcățian, *op. cit.*, vol. V, p. 163.
- ¹¹³ Arhiva Babeș, pachet VI, nr. 51.

- 114 *Albina*, V, 1870, nr. 1 din 1/13 ianuarie ; articol semnat de Vincentiu Babeș.
- 115 T. V. Păcățian, *op. cit.*, vol. V, p. 177.
- 116 T. V. Păcățian, *op. cit.*, vol. V, p. 247.
- 117 *Op. cit.*, p. 305—308.
- 118 *Albina*, V, 1870, nr. 6 din 15/27 ianuarie.
- 119 *Albina*, V, 1870, nr. 14 din 12/24 februarie.
- 120 T. V. Păcățian, *op. cit.*, vol. V, p. 343.
- 121 *Op. cit.*, p. 512.
- 122 *Op. cit.*, p. 609.
- 123 *Op. cit.*, p. 615.
- 124 *Op. cit.*, p. 616.
- 125 *Op. cit.*, p. 635.
- 126 *Op. cit.*, p. 699.
- 127 *Op. cit.*, p. 739.
- 128 Arhiva Babeș, pachet III, nr. 54.
- 129 *Albina*, VII, 1872, nr. 25 din 23 martie/4 aprilie.
- 130 *Albina*, VII, 1872, nr. 32 din 16/28 aprilie.
- 131 *Albina*, VII, 1872, nr. 39 din 14/26 mai ; nr. 43 din 18 mai/9 iunie.
- 132 *Albina*, VII, 1872, nr. 46 din 11/23 iunie.
- 133 *Albina*, VII, 1872, nr. 47 din 15/27 iunie ; nr. 48 din 17/29 iunie ; nr. 50 din 25 iunie/7 iulie.
- 134 VII, 1872 nr. 50 din 25 iunie/7 iulie.
- 135 *Albina*, VIII, 1873, nr. 85 din 4/16 noiembrie.
- 136 Arhiva Babeș, pachet II, nr. 81.
- 137 *Albina*, IX, 1874, nr. 10 din 7/19 februarie.
- 138 T. V. Păcățian, *op. cit.*, vol. VI, p. 6—11.
- 139 *Op. cit.*, p. 336.
- 140 *Ibidem*.
- 141 *Op. cit.*, p. 346.
- 142 *Albina*, IX, 1874, nr. 69 din 22 septembrie/4 octombrie.
- 143 T. V. Păcățian, *op. cit.*, vol. VI, p. 498.
- 144 *Albina*, X, 1875, nr. 40 din 17/29 iunie ; nr. 43 din 29 iunie/11 iulie ; nr. 45 din 6/18 iulie ; nr. 47 din 13/25 iulie ; nr. 55 din 9/21 august ; nr. 57 din 17/29 august.
- 145 B.C.U. Cluj-Napoca, fond. Francisc Hossu-Longin (corespondență), Corespondența lui George Pop de Băsești, vol. I, filele 3—5.
- 146 T. V. Păcățian, *op. cit.*, vol. VII, p. 199—200.
- 147 Arhiva Babeș, pachet III, nr. 34.
- 148 Arhiva Babeș, pachet III, nr. 36.
- 149 Arhiva Babeș, pachet III, nr. 53 ; adresa din 17 iunie 1881.
- 150 T. V. Păcățian, *op. cit.*, vol. VII, p. 211, 235, 255.
- 151 *Op. cit.*, p. 223, 225, 256, 295.
- 152 *Corespondența lui Vincențiu Babeș (scrisori primite)*, p. 169—170.
- 153 *Op. cit.*, p. 232—233.

Capitolul IV

- ¹ Vezi : nr. 24, p. 192 ; nr. 37, p. 296.
- ² *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, VII, 1844, nr. 11, p. 88.
- ³ Originalele se află toate în B.A.R., mss. rom., nr. 987, fila 137.
- ⁴ B.A.R., mss. rom., nr. 987.
- ⁵ B.A.R., mss. rom., nr. 987, fila 55.
- ⁶ *Ibidem*.
- ⁷ VII, 1844, nr. 26.
- ⁸ *Foaie pentru minte . . .*, VII, 1844, nr. 44.
- ⁹ *O polemică despre versificație la 1844*, în *Analele Universității București, Seria științe sociale, filologice*, XII, 1963, nr. 28, p. 20.
- ¹⁰ *Foaie pentru minte . . .*, VII, 1844, nr. 46.
- ¹¹ Vezi textul complet în B.A.R., mss. rom., nr. 987, filele 210—211, sub titlul **Triplă (asupra versificației)**.
- ¹² *Op. cit.*, p. 20.
- ¹³ *Ibidem*.
- ¹⁴ B.A.R., mss. rom., nr. 1 015, filele 7—8.
- ¹⁵ *George Bariț și contemporanii săi*, vol. II, p. 301.
- ¹⁶ B.A.R., mss. rom., nr. 1 015, filele 7—8.
- ¹⁷ *Ibidem*.
- ¹⁸ *Ibidem*.
- ¹⁹ *Ibidem*.
- ²⁰ *Ibidem*.
- ²¹ *George Bariț și contemporanii săi*, vol. II, p. 301.
- ²² *George Bariț și contemporanii săi*, vol. II, p. 305—306.
- ²³ L. Grămadă, *Ideii literare în publicistica lui Andrei Mureșanu în Studia Univ. Babeș-Bolyai, Series philologia*, fasciculus 1, 1964, p. 63, nota 15.
- ²⁴ *George Bariț și contemporanii săi*, vol. II, p. 276.
- ²⁵ B.A.R., mss. rom., nr. 987, filele 55—56.
- ²⁶ X, 1847, nr. 80—81.
- ²⁷ *George Bariț și contemporanii săi*, vol. II, p. 347, 350.
- ²⁸ Pentru *Amicul Poporului* vezi G. Neamțu, *Din istoria presei românești — Amicul Poporului (1848) și Democrația (1849)*, în *Anuarul Institutului de istorie din Cluj*, IX, 1966.
- ²⁹ A apărut în nr. 10 din 29/10 iulie (sic) 1848.
- ³⁰ Publicată în nr. 12, din 12/24 august 1848.
- ³¹ Publicată în nr. 16, din 9/21 septembrie 1848.
- ³² Publicate în numerele : 11 din 5/17 august, 12 din 12/24 august și 13 din 19/31 august.
- ³³ Pentru ideile lui Vincentiu Babeș în privința națiunii și a naționalității vezi G. Cipăianu, *Ideii progresiste în gândirea lui Vincentiu Babeș*, în *Acta Musei Napoënsis*, VII, 1970, p. 358—360.
- ³⁴ Nr. 12 din 12/24 august.
- ³⁵ Nr. 13 din 19/31 august.
- ³⁶ *Ibidem*.

- ³⁷ *Amicul Poporului*, I, 1848, nr. 19 din 30/12 septembrie, materialul cu titlul: *Domnule redactor*.
- ³⁸ Muzeul județean Brașov, Arhiva Mureșenilor, document nenumărat.
- ³⁹ Arhiva Mureșenilor, document nenumărat.
- ⁴⁰ Arhiva Mureșenilor, document nenumărat.
- ⁴¹ B.A.R., mss. rom., fond Titu Maiorescu S $\frac{23(1)}{XI}$.
- ⁴² Vezi textul în limba germană în B.A.R., mss. rom., nr. 973, filele 347—348.
- ⁴³ Arhiva Mureșenilor, document nenumărat.
- ⁴⁴ B.A.R., mss. rom., S $\frac{23(2)}{XI}$.
- ⁴⁵ G. Juvara, *Din corespondența lui Titu Maiorescu*, Iași, 1942, p. 19.
- ⁴⁶ *Op. cit.*, p. 22.
- ⁴⁷ G. Barițiu, *Părți alese din istoria Transilvaniei pe două sute de ani în urmă*, 1891, vol. III, Sibiu, p. 519.
- ⁴⁸ *Ibidem*.
- ⁴⁹ G. Barițiu, *op. cit.*, p. 591.
- ⁵⁰ Biblioteca Filialei Cluj a Academiei R.S.R., Arhiva istorică (acum la Arhivele Statului Cluj-Napoca), fond Dimitrie Moldovan, nr. 307; în continuare: Arhiva istorică. Se pare totuși că Babeș a publicat unele materiale în *Oesterreichische Zeitung*; vezi B.A.R., mss. rom., S $\frac{8(1)}{CCXV}$, scrisoarea din 12 iunie 1863 a lui Vincentiu Babeș către Alexandru Roman.
- ⁵¹ T. Botiș, *Monografia familiei Mocioni*, București, 1939, p. 97.
- ⁵² G. Neamțu, *Alexandru Roman* (teză de doctorat), p. 60.
- ⁵³ *Albina*, II, 1867, nr. 1, din 1/13 ianuarie.
- ⁵⁴ G. Neamțu, *Alexandru Roman*, p. 60.
- ⁵⁵ *Op. cit.*, p. 40.
- ⁵⁶ *Op. cit.*, p. 205.
- ⁵⁷ Relațiile dintre cei doi vor fi analizate în capitolul VI, al prezentei lucrări.
- ⁵⁸ G. Neamțu, *Op. cit.*, p. 40.
- ⁵⁹ *Concordia*, II, 1862, nr. 78 din 30 septembrie/12 octombrie; III, 1863, nr. 67 (supliment) din 8/20 august; III, 1863, nr. 82 din 29 septembrie/11 octombrie; V, 1865, nr. 50 din 24 iunie/6 iulie.
- ⁶⁰ *Concordia*, IV, 1864, nr. 52 din 28 iunie/10 iulie; IV, 1864, nr. 56 din 12/24 iulie; IV, 1864, nr. 61 din 30 iulie/11 august.
- ⁶¹ B.A.R., mss. rom., S $\frac{12(1)}{CCXV}$; S $\frac{12(2)}{CCXV}$.
- ⁶² *Concordia*, V, 1865, nr. 84 din 21 octombrie/2 noiembrie.
- ⁶³ *Sionul Românesc*, care a apărut la Viena de la 1 iulie 1865 și *Progresul* din Sibiu cu cele 4 numere ale sale din 1866, sînt mult mai modeste.
- ⁶⁴ G. Neamțu, *Op. cit.*, p. 63.
- ⁶⁵ Ziarele *Ost und West* și *Wochenschrift für Politik*, finanțate de familia Mocioni pentru a susține cauza românească, nu puteau ține locul unui ziar național.
- ⁶⁶ Mai întreprinzători și mai puternici în cultură, greco-catolicii controlau deja trei din cele patru menționate și vor avea cuvîntul și la *Federațiunea*, apărută în 1868.
- ⁶⁷ T. Botiș, *op. cit.*, p. 97.

⁶⁶ Vincentiu Babeș, *Notițe biografice asupra vieții și activității decedatului Andrei Mocioni*, București, 1883, p. 17/369.

⁶⁹ În 25 iunie 1861 Ioan Rațiu îi scria lui George Bariț că la Lugoj Atanasie Marienescu și protopopul Bercianu i-au spus că Andrei Mocioni voia să scoată o foaie la Timișoara; cf. K. Hitchins, L. Maior, *Correspondența lui Ioan Rațiu cu George Barițiu, 1861—1892*, Cluj, 1970, p. 49.

⁷⁰ III, 1863, nr. 26 din 31 martie/12 aprilie.

⁷¹ N. Iorga, *Istoria presei românești*, București, 1922, p. 128.

⁷² *Op. cit.*, p. 17/369.

⁷³ *George Bariț și contemporanii săi*, vol. II, p. 220.

⁷⁴ Despre activitatea lui Babeș la *Albina* s-au scris puține lucrări, dar și acelea ating subiectul doar tangențial. În afară de titlurile deja citate, mai menționăm: A. Cosma, *Istoria presei române din Banat*, vol. I, Timișoara, 1932; V. Bugariu, *Figuri bănățene*; S. Biró, *A Tribuna és a magyarországi román közvélemény*, Cluj, 1941; I. Lupaș, *Începuturile și epocile istorice ale ziaristicii românești transilvane*, în *Studii istorice*, Sibiu—Cluj, 1945—46, vol. V; C. Antip, *Istoria presei române*, București, 1964; G. Neamțu, *Tendențe și valori în activitatea politică a lui Andrei Mocioni (1848—1877)*, în *Banatica*, I, 1971.

⁷⁵ T. Botiș, *op. cit.*, p. 95.

⁷⁶ *Albina*, I, 1866, nr. 1 din 27 martie/8 aprilie.

⁷⁷ Arhiva Babeș, pachet VI, nr. 75.

⁷⁸ Arhiva Babeș, document nenumerotat.

⁷⁹ *Albina*, I, 1866, nr. 1 din 27 martie/8 aprilie.

⁸⁰ S. Biró, *op. cit.*, p. 24.

⁸¹ G. Cipăianu, *op. cit.*, p. 360.

⁸² XXIX, 1866, nr. 26 din 6/18 aprilie.

⁸³ VI, 1866, nr. 28 din 7/19 aprilie.

⁸⁴ Arhiva Babeș, pachet IV, nr. 97.

⁸⁵ *Concordia*, VI, 1866, nr. 28 din 7/19 aprilie.

⁸⁶ *Concordia*, VI, 1866, nr. 28 din 7/19 aprilie.

⁸⁷ *Ibidem*.

⁸⁸ N. Iorga, *op. cit.*, p. 129.

⁸⁹ A. Cosma, *op. cit.*, p. 35.

⁹⁰ Vincentiu Babeș între: 9 iulie 1870 și 11 noiembrie 1871; 7 mai 1872 și 1 ianuarie 1876 și interimar: 2—6 octombrie 1869; Iulian Grozescu între: 11 noiembrie 1871 și 7 mai 1872; Ioan Ciocan între: 1 ianuarie 1876 și 31 decembrie 1876; I. Sepeșianu interimar între: 27 august și 22 octombrie 1870; cf. N. Hodoș și Al. Sadi-Ionescu, *Publicațiunile periodice românești*, tom. I, 1820—1906, București, 1913, p. 13.

⁹¹ F. Moldovan, „*Albina*” de acum 100 ani, în *Presa noastră*, nr. 9 din 1966, p. 40.

⁹² *Albina*, VII, 1872, nr. 42 din 25 mai/6 iunie.

⁹³ N. Iorga, *op. cit.*, p. 128.

⁹⁴ *Albina*, I, 1866, nr. 23 din 1/13 iunie; II, 1867, nr. 43 din 16/28 aprilie; VII, 1872, nr. 1 din 2/14 ianuarie; VII, 1872, nr. 31 din 13/25 aprilie.

⁹⁵ *Albina*, IX, 1874, nr. 26 din 5/17 aprilie.

⁹⁶ *Albina*, VIII, 1873, nr. 53 din 15/27 iulie.

⁹⁷ *Albina*, I, 1866, nr. 96 din 30 noiembrie/12 decembrie.

⁹⁸ V, 1870, nr. 3 din 7/19 ianuarie.

⁹⁹ *Albina*, II, 1867, nr. 13 din 1/13 februarie.

- ¹⁰⁰ *Albina*, II, 1867, nr. 12 din 29 ianuarie/10 februarie.
- ¹⁰¹ G. Neamțu, *Înființarea, programul și colaboratorii ziarului „Federațiunea”, în Anuarul Institutului de istorie și arheologie Cluj*, XIV, 1971, p. 159.
- ¹⁰² N. Iorga, *op. cit.*, p. 129.
- ¹⁰³ *Albina*, I, 1866, nr. 2 din 6/18 aprilie.
- ¹⁰⁴ *Albina*, I, 1866, nr. 13 din 4/16 mai.
- ¹⁰⁵ *Albina*, I, 1866, nr. 22 din 29 mai/10 iunie, articolul: *Regimul unghuresc și noi*.
- ¹⁰⁶ *Ibidem*.
- ¹⁰⁷ *Albina*, I, 1866, nr. 66 din 14/26 septembrie.
- ¹⁰⁸ *Albina*, III, 1868, nr. 27 din 6/18 martie.
- ¹⁰⁹ *Albina*, VI, 1871, nr. 80 din 3/15 octombrie.
- ¹¹⁰ *Albina*, VII, 1872, nr. 32 din 16/28 aprilie.
- ¹¹¹ *Albina*, VIII, 1873, nr. 4 din 14/26 ianuarie.
- ¹¹² *Albina*, V, 1870, nr. 46 din 4/16 iunie.
- ¹¹³ *Albina*, XI, 1876, nr. 63 din 11/23 iulie.
- ¹¹⁴ *Albina*, I, 1866, nr. 2 din 6/18 aprilie.
- ¹¹⁵ *Albina*, II, 1867, nr. 7 din 15/27 ianuarie.
- ¹¹⁶ *Albina*, I, 1866, nr. 17 din 15/27 mai.
- ¹¹⁷ *Albina*, I, 1866, nr. 73 din 30 septembrie/17 octombrie.
- ¹¹⁸ *Albina*, I, 1866, nr. 4 din 10/22 aprilie.
- ¹¹⁹ *Albina*, I, 1866, nr. 57 din 21 august/2 septembrie, nr. 73 din 30 septembrie/12 octombrie.
- ¹²⁰ Instituționalizarea dualismului a avut loc la 8 iunie 1867.
- ¹²¹ *Albina*, V, 1870, nr. 6 din 15/27 ianuarie.
- ¹²² *Albina*, VI, 1871, nr. 82 din 10/22 octombrie.
- ¹²³ *Albina*, II, 1867, nr. 29 din 10/22 martie.
- ¹²⁴ *Albina*, VI, 1871, nr. 82 din 10/22 octombrie.
- ¹²⁵ *Albina*, I, 1866, nr. 2 din 6/18 aprilie.
- ¹²⁶ *Albina*, I, 1866, nr. 94 din 23 noiembrie/5 decembrie.
- ¹²⁷ *Albina*, I, 1866, nr. 80 din 16/28 octombrie.
- ¹²⁸ *Albina*, I, 1866, nr. 94 din 23 noiembrie/5 decembrie.
- ¹²⁹ *Albina*, II, 1867, nr. 40 din 7/19 aprilie.
- ¹³⁰ *Albina*, IV, 1869, nr. 9 din 26 ianuarie/7 februarie.
- ¹³¹ C. Suciu, *Correspondența lui Ioan Maniu cu Simion Bărnuțiu 1851—1864*, Blaj, 1924, p. 324—325.
- ¹³² *Albina*, I, 1866, nr. 3 din 8/20 aprilie.
- ¹³³ *Albina*, VIII, 1873, nr. 18 din 8/20 martie.
- ¹³⁴ *Albina*, I, 1866, nr. 5 din 13/25 aprilie; nr. 10 din 24 aprilie/6 mai.
- ¹³⁵ *Albina*, VI, 1871, nr. 63 din 5/17 august.
- ¹³⁶ *Albina*, V, 1870, nr. 22 din 15/27 martie.
- ¹³⁷ *Albina*, I, 1866, nr. 43 din 17/29 iulie.
- ¹³⁸ *Albina*, II, 1867, nr. 51 din 7/19 mai.
- ¹³⁹ *Albina*, II, 1867, nr. 56 din 21 mai/2 iunie.
- ¹⁴⁰ B.A.R. mss. rom., 973, filele 347—348.
- ¹⁴¹ *Albina*, VII, 1872, nr. 7 din 23 ianuarie/4 februarie.
- ¹⁴² *Albina*, VIII, 1873, nr. 41 din 3/15 iunie.
- ¹⁴³ *Albina*, X, 1875, nr. 58 din 21 august/2 septembrie.
- ¹⁴⁴ *Albina*, XI, 1876, nr. 63 din 12/24 iulie.

- ¹⁴⁵ *Albina*, VI, 1871, nr. 32 din 18/30 aprilie.
- ¹⁴⁶ *Albina*, VIII, 1873, nr. 13 din 18 februarie/2 martie.
- ¹⁴⁷ B.A.R., corespondență, nr. 150 022; scrisoare către Valeriu Braniște.
- ¹⁴⁸ *Die Sprach- und Nationalitätenfrage in Oesterreich bei einen Romänen*, Viena, 1860.
- ¹⁴⁹ *Magyar Országos Levéltár, Miniszterelnökségi Levéltár*, K. 26 (în continuare M.O.L., K 26) pachet IX, nr. 1 744, fila 57.
- ¹⁵⁰ *Ibidem*.
- ¹⁵¹ *Ibidem*.
- ¹⁵² M.O.L., M.L., K. 26, pachet IX, nr. 1 744, fila 54.
- ¹⁵³ M.O.L., M.L., K. 26, pachet IX, nr. 2 014, ad 1 744.
- ¹⁵⁴ *Ibidem*.
- ¹⁵⁵ M.O.L., M.L., K. 26, pachet IX, nr. 1 744, filele 62—63.
- ¹⁵⁶ *Ibidem*.
- ¹⁵⁷ M.O.L., M.L., K. 26, pachet IX, nr. 5 260, ad 1 744, fila 69.
- ¹⁵⁸ M.O.L., M.L., K. 26, pachet IX, nr. 2 077 ad 1 744, fila 68.
- ¹⁵⁹ M.O.L., M.L., K. 26, pachet IX, nr. 2 014, ad 1 744, filele 70—72.
- ¹⁶⁰ M.O.L., M.L., K. 26, pachet III, nr. 843 ad 562, filele 141—142.
- ¹⁶¹ M.O.L., M.L., K. 26, pachet III, nr. 562, fila 135.
- ¹⁶² Vezi nota 160.
- ¹⁶³ M.O.L., M.L., K. 26 pachet III, nr. 661 ad. 562, fila 140.
- ¹⁶⁴ Vezi nota 160.
- ¹⁶⁵ M.O.L., M.L., K. 26, pachet III, nr. 562, fila 135.
- ¹⁶⁶ M.O.L., M.L., K. 26, pachet III, nr. 981 ad 562, fila 145.
- ¹⁶⁷ M.O.L., M.L., K. 26, nr. 2 273, filele 6—7.
- ¹⁶⁸ M.O.L., M.L., K. 26, pachet XII, nr. 2 273, filele 2—4 concept.
- ¹⁶⁹ *Ibidem*.
- ¹⁷⁰ M.O.L., M.L., K. 26, pachet XII, ad 2 273, filele 10—11. Iată conceptul imputernicirii: „Imputernicire. Domnul primprocuror regal Kozma Sándor, ca acuzator public în probleme de presă, în urma hotărârii luate de consiliul de miniștri maghiar regal în 5 ale lunii septembrie, a anului [curent], pe baza § 19 al a[rticolului] de [lege] XVIII/1848, este imputernicit să poruncească acțiunea de pedepsire pe baza §§ 9 și 10 ale art. de lege XVIII/1848, pentru articolul publicat sub titlul „Cătră românii din granița militară”, apărut în numărul 64 din 4 septembrie ale anului [curent] în foaia politică intitulată *Albina*, care apare la Budapesta în limba română. Budapesta, septembrie, 1873, Ministru-președinte”.
- ¹⁷¹ M.O.L., M.L., K. 26, pachet XII, nr. 2 982 ad 2 273, fila 12.
- ¹⁷² *Ibidem*.
- ¹⁷³ M.O.L., M.L., K. 26, pachet IV, nr. 624.
- ¹⁷⁴ *Ibidem*.
- ¹⁷⁵ M.O.L., M.L., K. 26, pachet IV, nr. 624, fila 1.
- ¹⁷⁶ M.O.L., M.L., K. 26, pachet IV, nr. 1 152, filele 12—13.
- ¹⁷⁷ *Albina*, IX, 1874, nr. 58 din 28 iulie/9 august.
- ¹⁷⁸ M.O.L., M.L., K. 26, nr. 79, filele 301—302; 306.
- ¹⁷⁹ Arh. St. Cluj-Napoca, fond Visarion Roman, pachet V/65 b, filele 16—17.
- ¹⁸⁰ Arhiva Babeș, pachet VI, nr. 14 și 27.

¹⁸¹ T. Botiș, *op. cit.*, p. 96; în 14 iunie 1869 Sigismund Borlea protestă în parlament împotriva acestei măsuri, dar fără rezultat; cf. T. V. Păcățian, *Cartea de aur*, vol. V, p. 185—186.

¹⁸² *Albina*, IV, 1869, nr. 55 din 22 iunie/4 iulie.

¹⁸³ Arhiva Babeș, pachet VI, nr. 66.

¹⁸⁴ *Albina*, X, 1875, nr. 80 din 3/25 decembrie.

¹⁸⁵ *Albina*, XI, 1876, nr. 117 și 118 din 31 decembrie/12 ianuarie.

¹⁸⁶ Arhiva Mureșenilor, document neinventariat, scrisoarea din 18 ianuarie 1870 a lui Francisc Hossu-Longin către Iacob Mureșanu.

¹⁸⁷ M.O.L., M.L., K. 26, nr. 778, 1 034; apud G. Neamțu, *Alexandru Roman*, p. 63—64.

¹⁸⁸ B.A.R., mss. rom., S $\frac{3(1)}{CCXV}$; Arhiva Babeș, pachet VI, nr. 21.

¹⁸⁹ B.A.R., mss. rom., nr. 997, fila 107.

¹⁹⁰ *Ibidem*.

¹⁹¹ Arhiva Babeș, pachet V, nr. 5.

¹⁹² Aceasta și unele principii ale programului erau cuprinse într-o scrisoare a lui Vinčențiu Babeș către Traian Doda; cf. *Corespondența lui Vinčențiu Babeș (sart-sori primite)*, p. 101.

¹⁹³ *Corespondența lui Vinčențiu Babeș*, p. 237.

¹⁹⁴ *George Bariț și contemporanii săi*, vol. II, p. 235.

¹⁹⁵ *Ibidem*.

¹⁹⁶ *Corespondența lui Vinčențiu Babeș*, p. 130—131.

¹⁹⁷ *Ibidem*.

¹⁹⁸ Arhiva Babeș, pachet IV, nr. 92.

¹⁹⁹ Arhiva Babeș, pachet IV, nr. 52.

²⁰⁰ Arhiva Babeș, pachet III, nr. 26.

²⁰¹ Arhiva Babeș, pachet III, nr. 45.

²⁰² Arhiva Babeș, pachet III, nr. 90.

²⁰³ *Ibidem*.

²⁰⁴ *George Bariț și contemporanii săi*, vol. II, p. 196.

²⁰⁵ V. Braniște, *Amintiri din închisoare*, București, 1972, p. 22, 175.

²⁰⁶ Procesul verbal, arhiva Babeș, document nenumărat.

²⁰⁷ *Ibidem*.

²⁰⁸ *Luminătoriul*, I, 1880, nr. 22 din 31 mai/12 iunie.

²⁰⁹ B.A.R., mss. rom., S $\frac{7(1)}{XXXII}$.

²¹⁰ *Corespondența lui Vinčențiu Babeș*, p. 48.

²¹¹ V. Braniște, *op. cit.*, p. 294.

²¹² Arhiva Mitropoliei Ortodoxe Sibiu, dosar 23 (corespondența lui Miron Romanul), scrisoarea lui Vinčențiu Babeș din 9/21 noiembrie 1889; N. Corneanu, *Pagini necunoscute din viața lui V. Babeș*, în *Mitropolia Banatului*, nr. 4—6, p. 341.

²¹³ D. Vatamaniuc, *Ioan Slavici și lumea prin care a trecut*, p. 359.

²¹⁴ *Op. cit.*, p. 363, 371.

²¹⁵ *Corespondența lui Vinčențiu Babeș*, p. 92.

²¹⁶ *Op. cit.*, p. 51—52.

²¹⁷ Proces-verbal în Arhiva Babeș, document nenumărat.

²¹⁸ Valeriu Braniște afirmă că programul a fost redactat de el însuși și revăzut, cu modificări, de Alexandru Mocioni.

²¹⁹ Arhiva Babeș, document nenumărat.

²²⁰ Arhiva Babeș, pachet I, nr. 83, scrisoarea lui Aurel Mureșanu, din 21 aprilie 1902.

Capitolul V

¹ Arh. St. Brașov, fond „Societatea pentru fond de teatru român”, nr. 7 263.

² *Concordia*, II, 1862, nr. 28 din 8/20 aprilie.

³ *Concordia*, II, 1862, nr. 59 din 27 iulie/7 august.

⁴ Arh. St. Arad, mapa 68, nenumărată; vezi și „Alfabetul membrilor Asociației Române din Arad pentru cultura poporului român, conșcris în anul 1865”, fond Asociația națională Arădană, nr. 24.

⁵ *Concordia*, III, 1863, nr. 36 din 5/17 mai.

⁶ *Concordia*, III, 1863, nr. 36 din 5/17 mai; nr. 37 din 9/21 mai; nr. 44 din 2/13 iunie.

⁷ Arh. St. Arad, fond „Asociația națională Arădană”, nr. 115.

⁸ Arh. St. Brașov, fond „Societatea pentru fond de teatru român” nr. 7 263.

⁹ Arh. St. Brașov, fond citat, nr. 7 035.

¹⁰ Arh. St. Brașov, fond citat, nr. 7 036.

¹¹ Arh. St. Brașov, fond citat, nr. 7 049.

¹² Arhiva Babeș, pachet IV, nr. 49.

¹³ M. Dan, V. Faur, *Corespondența lui Iosif Vulcan cu Vincențiu Babeș*, în vol. *Centenarul „Societății pentru crearea unui fond de teatru român” (1870—1970)*, Oradea, 1972, p. 78.

¹⁴ *Op. cit.*, p. 83—86.

¹⁵ Arh. St. Brașov, fond citat, nr. 7 263.

¹⁶ A. Filipașcu, *Istoria Maramureșului*, București, 1940, p. 208.

¹⁷ *Corespondența lui Vincențiu Babeș (scrisori primite)*, Cluj-Napoca, 1976, p. 248—249.

¹⁸ Arhiva Babeș, document nenumărat.

¹⁹ Arhiva Babeș, pachet IV, nr. 55.

²⁰ *Corespondența lui Vincențiu Babeș*, p. 244—246.

²¹ *Op. cit.*, p. 186—191.

²² Arhiva Babeș, documente nenumărate provenind din perioada 1861—1870.

²³ Arhiva Babeș, document nenumărat; scrisoarea din 5 iulie 1877, a lui August Treboniu Laurian către Vincențiu Babeș.

²⁴ *Analele Acad. Rom.*, seria I, tom I, p. 5.

²⁵ M. Kogălniceanu, *Interpelarea privitoare la expulzarea românilor de peste Carpați*, București, 1866, p. 32, apud G. Neamțu, *Alexandru Roman (teză de doctorat)*, p. 106.

²⁶ T. Botiș, *Monografia familiei Mocioni*, București, 1939, p. 402—403.

²⁷ *Op. cit.*, p. 405.

²⁸ *Corespondența lui Vincențiu Babeș*, p. 6.

²⁹ Arhiva Babeș, document nenumărat.

³⁰ B.A.R., mss. rom., S $\frac{2}{DCCXX}$.

- ³¹ *Analele Acad. Rom.*, seria II, tom II, p. 131-132.
- ³² *Ibidem*.
- ³³ *Analele Acad. Rom.*, seria II, tom VII, p. 159.
- ³⁴ *Analele Acad. Rom.*, seria II, tom XIII, p. 101.
- ³⁵ Păstrate în arhiva nenumărată a Muzeului memorial Victor Babeș, București.
- ³⁶ *Analele Acad. Rom.*, seria II, tom IV, p. 107; tom. VIII, p. 175; tom. IX, p. 220.
- ³⁷ Arhiva Babeș, pachet V, nr. 17.
- ³⁸ Arhiva Babeș, pachet V, nr. 39; pachet V, nr. 34; vezi și *Corespondența lui Vinčențiu Babeș*, p. 192.
- ³⁹ *Analele Acad. Rom.*, seria II, tom XVIII, p. 168.
- ⁴⁰ *Analele Acad. Rom.*, seria II, tom XVIII, p. 285—286, 289.
- ⁴¹ E. Hodoș, *Scrisori cu mai multe figuri și un adaos*, Sibiu, 1940, p. 86.
- ⁴² *Analele Acad. Rom.*, seria II, tom XVI, p. 289.
- ⁴³ *Analele Acad. Rom.*, seria II, tom XVIII, p. 227.
- ⁴⁴ *Analele Acad. Rom.*, seria II, tom XXI, p. 186.
- ⁴⁵ *Analele Acad. Rom.*, seria I, tom XI, p. 112.
- ⁴⁶ *Analele Acad. Rom.*, seria II, tom I, p. 122, 131—134.
- ⁴⁷ *Analele Acad. Rom.*, seria II, tom II, p. 455.
- ⁴⁸ *Analele Acad. Rom.*, seria II, tom XV, p. 133, 135, 243, 245, 331.
- ⁴⁹ *Analele Acad. Rom.*, seria II, tom XXII, p. 425.
- ⁵⁰ N. Iorga, *O viață de om așa cum a fost*, București, 1972, p. 273.
- ⁵¹ *Analele Acad. Rom.*, seria II, tom XX, p. 135.
- ⁵² *George Bariț și contemporanii săi*, vol. II, p. 170.
- ⁵³ Seria I, tom. VI, p. 42.
- ⁵⁴ *Analele Acad. Rom.*, seria II, tom II, ședința din 11 aprilie, p. 403.
- ⁵⁵ *Ibidem*.
- ⁵⁶ *Analele Acad. Rom.*, seria II, tom II, p. 406
- ⁵⁷ *Corespondența lui Vinčențiu Babeș*, p. 115—116.
- ⁵⁸ *Analele Acad. Rom.*, seria II, tom III, p. 137.
- ⁵⁹ *Analele Acad. Rom.*, seria II, tom III, p. 146.
- ⁶⁰ Arhiva Babeș, pachet III, nr. 12, 13.
- ⁶¹ Arhiva Babeș, pachet III, nr. 13, 14, 19.
- ⁶² *Analele Acad. Rom.*, seria II, tom X, p. 123.
- ⁶³ Arhiva Babeș, scrisoarea lui Miron Romanul, din 5 martie 1889, nenumărată.
- ⁶⁴ Arhiva Mitropoliei Ortodoxe Române, Sibiu, dosar 23, corespondența lui Miron Romanul, nenumărată.
- ⁶⁵ Arhiva Babeș, scrisoarea lui Nicolae Densușianu, din 12 mai 1890, nenumărată.
- ⁶⁶ Vinčențiu Babeș a obținut prin intermediul lui Alexandru Roman o reproducere de la fotografal care lucrase pentru Densușianu, păstrind clișeu.
- ⁶⁷ B.A.R., mss. rom., S $\frac{2}{CCXXV}$.
- ⁶⁸ Arhiva Mitropoliei Ortodoxe Române, Sibiu, dosar citat, document nenumărat.
- ⁶⁹ Cercetătorii Aurel Răduțiu și Ioan Gabor din Cluj-Napoca au făcut primii constatarea că numărul de exemplare reproduse depășește cifra proiectată; informație verbală.

⁷⁰ Vezi supra, nota 68.

⁷¹ Constatarea aparține lui A. Răduțiu și ne-a fost comunicată verbal

⁷² *Analele Acad. Rom.*, seria II, tom XXIX, p. 68.

Capitolul VI

¹ I. Subțire, *Vestul*, 1936, 22 septembrie.

² B.A.R., mss. rom., S $\frac{6}{CCXV}$, anexe a, b.

³ Păstrată parțial la Arhiva Mureșenilor (nenumerotată); unele piese au fost publicate de Axente Banciu în *Tara Birsei*, I, 1929, nr. 1, 2.

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Cauza limbelor și naționalităților în Austria. pertractată de un român, Viena*, 1860, p. 9, 20.

⁶ *Concordia*, III, 1873, nr. 26 din 31 martie/12 aprilie.

⁷ Vezi supra, nota 3.

⁸ Arhiva Babeș, documente nenumerate, reflectind situația burselor pe anii 1861—1870.

⁹ Cele care s-au păstrat au fost publicate în volumul *Corespondența lui Vincențiu Babeș (scrisori primite)*, Cluj-Napoca, 1976, p. 157—168.

¹⁰ *Op. cit.*, p. 160—161.

¹¹ *Ibidem*.

¹² B.A.R., mss. rom., S $\frac{8 (2)}{CCXV}$.

¹³ *Corespondența lui Vincențiu Babeș*, p. 167—168.

¹⁴ *Op. cit.*, p. 146—155; vezi și T. Botiș, *Monografia familiei Mocioni, anexe*.

¹⁵ *Albina*, IV, 1869, nr. 30 din 20 martie/2 aprilie.

¹⁶ Biblioteca Mitropoliei Ortodoxe Române Sibiu, fond Miron Romanul, nr. 47.

¹⁷ Arhiva Babeș, pachet IV, nr. 52.

¹⁸ M. Croicu, P. Croicu, *Scrisori către Ioan Bianu*, p. 317.

¹⁹ T. Botiș, *op. cit.*, p. 402.

²⁰ *Op. cit.*, p. 402—403.

²¹ *Corespondența lui Vincențiu Babeș*, p. 154.

²² Valeriu Braniște, *Amintiri din închisoare*, București, 1972, p. 300.

²³ Arhiva Babeș, pachet VI, nr. 74.

²⁴ B.A.R., mss. rom., S $\frac{7 (3)}{XXXII}$.

²⁵ *Corespondența lui Vincențiu Babeș*, p. 226—227.

²⁶ *Op. cit.*, p. 32, 142—143, 207—208.

²⁷ *Op. cit.*, p. 38—39.

²⁸ *George Bariț și contemporanii săi*, vol. II, p. 205.

²⁹ *Concordia*, II, 1862, nr. 78 din 30 sept./12 octombrie.

- ³⁰ B.A.R., mss. rom., S $\frac{9}{CCXV}$; vezi și G. Neamțu, *Alexandru Roman* (teză de doctorat), p. 41.
- ³¹ *Concordia*, II, 1862, nr. 84.
- ³² *Concordia*, II, 1862, nr. 81 din 11/23 noiembrie.
- ³³ G. Neamțu, *op. cit.*, p. 41.
- ³⁴ B.A.R., mss. rom., fond Alexandru Roman, nr. 27 342, apud G. Neamțu, *op. cit.*, p. 40.
- ³⁵ *Telegraful Român*, XI, 1863, nr. 13 din 14 februarie, apud G. Neamțu, *op. cit.*, p. 39.
- ³⁶ B.A.R., mss. rom., fond Vincentiu Babeș, S $\frac{8 (1)}{CCXV}$.
- ³⁷ *Concordia*, III, nr. 72 din 25 august/6 septembrie; nr. 82 din 29 septembrie/11 octombrie; IV, 1864, nr. 9 din 30 ianuarie/11 februarie; nr. 64 din 10/22 august; V, 1865, nr. 39 din 16/28 mai.
- ³⁸ B.A.R., mss. rom., S $\frac{12 (1)}{CCXV}$; S $\frac{12 (2)}{CCXV}$.
- ³⁹ *Concordia*, IV, 1864, nr. 49.
- ⁴⁰ B.A.R., mss. rom., S $\frac{76}{DCCCXXIV}$.
- ⁴¹ *Concordia*, V, 1865, nr. 84 din 21 octombrie/2 noiembrie.
- ⁴² B.A.R., mss. rom., S $\frac{4 (1)}{DCCCXXIV}$.
- ⁴³ B.A.R., mss. rom., S $\frac{76}{DCCCXXIV}$.
- ⁴⁴ B.A.R., mss. rom., S $\frac{8 (3)}{CCXV}$.
- ⁴⁵ G. Neamțu, *op. cit.*, p. 84—85.
- ⁴⁶ *George Bariș și contemporanii săi*, vol. II, p. 211—213.
- ⁴⁷ *Op. cit.*, p. 224, nota 6.
- ⁴⁸ *Op. cit.*, p. 216.
- ⁴⁹ *Op. cit.*, p. 224; vezi și notele 10, 13.
- ⁵⁰ V, 1870, nr. 8 din 22 ianuarie/3 februarie.
- ⁵¹ *George Bariș și contemporanii săi*, vol. II, p. 188.
- ⁵² *Op. cit.*, p. 174, 181, 227, 229, 232, 234—235, 250, 252.
- ⁵³ *Albina*, VI, 1871, nr. 29 din 2/14 aprilie.
- ⁵⁴ Arhiva Babeș, (document nenumărat) scrisoarea lui Alexandru Roman din 21 iunie.
- ⁵⁵ *Albina*, IX, 1874, nr. 3 din 10/22 ianuarie.
- ⁵⁶ *Albina*, VIII, 1873, nr. 92 din 2/14 decembrie.
- ⁵⁷ *Albina*, IX, 1874, nr. 19 din 10/22 martie.
- ⁵⁸ *Corespondența lui Vincențiu Babeș*, p. 178—179.
- ⁵⁹ *Ibidem*.
- ⁶⁰ *Op. cit.*, p. 180—181.
- ⁶¹ Biblioteca Astra, Sibiu, cutia LX/29, inv. 4 141.

Ultimii ani

¹ B.A.R., mss. rom., fond Titu Maiorescu, S $\frac{23(2)}{XI}$.

² B.A.R., mss. rom., S $\frac{8(2)}{CCXV}$.

³ Arhiva Babeș, pachet VI, nr. 65.

⁴ *Corespondența lui Vincențiu Babeș (scrisori primite)*, p. 48.

⁵ Arhiva istorică (document nenumerotat), scrisoarea din 3/15 februarie 1884.

⁶ T. Botiș, *Monografia familiei Mocioni*, p. 401.

⁷ N. Comșa, *Corespondența între Ioan Micu Moldovan și Ioan Bianu*, Blaj, 1943, p. 75.

⁸ T. Botiș, *op. cit.*, p. 402—403.

⁹ Arhiva Muzeului memorial „Victor Babeș”, București, document nenumerotat ; scrisoarea lui Vincențiu Babeș, din 7/19 decembrie 1895.

¹⁰ *Corespondența lui Vincențiu Babeș*, p. 231—232.

¹¹ Arhiva Babeș, pachet VI, nr. 90, copie.

¹² LXX, nr. 18.

¹³ O. Metea, *Contribuții privind biografia lui Vincențiu Babeș*, în *Orizont*, XXII, 1971, nr. 10, p. 91.

ANEXE DOCUMENTARE

[CĂTRE PRESA FRANCESĂ ȘI ITALIANĂ]

[Viena, 7 februarie 1861]

Precum se știe, la noi și în Germania francezii sînt considerați drept proști cunoscători ai geografiei, drept istorici superficiali și drept și mai slabi statisticieni. Vederile acestea ale savantului german de bibliotecă sînt apoi luate în deridere fără vreo altă cercetare, de acele popoare, îndeosebi de cele de origine romanică, care privesc națiunea franceză în mod necondiționat ca prima națiune a lumii, și totuși ele nu par a fi întru totul neîntemeiate.

Trebuie să fim cu adevărat mirați de erorile și inexactitățile pe care, în timpul din urmă, le împrăștie în lume publicistica și ziaristica franceză, în special despre românii austriaci (sau valahi, cum îi numesc pe aceștia de dragul dușmanilor lor). Este un noroc că poporul român nu are despre acestea o cunoștință mai amănunțită, căci astfel el s-ar îndoi de romanitatea „marei națiuni”, tot astfel cum întreaga intelectualitate română este indignată și disperată din cauza lor.

În Italia se consideră drept un merit al francezilor și al împăratului lor pe cînd în restul Europei li se reproșează că vor să promoveze predominanța elementului romanic, sau mai degrabă, să-i consolideze stăpînirea de fapt. Această stăpînire, adică prevalența spirituală și fizică, va fi desigur bine înțeleasă în Europa Apuseană și Centrală, dar în Orient ea nu poate găsi — în ciuda unor expediții în Siria și a unor operații costisitoare la Constantinopole — un punct de sprijin veritabil și real, deci firesc și durabil, decît în vechea Dacie, pentru că numai acolo locuiește un popor cu adevărat romanic de 10 milioane suflete, care simpatizează în mod natural și în toate condițiile cu neamurile frățești din Apus. Și, deși tocmai de aceea s-ar putea crede că este de cel mai mare interes atît francez cît și romanic în general ca acest popor romanic al Daciei să fie temeinic studiat și bine cunoscut în totalitatea sa, totuși studiul acesta pare a se limita atît în Franța cît și în Italia doar la jumătatea vechii Dacii, anume la Principatele Unite du-

nărene, cu toate că, după părerea somităților diplomatice competente de la fața locului, aceste provincii dunărene singure, adică fără celelalte părți componente, fără legătură cu provinciile romanice aparținând Austriei, nu sînt capabile de o însemnătate și dezvoltare reală și, în consecință, de o existență durabilă.

Scopul acestor rînduri este numai de a îndrepta stăruitor atenția publicisticii franceze, și pe cît se poate și pe a celei italiene care se inspiră din ea, asupra acestei împrejurări cîntărite, și de a îndemna la un studiu serios și minuțios al acestui obiect : de aceea intenționăm ca în mod sumar să semnalăm și să rectificăm erorile privitoare la românii din Austria, răspîndite pînă acum de publicistica aceasta.

Numărul românilor care trăiesc în provinciile răsăritene ale imperiului austriac nu este nicidecum redus și neînsemnat, așa cum afirmă adversarii românismului, îndeosebi maghiarii, care ar vrea să treacă sub tăcere cu multă satisfacție pe toți românii răsăriteni ; nu, într-adevăr, numărul acesta depășește, după ultimele date statistice, *trei milioane*, și este sensibil mai mare decît cel al tuturor celorlalte populații printre care trăiesc.

În Transilvania, vechea Dacie Centrală, românii numără peste 1 300 000 suflete și sînt prin urmare de două ori mai numeroși decît conlocuitorii lor, maghiarii cu 300 000, secuii cu 200 000, iar sașii cu 170 000 suflete. La aceasta se mai adaugă faptul că cei 85 000 țigani ai țării vorbesc toți limba românească, au adoptat religia românilor și le place să se numere la naționalitatea aceasta, cu atît mai mult cu cît ei nu posedă alta proprie.

În Banatul timișorean, vechea Dacia Ripensis, românii numără peste 600 000 suflete, reprezentînd 6/10 din totalul populației țării, din care 4/10 se repartizează între coloniile șvăbești ale Mariei Tereza cu 250 000 suflete, cei 130 000 sîrbi imigrați în cursul veacurilor trecute din Turcia și cei 30 000 maghiari.

În Ungaria, mai sus de Mureș pînă la Tisa, fosta Dacia Australis, românii numără peste 700 000 suflete, adică și acolo mai mult de jumătate din toată populația, din care maghiarii constituie 400 000, imigranții germani 100 000, iar slavii de diferite dialecte 100 000.

În sfîrșit, este Bucovina, cu aproape jumătatea ei de milion locuitori, un ținut curat românesc, rupt în deceniul al șaptelea al secolului trecut din Moldova, fără vreun drept, cum ne spune istoria Moldovei.

Prin urmare, pe aceste teritorii strîns apropiate ale străvechii Dacii a lui Traian, care însumează împreună aproximativ 2 200 mîle pătrate germane, cu frontiere bine precizate, și pe care trăiesc 4 3/5 milioane suflete, poporul român alcătuiește cel puțin 3/5 din populația totală, fiind majoritatea cea mai compactă și, în același timp, populația de baștină, al cărei drept istoric datează din anul 105 după Christos.

Aceste trei milioane de români nu sînt deloc lipsiți de conștiința semnificației politice și naționale a istoriei lor, nici nu sînt, cum ar vrea să acrediteze dușmanii românismului din Orient, pe jumătate barbari — nu, nicidecum, ei nu se găsesc în urma nici uneia din națiunile conlocuitoare în ceea ce privește cultura generală precum și dezvolta-

rea politică și națională ; ei și-au păstrat excelentul lor geniu romanic întru totul nealterat, ei au una și aceeași limbă frumoasă, cultivată în toate direcțiile în mod perfect, aceeași limbă care în Moldo-Valachia este de totdeauna limba oficială și de circulație generală, și a cărei supremă desăvârșire literară se datorește mai ales românilor învățați din Austria.

Nimic mai greșit și mai neintemeiat li s-ar putea reproșa românilor austrieci decât că nu posedă un simț național dezvoltat și un caracter național pronunțat, că manifestă tendințe conservatoare sau chiar reacționare și că, în consecință ar fi dușmani ai libertății și ai progresului.

Nu numai că românii din Austria posedă un foarte pregnant simț și caracter național, dar ei le au chiar într-o măsură mai mare decât oricare din cele zece seminții ale Austriei ; în timpul din urmă ei au devenit de-a dreptul *campionii naționalităților din Austria*. Drept dovadă servesc cuvântările și voturile deputaților români din ședințele parlamentare ale verii trecute, în special însă cele ale domnului de Mocsonyi, decât care nimeni încă nu a apărât mai hotărît și mai viguros dreptul național al popoarelor ; dovadă mai este broșura *Problema limbilor și a naționalităților în Austria, de un român*, apărută tot pe atunci, aici la Viena ; dovadă este apoi scrierea, tipărită de asemenea la Viena în luna noiembrie a anului trecut, *Un serios cuvînt frățesc adresat ziarului „Pesti napló” și tovarășilor săi de convingere*, din condeiul prefectului de legiune român din anii 1848 și 49 Axente Sever ; dovadă este petiția adresată împăratului de către românii ardeleni la 10, iar de către românii bănățeni la 18 decembrie 1860, apărută îndată și sub tipar ; dovadă este recentul congres național de la Sibiu și procesele sale verbale, îndeosebi memorabila cuvîntare de deschidere a arhiepiscopului, contele Sterca-Șuluțiu ; dovadă mai sînt în sfîrșit singeroasele lupte din anii 1848 și 49, exclusiv numai pentru dreptul naționalității lor și pentru libertatea dezvoltării lor naționale, de care mahghirii voiau să-i priveze atît prin legi cît și în fapte.

În ceea ce privește însă reproșul că românii ar fi conservatori sau reacționari, avînd o predispoziție pentru despotism, sperăm că va fi suficient dacă amintim că românii din Austria care se plîng din 1848 și chiar din 1791, în toate memoriile, petițiile, programele, ziarele și broșurile, consecvent, mereu și mereu, cu amărăciune și violență de nedreptatea strigătoare la cer, de care au avut parte în trecut, nu pot dori, nu au dorit niciodată și nu vor dori vreodată starea aceea lipsită de drepturi, acel trecut condamnat ! Conservator nu poate fi, prin logica naturală a lucrurilor, decât cel care are ceva de păstrat ; dar românii din Austria ar trebui să vrea să-și păstreze doar seculara lor mișerie, o intenție care este rușinos să le-o atribuim. Românii din Austria nu au măcar vreo aristocrație sau un cler care să fi fost cîndva influent și care ar rîvni la privilegiile pierdute. În rezumat, românilor din Austria li se poate atribui cu mai mult temei logic o mentalitate democratică decât reacționară ; adevărul real însă este și rămîne că românii în totalitatea lor, adică poporul și intelectualitatea, sînt cîștigați cu hotărîre progresului național, adică libertății în accepțiunea veritabil

romanică, care singură îi poate proteja de pieire în oceanul de elemente dușmănoase care îi înconjoară. Întrucît orientarea aceasta i se pare primejdioasă maghiarismului, astăzi stăpînitor, care acaparează interesele naționale numai în favoarea sa, așa cum altădată i s-a părut primejdioasă germanismului despotice, care monopoliza întreg interesul public, vedem și astăzi, ca altădată, luîndu-se măsurile cele mai arbitrare în același sens, în interior, în timp ce, în exterior, se recurge la stratagemile cele mai inimaginabile pentru a se camufla adevărul și pentru inducerea în eroare a opiniei publice, în special a celei mai determinante din Franța și Italia. Așa se explică numărul imens de articole mistificatoare, care apar sub formă de corespondențe din Budapesta în *Indépendance Belge*, *Journal de Débats*, *Siècle* etc., și din care spicuesc apoi *Il Diritto* din Torino, *Perseverenza* din Milano, și de care am vrea să punem serios în gardă, în numele adevărului și al celui mai sacru interes romanic general, publicului francez și romanic european.

[VINCENTIU BABEȘ]

Originalul, în limba germană, în B.A.R., mss. rom., nr. 973, filele 347—348.

[SCRISOARE CĂTRE IACOB MUREȘANU,
REDACTORUL GAZETEI „TRANSILVANIEI”]

Pesta, în 23/11 mai 851

Mult stimatul meu domn !

Trecură două luni de cînd plecai din Viena în jos cu scop :

a) de a încerca o apropiere și împăcare a bărbaților noștri conducători din Banat, fiindcă eu nu-mi puteam închipui o esențială diferență de interese și păreri între ei ;

b) de a cerceta cu o cale și Transilvania, pre carea încă n-o văzusem, cu scop de a informa pre bravii noștri bărbați conducători de acolo despre unele încercări ce eu întreprinsesem în Paris și Turin, spre clarificarea opiniunii publice în privința noastră.

Încît pentru întiul scop, pot zice că deslegarea problemei încît atîta mi-a succes.

În Temișoara am reconciliat pe toți bărbații naționali, anume și pe rătăcitul Cermena, cu d-sa domnul A. Mocioni.

În Logoș am adus chiar și pe cei mai lîncezi români, deși nu la înfocată îmbrățișare a cauzei noastre, dar cel puțin la recunoașterea că politica partidei naționale e mai motivată, mai nobilă și naturală, decît a lor.

Vasăzică românii din acele părți toți recunosc cum că scopul nostru [al] tuturor e unul același, adecă fericirea națiunii prin dezvoltarea și consolidarea ei ; prin urmare că diferența dintre noi nu e decît în privința mijloacelor, fiindcă pre cînd cei ce țin cu maghiarii așteaptă înaintarea acestui scop cu toată încrederea de la generozitatea maghiarilor, crezînd vîrtos cum că maghiarii trebuie să priceapă și să recunoască cum că existența și dezvoltarea lor politică e legată și condiționată prin existența și dezvoltarea noastră, pre atunci noi, cei ce după tristele esperiințe, nouă și vechi, nu putem conta pe frățietatea și dreptatea maghiarilor, decît încît am fi în stare a-i constrînge la această,

noi cari de la maghiari nu pretindem grație sau concesiuni ci dreptate deplină, noi vorbelor lor goale nu credem de fel, ci voim fapte reale, cerînd ca ei de sine să receadă de la suprematica influință asupra noastră, să încete a ne tot tutela, a tot dispune despre noi și sîntele noastre drepturi naționale.

Față cu guvernul austriac, ambele aceste partite se află în asemenea deplină neîncredere, și chiar pentru aceasta românii naționali mai bucuros s-ar lipi de partita maghiară ultraistică, ce așinte totala desfacere de Austria, decît de cea moderată, ce vrea a se scuti și mai departe sub protepțiunea Austriei spre a ne suprematiza.

Încît pentru scopul călătoriei mele al doilea, cugetul meu era a vă surprinde adunați la Sibiu pre cînd adecă vă aflați acolo dezbătînd Statutele reuniunii literare, dar întîrziindu-mă cîteva zile peste calcul la Temișoara și Logoș, ajunsei la Sebeș chiar cînd albaiulienii se-nturnau de la Sibiu, și așa conțelegîndu-mă cu ei, anume cu Axente, Rațiu, dr. Hodoșiu, Excelența sa Metropolitul etc. și cercetînd faimoșii noștri munți — Zalatna, Abrudul, Roșia, Baia de Criș, Băița etc. — constrîns de scurtimea timpului, căutai a mă returna la Viena, venindu-mi într-aceea și știrea cum că mă aflu dispus la Pesta, la Tabla Septemvirală.

Deci ce era a vă comunica mai pe larg, cu cuvîntul, întreprind astă dată a vă raporta pe scurt în următoarele.

Răspîndirea de minciuni cît de necălite despre noi românii austriaci prin presa franceză și italiană cu scop de a falsifica și seduce opiniunea publică, fu cauza de eu în începutul anului acestuia, pre cînd mă aflam foarte morbos, din mai multe părți, anume și din partea Mocioneștilor, fui provocat a mă apuca de răsfrîngerea aceloră; anume și unii tineri ai noștri din Paris mă rugară a le da la mină arme, cu care să poată combate pe blăstămații de intriganți.

În urma acestora, la începutul lui făurariu, ca reconvalescent, trămisei conceptul, de care sub ./, vă alătur o copie verbală, la Paris, de unde în traducere franceză se espedi la Turin. Acest concept deveni în minile lui Ubicini de la *Siècle*, carele pertraptîndu-l cu mai mulți bărbați de stat și publiciști, dede răspuns cum că în momentul de față n-ar fi oportună publicarea lui, dar tot deodată fui poftit a da documente despre aspiririle ce ne fac maghiarii, ce eu și făcui, în urma căror descoperiri iar se ținură acolo consultări, apoi, parte din conceptul dintii, parte din datele mai tirziu trămise, se fabricară mai mulți articuli în *Patrie*, *Presse*, etc., în contra purtărei maghiarilor, însă tot deodată din Italia, anume din partea cavalerului Vegozzi Ruscalla, ni se făcură cite și mai cite muștrări și amenințări, pentru că am cutezat a păși în acest timp nenemerit, cum se zice, în contra maghiarismului, despre careie ne spuse că s-a angajat a ajuta surparea Austriei, într-allele argumentînd omul nostru așa: românii nu priceb momentul timpului; ei, dacă n-au perit de aspiririle seculari, mai rabde puțintel, mult, anul acesta și ajute cu tot deadinsul pe maghiari a nimici pe neamicul nostru tuturor comun, carele deacă va fi trîntit, românii de cel mic și neconsolidat dușman al lor prea ușor se vor scăpa, căci tăria și consolidarea Italiei e tăria și consolidarea României!

La aceste muștrări cu conștiința liniștită nu se poate tace, și pentru aceea, anume pentru numitul înalt bărbat de stat, se scrisese treptatul sub // românește, fiindcă dînsul știe această limbă foarte bine, iar în Paris se făcu o traducere franceză și se comunică unor bărbați renumiți. Aceasta avu de urmare cît emigrațiunii maghiare și dintr-o parte și din alta i se comandă serios și precis ca orișicum să liniștească scrupulii românilor, de unde apoi promovară repetitele eseporațiuni a lui Horn, Türr etc., iar prin saloanele Turinului cîte și mai cîte înjurări în contra particularismului maghiar! Tot de aci veni că contele Teleki se arăta cu cea mai mare simpatie către noi, încît într-adevăr simțim că am pierdut mult prin moartea lui.

Pînă aci am ajuns. Acum simțim lipsa de a ști și opiniile voastre în această cauză. Socot că cele făcute pînă acum și din partea-vă se vor aproba, precum se încuviințară ele de cătră toți bărbații noștri de încredere, căror aflai cu cale a le descoperi.

Copiele alăturate mi-ar place ca să rămînă în minile mult stimatului nostru domn și frate, Barițiu.

Încît pentru mine, adecă persoana mea specialminte, eu în lunele ianuaru, februaru și martiu fiind provocat din partea mai multor cercuri alegătoare din Ungaria și Banat a primi candidatura la dietă, după o consultare cu mai mulți amici, mă învoisem pentru cercul Oraviței Montane din comitatul Carașului, carele într-o adresă scrisă de o mulțime de preoți, învățători, meserieri și antistii comunali, încă sub 12 ianuaru, cel dintii mă rugară în această privință.

Într-aceea domnii români ce stau în capul comitatului, auzind aceasta, [i]și puseră toate puterile spre a-mi împiedeca alegerea, anume amicul meu vicecomitele Faur însuși alergă acolo, și aruncîndu-se el singur pe sine de candidat cu autoritățile publice sieși subordonate, folosindu-se de absența mea și de o mulțime de apucături mișele, prin mijlocirea unui număr mare de nemți, căror nici nu le compete dreptul de alegere, triumfă asupra partidei mele; dar aceasta însă, cu o zi mai nainte, prevăzînd rezultatul atitor mișelii, pe sub mină dede iute semnal cercului vecin Sasca, unde iar contrarii aveau candidatul său maghiar, a cărui alegere o țineau ca în palmă, ca ei spre toată întîmplarea să mă alegă, ce ei cu cel mai mare entuziasm și făcură, spre nespusa surprindere și supărare a contrariilor, a căror candidați în patru cercuri fură trîniți cu rușine de cătră partita națională!

Aceste întîmplări neașteptate deschiseră ochii domnului Goșdu, carele pînă aci credea ca sfînt că românii sunt fericiți a-i fi uneltele caprițiuului sau ambițiunii lui! Acum el începu a vedea că a rătăcit și s-a izolat de popor și de adevărații bărbați ai poporului! De aci înainte el plecă pe o cale mai curată națională, unindu-se, cel puțin cu cuvîntul, mai în toate întrebările naționale cu noi. Deci v-aș ruga, dacă aș afla ascultare, ca deocădată să-l mai și cruțați. Cred că pentru astă dată îi va fi ajuns. Adevărat că ne-a făcut mare stricăciune, dar vă pot asecura că purtarea lui cea nefericită n-a provenit atît din cuget rău, cît din consiliul unor oameni blăstămați, cari apucaseră a se incuiba în inima lui, anume cea mai mare vină pică pe capul afurisitului nătărău

de protopop din Logoș, Marcu, carele, folosindu-se de necunoștința bietului om cu împrejurările și persoanele, [a]pucase de-i turnase veninul său în cap și inimă! Altmintre fiți convinși că nu-l pierdem din ochi, și nu vom lipsi a-l judeca la timpul său cu toată striptetea.

Eu față cu cercul Oraviței eram obligat a primi mandatul de ablegat, dar cu Sasca, unde în viața mea nu am fost și cu nimene nu stau în vreo referință mai aproape, nicidecît, și pentru aceea cu greu mă putui rezolva a intra în dietă, și vă încredințez că în împrejurările prezente cu neîncrederea ce eu o nutresc în peptu-mi cătră maghiari, numai nefericita mea transpunere cu oficiul de la Viena la Pesta mă constrînsă a mă acomoda unei necesități crude și dure!

Deci acum mă aflu de trei săptămîni aice, singur, fără familie, carea se află într-o stare ce nu iartă a părăsi Viena. Mi-am concentrat toate puterile spre a studia persoanele și împrejurările, dar esperiințele tot pesimist mă lăsară.

Dintre oamenii noștri am pe fratele Popa Georgiu întru toate fără rezervă credincios „pînă la moarte”, după cum se esprima el mai deunăzi într-o conferință, iar dintră ceialalți după greutatea cestiunilor, cînd mai mulți, cînd mai puțini!

Punctul mai controvers e al uniunii Ardealului. Ambele partide ale dietei uniunea Ardealului o pretind ca deplin legală, și întru această părere sunt sprijiniți de cătră cei mai mulți români. Eu însă cu Popa și Buteanu și Vlad, ba chiar și Gojdu, pretindem că nice legalitatea uniunii nu e perfeptă, dar deacă ea ar și fi deplin legală, dreaptă și justă pînă-i lumea nu s-ar putea zice, deci nice se poate forța realizarea ei în contra opozițiunii națiunei române din Ardeal! Acum de curînd, după nespuse frecări începură a se pleca și unii alții spre această părere, anume Sigm. Popoviciu, dr. Maxim, Ios. Pop și mi se pare și Pascu și Deseanu, dar cei doi din urmă încă nu sunt verificați. Oricum noi vom încerca un amendament în adresa lui Deák, și deacă nu ne va succede, ne vom reține de la votare.

Noi adese ținem conferințe între noi. Eu de loc la început propusesem ca să tipărim un fel de foi de la dietă spre informarea alegătorilor și a poporului peste tot despre cereri ce se țin de noi; deci, după multe dispute, la urmă fui însărcinat cu scrierea programei, carea fiind-o, alaltăieri o luarăm la dezbatere. Deci după o luptă înfricoșată, unde eu avui a respinge cele mai cumplite atacuri din 15 părți, îi adusei pe toți pînă acolo încît se învoiră la toate, ci pretinseră numai atîta ca deocamdată să nu ieșim în față cu tendința de a fi recunoscuți de națiune politică. Înșii aceia dintre noi, cari pînă acum se înfiora de idea naționalității române, precum de esemplu Misici și supremul comite Man și Manasi, declară răspicat că în inima lor, în sufletul lor, nu e mai înfocată dorință și tendință decît a ridica pe români la cel mai înalt grad de perfepțiune politică și națională, dar însă ei pronunțarea acestei aspirațiuni azi nu o află nicidecum cu cale și oportună!

Eu din contra le zisei și arătai că nicidecînd a fost oportunitatea mai mare decît acum, și că Dumnezeu știe mai ajunge-vom cîndva timp

atît de potrivit și ocaziune atît de bună! Rezultatul fu că fiind opiniunea mea în această privință deplin sprijinită numai de Popa, se decide ca din programa mea, carea altmîntre toată se acceptă, numai cuvîntul „politică” de-n punctul al doile să se șteargă, apoi pre temeiul acestei modificate programe de loc să se înceapă realizarea planului, sub redacțiunea mea. Însă eu refuzai redacțiunea, declarînd că deși mă supun la majoritate și voi contribui și cu bani și cu lucrări la această întreprindere, dar fiindcă eu pentru convingerea mea personală nu pot recede nici într-o iotă de la programa-mi, drept aceea nici pot lua asupra-mi redacțiunea și responsabilitatea față cu publicul român. Deci nu mai aflîndu-se altul între noi, carele să poată răspunde sarcinei unui redactor, afară de Popa, carele asemenea refuză, tot planul nostru se prefăcu în nemica. Aici, sub ./!./, alături o copie din programa mea, pentru ca prin cunoșterea ei să puteți judeca cam pînă la ce grad s-a avîntat ideea și sentimentul naționalității între noi.

Așa stăm astă dată aice. Despre unitate și solidaritate în lucrare nu poate fi nice vorba, ba chiar ne vom simți ferici deacă unii din noi, anume părintele protopop din Beiuș, Ioan Papp, și doară și cel din Oradia, Bica Simeon, nu vor pași pe față în contra noastră, celor așa numiți „românissimi”.

Adevărul spunînd, între 20 cîți ne aflăm astădată la dietă, deplină încredere numai în Popa și Popovici-Deseanu, carele mai deunăzi fu ales la Radna, pot avea întru toate împrejurările. Cu toate aceste însă, cu mult stăm mai bine decît la 848. Atunci eu însumi nu cutezam să merg mai departe decît ce azi merg cești așa numiți ruginiți și totuși treceam la toți de „fantast, utopist” etc., etc. Astăzi deci ei au ocupat situațiunea mea de atunci, iar eu am propășit mai departe, și așa am toată speranța că în cîțiva ani și ei vor ajunge unde mă aflu eu.

Săptămîna trecută, marți, fui chemat cu telegraful la Temișoara, unde petrecui 4 ore la Mocioni, dezbătînd cele de urmat față cu pretențiunile serbilor etc.

De la Viena îmi veni știrea că guvernul austriac nu se va învoi nicidecum a da maghiarilor cele ce ceru ei, ci va desface dieta și va căuta a paraliza opozițiunea lor prin concesțiuni făcînd celorlalte naționalități. Vom vedea!

Mă folosesc de ocaziunea aceasta spre a vă trimite aici un num bizantin de aur pre care-l aflai nainte cu 5 săptămîni la Foen, între prețioasele doamnei Laura de Mocioni, născută Cernovici, și-l ocupai pentru muzeul din Blaj. Deci vă rog a publica prin *Gazeta* cumcă vi s-a trimis prin mine din partea numitei doamne pentru acel muzeu, și apoi a-l trimite cu ocaziune potrivită la locul destinațiunei. Prețitul de afecțiune al lui e de la 50—80 florini. Conteles Csáki văzîndu-l îmi oferi suma din urmă în favoarea muzeului de aici, dar eu îi spusei că nu e de vîndut ci doar pentru muzeul român. Acest ban s-a aflat la Macea în comitatul Aradului într-o arătură, și se pare a fi de la fiul lui Constantin cel Mare.

Încît pentru Zărand, aici se făcură cite și mai cite combinațiuni drăcești, dar venind eu aici și spunînd atît prin conferințe cît și corifeilor maghiari cum că să ia bine seama că acolo au a face cu oamenii lui Horea, și că Zărandul e una cu moșii etc. etc., toate măsurile s-a procrastinat! Acum iarăși le zic să împace treaba, restituind și pe Pipos și tot magistratul ales sub președinția lui, pînă e încă timp, pînă cauza se află în mîinile lor, ca să nu rămînă românii acolo amărîți!

Cu acestea încheind, rămîn cu multe sincere salutări al d-voastră pururea sincer stimător,

V. BABEȘ

Muzeul județean Brașov, Arhiva Mureșenilor, pachet nenumerotat. Publicată și de Axente Banciu, în *Tara Birsei*, I, 1929, nr. 2, p. 173—180.

„MANIFEST ELECTORAL“
FRAGMENT

Buda, în 1/13 octombrie 1865.

Cătră prea onoratul domn dr.

Ioan Maniu, asesor com[itatens]
în Sz[ilágy] Somlyó

Mult stimate domnule !

Un principe ilustru, amic zelos al naționalităților, la o ocaziune solemnă, nu de mult celebrată, adresa popoarelor apăsate următoarea sentință : „Pentru ca un popor să fie demn de a forma o naționalitate, e neînconjurat de lipsă ca el însuși să și-o elupte și consolideze prin virtuți și sacrificii“.

Spre scopul emancipării și întemeierii naționalității noastre, mai nainte de toate și mai presus de toate se recere *dezvoltarea moralității sau puterii morale în popor și în cărturarii poporului*, căci aceasta e trupina din care cresc și înfloresc virtuțile, care apoi produc sacrificii și martiri. Un popor, ca și un om, care n-are moralitate sau putere morală, acela *nu poate să aibă viitor*, pentru că în el nu este simțul de demnitate omenească, el nu are viață omenească, ci numai viață de dobitoc, deși ar fi el îmbrăcat tot în aur și mătase, pentru că numai morala, simțul și prețul umanității, sau demnității omenești, deosebește pe om de vită, numai acesta-l ridică și-l apropie de D-zeu !

Poporul nostru are din darul firii sale un fond de morală destul de mare și frumos ; el ușor se însuflește pentru binele și folosul comun, pentru virtute și sacrificii ; el, cit de lipsit de avuție dar nu e lipsit de martiri, și cât de apăsât și necultivat, dar totuși simte și pricepe că su-

ferințele lui, luptele lui, sacrificiile lui, sînt neaparat de lipsă pentru viitor, formînd aceleale tot atîtea titluri de drept, de merite, de nobilitate pentru fii săi și fii fiilor săi! Zică cine ce va zice, poporul nostru a dovedit, de cîte ori a avut el ocazia, cum că are morală. Se recere însă, ca fii cei buni și luminați ai poporului și cei ce formează inteligența, sau spiritul și mintea poporului, întru toate să-i premeargă cu exemplul, să-l învețe, să-i desfășoare firea și momentul împrejurărilor, iar în timpurile grele să-l îndemne și conducă cu credință și curaj.

La acestea mă simt îndatorat a-ți atrage atențiunea astă dată, în acest timp momentos, cînd din voia Maiestății Sale Domnitorului pentru împărăția întregă și anume pentru patria noastră, se deschide o nouă, prea interesantă eră politică, destinată de a staveri noi referințe și drepturi politice, și chiar pentru aceea, urmată desigur de un șir de mari și sacre lupte pentru libertate, autonomie și naționalitate, cînd anume națiunea noastră va să se supună din nou la o grea probă și încercare, la proba și încercarea adică dacă, și pînă în ce grad sau măsură, are și e volnică ea a manifesta viață și virtute națională și tăria de caracter roman.

Astă dată, mai mult ca oricînd mai înainte, e timpul și ocaziunea de a ne croi noi înșine soarta, viitorul.

Dieta Ungariei ne stă înainte; ea e conchemată pe 10 decembrie a.c. în Pesta. Maiestatea Sa, prea gloriosul nostru împărat și rege, o va deschide în persoană. Toți fiii patriei și-au concentrat atențiunea și activitatea, dorințele și speranțele, într-însa; iară nouă românilor conștiința publică, geniul străbunilor noștri, ne strigă cu glas de tunet: „*Deșteptați-vă și vă sculați, deșteptați-vă și priveghiați căci sînteți în pericol! Dați dovezi împăratului, patriei, lumii, cum că existați și cum că simțiți în pieptul vostru viață și cum că pe temeiul existenței voastre de aproape 2 000 de ani în acest pămînt, pe temeiul acestei diplome mai veche și mai legitime decît oricare alta, pretindeți recunoașterea și garanția naționalității voastre odată cu capul! Sculați-vă, priveghiați și lucrați, și domnul Dumnezeuul părinților voștri va fi cu voi!!!*”.

Domnul meu! Aici nu e, nici poate fi vorba de dușmănie în contra vreunei națiuni conlocuitoare, sau clase de oameni, și anume în contra maghiarilor. Providența dumnezeiască, cursul istoriei, ne-a[u] așezat pe acest pămînt străbun lingăolaltă; de secole trăim împreună fără ca sau noi să-i fi putut absorbi și preface pre ei, sau ei pre noi; nici că poate fi destinul, scopul, folosul nostru, o luptă dușmănoasă, îndelungată, nimicitoare, pe cînd din contra, pusețiunea (sic!) noastră peste tot, interesele noastre comune, naționale și patriotice, bine pătrunse și pricepute, pretind cu grai înalt ca fără amîinare să ne conplanăm orice împărecheri și neînțelegeri, să dăm mîna unii cu alții, să sprijinim cu puteri unite tronul, patria și libertatea, și să fim frați buni și sinceri, împărțind, precum împărțim greumintile și sarcinile, într-o asemenea măsură și toate foloasele ce ne poate da o patrie dulce, o patrie mare, frumoasă și liberă! Dar ca să ne putem conplana discordiile, pentru ca să ne arătăm valoarea, să adevărim lipsa și însemnătatea noastră față cu tronul, patria și libertatea, pentru ca frații cei mai mari și fa-

vorii de soartă să ne afle demni de amiciția și respectul lor, cu un cuvânt, pentru ca să merităm pretinsa împărțire egală a foloaselor patriei, e neapărat de lipsă ca noi acolo unde ne cheamă și împuterește legea a ne înfățișa în numele patriei, să ne înfățișăm cu cea mai mare demnitate, în număr cit numai se poate de mare, prin bărbații cei mai aleși și probați, care cu înțelepciunea lor, cu soliditatea caracterului lor național, cu științele și experiențele lor, să impună și să facă de a dispărea nefavoarea minorității numărului lor.

Deci, domnul meu, ce e mai învederat și mai ușor de priceput, decît că noi românii prin *prea pușini*, dar mai cu seamă prin *neînsemnați reprezentanți la dietă*, adecă prin oameni fără destulă vază, fără destulă știință și experiență, fără destul curaj și caracter moral, fără destulă convingere și conștiință națională, fără destulă loialitate și zel patriotic, cu un cuvînt *fără deplină capacitate și deplin devotament pentru tron, naționalitate și patrie*, nu e cu puțință a insufla respect popoarelor conlocuitoare și reprezentanților lor, nu e cu puțință a ne recomanda monarhului și regimului său, nu e cu puțință a interesa opinia publică și lumea cultă de noi și cauza noastră, nu e cu puțință a mijloci și a eluipa drepturile ce ne lipsesc, pentru care însetoșăm, condițiunile și garanțiunile de viață și de dezvoltare morală, politică și națională, prin urmare nu e cu puțință a complana diferențele ce ne înconjoară, dezbină și înstrăinează, nu e cu puțință a ajunge la adăpostul cel dorit, la limanul frățietății civile și naționale, fără de care nu există pace și armonie în țară, nu securitate și tărie pentru tron, nu dezvoltare și fericire pentru popoare, fără de care binecuvîntarea lui Dumnezeu fugă de noi și de patria noastră, iară blăstemul ne copleșește!

Din aceasta urmează, domnul meu, că bărbații cei de frunte din popor, bărbații cu inima și conștiința curată și adevărat română, în acest moment decizatoriu, au cea mai sfîntă și strînsă datorință a-și pune și a-și împreuna toate puterile, a lucra zi și noapte cu toate mijloacele minții și averii și pusețiunii lor, nu cu zgomot și larmă — căci acestea profanează și compromit o cauză sfîntă — ci după exemplul lui Cristos și după zisa noastră străbună „*tăcînd și făcînd*”, pentru ca *din toate părțile și cercurile locuite de români la dieta viitoare să se aleagă și trimită tot numai deputați români, și anume tot numai cei mai luminați și probați ai națiunii*, despre care din trecutul lor alegătorii să poată fi convinși cum că nu le vor fi spre rușine și stricare, ci pentru totdeauna și toți timpii spre onoare, laudă și mărire!

Spre scopul acesta, domnul meu, înainte de toate e neînconjurat de lipsă, ca poporul nostru de timpuriu să se învețe și îndemne mai ales în cercurile unde se află el tare mestecat cu străini, a se *înscrise și a lua parte cu toți membrii săi*, care după drept au drept la alegere; cată apoi a-și concentra și împreuna cu toții toate voturile lor *într-un candidat*, un bărbat cu calitatea mai sus atinsă. Iară dacă în careva cerc atare bărbat demn și calificat nu s-ar afla, sau n-ar fi cunoscut, atunci socot că e datoria celor de frunte din acel cerc a se adresa către cunoscuții, cei mai renumiți conducători naționali, oriunde ar fi ei, și a le cere părerea lor și apoi a urma cu scumpătate acelea.

Mult stimate domnule, îmi place a crede cum că mă cunoști, știi că sînt fiul poporului, fiu de plugar, de român ploiat ; știi că din tinerețele mele m-am sacrificat cauzei române, cauzei poporului român ; toată viața mea n-a fost decît un șir neîntrerupt de lupte și suferințe pentru români, pentru emanciparea și ridicarea poporului român din starea sa cea ticăloasă, cea de una mie și mai mulți ani amar decăzută ; lipsitu-m-am, domnul meu, de toate foloasele, plăcerile și desfătărilor lumefști pentru ca să servesc cauzei românului ; dușmănit-u-m-am cu toți dușmanii noștri, de care avem cită frunză și iarbă, făcutu-m-am obiectul urii și al persecuțiunii tuturor celor ce ne urăsc și umblă să ne facă rău și să ne subsape și să ne strice viitorul, negrijitu-mi-am și mi-am părăsit toate interesele familiei mele, pusu-mi-am în pericol viața, sănătatea și lumina ochiilor pentru apărarea intereselor națiunii și deșteptarea și luminarea spiritului național. Deci, prea stimate domnule, deși eu pentru aceste sacrificii, prin care nu-mi închipuiesc a fi făcut alta decît a-mi fi împlinit chemarea mea providențială, nici n-am drept a pretinde, dar nici nu pretind nici nu aștept nici nu primesc odată cu capul, nici un fel de recunoștință sau mulțumită din partea cuiva ; socot totuși, pe temeiul ostenelelor și oftărilor și aspirațiunilor mele celor curate, în numele geniului ce mi-a condus pașii, și mi-a susținut virtutea și credința și speranța, în numele moralei și sfințeniei cauzei noastre, a avea și dreptul și datorria de a admoni, a ruga și a conjura *pe tot bunul și luminatul român* ca să-mi asculte graiul, să-mi urmeze sfatul și exemplul, să-mi ajute a elupta o cauză, cea mai sfîntă și dreaptă sub soare, o cauză care nu e a mea, ci e a poporului român, a istoriei, a patriei, a lumii, a lui D-zeu !

Spre aceasta te admonez, te rog și te conjur și pe mult stimata d[omnia] ta și te provoc a comunica aceasta tuturor celor buni și demni români din acele părți, rămînîndu-ți eu de altmintrelea cu toată onoarea și încrederea prea plecat.

V. BABEȘ

N.B ! Caut să-ți mărturisesc, precum că mi-ar servi spre mare bucurie și consolațiune, a te putea saluta pe frăția ta ca pe unul dintre ablegății români din acele părți.

Arh. St. Cluj-Napoca, document nenumerotat.

VINCENTIU BABEȘ (1821—1907)

R É S U M É

L'histoire des Roumains de l'Empire des Habsbourg au XIXe siècle n'a été qu'une lutte ininterrompue pour la réalisation des aspirations nationales, ayant comme but d'abord la consolidation, ensuite l'unification nationale. Vincentiu Babeș a été l'un des plus proéminents représentants de ce mouvement national roumain.

Il est né dans une famille paysanne, en 1821, au Banat, dans le village de Hodoni. Son instruction a commencé dans le village natal, en 1826, pour continuer à Timișoara (1830—1833), Carlovitz et Szeged (1833—1841). Il a passé ensuite deux ans (1841—1843) à Arad, dans une école normale-théologique. En 1843 il a commencé à étudier le droit à l'Université de Pest, où il a passé l'examen de licence. Après les études, Vincentiu Babeș a travaillé, à partir de 1846, comme notaire juré au tribunal d'Arad, où il secondait le juge Constantin Ioanovici. Parallèlement il a enseigné pendant deux ans (1846—1848) sans appointements, dans l'école locale qu'il avait fréquentée entre 1841 et 1843. À partir du mois de mai 1849 jusqu'en automne du même an il fut inspecteur des écoles roumaines orthodoxes du département de Caraș. Malgré les difficultés assez nombreuses qu'il eut à surmonter durant ces mois, Vincentiu Babeș essaya de son mieux d'améliorer les conditions matérielles des écoles roumaines de ce département, mais par-dessus tout il s'est efforcé à moderniser l'enseignement, par le perfectionnement des instituteurs, tant en ce qui concerne leurs connaissances que les méthodes employées. Babeș a essayé aussi à persuader les parents, qui étaient pour la plupart des paysans, à faire en sorte que leurs enfants fréquentent régulièrement les écoles pour leur propre bien et celui de la nation. Ce qui est très important c'est que Vincentiu Babeș a cherché à entretenir le sentiment national dans les écoles, comme un moyen de consolider la résistance de la nation face à la dénationalisation qui la menaçait.

Après la révolution, Vincentiu Babeș s'est établi à Vienne, où il a obtenu un poste au Tribunal Suprême. En août 1851 il s'est marié. Il a eu 9 enfants, dont Victor Babeș, le fameux microbiologiste roumain.

Après 1859 Vincentiu Babeș a déployé une activité multiple, ayant comme but l'émancipation de son peuple, la libération nationale. Son activité politique, à laquelle il a accordé la plus grande attention, avait commencé en 1848, mais pendant les dix ans suivants, marqués par la centralisation excessive de l'Empire et par l'interdiction de toute démarche politique, hormis celle du gouvernement, il n'a pas pu la continuer. Babeș reprend l'activité politique au début des années 60 du siècle passé, quand il publie, en 1860, sa brochure politique *Die Sprach- und Nationalitätenfrage in Oesterreich bei einem Rumänen*, véritable programme, destiné à suggérer aux Roumains une nouvelle voie politique dans les nouvelles circonstances. Après avoir rencontré Avram Iancu, Aron Florian, Timotei Cipariu, Ioan Popasu, Andrei Șaguna, à Vienne en 1850, l'horizon politique de Babeș s'est élargi. Dans ses actions il ne se limitera plus jamais aux problèmes du seul Banat, mais il s'efforcera de servir le peuple roumain de l'Empire en son entier. C'est ce qui ressort du livre susmentionné, qui dresse la liste des revendications roumaines, en réclamant égalité totale entre les nations de l'Empire. La brochure attaque le droit historique (invoqué par certains milieux politiques hongrois) que Babeș repousse avec vigueur pour recommander à sa place la réalisation d'une fédération sur base nationale, comme moyen de réorganisation de l'Empire.

Mais, malgré tout, après la sanglante défaite subie par les Autrichiens à Sadova, en 1866, le compromis austro-hongrois est réalisé en 1867. Après cette date Vincentiu Babeș participa à la création du Parti National Roumain du Banat et de la Hongrie (1869), à son activité et aux efforts dont le but était l'unification de ce parti avec le Parti National des Roumains de Transylvanie (créé toujours en 1869). Au terme d'une action prolongée, marquée tantôt de disputes, tantôt de collaboration, le Parti National Roumain unifié fut réalisé en 1881. Il avait Vincentiu Babeș parmi les membres de son Comité Central. Au cadre du P.N.R. Vincentiu Babeș prend part à toutes les actions d'envergure, la préparation du Mémorandum y comprise, s'efforçant de consolider la cohésion interne de cet important organisme politique des Roumains de la monarchie des Habsbourg. En 1891 il quitte la vie publique, à la suite des controverses qui l'opposaient à d'autres membres du Comité Central du parti. Ceux-ci l'accusaient d'avoir à bon escient retardé l'achèvement de cet important document, qu'ils avaient destiné à l'empereur, tandis que Vincentiu Babeș, tout en approuvant la nécessité et l'opportunité de cette action, n'attendait rien de l'empereur et croyait que le Mémorandum devrait plutôt être adressé à l'opinion publique européenne.

Vincentiu Babeș a été aussi député dans le parlement hongrois, où il a représenté des circonscriptions roumaines du Banat. Dans le parlement il a défendu, entre 1861 et 1887 (avec des interruptions), les droits nationaux des Roumains. En 1861 il avait défendu l'autonomie de la Transylvanie, en 1868, lors de la préparation de la loi des nationalités, il a contribué à la rédaction d'un projet, qui, opposé à celui présenté par Deák Ferenc, devait assurer aux nationalités non-magyares

de Hongrie un statut qui leur permit de conserver leur identité nationale. Naturellement, ce projet, rédigé de concert avec les députés serbes, a été rejeté par le parlement, qui adopta celui de Deák comme base de discussion. Dans le parlement Vinčențiu Babeș s'est fait remarquer comme un député combatif, aux convictions profondément démocratiques, faisant preuve d'une conception moderne en ce qui concerne la vie parlementaire, ce qui le détermina à tendre à la réalisation de l'harmonie, jamais complète pourtant, des députés roumains. Il a combattu dans le parlement l'oppression nationale et a demandé des réformes démocratiques, le suffrage universel y compris.

Parmi les gens de lettres roumains de l'Empire, Vinčențiu Babeș s'est distingué comme un des journalistes les plus éminents. Son activité dans ce domaine a eu avant tout un caractère politique. Il a collaboré à *Foaie pentru minte, inimă și literatură* dès 1843, et par la suite à *Amicul Poporului* (Pest, 1848), *Gazeta Transilvaniei*, *Concordia*, *Luminătoriul*, *Dreptatea*, *Drapelul*. Entre 1866 et 1876 il a dirigé le journal *Albina* (paru à Vienne et Pest), financé partiellement par la famille Mocioni. Cette véritable tribune de l'„activisme", comme on disait à l'époque, réunissant la collaboration des personnalités roumaines les plus proéminentes, a lancé des attaques virulentes à l'adresse du compromis austro-hongrois, qui lui ont valu des procès de presse, infligeant, des fois, de lourdes peines aux collaborateurs. En même temps, *Albina* a été un des journaux les mieux rédigés qu'aient eus les Roumains de l'Empire. Après 1876 Vinčențiu Babeș a contribué à la création de nouveaux journaux comme *Luminătoriul* et *Dreptatea*.

A l'instar de ses contemporains de prestige, George Bariț, Alexandru Roman, Alexandru Mocioni, Vinčențiu Babeș a été un remarquable homme de culture. Il a déployé une riche activité culturelle, et, partiellement scientifique. Ses multiples préoccupations, surtout d'ordre politique, ne lui ont pas laissé assez de temps pour se dédier à la science proprement dite. A son opinion, la culture et la science devaient servir aux intérêts politiques nationaux des Roumains. Il a été membre d'associations culturelles comme „Astra" (Association Transylvaine pour la culture et la littérature du peuple roumain), l'„Association pour la culture du peuple roumain" d'Arad. Il a été membre — entre 1879 et 1882 vice-président — d'une association ayant comme but de créer un théâtre pour les Roumains de l'Autriche-Hongrie. Il a été aussi membre de l'Académie Roumaine dès sa fondation. Appartenant à la section d'histoire de l'Académie, il a entamé la recherche archéologique roumaine au Banat, où les fouilles qu'il a entreprises en 1883 et 1884 ont mis au jour des vestiges de l'époque romaine. Sous l'égide de l'Académie il a entrepris de multiplier des manuscrits d'ouvrages d'histoire concernant le peuple roumain. Dans la dispute sur l'orthographe il a été partisan du système phonétique.

L'activité complexe de Vinčențiu Babeș l'a mis en relation avec ses contemporains, roumains ou étrangers. Son activité politique lui a procuré des collaborateurs, des amis et des adversaires. Il a eu des

rappports d'étroite collaboration et amitié avec plusieurs membres de la famille Mocioni, qu'il a connus à Vienne, après la révolution de 1848—49 (Andrei, Anton, Petru Mocioni). Avec Andrei Mocioni les relations ont continué après leur rencontre à Vienne. Ils sont devenus amis et, sans que leur amitié se fût jamais transformée en totale intimité, ils ont collaboré à bons résultats en politique, journalisme et éducation nationale. Ce fut par l'intermédiaire de Vincentiu Babeș que les bourses d'études, dont bénéficiaient des dizaines de jeunes roumains de la part d'Andrei Mocioni et sa famille, furent distribuées. La collaboration devient encore plus étroite avec le neveu d'Andrei Mocioni, Alexandru, jeune brillant, dont l'esprit et la culture impressionnèrent ses contemporains. Avec celui-ci Babeș se lia d'une amitié très intime, qui dura jusqu'à la mort, et leurs démarches politiques furent désormais si concordantes, surtout pendant l'action du *Mémoire*, que le monde, les collaborateurs tout aussi bien que les adversaires, s'habituaient à considérer leurs opinions comme identiques.

Il en fut autrement des rapports que Vincentiu Babeș eut avec le remarquable homme de culture et politique roumain, le professeur Alexandru Roman. Après un début de collaboration, aux années 60 du siècle passé, une persistante querelle politique éclata, qui les a opposés dans la presse et dans la vie publique pour des années, à la suite d'un malentendu électoral de 1865. La dispute pour influence politique y était, peut-être, pour beaucoup. Leur hostilité, apaisée à peine vers 1887, a nui à la cause roumaine, à laquelle étaient pourtant voués les efforts de tous les deux.

C'est dans son amitié sincère avec le leader national serbe, Mihail Polit, que Vincentiu Babeș fait preuve de sa profonde intelligence des choses politiques. Malgré les différends hérités du temps où la hiérarchie ecclésiastique serbe s'était emparée de la vie spirituelle et, partiellement, matérielle des Roumains de l'Empire, particulièrement du Banat, ces deux hommes ont trouvé la bonne voie pour une collaboration politique tellement nécessaire aux Roumains et aux Serbes, menacés par le même danger : le compromis austro-hongrois et, par conséquent, la dénationalisation.

Après une longue vie de travail et de lutte pour l'amélioration du sort du peuple roumain, Vincentiu Babeș est mort le 3 février 1907. Il a été enterré à Budapest. En 1936 sa dépouille mortelle exhumée, a été transportée dans son village natal et remise dans la tombe.

VINCENTIU BABEȘ (1821—1907)

S U M M A R Y

Throughout the 19th century the history of the Romanians of the Habsburg Empire consisted of an uninterrupted struggle for national consolidation and then for national unification. Vincentiu Babeș was one of the most outstanding leaders of this Romanian national movement.

He was born in a peasant family in 1821 in the Banat village of Hodoni. His education began in the same village in 1826, then it continued in Timișoara (1830—1833), Carlovitz and Szeged (1833—1841). Afterwards, he spent two years (1841—1843) in Arad, where he graduated from a school which prepared teachers and priests. In 1843 he began law studies at the University of Pest, where he graduated. After finishing studies, Vincentiu Babeș began working, since 1846, as a notary at the Arad court of law, where he assisted the judge Constantin Ioanovici. At the same time, he taught for two years (1846—1848) without any wages in the local pedagogic-theologic school, wherein he has been studying between 1841 and 1843. Since may till autumn 1849, Babeș worked as inspector of the Romanian orthodox schools in the district of Caraș. Notwithstanding many difficulties he had to face, he did his best, trying to improve the material basis of the education in that district, but, above all, he strived after the modernization of teaching by means of improving the professional condition of the schoolmasters, regarding both their knowledge and methods. Babeș tried also to persuade the parents, who were mostly peasants, to send regularly their children to school, for their proper benefit and for that of the nation. It is highly noticeable that Vincentiu Babeș fostered the national feeling among his subordinates, to the end of enabling them to resist denationalization. After the revolution, Vincentiu Babeș established himself in Vienna, where he got a job at the Supreme Court of the Empire. In August 1851 he got married. He had 9 children, one of them being Victor Babeș, the famous Romanian microbiologist.

After 1859, Vincentiu Babeș carried on a manifold activity, aiming at the national emancipation of the Romanian people. His political activity, to which he was mainly devoted, had begun, though modestly,

in 1848, but during the next 10 years he was not able to continue it, because of the new circumstances in the Empire, where a highly centralized rigid state structure hampered all unofficial political actions. Babeș resumed his political activity in 1860, when he published a book under the title *Die Sprach — und Nationalitätenfrage in Oesterreich bei einem Rumänen*. It was a real programme, intended to suggest a new political way to be followed by the Romanians under the changed circumstances. After having met Avram Iancu, Aron Florian, Timotei Ci-pariu, Ioan Popasu, Andrei Șaguna, in 1850, in Vienna, his political outlook broadened. Vincențiu Babeș will never again limit himself to the problems of the Banat, but he will try to serve the cause of the whole Romanian people in the Habsburg Empire. It is what appears from the book mentioned above, which presents the Romanian demands requiring total equality with the other nations of the Empire. The book denies the „historical right“ (set forth by certain Hungarian political circles) any justification, proposing instead of it the creation of a federation on national basis, as a new way of reorganizing the Empire.

But, after the crushing defeat suffered by the Austrian army at Sadowa, in 1866, the Austro-Hungarian Compromise came into being in 1867. Afterwards, Vincențiu Babeș participated in the creation of the Romanian National Party of Banat and Hungary (1869), in its activity, and devoted his actions to the unification of that Party with the Romanian National Party of Transylvania (created also in 1869). After many efforts, the united Romanian National Party came into being in 1881, having Vincențiu Babeș, as a member of its Central Committee. Within the framework of the R.N.P., Vincențiu Babeș participated, in all its main activities, including the Memorandum movement, seeking to consolidate the internal cohesion of this important political organization of the Romanians in Austria-Hungary. In 1891 he gave up the political activity, following the controversy which had appeared between him and other members of the Central Committee of the R.N.P. He had been accused of having hindered the preparation of that important document, intended to be sent to the Emperor, whereas Vincențiu Babeș, without denying its necessity, did not expect anything from the dynasty, but thought that the best way to achieve something would have been to appeal to the European public opinion, by means of the Memorandum.

Vincențiu Babeș was also member of the Lower House of the Parliament in Pest, where he represented Romanian electoral wards of Banat. Between 1861 and 1887 (with interruptions) he defended there the national rights of the Romanians. In 1861 he defended the autonomy of Transylvania, then, in 1868, during the preparation of the law of the nationalities, he contributed to the drafting of a project, which, opposed to that presented by Deák Ferenc, was expected to enable the non-Hungarian peoples in the country to preserve their national identity. The parliament did not accept this project as a basis of discussion. In the parliament Vincențiu Babeș acted as a combative deputy, showing deeply democratic principles and a modern parliamentary frame of mind, which determined him to endeavour after the coordination of

actions of the Romanian representatives, which was never completely accomplished. From the floor of the House, Babeş fought the national oppression, demanding democratic reforms, including the universal franchise.

Among the Romanian men of letters of the Empire, Vincențiu Babeş distinguished himself as an eminent publicist. His activity in this field had mainly a political character. He contributed to *Foaie pentru minte, inimă și literatură* since 1843, and later on to *Amicul Poporului* (Pest, 1848), *Gazeta Transilvaniei*, *Concordia*, *Luminătorul*, *Dreptatea*, *Drapelul*. Between 1866 and 1876 he directed *Albina* (in Vienna and Pest) partially financed by the Mocioni family. It was a real tribune of the „activism”, which concentrated the collaboration of the most outstanding Romanian intellectuals. The journal incurred the wrath of the state authorities, because of the bitter attacks it carried on against the Austro-Hungarian Compromise. Sometimes heavy penalties ensued from the actions entered by the authorities against *Albina*. At the same time, *Albina* was one of the best written Romanian publications in Austria-Hungary.

Like Alexandru Roman, George Bariț, Alexandru Mocioni, Vincențiu Babeş was a highly cultured man. He carried on a remarkable cultural activity. Partially he undertook a scientific work. His mainly political concerns did not let him much time to spend for science. His belief was that science and culture had to serve the political interests of his people. He was member of several cultural associations as „Astra” (Transylvanian Association for the culture and literature of the Romanian people), the „Association for the culture of the Romanian People” of Arad. He was member — and from 1879 to 1882 vice-president — of an association whose task it was to create a Romanian theatre in Austria-Hungary. Vincențiu Babeş was also fellow of the Romanian Academy, since its foundation. As a member of the history section, he began the Romanian archaeological investigations in Banat. The excavations he undertook there in 1883 and 1884 revealed Roman vestiges. Under the aegis of the Academy, Babeş multiplied manuscripts concerning the history of the Romanian people. In the debate on the orthography, he ranged with the upholders of the phonetic system.

During his longlasting complex activity, Vincențiu Babeş got into touch with many contemporaries, having among them collaborators, friend and adversaries. He collaborated friendly with several members of the Mocioni family (Andrei, Anton, Petru, Alexandru). He became friends with Andrei and later on with Alexandru Mocioni. Their collaboration bore fruit in national politics, journalism and education. It was Vincențiu Babeş who distributed the scholarships granted by that family to tens of young Romanians, deprived of proper financial means for study. The collaboration with the brilliant young Alexandru Mocioni turned soon into a longstanding intimate friendship. They would follow very similar ways in politics, especially during the Memorandum movement.

The relations of Vincentiu Babeș with professor Alexandru Roman, outstanding Romanian politician, were very different. In the sixties of the last century, they began to collaborate, but afterwards, following an electoral misunderstanding, their relations gradually deteriorated, owing above all to their political conceptions, which differed in many points.

With the Serbian national leader, Mihail Polit, Babeș was on sincerely friendly terms. Although they had to overcome some difficulties, arising from the dispute over the orthodox hierarchical issue (including cultural and material problems), they found out the right way for a collaboration needed by both Serbs and Romanians, obviously threatened by the same danger — the denationalization.

Vincentiu Babeș died on february 3 1907 and was buried in Budapest. In 1936 his mortal remains have been disinterred, transported to Banat and reinterred in his native village, Hodoni.

INDICE DE NUME

- Adamachi (premiu) 149**
Albini, Septimiu 59
Alexi, Artemiu 165
Ambrus, Iosif 106, 107
Amicis, Edmondo de 144
Andrassy, Gyula 125, 127, 128
Antip, V. C. 196
Arcoși, Ioan 19, 23
Atanasievici, Alexandru 27, 28
Axente Sever, Ioan 34, 44, 125

Babeș, Alexandrina 179
Babeș, Alma 179
Babeș, Ana 178
Babeș, Angelina 179
Babeș, Aurel 179
Babeș, Corneliu 174, 179
Babeș, Dumitru 11, 12
Babeș, Emil 175, 179
Babeș, Grigore 11, 178
Babeș, Iacob 11, 12, 178
Babeș, Isaia 11, 25
Babeș, Sever 175, 179
Babeș, Titus 174, 179
Babeș, Victor 9, 161, 175, 179
Babeș, Vincențiu passim
Balint, Simion 28, 44, 125
Banciu, Axente 190, 202
Barbolovici, Alimpiu 165
Barbu, Patriciu 71
Barit, George 8, 10, 26, 43, 44, 45, 46,
47, 48, 49, 50, 57, 58, 59, 60, 61, 62,
63, 65, 99, 101, 102, 103, 104, 105,
110, 113, 134, 135, 140, 145, 151,
156, 157, 159, 166, 170, 171, 174—175,
183, 186, 195, 196
Bălcescu, Nicolae 26
Bărnuțiu, Simeon 55, 77, 82, 83
Bercianu (protopop) 196
Beust, Friedrich Ferdinand 126, 127
Bianu, Ioan 8, 67, 68, 69, 70, 189
Biró, S. 196
Bissingen (conte) 98
Bod, Petrus 150, 151, 156
Bodea, Cornelia 180
Bogdan, Vincentiu 81
Bogdan-Duică, George 70, 180
Boia, Lucian 177, 188, 189
Bojincă, Damaschin 22
Bojincă, Nicolae 25
Bologa, Iacob 37
Borlea, Sigismund 94, 143, 199
Boliș, Teodor 8, 14, 15, 16, 178, 179,
189, 191, 195, 196, 199, 200, 202, 204
Brancoveci, Sava 148
Braniște, Valeriu 10, 139, 164, 198,
199, 200, 202
Brătianu, Ion C. 37
Brediceanu, Coriolan 66, 67, 136, 137,
138, 144, 174, 187
Brote, Eugen 7, 8, 59, 65, 66, 67, 68,
69, 70, 71, 72, 163, 177, 188, 189
Buda, Alexandru 38, 39, 40, 41
Bugariu, V. 7, 177, 178, 196
Bunea, Augustin 156

- Buteanu, I. 26
 Buteanu, Vasile 82, 83
- Caciora, A. 181
 Catone (pseudonimul lui Alexandru Roman) 167
 Călușer, Grigore 11, 12
 Călușer, Ioan 11
 Cermena, Petru 27, 28
 Chindriș, Ioan 179
 Chiorean, Ion 177
 Ciocan, Ioan 116, 196
 Cipariu, Timotei 26, 28, 145, 150
 Cipăianu, George 177, 179, 180, 181, 182, 194, 196
 Ciucuru, Ioan Savu 178
 Comșa, N. 204
 Cordoș, Nicolae 8, 59, 62, 177, 186, 187, 188, 189
 Corneanu, N. 199
 Coroianu, Iuliu 59, 60, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 138, 188
 Cosma, Aurel 7, 177, 178, 196
 Cosma, Partenie 50, 69, 169
 Crainic, Aron 149
 Cristea, Nicolae 72
 Crișmariu, Ruja 11, 12
 Croicu, M. 8, 177, 188, 202
 Croicu, P. 8, 177, 188, 202
 Cuza, Alexandru Ioan (premiu) 148
- Dan, Mihail 9, 177, 178, 179, 200
 Deák, Ferenc 83, 85, 86, 87, 88, 90, 91, 191
 Densușianu, Aron 184
 Densușianu, Nicolae 149, 151, 156, 201
 Diaconovici, Corneliu 61, 138, 139, 177
 Dobran, Ioan 27, 28
 Dobrjansky, Adolf 89
 Doda, Traian 48, 63, 64, 99, 134, 135, 136, 199
 Doris (personaj imaginar) 101
 Dragomir, Silviu 22, 23, 26, 180
 Dragoș, Ioan 23, 24
 Drăgescu, I. G. 170
 Drăghici, Meletie 136
 Dumba, N. 44
- Eminescu, Mihai 116, 117
- Faur, Ioan 81, 85, 88
 Faur, Viorel 200
 Filipașcu, A. 200
 Florian, Aron 27, 28
 Fontanin, Gh. 150
 Frincu, Teofil 184
- Gabor, Ioan 201
 Gavra, Alexandru 15, 18, 103
 Găvănescu, Eduard 14, 179
 Georgescu, I. 185, 186
 Gleim 102
 Glück, E. 181
 Gojdu, Emanoil 23, 24, 34, 81, 82, 85, 92, 93, 94, 191
 Gojdu, Emanoil (fundatia) 144
 Goldscheider, Sofia 19
 Gozman, Ioan 24, 168, 169
 Grămadă, L. 194
 Grigorovița, Vasile 115
 Groșianu, Ilie 7, 80, 177, 178, 190
 Grozescu, Iulian 116, 117, 196
 Gyurkovics, Eugen 15
- Habsburgi (dinastie) 75, 81
 Hașdeu, Bogdan Petriceicu 125, 126, 149
 Hitchins, Keith 182, 188, 196
 Hodoș, Enea 148, 201
 Hodoș, Iosif 37, 41, 44, 47, 50, 85, 86, 87, 88, 89, 125, 126, 143, 177
 Hodoș, Nerva 196
 Horea (conducător de răsccoală) 149
 Hossu-Longin, Francisc 61, 71, 199
 Hurmuzaki, Eudoxiu 27
 Hurmuzaki, George 32
- Iancu, Avram 26, 28, 125, 149
 Ianculescu, Iulian 178
 Ioanescu, Ștefan 25
 Ioanovici, Constantin 14, 15, 16, 105
 Ioanovici, George, 22, 85, 88
 Ioanovici, Ștefan 98
 Ionescu, Lazar 142
 Iorga, Nicolae 10, 115, 117, 149, 196, 197, 201
 Iorgovici, Paul 18, 77

- Iov Românul (personaj imaginar) 127
 Irányi, Dániel 96
 Ivacicovici, George 88
 Ivacicovici, Procopie 28, 142
- Joandrea, George 17, 179
 Juvara, George 182, 195
- Kalinderu, Ioan 157
 Kemény, G. Gábor 182
 Kiss, A. 85
 Kogălniceanu, Mihail 200
 Kozma, Sándor 129, 130, 131, 198
 Kövári, Teodor 169
- Lapedatu, Alexandru 7
 Laurian, August Treboniu 27, 28, 142, 200
 Lazarevici, Ștefan 84
 Lazar (premiu) 149
 Liuba, Gruia Murgu 117, 130, 131, 132
 Lucacic, Grigore 15
 Lucaciu, Vasile 8, 59, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73
 Ludovic I (rege al Ungariei) 148
 Ludwig (pseudonim) 33
 Lupaș, Ioan 189, 190, 196
- Maior, Liviu 177, 182, 184, 185, 188, 196
 Maiorescu, Ioan 27, 28
 Maiorescu, Titu 33, 60, 109, 110, 111, 174
 Maldea, Dumitru Iancu 11, 12
 Manguuca, Simion 117
 Maniu, Aurel 43, 82, 85
 Maniu, Ioan 82, 83
 Maniu, Vasile 96
 Manoilovici 88
 Manu, Iosif 81
 Marienescu, Atanasie 116, 196
 Măcelariu, Ilie 44, 45, 46, 47, 48, 49, 89, 134, 135, 136
 Medan, Andrei 85
 Mérey (funcționar) 126
 Metea, O. 14, 178, 204
 Mețianu, Ioan 135
 Micu Moldovan, Ioan 44, 46, 100, 148
 Mihali, Gavril 81
 Mihali, Petru 88, 143
 Mihali, Teodor 165
 Mișu, Ioan 71
 Mikó, Imre 151, 156
 Milencovici, Matei 178
 Miletici, Zvetozar 46, 84, 88, 96, 132
 Miloș, Ion 178
 Misici, Ioan 43
 Mocioni (familia) 27, 35, 37, 38, 39, 40, 43, 47, 65, 79, 111, 113, 114, 118, 136, 143, 144, 158, 160, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 170, 171, 183, 184, 195
 Mocioni, Alexandru 30, 37, 38, 39, 41, 43, 44, 48, 59, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 74, 78, 88, 89, 90, 94, 97, 112, 114, 115, 122, 138, 140, 143, 146, 162, 163, 164, 165, 173, 175, 184, 187, 200
 Mocioni, Andrei 30, 34, 39, 41, 50, 76, 84, 112, 113, 114, 115, 118, 132, 142, 145, 150, 151, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 182, 196
 Mocioni, Anton 36, 37, 39, 41, 46, 85, 86, 87, 94, 96, 112, 114, 143, 159, 164, 182
 Mocioni, Anton (fiul lui Zeno Mocioni) 164
 Mocioni, Eugen 39, 94, 163, 164
 Mocioni, George 39, 87, 114, 143, 159, 164, 182
 Mocioni, Petru 27, 28, 158, 159
 Mocioni, Victor 41, 96
 Mocioni, Zeno 139, 164
 Mocioni-Babeș (grupare) 8, 67, 163
 Mocsáry, Lajos 97
 Moga, Ioan 189
 Moldovan, Dimitrie 111, 182
 Moldovan, F. 196
 Morariu, Titus 179
 Mureșanu (familia) 9
 Mureșanu, Andrei 102, 103, 104, 105
 Mureșanu, Aurel 59, 60, 61, 67, 68, 101, 200
 Mureșanu, Iacob 32, 80, 109, 110, 160, 181, 182, 199
 Murgu, Eftimie 21, 22, 23, 26, 180
 Napoleon al III-lea 119
 Năsturel-Herăscu (premiu) 149

- Neamtu, Gelu 177, 180, 181, 183, 192,
194, 195, 196, 197, 199, 200, 203
- Negruzzi, Iacob C. 47
- Netea, Vasile 59, 67, 185, 186, 189
- Nicoară, Moise 18, 21, 77
- Novacovici, Daniil Dionisie 148
- Odobescu, Alexandru 157
- Oncu, Nicolae 138, 188
- Pascu, Maxim 25
- Pascu, Ștefan 177, 179
- Păcățian, T. V. 182, 183, 184, 185, 186,
190, 191, 192, 193, 199
- Pervain, Iosif 177, 179
- Petrino, Nicolae 110
- Petrovici, George 132
- Polit, Mihail 84, 97, 172, 173
- Polverejan, Șerban 8, 59, 62, 177, 186,
187, 188, 189
- Pomuțiu, Constantin 27, 28
- Pop, Aurel 176
- Pop Barcianu, Daniil 72
- Pop de Băsești, George 50, 60, 67, 68,
69, 71, 72, 73, 134, 184, 186, 188, 190
- Pop, Sigismund 23, 24, 81, 82, 85, 105,
106, 112, 165
- Popa, George (deputat) 82, 83
- Popa, George (ziarist) 115, 116, 144,
168, 169
- Popasu, Ioan 27, 28, 32
- Popea, Nicolae 50, 138, 181, 185
- Popescu, Gheorghe Ghenadie 28, 103
- Popescu, M. 181
- Popescu, Nicolae 144
- Popescu, Petru 114
- Popovici, A. C. 31, 138
- Popovici, B. G. 114
- Popovici, George 22, 180
- Popovici, Grigore 27, 28
- Popovici, Ioan 27
- Popovici-Deseanu, Ioan 48, 87
- Popovici, Sava 28
- Popovici, Sigismund 86, 142
- Poruțiu, Samuil 45, 171
- Pușcariu, Ilarion 148
- Pușcariu, Ioan 147, 148, 156
- Rajacici, Iosif 26
- Raț, Gherasim 26, 113
- Rațiu, Ioan 34, 44, 50, 57, 59, 60, 65,
66, 67, 68, 69, 71, 73, 165, 173, 188,
196
- Rădulescu Eliade Ioan 102, 104
- Răduțiu, Aurel 201, 202
- Roman, Alexandru 37, 41, 44, 46, 85,
87, 88, 90, 101, 111, 112, 113, 125,
126, 132, 135, 140, 145, 150, 161, 165,
166, 167, 168, 169, 170, 171, 177, 183,
195, 201, 203
- Roman, Iosif 169, 170
- Roman, Visarion 44, 46, 50, 117, 132
- Romanul, Miron 51, 53, 54, 60, 64, 65,
69, 138, 148, 151, 185, 186, 187, 188,
201
- Rosetti, C. A. 145
- Rosetti, Dimitrie 7, 177
- Rotariu, Pavel 116, 136, 137, 138, 139,
144
- Ruscalla, Giovenale Vegezzi 123
- Sadi-Ionescu, Alexandru 196
- Schiller, Friedrich 102
- Sennyei, Pál 98
- Sepetianu, Ioan 116, 196
- Serb, Teodor 28
- Sigismund (rege al Ungariei) 148
- Silași, Grigore 44, 48
- Slavici, Ioan 7, 8, 47, 59, 60, 61, 62,
63, 64, 65, 66, 70, 101, 137, 164, 177,
183, 184, 186, 187
- Socec, Emil 149
- Sterca-Șuluțiu, Alexandru 32, 34, 37,
84, 110, 111
- Sterca-Șuluțiu, Iosif 186
- Stoiciacovici 97
- Stupa (personaj obscur) 98
- Sturdza, D. A. 60, 67
- Subțire, I. 7, 181, 202
- Suciu, Coriolan 191, 197
- Suciu, Dumitru 183
- Suciu, I. D. 180
- Szabó, I. 53
- Szapáry, Gyula 68, 74
- Szilágyi, Virgil 81
- Szlávy, Jozsef 129, 130
- Széchenyi, István 22

- Șaguna, Andrei 24, 36, 37, 110, 112, 144, 182
- Șandor, Atanasie 15, 28, 103, 104, 105, 159
- Șarcadi, Artemie 169
- Șchiopu, Vasile 188
- Șincai, Gheorghe 13, 21, 101, 141
- Ștefan cel Sfânt (rege) 33, 75, 85
- Taafe, Eduard 126, 127, 128
- Tisza, Kalman 78, 99, 100
- Thiers, Adolphe 124
- Torma, Károly 147
- Torouțiu, I. E. 31, 184, 187
- Tököly, Sava 21
- Trapșia, Mihail 134
- Traian (impărat) 133, 147
- Trăilă, Ilie 117
- Trifunat, Alexandru 46, 96, 98
- Trimbițaș Anania 53, 56, 134, 135, 163, 184, 185, 186, 190
- Truția, Petru 99
- Tuducescu, Ioan 144
- Țăranu, Ioan 37
- Țichindeal, Dimitrie 12, 18, 21, 77
- Ubicini, Henri 33, 110
- Udrea, Constantin 27, 28
- Urechia, V. A. 114, 117
- Urs, David 48
- Vancea, Ioan 53
- Vasici, Pavel 43, 45, 46, 103, 117, 136, 150, 171
- Vass (candidat în alegeri) 168
- Vatamaniuc, D. 8, 177, 183, 186, 199
- Veghső, Gerard 88
- Velia, Nicolae Tincu 18, 21, 26
- Vențer, Anton 168, 169
- Vlad, Aloisiu 45, 81, 82, 83, 171
- Vukovich, Sabas 24, 25, 26
- Vulcan, Iosif 143, 144
- Vulcan, Samuil (episcop greco-catolic) 166
- Wieland (poet) 13
- Zamfir, Mihai 102
- Zbiera, Ioan 138
- Zwitter, F. 181, 190
- Xenopol, A. D. 149, 157

C U P R I N S

Introducere	5
Capitolul I	
Familia, studiile, primii pași în viață ...	11
Capitolul II	
Vincentiu Babeș, în mișcarea de eliberare națională a românilor din Imperiul habsburgic	20
Anii 1848—1849	20
Pe drumul luptei naționale	29
Contribuția lui Vincentiu Babeș la crearea Partidu- lui Național al românilor din Banat și Ungaria	35
Strădanii pentru coeziunea organizatorică a mișcării naționale românești	44
Vincentiu Babeș și Memorandumul	54
Capitolul III	
În parlamentul din Budapesta	75
Participarea la activitatea parlamentară în perioada „liberală” pînă la votarea legii naționalităților (1868)	75
Activitatea parlamentară în vremea dualismului ...	91
Capitolul IV	
Vincentiu Babeș în publicistica românilor din Imperiul habsburgic	101
Primele încercări	101
Colaborarea la <i>Amicul poporului</i>	105
Activitatea publicistică după revoluție, pînă la apa- riția <i>Albinei</i>	108
Vincentiu Babeș și <i>Albina</i>	112

<i>Albina</i> și dualismul. Reacția autorităților	118
Ultimii ani de apariție al <i>Albinei</i> . Noi proiecte publicistice	132
Capitolul V	
Preocupări cultural-științifice	140
Activitatea culturală în afara Academiei Române	140
La Academia Română	145
Capitolul VI	
Vincentiu Babeș și colaboratorii politici, prietenii și contemporanii săi	158
Andrei Mocioni	158
Alexandru Mocioni ...	162
Alexandru Roman	165
Mihail Polit	172
Ultimii ani	174
Note	177
Anexe documentare	205
[Către presa franceză și italiană]	206
Scrisoare către Iacob Mureșanu, redactorul <i>Gazetei Transilvaniei</i>	210
Manifest electoral	216
Résumé ...	221
Summary	226
Indice	229

Redactor : IOSIF IOVĂNESCU
Tehnoredactor : IOAN I. IANCU

Bun de tipar : 1.06.1980.

Apărut 1980.

Coli tipar : 14,75.

Intreprinderea Poligrafică „Banat“
Timișoara, Calea Aradului nr. 1.
Comanda nr. 16.

Incepe Europa a vedea ; i-am deschis ochii și noi, și îi vom mai deschide, și va vedea și va cunoaște tot mai bine cele ce se întâmplă la noi, și-și va forma judecata sa, și va distinge între cei ce tăcînd lucră la ordine și civilizațiune, și între cei ce din gura mare se laudă că susțin pacea, ordinea, interesele culturii în Orient, iar în faptă ei sugrîvîc progresul popoarelor, dărîmă bunăstarea lor, și prin aceasta le tulbură și neliniștesc. Astăzi, cînd românii au un număr atît de considerabil de oameni inteligenți, ca tot atitea sentinele ale intereselor lor vitale, nu se mai poate ca mulțimea să tacă la atitea asupriri și nedreptăți, și să continue a juca rolul mutului în Europa.

(Discurs la conferința P.N.R. din iunie 1884)

EDITURA FACLA

Lei 19